

Uniwersytet Wrocławski
Wydział Filologiczny
Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa

Jędrzej Leśniewski

**Wkład środowiska bibliotekarskiego
w tworzenie ustaw o bibliotekach
w Polsce w XX wieku**

**Praca doktorska napisana pod kierunkiem
dr hab. Bożeny Koredczuk, prof. UWr**

Wrocław 2021

*Składam serdeczne podziękowania
Pani dr hab. Bożenie Koredczuk, prof. UWr
za liczne wskazówki i pomoc w trakcie przygotowania dysertacji,
a także za cierpliwość i zrozumienie*

Spis treści

Wykaz skrótów	6
1. Wstęp	8
1.1. Prawo biblioteczne jako przedmiot badań	8
1.2. Cel pracy	10
1.3. Założenia badawcze i tezy	11
1.4. Stan badań	13
1.5. Źródła oraz metody badawcze	15
1.6. Struktura dysertacji	18
2. Prawo biblioteczne – rys historyczny	26
2.1. Prawo biblioteczne (definicja)	21
2.2. Początki prawa bibliotecznego w Europie i w USA	24
2.3. Początki ustawodawstwa bibliotecznego w Polsce (zarys problemu)	29
3. Tworzenie struktur bibliotekarstwa polskiego po odzyskaniu niepodległości. Spuścizna pozaborowa i nowe wyzwania	32
3.1. Sytuacja społeczno-polityczna i jej wpływ na bibliotekarstwo polskie po 1918 r.	32
3.2. Polityka biblioteczna i organizacja systemu bibliotecznego w II RP	42
3.3. Skutki braku ustawy bibliotecznej na początku XX w. w Polsce	54
4. Praca nad ustawą biblioteczną w Polsce w latach 1918–1939 i w czasie II wojny światowej	56
4.1. W kręgu instytucji książki i bibliotek. Sylwetki najbardziej zaangażowa- nych bibliotekarzy i pracowników oświaty	56

4.2.	Dyskusje nad ustawą biblioteczną podczas Zjazdów Bibliotekarzy Polskich w XX-leciu międzywojennym	65
4.2.1.	I Zjazd Bibliotekarzy Polskich (Lwów 1928)	70
4.2.2.	II Zjazd Bibliotekarzy Polskich (Poznań 1929)	73
4.2.3.	III Zjazd Bibliotekarzy Polskich (Wilno 1932)	75
4.2.4.	IV Zjazd Bibliotekarzy Polskich (Warszawa 1936)	75
4.3.	Sprawa ustawy bibliotecznej na łamach czasopism specjalistycznych naukowych	78
4.3.1.	„Przegląd Biblioteczny”	81
4.3.2.	„Bibliotekarz”	86
4.3.3.	„Przegląd Księgarski”	89
4.4.	Wokół ustawy bibliotecznej w czasopismach oświatowych i w „Głosie Narodu”	92
4.4.1.	„Oświata Polska”	93
4.4.2.	„Polska Oświata Pozaszkolna”	100
4.4.3.	„Życie” dod. do „Głosu Narodu”	110
4.5.	Ustawa bibliteczna a Dziennik Urzędowy MWRiOP	114
5.	Dekret z dnia 17 kwietnia 1946 r. o bibliotekach i opiece nad zbiorami bibliotecznymi	116
5.1.	Zmiana sytuacji społeczno-politycznej w Polsce po II wojnie światowej – jej wpływ na prace nad ustawą biblioteczną	116
5.2.	Omówienie zawartości aktu prawnego	121
5.3.	Stanowisko środowiska bibliotekarskiego w sprawie dekretu na łamach prasy specjalistycznej i naukowej	129
5.4.	Dyskusje na temat dekretu podczas wydarzeń naukowych i Zjazdów Bibliotekarzy Polskich	138
5.4.1.	Konferencja Krynicka (Krynica 1951)	138
5.4.2.	I Kongres Nauki Polskiej (Warszawa 1951)	134
5.4.3.	V Zjazd Bibliotekarzy Polskich (Warszawa 1956)	141

5.4.4. VI Zjazd Bibliotekarzy Polskich (Warszawa 1968)	142
5.5. Dążenie środowiska bibliotekarskiego do uchwalenia ustawy	143
6. Ustawa z dnia 9 kwietnia 1968 r. o bibliotekach	147
6.1. Zmiana sytuacji społeczno-politycznej w Polsce po 1956 r.	147
6.2. Omówienie zawartości aktu prawnego	150
6.3. Stanowisko środowiska bibliotekarskiego w sprawie ustawy na łamach prasy specjalistycznej i naukowej	153
6.4. Dyskusje na temat ustawy podczas kongresów i Zjazdów Bibliotekarzy Polskich	161
6.4.1. II Kongres Nauki Polskiej (Warszawa 1973)	161
6.4.2. III Kongres Nauki Polskiej (Warszawa 1986)	163
6.4.3. VII Zjazd Bibliotekarzy Polskich (Zielona Góra 1975)	164
6.4.4. VIII Zjazd Bibliotekarzy Polskich (Poznań 1980)	165
6.4.5. IX Zjazd Bibliotekarzy Polskich (Warszawa 1987)	166
7. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach	170
7.1. Zmiana sytuacji społeczno-politycznej w Polsce po 1989 r. i jej wpływ na działalność instytucji książki i bibliotek	170
7.2. Omówienie zawartości aktu prawnego	173
7.3. Stanowisko środowiska bibliotekarskiego w sprawie ustawy na łamach prasy specjalistycznej i naukowej	178
8. Zakończenie	205
Wykaz wykorzystanych źródeł i literatury	212
Spis ilustracji	232
Załącznik 1. Projekt ustawy o bibliotekach („Polska Oświata Pozaszkolna” 1928) ...	233
Załącznik 2. „Życie” dod. do „Głosu Narodu”	235
Załącznik 3. Dekret z dnia 17 kwietnia 1946 r. o bibliotekach i opiece nad zbiorami bibliotecznymi	236
Załącznik 4. Ustawa z dnia 9 kwietnia 1968 r. o bibliotekach	242
Załącznik 5. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach	251

Wykaz skrótów

ALA	– American Library Association
BN	– Biblioteka Narodowa
CINTE	– Centrum Informacji Naukowej, Technicznej i Ekonomicznej
EBIB	– Elektroniczna Biblioteka (portal bibliotekarzy i pracowników informacji)
EO	– egzemplarz obowiązkowy
EWOK	– <i>Encyklopedia wiedzy o książce</i>
IFLA	– International Federation of Library Associations and Institutions (Międzynarodowa Federacja Stowarzyszeń i Instytucji Bibliotekarskich)
KBN	– Komitet Badań Naukowych
KC PZPR	– Komitet Centralny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej
KDBASP	– Konferencja Dyrektorów Akademickich Szkół Polskich
KEN	– Komisja Edukacji Narodowej
KNP	– Kongres Nauki Polskiej
KRB	– Krajowa Rada Biblioteczna
KRN	– Krajowa Rada Narodowa
KRP	– Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej
MEN	– Ministerstwo Edukacji i Nauki
MkiS	– Ministerstwo Kultury i Sztuki
MWRiOP	– Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
NPRCz	– Narodowy Program Rozwoju Czytelnictwa
PAN	– Polska Akademia Nauk
PB	– Przegląd Biblioteczny
PLA	– Public Library Act
PMS	– Polska Macierz Szkolna
PO	– Przegląd Oświatowy
POP	– Polska Oświata Pozaszkolna
PWN	– Państwowe Wydawnictwo Naukowe

- SBP – Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich
- TCL – Towarzystwo Czytelń Ludowych
- TSL – Towarzystwo Szkoły Ludowej
- UNESCO – United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
- WBPiCAK – Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Centrum Animacji Kultury
- ZBAIP – Związek Bibliotekarzy i Archiwistów Polskich
- ZBP – Zjazd Bibliotekarzy Polskich
- ZSRR – Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich

Rozdział 1

Wstęp

1.1. Prawo biblioteczne jako przedmiot badań

Przepisy prawne są fundamentem działalności każdej instytucji i stanowią o jej sprawnym funkcjonowaniu w społeczeństwie. Nie inaczej jest w przypadku bibliotek i prawa bibliotecznego.

Prawo biblioteczne będące elementem zarządzającej funkcji państwa ma niebagatelny wpływ na funkcjonowanie księżnic. Stanowi jednocześnie obraz różnorodnych wyzwań, przed którymi stoi bibliotekarstwo w danym kraju i okresie historycznym. Biorąc pod uwagę, że treść stanowionych aktów prawnych jest jednym z najbardziej wiarygodnych źródeł badań¹, T. Zarzębski² wskazał, iż prawo biblioteczne powinno być tym dla badacza spraw bibliotecznych (także w przekroju dziejów narodowych), czym dla kartografa jest siatka geograficzna³. I co się z tym wiąże, badania takie powinny przyczynić się do ciągłego doskonalenia prawa dzięki szerszemu spojrzeniu na sprawy biblioteczne. Jak zauważył T. Zarzębski, najczęściej stanowienie nowych ustaw bibliotecznych

[...] dokonuje się w dość luźnym związku z rzeczywistymi potrzebami bibliotek, silniej pod presją polityczną (zwłaszcza w PRL), a także instytucji oraz doraźnych odczuć osób i grup ludzi przygotowujących projekty nowego prawa⁴.

---

¹ Teksty prawne cechuje normatywność, tj. wolę prawodawcy, której muszą podporządkować się inne instytucje, wiarygodność, czyli potwierdzenie ich autorytetem państwa, i kreatywność, to znaczy przewidywanie pewnych sytuacji, jakie wydarzą się po wprowadzeniu danego aktu w życie.

² Tadeusz Zarzębski (ur. 1943) – bibliotekarz PAN w Warszawie, od 2013 r. członek honorowy Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.

³ T. Zarzębski, *Prawo biblioteczne jako przedmiot i źródło badań*, „Biuletyn EBIB” 2007, nr 9; <http://www.ebib.pl/2007/90/a.php?prawo90> [dostęp: 20.08.2021].

⁴ T. Zarzębski, *Polskie prawo biblioteczne 1773–1990*, Biblioteka Narodowa, Warszawa 1991, s. 9.

Stan taki nie jest korzystny. Należy dodać, że prawo biblioteczne to – obok wszelkich aktów normatywnych – także akty interpretacyjne, jak np. wytyczne czy okólniki dotyczące spraw książnic.

Należy zgodzić się z poglądem Zarzębskiego, że przedmiotowe wyodrębnienie prawa bibliotecznego nie burzy powszechnie przyjętej systematyki prawa – przeciwnie, w celach praktycznych jest bardzo korzystne (podobnie jak wyodrębnienie np. prawa rozwodowego czy spadkowego)⁵.

Prawo biblioteczne w Polsce funkcjonuje w obszarze prawa administracyjnego i, w mniejszym zakresie, prawa pracy. Zważywszy na cel funkcjonowania książnic, ich trwałość oraz postrzeganie zawodu bibliotekarza jako misji, niewiele jest w nim przepisów określających nakaz lub zakaz określonych zachowań⁶. Wszystkie teksty prawne, w tym teksty ustaw bibliotecznych są wyrazem nie tylko poglądów środowiska zawodowego, lecz także ograniczeń (np. gospodarczych) istniejących w momencie stanowienia danego prawa. Można zatem stwierdzić, że prawo biblioteczne jest dla badacza cennym źródłem wiedzy o książnicach.

Trzeba nadmienić, że prawo biblioteczne jest bardzo często cytowane w literaturze specjalistycznej, ale rzadko stanowi przedmiot badań – raczej pełni funkcję materiału pomocniczego. Jeśli odnieść się do jego wiarygodności, może być więc sposobem na udowodnienie czy obalenie danej tezy.

Historia polskiego prawa bibliotecznego stanowionego w różnych okresach jest wystarczająco bogata, by móc przyjąć ją za materiał badawczy m.in. z perspektywy:

- kształtowania się zawodu bibliotekarza,
- pozycji biblioteki w systemie oświaty,
- roli środowiska bibliotekarskiego w tworzeniu ustaw bibliotecznych,
- formowania się w prawie bibliotecznym nowych terminów (np. „sieć bibliotek”).

Badania takie, według autora, mogą mieć wpływ na określenie roli biblioteki w rozwoju kulturalnym społeczeństwa oraz jej znaczenie dla poszczególnych pokoleń.

Jednocześnie brak jest całościowego opracowania ustaw bibliotecznych obowiązujących w Polsce w XX w., dlatego podjęcie tego tematu jest konieczne, uzupełni bowiem lukę w badaniach nad bibliotekarstwem. Biblioteki współstanowią o rozwoju naukowym i kulturowym państwa, ponieważ pełnią (w zależności od typu) funkcję

---

⁵ *Ibidem*, s. 11.

⁶ Zdaniem autora dodatkowo przemawia to za wyodrębnieniem prawa bibliotecznego.

wspierającą proces naukowo-badawczy oraz dydaktyczny i oświatowy, dzięki czemu umożliwiają działania o charakterze edukacyjnym.

Można pokusić się o stwierdzenie, że Polska XIX i XX w. nie tyle grała w teatrze historii, ile była rozgrywana w teatrze polityki europejskiej doby porzoborowej i czasów I i II wojny światowej. Różnorodność systemów prawnych wprowadzonych przez państwa zaborcze obowiązujących na poszczególnych terenach pozaborowych do 1918 r. nie pozostawała bez wpływu na ksiąźnice. Wielość typów bibliotek tworzonych w II RP przy braku ustawy regulującej tworzenie sieci bibliotecznej w Polsce spowodowała podzielenie odpowiedzialności za jej ostateczny kształt w okresie międzywojennym i w latach późniejszych. Trudno o jednoznaczną ocenę dlaczego wówczas nie powiodły się próby uregulowania stosowną ustawą całości spraw bibliotecznych. Od wielu lat w bibliotekarskiej prasie naukowej i zawodowej pojawiają się wzmianki o potrzebie stworzenia monografii nt. dekretu o bibliotekach i opiece nad zbiorami bibliotecznymi z 1946 r.⁷, na co zwracali uwagę przede wszystkim T. Zarzębski⁸ i E. Pawlikowska⁹.

W dobie zmian ustawodawstwa dotyczącego bibliotek (m.in. ustawa – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce¹⁰) zagadnienie to nabiera nowego znaczenia i staje się ponownie aktualne. Współczesne formy udostępniania zbiorów, stale zwiększająca się podaż na informację, a także coraz wyższe wymagania stawiane współczesnym bibliotekom również skłaniają do przeanalizowania tej kwestii. Okazuje się, że wymieniony dekret o bibliotekach (1946) był wynikiem kompromisu między dorobkiem intelektualnym środowiska bibliotekarskiego z okresu międzywojnia a ogromem ograniczeń powojennych ram prawno-politycznych, w jakie została wpasowana spuścizna intelektualna II RP.

1.2. Cel pracy

Głównym celem pracy jest udokumentowanie, analiza i ocena aktywności bibliotekarzy oraz pracowników naukowych bibliotek na rzecz prawnego uregulowania sytuacji

---

⁷ Dekret z dnia 17 kwietnia 1946 r. o bibliotekach i opiece nad zbiorami bibliotecznymi (Dz. U. 1946 r. Nr 26, poz. 163).

⁸ T. Zarzębski, *Geneza życia i nauki dekretu*, „Przegląd Biblioteczny” 1986, R. LIV, z. 2/3, s. 282.

⁹ E. Pawlikowska, *W trzydziestą rocznicę uchwalenia dekretu o bibliotekach*, „Przegląd Biblioteczny” 1976, z. 1, s. 5.

¹⁰ Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. 2018 poz. 1668).

księżnic w kraju. Dążąc do uzyskania całościowego obrazu tego procesu, przyjęto cele szczegółowe, którymi była odpowiedź na następujące pytania:

1. Jaki był wkład bibliotekarzy i pracowników nauki związanych z tym zawodem w stanowienie prawa bibliotecznego?
2. W jaki sposób i czy w ogóle zostały uwzględnione i zrealizowane oczekiwania środowiska bibliotekarskiego w dekreście o bibliotekach (1946)¹¹?
3. Czy zmiany zachodzące w bibliotekarstwie europejskim i amerykańskim miały przełożenie na grunt polski i czy znalazły się w zapisach kolejnych ustaw?

1.3. Założenia badawcze i tezy

Podstawowym problemem badawczym przyjętym w pracy jest wykazanie związku między działalnością środowiska bibliotekarskiego (począwszy od momentu uzyskania niepodległości) a powstałymi aktami prawnymi – dekretem o bibliotekach (1946)¹² i dwoma ustawami o bibliotekach (1968¹³, 1997¹⁴). Przedmiotem badań stały się wypowiedzi, postulaty i dyskusje podjęte w środowisku bibliotekarskim dotyczące kwestii regulacji prawnego kształtu bibliotek w Polsce w XX w. poddane konfrontacji z powstałymi kolejnymi ustawami o bibliotekach. Źródłem do badań było piśmiennictwo bibliotekarskie i oświatowe, przede wszystkim prasa fachowa i naukowa, na łamach której publikowano projekty, polemiki i omówienia dotyczące tego zagadnienia. Cennym źródłem informacji i danych okazały się opublikowane materiały ze Zjazdów Bibliotekarzy Polskich, Kongresów Nauki Polskiej czy resortowych konferencji.

Omówienie różnych aspektów dotyczących powstania dekretu o bibliotekach i opiece nad zbiorami bibliotecznymi z 1946 r.¹⁵ poprzedzono prezentacją wydarzeń historycznych, opracowanych dokumentów i działań będących udziałem środowiska bibliotekarskiego w latach 1918–1939. Dyskusje i spory wokół projektów ustaw o bibliotekach głównie prowadzone w środowiskach bibliotekarskich, ale też oświatowych czy powiązanych z kulturą przyczyniły się do uwzględnienia wielu postulatów w ustawie regulującej

---

¹¹ Dekret ... 1946, *op. cit.*

¹² *Ibidem.*

¹³ Ustawa z dnia 19 kwietnia 1968 r. o bibliotekach (Dz. U. 1968 Nr 12, poz. 63).

¹⁴ Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. 1997 Nr 85, poz. 539).

¹⁵ Dekret ... 1946, *op. cit.*

sytuację prawną bibliotek. Polska polityka biblioteczna XX-lecia międzywojennego była odzwierciedleniem potrzeb społecznych w obszarze oświaty i świadomości prawnej środowiska bibliotekarskiego oraz znaczącego wpływu, jakie miało na instytucje ustawodawcze państwa. Taki stan rzeczy utrudniał finansowanie bibliotek i ich działalność. W sytuacjach, w których budżet państwa nie był w stanie zapewnić środków na realizację podstawowych potrzeb społeczeństwa, kwestie edukacji, oświaty i kultury schodziły – co oczywiste – na dalszy plan. Dla pełnego obrazu sytuacji należy nadmienić, że w owym czasie uchwalono m.in. ustawę o egzemplarzu obowiązkowym (z dnia 18 marca 1932).

Przedstawienie „walki” o ustawę biblioteczną w okresie międzywojennym wymaga także naświetlenia pewnych uwarunkowań pozabibliotecznych, jakie przyczyniły się do wyhamowania w tamtym okresie procesu ustawodawczego dotyczącego książnic. Do najistotniejszych z nich należą czynniki związane z gospodarką¹⁶ i polityką. Nie bez znaczenia pozostają również kwestie osobowościowe i ambicjonalne przedstawicieli środowiska bibliotekarskiego. Prowadzone rozmowy o ustawach, które miały i mają decydować o kształcie dużego elementu kalejdoskopu polskiej kultury i oświaty, jaki stanowią biblioteki, obciążone nierzadko konfliktami, nie pozostają bez znaczenia w oglądzie całości procesu lobbowania na rzecz uchwalenia tych aktów. Dyskusje poświęcone ustawom stanowiły i nadal stanowią obszary ożywionej działalności środowiska zawodowego. Troska o kształt aktów prawnych regulujących istnienie i funkcjonowanie bibliotek jest zapewne z jednej strony realizacją wzniosłych koncepcji środowiskowej (wcześniej alfabetyzacyjnej) roli bibliotek, a z drugiej stanowi zrozumiałe obawy o utrzymanie określonego poziomu zatrudnienia w tych instytucjach.

W dążeniu do ustalenia wkładu środowiska bibliotekarskiego w tworzenie ustaw o bibliotekach w Polsce należy wziąć pod uwagę również tło międzynarodowe. Sytuacja polityczna i gospodarcza w Europie miała istotny wpływ na losy projektów polskich ustaw, w tym dotyczących bibliotek.

Można zaryzykować stwierdzenie, że dla bibliotekarstwa polskiego dekret o bibliotekach (1946¹⁷) był historycznym aktem prawnym zamykającym rozpoczęte w okresie przedwojennym, a trwające ćwierć wieku starania o nowoczesną ustawę biblioteczną.

---

¹⁶ Por.: Z. Gaca-Dąbrowska, *Biblioteki i ich rola w rozwoju życia naukowego w Polsce (1919–1951)*, [w:] *Historia nauki polskiej*, B. Suchodolski (red.), t. 5: 1918–1951, cz. 1, Z. Skubała-Tokarska (red.), Ossolineum, Wrocław 1992, s. 569–603.

¹⁷ Dekret ... 1946, *op. cit.*

Prawnicy bardzo często byli pracownikami książki, ale nie dostrzegali potrzeby wyodrębnienia prawa bibliotecznego.

Poruszone problemy badawcze będą pokazane na kanwie przemian społecznych i politycznych zachodzących w Polsce w XX w.

Na podstawie zebranego materiału i dokonanych ustaleń autor niniejszej dysertacji stawia tezę, że środowisko bibliotekarskie ma swój duży wkład w tworzenie ustaw o bibliotekach w Polsce w XX w.

1.4. Stan badań

Prawo biblioteczne to zagadnienie, któremu poświęcono w literaturze przedmiotu wiele wartościowych opracowań. Od definicji terminu: „prawo biblioteczne” w takich wydawnictwach, jak np. *Encyklopedia wiedzy o książce*¹⁸, do obszernych publikacji w całości omawiających ten temat autorstwa wybitnych badaczy – m.in. T. Zarzębskiego¹⁹ czy B. Howorki²⁰. Zarzębski temat prawa bibliotecznego poruszył szeroko w następujących publikacjach: *Polskie prawo biblioteczne 1773–1983: katalog aktów normatywnych polskiego prawa bibliotecznego 1773–1983*²¹, *Polskie prawo biblioteczne 1773–1990*²², *Prawo biblioteczne w okresie zaborów: 1795–1918, 1939–1945*²³. Z kolei B. Howorka w takich tekstach, jak: *Polskie prawo biblioteczne i pożądanе kierunki regulacji prawnych w zakresie bibliotekarstwa*²⁴, *Rozważania o ustawach bibliotecznych*²⁵ czy *Bibliotekarz i prawo*²⁶.

---

¹⁸ A. Birkenmajer, B. Kocowski, J. Trzynadłowski, A. Kawecka-Gryczowa, H. Więckowska, S. Pazyra (kom. red.), Ossolineum, Wrocław 1971.

¹⁹ Tadeusz Zarzębski – autor licznych prac z zakresu polskiego prawa bibliotecznego, od 2013 r. członek honorowy SBP.

²⁰ Bolesław Howorka (ur. 1932) – polonista, prawnik, bibliotekoznawca, radca prawny, działacz społeczny, nauczyciel akademicki, dyrektor (1977–1998) Biblioteki Głównej Akademii Medycznej Poznania; zob.: R. Żmuda, *Mgr Bolesław Howorka (ur. 1932) Poznań – AM*, „Forum Bibliotek Medycznych” 2013, 11(6/1), 454–468.

²¹ Biblioteka Narodowa, Warszawa 1985.

²² T. Zarzębski, *Polskie prawo biblioteczne 1773–1990...*

²³ Nakładem autora.

²⁴ „Przegląd Biblioteczny” 1988, z. 3-4, s. 393–402.

²⁵ [W:] *Wokół bibliotek i bibliotekarstwa: Księga jubileuszowa dedykowana Janowi Wołoszowi*, J. Sadowska (red.), Wyd. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Warszawa 2005, s. .

W tym miejscu trzeba również wskazać na pracę S. Kowalskiej, *Akty normatywne dotyczące bibliotek w prawie polskim, unijnym i międzynarodowym*²⁷ oraz L. Bilińskiego, *Prawo biblioteczne na co dzień*²⁸.

Omawiając ten temat od strony historycznej, wykorzystano pracę B. Koredczuk, *Udział inteligencji prawniczej Królestwa Polskiego w kształtowaniu kultury książki (1815–1915)*²⁹, pomocna w spojrzeniu na prawo biblioteczne w szerszej perspektywie.

O dekrete o bibliotekach (1946)³⁰ natomiast pisali m.in.: W. Dąbrowska, *Trzy myśli – trzy drogi*³¹, J. Janiczek, *Zwycięstwo słusznej sprawy*³², oraz J. Grycz, jego twórca, *Co wnosi polska ustawa biblioteczna*³³ czy *Kilka uwag do dekretu o bibliotekach*³⁴, a po latach na przykład – T. Zarzębski, *Geneza, życie i nauki dekretu*³⁵ oraz J. Wołosz, *Dlaczego dekret o bibliotekach wielkim aktem prawnym był?*³⁶. Należy tu wymienić także monografię A. Mężyńskiego, *Józef Grycz (1980–1954). Organizator polskiego bibliotekarstwa*³⁷.

Ustawę o bibliotekach (1968)³⁸ omówili m.in.: C. Kozioł, *Ustawa o bibliotekach*³⁹, J. Kołodziejska, *Perspektywy rozwoju bibliotekarstwa polskiego w świetle nowej ustawy o bibliotekach*⁴⁰ czy E. Pawlikowska, *Ustawa o bibliotekach i jej realizacja w latach 1968–1974*⁴¹.

Późniejsza ustawa o bibliotekach (1997)⁴² stała się przedmiotem analizy, np.: J. Wojciechowskiego, *Ustawianie ustawy*⁴³, B. Howorki, *Ustawianie czy wywracanie usta-*

---

²⁶ Wyd. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Warszawa 2010.

²⁷ Wyd. Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań–Kalisz 2009.

²⁸ Wyd. stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Warszawa 2006.

²⁹ Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2011.

³⁰ Dekret ... 1946, *op. cit.*

³¹ „Bibliotekarz” 1946, R. XIII, nr 3, s. 52–54.

³² „Bibliotekarz” 1946, R. XIII, nr 3 s. 44–49.

³³ „Bibliotekarz” 1945, nr 1, s. 4, 5.

³⁴ „Bibliotekarz” 1946, R. XIII, nr 3, s. 49–52.

³⁵ T. Zarzębski, *Geneza, życie...*

³⁶ „Bibliotekarz” 1996, nr 6, s. 3, 4.

³⁷ Wyd. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Warszawa 2020.

³⁸ Ustawa ... 1968, *op. cit.*

³⁹ „Bibliotekarz” 1968, nr 6, s. 171–173.

⁴⁰ „Przegląd Biblioteczny” 1969, z. 1, s. 14–24.

⁴¹ „Przegląd Biblioteczny” 1975, z. 2, s. 129–138.

⁴² Ustawa ... 1997, *op. cit.*

⁴³ „Bibliotekarz” 1995, z. 7/8, s. 12–15.

wy⁴⁴, S. Czajki, *Uwagi Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich do projektu ustawy o bibliotekach w wersji przesłanej prezesowi Rady Ministrów w dniu 16. sierpnia 1995 roku*⁴⁵, A. Mężyńskiego, *Ustawa o bibliotekach – pierwsze czytanie*⁴⁶, L. Bilińskiego, *Pierwsze czytanie projektu ustawy o bibliotekach*⁴⁷, by wymienić tylko najbardziej reprezentatywne teksty/nazwiska.

Warto w tym miejscu wspomnieć jeszcze o publikacjach, które wprawdzie nie odnoszą się bezpośrednio do prawa bibliotecznego, ale poruszane w nich zagadnienia są bardzo blisko z nim związane, dzięki czemu pomagają w zrozumieniu mechanizmów stojących za jego stanowieniem, są to m.in.: R. Przelaskowskiego, *O charakterze naukowym wielkich bibliotek powszechnych*⁴⁸, *Program rozwoju bibliotekarstwa polskiego do 1990 roku*⁴⁹, M. Korczyńskiej-Derkacz, *Państwowy Instytut Książki (1946–1949) i jego rola w rozwoju bibliografii, bibliotekarstwa i kultury książki w Polsce*⁵⁰, J. Puchalskiego, *Biblioteki w życiu naukowym PRL i poza krajem w latach 1939–1989*⁵¹.

1.5. Źródła oraz metody badawcze

Początek bibliologii jako samodzielnej nauki sięga XVIII w.⁵² Jej dynamiczny rozwój przypada na wiek XIX, a pełne ukształtowanie następuje w XX-leciu międzywojennym – bibliologia staje się jedną z nauk humanistycznych o wytyczonym obszarze badawczym. Krzysztof Migoń, który już od lat 70. XX w. współtworzył w Polsce refleksję teoretyczną dotyczącą tej dyscypliny, podkreślił, iż:

---

⁴⁴ B. Howorka, *Ustawianie czy wywracanie ustawy*, „Bibliotekarz” 1995, z. 10, s. 5–10.

⁴⁵ „Bibliotekarz” 1996, z. 2, s. 19–22.

⁴⁶ „Bibliotekarz” 1996 nr 3. s. 19–24.

⁴⁷ „Bibliotekarz” 1996, nr 2, s. 22–25.

⁴⁸ „Przegląd Biblioteczny” 1950, z. 1, s. 3–26.

⁴⁹ *Program rozwoju bibliotekarstwa polskiego do 1990 roku*, Państwowa Rada Biblioteczna, Warszawa 1978.

⁵⁰ Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2011.

⁵¹ [W:] *Historia nauki polskiej. Warunki rozwoju nauki polskiej*, L. Zasztowt, J. Schiller-Walicka (red.), t. 10: 1944–1989, cz. 2: *Instytucje*, Oficyna Wyd. ASPRA, Warszawa 2015, s. 359–470.

⁵² Zob.: B. Koredczuk, *Początki teorii bibliologii. Dictionnaire raisonné de bibliologie (1802–1804) Gabriela Etienne’a Peignota. Analiza i recepcja*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2005; A. Żbikowska-Migoń, *Historia książki w XVIII wieku. Początki bibliologii*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1989.

[...] dla wiedzy o książce bibliologia jest, i powinna być, dyscypliną centralną, w podobnym znaczeniu, jak dla wiedzy o języku dyscypliną taką jest językoznawstwo, dla wiedzy o teatrze – teatrologia, religii – religioznawstwo itd. Nie ma zatem niczego niepokojącego w sytuacji, że bibliologia jest tylko jedną z nauk zajmujących się książką. Jest natomiast dyscypliną mającą szczególny charakter i obowiązki. W ramach żadnej innej nauki bowiem fenomen książki nie jest przedmiotem integralnej analizy; wszędzie, poza bibliologią, zagadnienia księgoznawcze są składnikami innych systemów pojęciowych, o rozwiązywanie innych, nie „bibliocentrycznych” problemów chodzi⁵³.

Przed K. Migoniem istotny wkład w rozwój bibliologii wnieśli również inni badacze księgoznawstwa w Polsce, a wśród nich m.in.: A. Łysakowski, S. Vrtel-Wierczyński, J. Muszkowski, K. Głombiowski.

Bibliologia to nie tylko refleksja teoretyczna, lecz także wszystko to, co składa się na jej warsztat badawczy, czyli materiały źródłowe, rękopisy i druki oraz całe księgozbiory.

W niniejszej dysertacji wykorzystano głównie archiwa czasopism poświęconych książce i bibliotekom oraz wszystkim zagadnieniom z nimi związanym. Stanowią one bardzo interesujący materiał zarówno obrazujący prace nad poszczególnymi ustawami o bibliotekach, jak i jej przyjęcie w opiniotwórczym środowisku bibliotekarskim.

W celu ukazania podjętych w XX-leciu międzywojennym działań prowadzących do powstania dekretu o bibliotekach (1946) autor posłużył się przede wszystkim „Pamiętnikami” ze Zjazdów Bibliotekarzy Polskich, które odbyły się w latach 1928, 1929, 1932 oraz 1936. Uzupełnienie stanowiły dyskusje, które opublikowano na łamach „Przeglądu Bibliotecznego”, „Bibliotekarza” oraz „Przeglądu Księgarskiego” charakteryzującego się przedstawianiem zagadnień z szerszej perspektywy. Wymienione tytuły to najstarsze krajowe wydawnictwa ciągle na temat książek i bibliotekarstwa redagowane przez tak wybitne postaci, jak A. Birkenmajer czy W. Dąbrowska – stąd ich wybór.

Ponadto uwzględnione zostały debaty prasowe pochodzące ze środowisk oświatowych i szkolnictwa, które ukazywały się w „Oświacie Polskiej” i „Polskiej Oświacie Pozaszkolnej”.

Uzupełnienie wymienionych źródeł stanowił Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.

Zagadnienie dotyczące odbioru społecznego dekretu zostało przedstawione głównie na podstawie artykułów zawartych w „Przeglądzie Bibliotecznym” i „Bibliotekarzu”, któ-

---

⁵³ K. Migoń, *Bibliologia – nauka o kulturze książki*, „Nauka” 2005, nr 2, s. 50.

rych uzupełnieniem były „Pamiętniki” z Konferencji Krynickiej (1951) oraz z V i VI Zjazdu Bibliotekarzy Polskich (1956; 1968).

W przypadku omawiania procesu tworzenia i przyjęcia ustawy z roku 1968⁵⁴ poza „Bibliotekarzem” i „Przeglądem Bibliotecznym” cennym źródłem informacji były materiały zawierające postanowienia II i III Kongresu Nauki Polskiej (1973; 1986) oraz sprawozdania z VII, VIII i IX Zjazdu Bibliotekarzy Polskich (1975; 1980; 1987).

Ustawie z 1997 r.⁵⁵ poświęcone zostały natomiast liczne teksty opublikowane na łamach „Bibliotekarza” uzupełniające wypowiedzi środowiska bibliotekarskiego zamieszczone w „Przeglądzie Bibliotecznym”.

Poza wymienionymi materiałami wykorzystano również monografię A. Mężyńskiego, *Józef Grycz (1980– 1954). Organizator polskiego bibliotekarstwa*⁵⁶, w której znalazły się obszernie odniesienia do wkładu J. Grycza w uświadomienie środowiska bibliotekarskiego w sprawie potrzeby uchwalenia ustawy bibliotecznej.

Wyjaśnienia wymaga jeszcze wybór źródeł, na podstawie których opracowano niniejszy temat. Okazało się że bogactwo opinii dotyczących ustaw opublikowanych na kartach literatury specjalistycznej zarówno z zakresu księgo-, jak i bibliotekoznawstwa oraz bibliotekarstwa, ale też kultury i edukacji jest tak duże i różnorodne, że stały się podstawą do opracowania tego tematu. Dlatego dokumenty przechowywane w archiwach m.in. Archiwum Akt Nowych wykorzystano sporadycznie jako materiał uzupełniający, gdyż mogą one stanowić źródło dalszych, odrębnych badań nad pogłębieniem tego tematu.

Realizując tak szeroko zakreślony temat, wykorzystano kilka metod badawczych. Podstawową okazała się metoda bibliograficzna⁵⁷ przydatna w zbieraniu materiału źródłowego. Dokonując opracowania zawartości treściowej publikacji, wykorzystano w znacznym stopniu metodę analizy i krytyki piśmiennictwa, a opracowując życie i dokonania osób zaangażowanych w stanowienie prawa bibliotecznego, przydatna była metoda

---

⁵⁴ Ustawa ... 1968, *op. cit.*

⁵⁵ Ustawa ... 1997, *op. cit.*

⁵⁶ A. Mężyński, *Józef Grycz...*

⁵⁷ K. Bednarska-Ruszajowa, *Metoda bibliograficzna i jej zastosowanie*, [w:] *Z problemów metodologii i dydaktyki bibliotekoznawstwa i informacji naukowej*, M. Kocójowa (red.), Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1990, s. 37–54.

biograficzna⁵⁸. Przedstawiając tło polityczne kraju i sytuację społeczną w poszczególnych przedziałach czasowych, posiłkowano się metodą historyczną. Natomiast w zrozumieniu wszystkiego, co towarzyszyło badaniu i analizie rozwiązań prawnych, wykorzystano metodę prawnoporównawczą, w odniesieniu do zapisów kolejnych aktów. Sporadycznie posługiwano się również innymi metodami, w tym metodą opisową.

1.6. Struktura dysertacji

Praca niniejsza – poza Wstępem – w którym omówiono pojęcie „prawo biblioteczne”, założenia i cel pracy oraz źródła i metody badawcze, składa się jeszcze z sześciu rozdziałów.

W rozdziale 2 autor przytacza definicje terminu: „prawo biblioteczne” formułowane w literaturze przedmiotu. Prezentuje tym samym różnorodność podejścia do zagadnienia, czyli także poziom i rodzaj zaangażowania środowiska bibliotekarskiego w tworzenie prawa o bibliotekach. Porusza również kwestię początków formułowania się prawa bibliotecznego na świecie – ze szczególną uwagą skupioną na ustawodawstwie w Wielkiej Brytanii i Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej, ponieważ właśnie tam upatruje się powstanie pierwszych regulacji prawnych w tym temacie.

Omówienie początków prawa bibliotecznego w Polsce mającego swoje źródło w działalności Komisji Edukacji Narodowej zamyka ten rozdział.

W rozdziale 3 nakreślono sytuację polityczną po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 r. W znacznym stopniu skoncentrowano się w nim na trudnościach scalania ziem funkcjonujących uprzednio w trzech zaborach, czyli zupełnie różne warunkach społeczno-gospodarczych, mających różne przepisy prawne i ustawodawstwo odnoszące się do bibliotek.

Omówiono zarówno pierwsze krajowe projekty ustawy bibliotecznej, skutki powołania Biblioteki Narodowej, jak i wyzwania oraz zaistniałe przeszkody, przed którymi stało ówczesne bibliotekarstwo polskie.

W rozdziale 4 przeanalizowano podjęte w XX-leciu międzywojennym i w czasie II wojny światowej działania w celu opracowania nowoczesnej ustawy o bibliotekach.

---

⁵⁸ B. Koredczuk, *Biografia jako kategoria badawcza w polskiej bibliologii*, [w:] *Bibliologia: problemy badawcze nauk humanistycznych*, Seria: Nauka–Dydaktyka–Praktyka D. Kuźmina (red.), Wyd. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Warszawa 2007, s. 60–70.

W pierwszej kolejności omówiono sylwetki osób szczególnie zaangażowanych w ten proces, a następnie odwołano się do dyskusji z czterech Zjazdów Bibliotekarzy Polskich, które odbyły się w tamtym okresie, oraz debat prasowych na łamach czasopism specjalistycznych. Na koniec autor odniósł się do kwestii prac podjętych nad ustawą biblioteczną w świetle dokumentów legislacyjnych.

Rozdział 5 poświęcono Dekretowi z dnia 17 kwietnia 1946 r. o bibliotekach i opiece nad zbiorami bibliotecznymi⁵⁹. Na wstępie opisano zmiany, jakie zaszły w Polsce po zakończeniu II wojny światowej i ich wpływ na powstanie dekretu. Po czym omówiono treść tego dokumentu, a także jego odbiór w środowisku bibliotekarskim: autor dysertacji przytoczył opinie twórcy dekretu J. Grycza oraz osób zaangażowanych w jego powstanie, m.in. W. Dąbrowskiej i J. Janiczka. Poza nimi odwołał się do dyskusji, które w tym temacie prowadzone były na Konferencji Krynickiej (1951), I Kongresie Nauki Polskiej (1951) oraz V i VI Zjeździe Bibliotekarzy Polskich (1956; 1968).

W podsumowaniu uwagę skupiono na wskazaniu problemów, które się ujawniły z zapisami zawartymi w dekrete, co stosunkowo szybko sprowokowało środowisko bibliotekarskie do wyrażenia przeświadczenia o konieczności jego nowelizacji, a wkrótce także o konieczności podjęcia prac nad nową ustawą.

W rozdziale 6 przedmiotem analizy była Ustawa z dnia 9 kwietnia 1968 r. o bibliotekach⁶⁰. Jak w poprzednich rozdziałach na wstępie autor omówił tło społeczno-polityczne, czyli w tym przypadku zmiany, jakie zaszły w naszym kraju po roku 1956, a w szczególności ich wpływ na sytuację księżnic. W dalszej części scharakteryzował szczegółowo zawartość tego dokumentu, który – jak się okazało – miał obowiązywać bez mała 30 lat. Następnie zajął się odbiorem aktu prawnego przez środowisko bibliotekarskie. Między innymi przywołane zostały opinie J. Kołodziejkiej czy H. Sawoniaka. W zakończeniu rozdziału przywołano dyskusje, które na temat nowej ustawy i księżnic podjęte były w ramach II i III Kongresu Nauki Polskiej oraz VII, VIII i IX Zjazdu Bibliotekarzy Polskich.

Dysertację zamyka rozdz. 7 – omówiono w nim zmiany, jakie miały miejsce w Polsce po 1989 r., oraz ich wpływ na funkcjonowanie bibliotek i tworzenie nowej ustawy biblioteczej. Autor zarysował przebieg prac nad ustanowieniem nowego aktu prawnego

---

⁵⁹ Dekret ... 1946, *op. cit.*

⁶⁰ Ustawa ... 1968, *op. cit.*

uchwalonego ostatecznie w czerwcu 1997 r.⁶¹ oraz szczegółowo scharakteryzował jego zawartość. Na zakończenie przedstawił opinie środowiska bibliotekarskiego na temat tej ustawy. Przytoczone zostały wypowiedzi m.in. B. Howorki, J. Wołosza, A. Mężyńskiego i J. Wojciechowskiego. Pracę zamyka podsumowanie ustaleń badawczych.

---

⁶¹ Ustawa ... 1997, *op. cit.*

Rozdział 2

Prawo biblioteczne – rys historyczny

W celu właściwego zrozumienia przedmiotu niniejszej pracy konieczne jest zdefiniowanie terminu: „prawo biblioteczne” i przedstawienie różnych poglądów na owo zagadnienie, jakie można znaleźć w literaturze fachowej, zwracając uwagę na ich wieloaspektowość oraz zaangażowanie środowiska w stanowienie rzeczzonego prawa.

W dalszej części niniejszego rozdziału omówiono początki prawa bibliotecznego na świecie, szczególną uwagę poświęcając Wielkiej Brytanii i Stanom Zjednoczonym Ameryki, gdyż właśnie w tych krajach należy upatrywać pierwszych działań w tym zakresie.

Następnie przedstawiono, jak kształtowały się początki prawa bibliotecznego w Polsce, podkreślając szczególny wkład w ten proces Komisji Edukacji Narodowej.

2.1. Prawo biblioteczne (definicja)

W celu właściwej prezentacji udziału bibliotekarzy w tworzeniu ustaw o bibliotekach w Polsce należy najpierw przedstawić znaczenie terminu „prawo biblioteczne” i omówić różnorodność definicji zamieszczonych na łamach literatury naukowej z zakresu bibliotekoznawstwa.

Tadeusz Zarzębski trafnie zauważył, iż:

[...] prawo biblioteczne – stanowione w konkretnych okolicznościach historycznych i politycznych – wyraża związek dziejów bibliotek z dziejami narodu i właśnie dlatego jest ono tak ważnym źródłem wiedzy do badania dziejów bibliotek⁶²

Zdefiniował on owo zagadnienie jako zbiór aktów normatywnych w całości lub w części odnoszących się do spraw bibliotecznych i z tego punktu widzenia wydanych (uchwalonych)⁶³, w tym również aktów interpretacyjnych – okólników, instrukcji, wy-

---

⁶² T. Zarzębski, *Polskie prawo biblioteczne w okresie zaborów...* s. 11.

⁶³ T. Zarzębski, *Prawo biblioteczne jako przedmiot...*; <http://www.ebib.info/2007/90/a.php?prawo90> [dostęp: 20.08.2021].

tycznych i urzędowych zaleceń, w formie pism czy listów okólnych (ogólnokrajowych i resortowych).

Encyklopedia Wiedzy o Książce prawem bibliotecznym określa z kolei:

zbiór aktów normatywnych (ustaw, dekretów, uchwał, rozporządzeń, zarządzeń, norm państwowych i branżowych itp.) dotyczących organizacji i funkcjonowania bibliotek. Prawo biblioteczne jest wyrazem polityki bibliotecznej nadającej bibliotekom kierunek w realizacji ich celów i zadań. Ze względu na zakres treściowy można wyróżnić akta prawne: dotyczące wyłącznie bibliotek; wydawane w in. sprawach, ale zawierające także postanowienia dotyczące bibliotek, ogólnopaństwowe, dotyczące m.in. bibliotek lub bibliotekarzy⁶⁴.

Jerzy Włodarczyk⁶⁵ podał natomiast definicję bardzo opisową, pozbawioną krótko ukonstytuowanej, zwartej formy. Zwrócił on uwagę na brak wyodrębnienia prawa bibliotecznego jako zespołu norm prawnych, które to normy, zdaniem autora niniejszej dysertacji, należy rozumieć jako gałąź prawa. Włodarczyk stwierdził⁶⁶, a z perspektywy przeszło 30 lat można uznać to twierdzenie za słuszne, że prawo biblioteczne do rangi gałęzi czy też odrębnego zespołu prawa podniesione jednak nie zostanie. Wskazał jednocześnie istnienie grupy przepisów dotyczących problematyki bibliotek i zawodu bibliotekarza. Warto tu również dodać, iż jego zdaniem pracownicy bibliotek, a zwłaszcza ci, zajmujący kierownicze stanowiska, powinni orientować się w przepisach ogólnych, takich jak np. *Kodeks pracy*, czy też dotyczących finansów, administracji oraz Ustawie o ochronie danych osobowych. Dobrą praktyką wydaje się wprowadzenie prawa bibliotecznego do programów studiów bibliotekoznawczych, uzupełnionego wszelako o wiadomości z wyżej wspomnianych zakresów, w tym historycznych aspektów stanowienia przepisów w zakresie działalności bibliotek.

Na uwagę zasługuje również definicja przyjęta jako wiążąca przez autorkę zbioru *Akty normatywne dotyczące bibliotek w prawie polskim, unijnym i międzynarodowym*, Samantę Kowalską. Dla potrzeb swoich publikacji przyjęła ona definicję prawa bibliotecznego w kształcie

---

⁶⁴ *Op. cit.* Warto tu nadmienić, że definicja ta opiera się na publikacjach A. Knota, *Polskie prawo biblioteczne 1947* oraz *Przepisy prawne dla bibliotek powszechnych wg stanu z dn. 1 III 1965*, T. Zarzębski (zeb. i oprac.), Wyd. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Warszawa 1965.

⁶⁵ Jerzy Włodarczyk (1920–1997) – historyk, prawnik, bibliotekarz, w latach 1981–1984 dyrektor Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi. Zob.: H. Tadeusiewicz, *Jerzy Włodarczyk-życie i działalność zawodowa*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Librorum”, 3, s. 5–13.

⁶⁶ J. Włodarczyk, *Prawo biblioteczne na studiach bibliotekoznawstwa i informacji naukowej* „Przeгляд Biblioteczny” 1986, z. 3/4, s. 311.

[...] nadanym mu przez nauki prawne, tzn. w ujęciu obowiązującej ustawy o bibliotekach oraz aktach wykonawczych do niej⁶⁷.

Nie sposób tu oczywiście pominąć czwartej z kolei definicji prawa bibliotecznego, zawartej w *Podręcznym słowniku bibliotekarza*, syntetycznie ujmującej obszar prawa poświęconego kwestiom bibliotecznym jako:

[...] zbiór aktów normatywnych (ustaw, dekretów, uchwał, rozporządzeń, norm) dotyczących organizacji i funkcjonowania bibliotek. Prawo biblioteczne jest wyrazem polityki bibliotecznej, nadającej bibliotekom kierunek w realizacji ich celów i zadań⁶⁸.

Definicja owa uzupełniona jest o drugą, opisującą prawo okołobiblioteczne jako:

[...] zbiór aktów normatywnych mających pośredni związek z funkcjonowaniem bibliotek (np. ustawy o: szkolnictwie wyższym, samorządzie terytorialnym, upowszechnianiu kultury, prawie autorskim, narodowym zasobie archiwalnym i archiwach)⁶⁹.

Na uwagę zasługuje fakt zamieszczenia w definicji słownikowej zapisu o istotnej roli polityki bibliotecznej w kształtowaniu prawa bibliotecznego, są to bowiem pojęcia ściśle ze sobą powiązane. Definicja ta wskazuje na istotę działań poprzedzających wydanie aktu prawnego rangi ustawy, co – przy wykazaniu udziału bibliotekarzy w tworzeniu projektów ustaw bibliotecznych – może stanowić jeden z argumentów na poparcie tezy o wpływie środowiska na prawo dotyczące bibliotek. Zamieszczone w *Podręcznym słowniku bibliotekarza*, sąsiadujące ze sobą definicje – prawa bibliotecznego i prawa okołobibliotecznego – zdają się najlepiej opisywać przedmiot badań prawa zorientowanego na kwestie biblioteczne. Już w XX-leciu międzywojennym Wanda Dąbrowska słusznie zauważyła, iż:

ustawy biblioteczne są zarazem poważnym motorem rozwoju czytelnictwa i to czytelnictwa gatunkowo najbardziej wartościowego; czuwając bowiem nad jakością księgozbiorów bibliotecznych, skutecznie torują drogi dostępu do wszystkich warstw ludności przede wszystkim książce dobrej⁷⁰.

Bolesław Howorka w pracy *Bibliotekarz i prawo. Podstawowe informacje o prawie dla pracowników bibliotek*⁷¹ również podjął próbę zdefiniowania omawianego terminu:

---

⁶⁷ S. Kowalska, *Prawo w działalności współczesnych bibliotek*, Wyd. Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań–Kalisz 2009, s. 18.

⁶⁸ *Podręczny słownik bibliotekarza*, G. Czapnik, Z. Gruszka, H. Tadeusiewicz, Wyd. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Warszawa 2011, s. 273.

⁶⁹ *Op. cit.*

⁷⁰ W. Dąbrowska, *Wytyczne ustawodawstwa w zakresie bibliotek publicznych*, [w:] „Przegląd Biblioteczny” 1928, z. 4, s. 17.

O przepisach, które obowiązują bibliotekarzy oraz o tych aktach normatywnych, które w mniejszym lub też większym stopniu związane są z wykonywanym przez nich zawodem, mówią często, potocznie, że są to przepisy prawa bibliotecznego. Pojęcie p.b. nie występuje w doktrynie prawa, również nie jest to gałąź prawa. To określenie zostało stworzone wyłącznie dla potrzeb naszego zawodu – zawodu bibliotekarza, po to, aby ułatwić pracę bibliotekarza, przybliżyć mu przepisy potrzebne do tego, aby dobrze działały nasze zakłady pracy – biblioteki⁷².

Bardziej szczegółowo pojęcie prawa bibliotecznego zdefiniowała także Diana Pietruch-Reizes:

Prawo biblioteczne stanowi zbiór aktów normatywnych – ustaw, dekretów, uchwał, rozporządzeń, zarządzeń itp. – regulujących organizację i funkcjonowanie bibliotek. Ich treść stanowi podstawę wyróżnienia aktów prawnych dotyczących wyłącznie bibliotek, aktów regulujących inne sprawy (np. nauki, oświaty, kultury), ale także zawierających przepisy w odniesieniu do bibliotek⁷³.

W obszernej *Encyclopedia of Library and Information Sciences*⁷⁴ nie zamieszczono bezpośrednio definicji prawa bibliotecznego. Jednak w poszczególnych hasłach czy omówieniach tematów odnaleźć można informacje o prawodawstwie z rzeczzonego zakresu. Co istotne, w narracji omawianej encyklopedii odnaleźć można potwierdzenia głównych założeń pracy. Zostało bowiem wyrażone, że silne ustawodawstwo i stabilne finansowanie stanowią podstawę realizacji postanowień dokumentów ogólnościatowych – takich jak chociażby *Manifest IFLA*⁷⁵ opisujących koncepcje bibliotek publicznych⁷⁶.

Należy odnotować, że pojęcie prawa bibliotecznego nie pojawia się zbyt często w słownikach czy encyklopediach tematycznych. Wydany już w XXI w. (2016) *Lexikon*

---

⁷¹ B. Howorka, *Bibliotekarz i prawo...*

⁷² *Ibidem*, s. 7.

⁷³ D. Pietruch-Reizes, *Podstawy prawne funkcjonowania bibliotek i działalności informacyjnej*, [w:] *Bibliotekarstwo*, A. Tokarska (red.), Wyd. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Warszawa 2013, s. 33–36.

⁷⁴ *Encyclopedia of Library and Information Sciences*, J.D. McDonald, M. Levine-Clark (red.), CRC Press, Boca Raton, FL, 2018.

⁷⁵ IFLA/UNESCO, *Manifest bibliotek publicznych (1949)* – myślą przewodnią tego dokumentu jest przekonanie o tym, że biblioteka stanowi niezbędny czynnik sprzyjający pokojowi i dobrobytowi w umysłach ludzkich; <https://repository.ifla.org/bitstream/123456789/168/1/pl-manifesto-en.pdf> [dokument dostępny w wersji z 1994, pełny tekst obecnie w trakcie aktualizacji; <https://www.ifla.org/news/coming-in-2021-a-public-library-manifesto-for-today-and-tomorrow/>] [dostęp: 29.08.2021].

⁷⁶ *Encyclopedia of Library...*, s. 3783.

*der Medien- und Buchwissenschaft*⁷⁷ pod redakcją Thomasa Keiderlinga odnotowuje pojęcie bibliotekoznawstwa (Bibliothekswissenschaft) jednak nie pojawia się prawo biblioteczne (Bibliotheksrecht); które było obecne (jako definicja) w *Lexikon des gesamten Buchwesens*⁷⁸ z 1987 roku. Zawarta tam definicja przybliżyła nas ku definicji wybranej jako najtrafniejsza w niniejszej pracy.

Prawo biblioteczne obejmuje regulacje prawne i administracyjne regulujące funkcjonowanie bibliotek. Regulacje te występują w różnych gałęziach prawa, np. w prawie cywilnym, prawie autorskim czy prawie publicznym. Nie jest to zatem osobna gałąź prawa (dyscyplina) w ścisłym tego słowa znaczeniu. Z tego też powodu pojawiają się głosy negujące istnienie prawa bibliotecznego jako samoistnej gałęzi prawa. Niemniej jednak istnienie [pojęcia – J.L.] prawa bibliotecznego ma takie samo uzasadnienie, jak np. prawa medycznego, którego odrębności w zasadzie nie zaprzeczono, mimo iż uregulowane jest w wielu aktach prawnych z różnych gałęzi prawa w Niemczech⁷⁹.

Na potrzeby niniejszej pracy jej autor, jako najbardziej trafną przyjmuje definicję sformułowaną przez B. Howorkę:

O przepisach, które obowiązują bibliotekarzy oraz o tych aktach normatywnych, które w mniejszym lub też większym stopniu związane są z wykonywanym przez nich zawodem, mówią często, potocznie, że są to przepisy prawa bibliotecznego. Pojęcie p.b. nie występuje w doktrynie prawa, również nie jest to gałąź prawa. To określenie zostało stworzone wyłącznie dla potrzeb naszego zawodu – zawodu bibliotekarza, po to, aby ułatwić pracę bibliotekarza, przybliżyć mu przepisy potrzebne do tego, aby dobrze działały nasze zakłady pracy – biblioteki⁸⁰.

Definicja ta, jakkolwiek mogąca wydawać się ogólną i szeroką, najlepiej oddaje sens zespołu aktów prawnych umożliwiających działalność bibliotek. Być może pokusiłbym się o drobną modyfikację czy uszczegółowienie ostatniego zdania definicji mec. Howorki:

To określenie zostało stworzone wyłącznie dla potrzeb naszego zawodu – zawodu bibliotekarza, po to, aby ułatwić pracę bibliotekarza, przybliżyć mu przepisy potrzebne do tego, aby dobrze działały nasze zakłady pracy – biblioteki⁸¹.

poprzez zmianę ostatniej frazy tego zdania na następujące:

---

⁷⁷ *Lexikon der Medien- und Buchwissenschaft: analog digital 1*, Teilband: A–F (Bibliothek des Buchwesens), s. 84.

⁷⁸ *Lexikon des gesamten Buchwesens*, Bd. 1, A-Buch, S. Corsten, G. Pflug, F.A. Schmidt-Künsemüller (red.), Hiersemann, Stuttgart 1987, s. 422.

⁷⁹ *Ibidem*, [W. Jutte – autor hasła], s. 422.

⁸⁰ B. Howorka, *Bibliotekarz i prawo...*, s. 7.

⁸¹ *Ibidem*.

[...] aby umożliwić bibliotekarzom realizację usług bibliotecznych stanowiących realną odpowiedź na potrzeby czytelników.

Różnorodność definicyjna pokazuje, że w środowisku bibliotekarskim nie brak osób dostrzegających wagę prawa w działalności bibliotek i jednocześnie zaangażowanych w jego stanowienie.

2.2. Początki prawa bibliotecznego w Europie i w USA

Do źródeł prawa bibliotecznego w Europie zaliczyć należy – w zależności od kraju – ustawy w całości poświęcone bibliotekom, ustawy o własności intelektualnej oraz ustawy o działalności kulturalnej, edukacyjnej i szkolnictwie.

Wanda Dąbrowska w drugiej dekadzie XX w. starała się opisać charakter ówczesnego ustawodawstwa. Można – na podstawie analizy jej pracy – przyjąć, że ustawodawstwo biblioteczne w początkach XX w. zmierzało do realizacji jasno określonych celów, jakimi był wolny dostęp do książek dla każdego, organizacja ogólnokrajowej sieci bibliotecznej oraz określenie i uczynienie stabilnych ram finansowania instytucji bibliotecznej. Realizacji tych celów powinny sprzyjać odpowiednio dobrane i wykształcone kadry kierownicze, właściwy dobór księgozbioru a wreszcie centralny nadzór nad bibliotekami⁸².

Pisząc o historii ustaw bibliotecznych warto wspomnieć postać T. Braya, anglikańskiego duchownego, którego działalność wiąże się ze strukturalizowaniem organizacji bibliotek. Bray, będąc przedstawicielem kościoła anglikańskiego w Ameryce, doprowadził do kodyfikacji praw dotyczących bibliotek parafialnych – zarówno w Anglii, jak i w Ameryce⁸³. Jego działalność na polu misyjnym uwzględniała tworzenie bibliotek, jako podstawowego narzędzia realizacji zadań zawodowych, jednocześnie sprzyjając misji edukacyjnej. Jednym z pierwszych aktów prawnych, traktujących systemowo kwestię bibliotek, był angielski Public Library Act [dalej: PLA] z 1850 r.⁸⁴ Inicjatorem

---

⁸² W. Dąbrowska, *Wytyczne ustawodawstwa...*, s. 18.

⁸³ B. Steiner, Rev. Thomas Bray and His American Libraries, „The American Historical Review” 1896, October, Vol. 2, No. 1, s. 59–75; <https://www.jstor.org/stable/1833614> [dostęp: 2.05.2021]; W. Dąbrowska, *Wytyczne ustawodawstwa...*, s. 21 / s. 253; T. Bray, *An Abstract of the Law in Maryland (South Carolina, Bermuda) Relating to Libraries*; <http://hdl.handle.net/1903.1/13858> [dostęp: 2.05.2021].

⁸⁴ Trzeba tu zwrócić uwagę, że omawiany dokument miał początkowo zastosowanie jedynie w Anglii i Walii, a w 1853 r. zaczął obowiązywać również w Szkocji.

uchwalenia ustawy był m.in. William Ewart – znany przeciwnik kary śmierci, który przez poprzedzającą uchwalenie PLA dekadę zajmował się kwestiami edukacji klasy robotniczej⁸⁵. Wśród orędowników ustawy był m.in. Joseph Brotherton⁸⁶.

Z XIX-wiecznych aktów prawnych poświęconych bibliotekom warto także wymienić pochodzącą z 1835 r. nowojorską ustawę szkolną z jej fragmentem dotyczącym zakładania bibliotek publicznych przy szkołach. Akt ten w perspektywie długofalowej okazał się jednak niestety nietrafiony, głównie ze względu na brak podstaw finansowania instytucji⁸⁷. Trzeba tu dodać, że ustawa angielska była ewenementem na gruncie europejskim. Dopiero w 1905 r. pojawiła się w Szwecji ustawa dotycząca korzystania przez biblioteki z subwencji państwowych⁸⁸. Dokonując pewnego uogólnienia, można stwierdzić, że do końca wieku XVIII akty prawne związane z bibliotekami miały charakter incydentalny, wiek XIX przyniósł dokumenty, które były pierwszym krokiem legislacyjnym w tworzeniu bibliotek publicznych, zaś dopiero 2. dekada XX stulecia przyniosła pierwsze ustawy w całości poświęcone funkcjonowaniu i organizacji systemu bibliotecznego poszczególnych krajów. Wiek XX w historii prawa bibliotecznego otwierają wytyczne American Library Association, zawierające podstawowe tezy, na których powinna się opierać kompletna ustawa. Były nimi „troskliwy i konsekwentny zarząd, pewne i stałe oparcie finansowe oraz centralny organ nadzorczy i kierowniczy”⁸⁹. Wytyczne ALA w swojej prostocie mogłyby stanowić podwaliny każdej ustawy o bibliotekach publicznych, oczywiście przy uwzględnieniu reguł administracyjnych danego państwa. Ich charakter jest z jednej strony bezkompromisowy, z drugiej jednak opiera się na słusznych zasadach demokratycznego społeczeństwa. Dowodem tego jest m.in. zapis o utrzymaniu bibliotek w brzmieniu:

[...] zabezpieczyć stałe środki utrzymania w drodze regularnego podatku rocznego, którego wysokość ustalałyby władze biblioteczne w granicach określonych przez ustawę, o ile granice te są w ustawie przewidziane

czy też zapis o inicjatywie obywatelskiej, jako jednym ze sposobów powoływania bibliotek o treści:

---

⁸⁵ J. Simkin, *William Ewart*; <http://www.spartacus.schoolnet.co.uk/TUewart.htm> [dostęp: 18.02.2014], <https://35540995nhd.weebly.com/william-ewart.html> [dostęp: 12.09.2021].

⁸⁶ Joseph Brotherton (1783–1857) – brytyjski polityk z partii liberalnej.

⁸⁷ W. Dąbrowska, *Wytyczne ustawodawstwa...*, s. 254.

⁸⁸ *Ibidem*, s. 262.

⁸⁹ *Ibidem*, s. 257.

[...] zastrzec, że na żądanie 25–30 obywateli, płacących podatki, sprawa założenia biblioteki [...] ma być zdecydowana w drodze głosowania przy wyborach ogólnych lub specjalnych i że wszelkie zmiany mogą być wprowadzane również tylko w drodze ponownego głosowania⁹⁰.

Jeśli zaś chodzi o grunt europejski, to przyjmąwszy, że zainicjowane przez Ewarta uchwalenie pierwszej europejskiej ustawy bibliotecznej miało miejsce w Wielkiej Brytanii, omówienie najistotniejszych dwudziestowiecznych regulacji należy rozpocząć właśnie od ustaw brytyjskich. Niemalże 70 lat po wejściu w życie, Public Library Act, wzięwszy pod uwagę jego wady, wśród których Dąbrowska wymienia m.in. pasywność ustawy i pominięcie wsi jako miejsca funkcjonowania bibliotek, w roku 1919 uchwalono nowy dokument⁹¹. Należy w tym miejscu wspomnieć – niejako na poparcie tezy o finansowaniu bibliotek jako najistotniejszym determinancie ich rozwoju – o udziale Carnegie Trustees w rozbudowie bibliotek publicznych w Wielkiej Brytanii. Ujmując rzecz inaczej, należy stwierdzić, że środki na budowę ponad 600(!) bibliotek powstałych w Wielkiej Brytanii w końcu XIX i początku XX w. Pochodziły z funduszy A. Carnegie⁹². Wsparcie Carnegie Trustees polegające m.in. na rozbudowie sieci bibliotek ruchomych zyskało przełożenie na wzrost czytelnictwa w latach następnych.

Prawdziwy rozkwit ustawodawstwa bibliotecznego zaobserwować można jednak dopiero po I wojnie światowej. Wzrost demokratyzacji ówczesnych społeczeństw pociągał za sobą konieczność budowania świadomości społecznej, a rola edukacyjna szkół powszechnych pozostaje nie do przecenienia w obszarze alfabetyzacji społeczeństwa. Podobnie rola bibliotek jako źródeł materiałów drukowanych, poddanych pewnej merytorycznej selekcji, była w okresie międzywojennym sprawą znaczącą. Upraszczając, sto lat temu – bez bibliotek i powszechnego dostępu do książek – budowanie świadomego społeczeństwa, w dzisiejszym rozumieniu obywatelskiego, było niemożliwe. W ustawach bibliotecznych, uchwalonych w poszczególnych krajach europejskich w początkach dwudziestego wieku, można zaobserwować dwa sposoby traktowania

---

⁹⁰ *Wytyczne dobrej ustawy bibliotecznej (amerykańskiej) opracowane przez American Library Association w r. 1909*, [w:] W. Dąbrowska, *Nowoczesne ustawodawstwo w zakresie bibliotek publicznych*, Warszawa 1929, s. 59, 60 (249–282).

⁹¹ W. Dąbrowska, *Wytyczne ustawodawstwa...*, s. 259.

⁹² Andrew Carnegie (1835–1919) – amerykański przemysłowiec, jeden z najbogatszych ludzi tamtego okresu i społecznik. Dzięki jego inicjatywie sfinansowano 2 500 bibliotek na całym świecie,

bibliotek przez państwo. Pierwszy charakteryzował się tym, iż ustawodawca dostrzegał kwestię bibliotek całościowo, uznając utworzenie sieci czy podstaw do jej funkcjonowania, za kluczowy element sukcesu przedsięwzięcia. Drugi sposób – wynikający częściowo zapewne ze stanu faktycznego – cechował się tym, iż akt prawny dotyczący bibliotek nakładał mocą ustaw obowiązek wspierania już istniejących instytucji, celem wzmoczenia ich rozwoju czy też zwiększenia ich aktywności. W grupie państw, które hołdowały pierwszej metodzie, znalazły się m.in. Czechosłowacja, Bułgaria i Estonia. Drugą grupę stanowiły Finlandia i Dania. Państwem czerpiącym z obu wzorców była Belgia⁹³.

Z punktu widzenia niniejszej pracy należy wspomnieć, że druga połowa XIX wieku to także czas powstania „The American Library Journal” (1876)⁹⁴. Dąbrowska wskazuje na potrzebę zapewnienia prawem, finansowania działalności biblioteki jako warunku koniecznego istnienia instytucji już przy omawianiu dziewiętnastowiecznych amerykańskich ustaw⁹⁵. Jednymi z pierwszych aktów prawnych zapewniających środki na finansowanie bibliotek były, ustanowione w połowie XIX w. w Stanach Zjednoczonych, akty umożliwiające opodatkowanie mieszkańców Bostonu, a dalej New Hampshire⁹⁶.

2.3. Początki ustawodawstwa bibliotecznego w Polsce (zarys problemu)

Pierwsze polskie regulacje dotyczące bibliotek powstały w XVIII wieku. Za początkową cezurę istnienia prawa bibliotecznego w Polsce przyjmuje się rok 1773 – datę powołania do życia Komisji nad Edukacją Młodzi Szlacheckiej Dozór Mającej. Komisja – znana bardziej jako Komisja Edukacji Narodowej – została powołana przez Sejm Rozbiorowy⁹⁷ jako centralny organ władzy oświatowej mający stanowić cywilną konty-

---

a także słynną nowojorską salę koncertową – Carnegie Hall; zob. *Autobiography of Andrew Carnegie*; <http://www.zilliontech.com/knowledge/andrewcarnegie.html> [dostęp: 28.04.2021].

⁹³ W. Dąbrowska, *Nowoczesne ustawodawstwo...*, s. 19.

⁹⁴ J.L. Thornton, *The chronology of librarianship. An introduction to the history of libraries and book-collecting*, London 1941, s. 84.

⁹⁵ W. Dąbrowska, *Wytoczne ustawodawstwa...*, s. 254.

⁹⁶ *Ibidem*.

⁹⁷ Sejm Rozbiorowy – sejm obradujący w latach 1773–1775, powołany przez trzy mocarstwa zaborcze w celu zatwierdzenia cesji terytorium Rzeczypospolitej w czasie I rozbioru Polski.

nuację prac edukacyjnych prowadzonych dotychczas na ziemiach polskich przez skasowany zakon jezuitów⁹⁸. Szeroko zakrojona koncepcja funkcjonowania KEN pozwoliła również na zajęcie się kwestiami bibliotek – jako integralnej części całościowej misji edukacyjnej. Dzięki działalności KEN w obszarze bibliotek można uznać Polskę za pierwszy kraj europejski, w którym powstał projekt państwowej polityki biblioteczej⁹⁹. Podstawą wydania pierwszych państwowych zarządzeń dotyczących bibliotek, był zapis Uniwersału z dnia 24 października 1773 r. w brzmieniu:

Ustanawiamy Komisję w Warszawie odprawować się mającą [...], odtąd tedy wszystkie generalne akademie, gimnazja [...] szkoły publiczne, żadnych nie wyłączając, z tem wszystkim, co tylko do wydoskonalenia nauki i ćwiczenia [...] ściągnąć się może, pod dozór i rozporządzenie Komisji tej oddajemy [...] ¹⁰⁰.

Pierwszymi sformalizowanymi decyzjami rangi państwowej w Polsce były: państwowy preliminarz wydatków uwzględniający biblioteki, zestawienie przepisów dotyczących bibliotek szkolnych „Przepis dla rektorów szkół” oraz nakaz wizytacji bibliotek zawarty w „Instrukcji dla wizytatorów”¹⁰¹. Komisja Edukacji Narodowej była organem właściwym do nadzoru nad wszystkimi bibliotekami na terenie Korony i Wielkiego Księstwa Litewskiego – z wyłączeniem bibliotek kościelnych i *stricte* prywatnych na mocy ustawy Sejmu Grodzieńskiego z roku 1793¹⁰² w brzmieniu:

Universitates czyli Szkoły Główne i Akademje, wszystkie kollegja, szkoły, konwikta, pensje [...] wszystkie budynki i ustanowienia publiczne do nauk i instrukcyj służące [...] do zwierzchności i pieczy Komisji Edukacyjnej należeć będą [...] Wszystkie budynki, Biblioteka Rzplitej Załuskich, inne biblioteki pod rządem Komisji zostawiamy [...] Komisja Edukacyjna mieć będzie odtąd władzę sądową *supremae et ultimae instantiae* do sądenia spraw o zaniedbanie obowiązków całość bibliotek i ksiąg¹⁰³.

Trzeba tu zauważyć, że wydarzenia historyczne związane z polską państwowością uniemożliwiają jednowątkowe rozumienie źródeł regulacji prawem jakiegokolwiek dziedziny życia społecznego, w tym spraw bibliotecznych. Burzliwe dzieje Polski u schyłku

---

⁹⁸ *Volumina Legum*, t. 8, Petersburg 1860, s. 152 i nn.; <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/48981/edition/65554/content> [dostęp:12.09.2021].

⁹⁹ M. Łodyński, *U kolebki polskiej polityki biblioteczej (1774–1794)*, Warszawa 1935, s. 5.

¹⁰⁰ [Za:] M. Łodyński, *U kolebki polskiej...*, s. 7.

¹⁰¹ J. Lewicki, *Ustawodawstwo szkolne za czasów Komisji Edukacji Narodowej: rozporządzenia, ustawy pedagogiczne i organizacyjne (1773–1793)*, M. Arct, Kraków 1925, s. XIX–XXI.

¹⁰² *Ibidem*, s. 380.

¹⁰³ *Ibidem*, s. 370.

XVIII wieku, zakończone zaborami i brakiem jednolitego organizmu państwowego w wieku XIX i początkach wieku XX skutkowały wielkim zróżnicowaniem systemów prawnych obowiązujących w poszczególnych zaborach. W wyniku tej sytuacji w roku 1918, w środku Europy powstało państwo, którego system prawny musiał zostać stworzony w jakimś sensie od nowa. 123 lata zaborów oraz przejście od monarchii elekcyjnej do republiki demokratycznej stanowiło ogromne wyzwanie.

Zarzębski wskazuje akty prawne obowiązujące na ziemiach polskich pod zaborami, które w sposób istotny systematyzowały kwestie związane z bibliotekami. Są to: Ukaz rządzącemu Senatowi z dnia 24 stycznia 1803 r.; Zasady powszechnego oświecenia w Rosji; Ustawa z dnia 8 (20) maja 1862 r. o wychowaniu publicznym w Królestwie Polskim oraz Akt powołujący Radę Szkolną Krajową stanowiący element austro-węgierskiego dorobku prawnego¹⁰⁴. Pierwszy z tych aktów *expressis verbis* traktuje o bibliotekach, stwierdzając w art. 47:

Wszystkie szkoły wyższe [tj. uniwersytety i gimnazja] będą miały swoje Biblioteki otwarte w oznaczonych czasach dla przychodzących [...] na utrzymanie czego będą naznaczone w etatach summy¹⁰⁵.

W drugim z kolei znajduje się zapis o wpisaniu przedmiotów, istotnych z bibliotecznego punktu widzenia, na listę przedmiotów obowiązkowych w programie nauczania określonym mianem wychowania publicznego. W artykule 235 ustawy statuuje się, że:

[...] w Wydziale Filologiczno-Historycznym [Szkoły Głównej] wykładane będą przedmioty następujące: [...] 1) Bibliologia i Bibliografia [...]¹⁰⁶.

Za wartościowe należy uznać pojawienie się regulacji prawnej równoległe w dwóch obszarach – zarówno finansowania usług bibliotecznych, jak i budowanie świadomości czy nawet umocowanie ustawowe dydaktyki w obszarze bibliologicznym.

---

¹⁰⁴ T. Zarzębski, *Prawo biblioteczne w okresie zaborów...*, s. 12.

¹⁰⁵ Ukaz rządzącemu Senatowi z dnia 24 stycznia 1803 r. Zasady powszechnego oświecenia w Rosji; [za:] T. Zarzębski *Prawo biblioteczne w okresie zaborów...*, s. 116.

¹⁰⁶ Ustawa z dnia 8 (20) maja 1862 r. o wychowaniu publicznym w Królestwie Polskim, [za:] T. Zarzębski, *Polskie prawo biblioteczne w okresie zaborów...*, s. 150.

Rozdział 3

Tworzenie struktur bibliotekarstwa polskiego po odzyskaniu niepodległości. Spuścizna pozaborowa i nowe wyzwania

W rozdziale niniejszym omówiono sytuację polityczną po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, szczególny nacisk kładąc na trudności, które wywołało scalenie ziem, funkcjonujących uprzednio w zupełnie różnych warunkach społeczno-gospodarczych. Dalej przywołano pierwsze projekty ustaw bibliotecznych, zwrócono uwagę na powstanie Biblioteki Narodowej, a także wyzwania i trudności, przed którymi stało ówczesne bibliotekarstwo polskie, z których największymi było w opinii autora olbrzymie zróżnicowanie księżnic. Zwieńczeniem rozdziału jest wskazanie skutków braku ustawy bibliotecznej w latach 1918–1939.

3.1. Sytuacja społeczno-polityczna i jej wpływ na bibliotekarstwo polskie po 1918 r.

Brak własnej państwowości, będący wynikiem rozbiorów Polski, miał ujemne skutki dla rozwoju gospodarczego kraju. Przyczyniło się to do braku spójnej polityki gospodarczej, co spowodowało uwstecznienie rozwoju ekonomicznego państwa oraz rozbitcie dopiero co tworzącego się rynku ogólnonarodowego. Dezintegracja ziem, stanowiąca bezpośredni skutek upadku I Rzeczypospolitej, a dalej włączenie poszczególnych obszarów w zróżnicowane pod względem gospodarczym organizmy państwowe, skutkowały rozbitciem struktury gospodarczej i spowolnieniem czy wręcz zahamowaniem rozwoju gospodarki pozbawionej protekcyjizmu państwowego¹⁰⁷. Dodatkowym

---

¹⁰⁷ J. Duda, R. Orłowski, *Gospodarka polska w dziejowym rozwoju Europy (do 1939 roku)*, Wyd. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 1999, s. 92, 93.

obciążeniem dla rozwoju gospodarczego były straty spowodowane I wojną światową. Wojna uszczupliła zasoby materialne Europy o 1/30 – w tym straty odnotowane na ziemiach polskich należały do jednych z największych – przyczyniająca się do spadku roli Starego Kontynentu w gospodarce światowej¹⁰⁸.

Z punktu widzenia periodyzacji przyjmuje się podział okresu międzywojnia na kilka, odmiennych pod kątem gospodarczym, okresów. Lata 1918–1924 stanowiły próbę odbudowy, charakteryzującą się zmienną koniunkturą gospodarczą. Polska gospodarka w latach 1918-1920 była nadal gospodarką wojenną, co wynikało z istnienia przepisów reglamentacyjnych, powodowanych przede wszystkim strukturalnym niedostatkiem – od jedzenia i odzieży aż po środki transportu¹⁰⁹.

Polska dwudziestolecia międzywojennego stała przed licznymi wyzwaniami. Porozbiorowy charakter państwa, nadszarpniętego dodatkowo przez skutki I wojny światowej w najmniejszym nawet stopniu nie ułatwiał spójnego funkcjonowania instytucji bibliotecznych w II RP. Należy zauważyć, że – mimo zakończenia I wojny światowej w roku 1918 – granice II Rzeczypospolitej uległy stabilizacji dopiero w roku 1922¹¹⁰. Cztery pierwsze zaledwie dwudziestu lat niepodległości przypadającej na czas pomiędzy zakończeniem pierwszej a rozpoczęciem drugiej z wojen światowych, były w Polsce wypełnione m.in. działaniami wojennymi, walką o władzę czy wreszcie próbą pokojowego kształtowania granic. Kwestia prowadzenia działań wojennych w pierwszych latach II RP przesądziła o charakterze ówczesnej polityki gospodarczej, kierując ją przede wszystkim na tory gospodarki wojennej¹¹¹. Zgodnie z taką polityką, rozwijał się głównie przemysł, ze szczególnym uwzględnieniem zbrojeniowego. Koniec działań wojennych, ustalenie granic, swego rodzaju ustalenie kształtu państwa niosły za sobą próby stabilizacji gospodarczej, poczynając od roku 1921.

Co istotne z punktu widzenia niniejszej pracy, warunki życia społeczeństwa europejskiego nie uległy po zakończeniu I wojny światowej poprawie. Inflacja, początkowo pełniąc rolę stymulującą dla gospodarki, przerodziła się w hiperinflację, skutkując

---

¹⁰⁸ J. Kaliński, R. Przygodzka, M. Zalesko, *Historia gospodarcza świata XIX i XX wieku*, Białystok, Wyd. Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2014, s. 87, 88.

¹⁰⁹ J. Kaliński, Z. Landau, *Gospodarka Polski XX wieku*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa 2003, s. 56.

¹¹⁰ A. Jezierski, C. Leszczyńska, *Historia gospodarcza Polski*, KeyText, Warszawa 2001, s. 235; J. Kaliński, Z. Landau, *op. cit.*, s. 50–52.

¹¹¹ A. Jezierski, C. Leszczyńska, *op. cit.*, s. 263.

wzrostem niezadowolenia społecznego¹¹². Mimo że lata 1924–1926 w gospodarce światowej były latami stabilizacji i rozwoju, a w Polsce sprawy przybierały obrót zgodny z tendencjami ogólnoeuropejskimi, brak atrakcyjności polskich produktów na rynkach handlu zagranicznego – powodowany niekorzystnym wobec innych walut kursem złotego – skutkowało ograniczeniem eksportu, a tym samym obniżeniem poziomu produkcji. Zjawiska, takie jak hiperinflacja, stanowiąca – odmiennie od inflacji – czynnik destabilizujący rozwój, były w Polsce porzbirowej wyjątkowo niekorzystne. Zniszczenia wojenne, które dotknęły państwo odradzające się dopiero po ponad wieku nieobecności na mapie Europy, stanowił dodatkową przeszkodę dla tworzenia jednolitego systemu gospodarczego¹¹³. W zasadzie aż do kryzysu roku 1929 Polska rozwijała się zapisując karty historii gospodarczej wzrostem produkcji przemysłowej, wzrostem inwestycji i spadkiem bezrobocia oraz towarzyszącym tym zjawiskom korzystnymi zmianami w rolnictwie¹¹⁴.

Liberalizując gospodarkę w latach 1921–1923, równocześnie próbowano dokonać pewnego ujednoczenia, czy bardziej, scalenia Polski w spójny system gospodarczy, obejmujący jednolite dla całego państwa przepisy prawa handlowego czy administracyjnego jak również infrastrukturę – np. dróg kolejowych¹¹⁵. Następne lata były czasem wprowadzania reform Władysława Grabskiego, zmierzających do zrównoważenia budżetu poprzez m.in. wzrost dochodów przy równoczesnym obniżeniu wydatków państwowych¹¹⁶. W roku 1923 deficyt budżetowy Polski osiągnął poziom 45%. Do jego zmniejszenia wykorzystano narzędzia polityki podatkowej, obciążając kosztami równoważenia budżetu klasy posiadające, przy jednoczesnej próbie ochrony uboższych warstw społecznych¹¹⁷.

Wprowadzenie złotego jako waluty w roku 1924 miało zwiększyć zaufanie społeczne dla pieniądza i – wspólnie z uruchomieniem Banku Polskiego w miejsce zlikwidowanej Polskiej Krajowej Kasy Pożyczkowej – co doprowadziło do ustabilizowania sytuacji gospodarczej wynikłej ze spirali hiperinflacji nakręconej w latach poprzednich.

---

¹¹² J. Kaliński, R. Przygodzka, M. Zalesko, *op. cit.*, s. 130–136.

¹¹³ J. Kaliński, Z. Landau, *op. cit.*, s. 57–59.

¹¹⁴ J. Skodlarski, *Zarys historii gospodarczej Polski*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000, s. 262, 263.

¹¹⁵ J. Kaliński, Z. Landau, *op. cit.*, s. 58, 59.

¹¹⁶ A. Jezierski, C. Leszczyńska, *op. cit.*, s. 265.

¹¹⁷ J. Kaliński, Z. Landau, *op. cit.*, s. 74, 75.

Wykorzystano psychologiczny element całej operacji, z powodzeniem licząc na efekt nowości instytucji i waluty¹¹⁸, Niestety, już rok później sytuacja względnego bezpieczeństwa w obszarze budżetu, uległa zmianie wskutek trwającego kryzysu gospodarczego oraz – co istotne – zmianie nastrojów społecznych.¹¹⁹ Należy zaznaczyć, że przeprowadzenie reformy skarbowej w oparciu jedynie o własny skarb państwa, bez pożyczek skarbowych, było zdarzeniem wyjątkowym na skalę europejską. Otóż te same nastroje społeczne – czyli pewnego rodzaju obniżenie napięcia w obszarach walki politycznej oraz ogólne poczucie stabilizacji, które rok wcześniej mogły cieszyć i napawać optymizmem w obliczu walki z szalejącą hiperinflacją – w roku 1925 powodowały zahamowanie wpływów do budżetu ze źródeł wskazanych polityką podatkową rządu Grabskiego. Zamożniejsze klasy społeczne, zmuszone do płacenia podatków tzw. majątkowych, rozpoznawszy spadek niezadowolenia gorzej sytuowanych warstw społecznych, tym samym obniżenie ryzyka wybuchu przejawów buntu czy niezadowolenia społecznego ze strony tych ostatnich, stopniowo zaczęły bojkotować obowiązek podatkowy. Rząd zdecydował się na wykorzystanie możliwości zaciągania kredytów/pożyczek zagranicznych, które i tak nie wystarczały do zbilansowania budżetu. Kolejnym krokiem było dodrukowanie bilonu, co doprowadziło do tzw. inflacji bilonowej¹²⁰. Nie po raz pierwszy Polska stanęła w obliczu spowolnienia gospodarczego, powodowanego spadkiem eksportu, trudnościami ze zbilansowaniem budżetu¹²¹.

Sytuację dodatkowo pogarszała polsko-niemiecka wojna celna, spowodowana z kolei zakończeniem importu przez Niemcy obowiązkowej puli kontyngentu węgla. W skrócie – wskutek zawirowań w handlu zagranicznym – zmniejszyły się możliwości eksportu do Niemiec, stanowiących dla Polski jeden z największych rynków zbytu, jednocześnie zbyt nie obciążając zachodniego sąsiada, dla którego II RP nie była kluczowym partnerem gospodarczym. Zmiana polityki podatkowej państwa, od roku 1925, po dymisji rządu Grabskiego, polegała na zmianie głównego adresata obciążeń podatkowych. Wprowadzono podatki pośrednie, zmniejszono (czasowo) wynagrodzenia pracowników państwowych, dokonano cięć budżetowych. W końcu, obniżając kurs rodzimej waluty, doprowadzono do powolnego wzrostu eksportu¹²².

---

¹¹⁸ J. Skodlarski, *op. cit.*, s. 248.

¹¹⁹ J. Kaliński, Z. Landau, *op. cit.*, s.76, 77.

¹²⁰ J. Skodlarski, *op. cit.*, s. 249.

¹²¹ *Op. cit.*

¹²² J. Kaliński, Z. Landau, *op. cit.*, s. 78–80.

Przewrót majowy roku 1926, dokonany przez Józefa Piłsudskiego, nie zmienił znacząco obranego przez wcześniejszą władzę kursu polityki ekonomicznej, jednak ze względu na zaistnienie – niezależnych zupełnie od polityki polskiej czynników – kojarzony jest z pozytywnymi zmianami w gospodarce Polski. Wśród czynników tych należy wymienić wcześniejsze (1925) załamanie kursu złotego, strajki górnicze w Wielkiej Brytanii skutkujące możliwością eksportu rodzimego surowca, zaskakująco – również wojnę celną z Niemcami, która spowodowała rozbudowę produkcji w obszarach wytwarzających produkty dotychczas importowane. W literaturze przyjmuje się, że lata 1926–1929 były najlepszym okresem II Rzeczypospolitej, jeśli brać pod uwagę rozwój gospodarczy i poprawę warunków życia społeczeństwa. Do takiego stanu rzeczy przyczyniły się wcześniej wymienione okoliczności polityczno-ekonomiczne, a również wzrost produkcji rolnej i wzrost cen produktów rolnych¹²³.

Szanse uchwalenia ustawy były niewielkie z powodu braku środków budżetowych na realizację zakładanych w projektach działań, gdyż priorytet stanowiły wtedy wydatki na cele wojskowe. Otóż procent wydatków na kwestie wojskowe (budżet Ministerstwa Spraw Wojskowych) w latach rozwoju (1926–1929) pochłaniał około 1/3 całości budżetu państwa polskiego. Inaczej mówiąc, jeśli akurat Polska nie prowadziła wojny (pierwsze lata II RP) i nie wydawano pieniędzy na prowadzenie działań wojennych, to wydatkowano środki na przygotowania na wypadek takowych działań. Taka sytuacja była oczywiście uzasadniona politycznie i wynikała również z geograficznego położenia Polski. W roku 1929, 11 lat po zakończeniu I wojny światowej i niespełna 3 lata po zażegnaniu kryzysu wywołanego hiperinflacją, II Rzeczpospolita stanęła – razem z całą gospodarką światową – w obliczu największego kryzysu gospodarczego w ówczesnej historii¹²⁴.

Należy również zauważyć, że pod względem społecznym stulecie niewoli również było czasem przemian. Powolne, acz nieuchronne zmiany gospodarcze, przenoszące akcent z produkcji rolnej na industrializację, miały swoje odzwierciedlenie w przeobrażeniach struktury społecznej. Droga od społeczeństwa z dominującą pozycją stanu szlacheckiego (druga połowa i schyłek osiemnastego stulecia) do społeczeństwa dychotomicznie podzielonego na wewnętrznie niespójne stany chłopski i robotniczy była drogą długą i bogatą w gospodarczo-polityczne uwarunkowania¹²⁵. Odnotować należy spadek

---

¹²³ *Op. cit.*, s. 82, 83.

¹²⁴ *Op. cit.*, s. 95.

¹²⁵ J. Duda, R. Orłowski, *op. cit.*, s. 169–177.

udziału chłopstwa w strukturze na rzecz udziału inteligencji, robotników i drobnomieszczactwa¹²⁶. Wkład „klasy umysłowej” w rozwój bibliotek i świata książki w ogóle podkreśla B. Koredczuk we wstępie do publikacji, *Udział inteligencji prawniczej Królestwa Polskiego w kształtowaniu kultury książki (1815–1915)*. Jak zauważa autorka, inteligencja miała olbrzymi wpływ nie tylko na recepcję książki, ale także na jej dystrybucję, obieg biblioteczny czy szatę typograficzną. Dalej podkreśla szczególny udział w tych procesach osób związanych z zawodem prawnika¹²⁷.

Europa wskutek I wojny światowej – jeśli uwzględnić spadek liczby urodzeń – straciła około 7% swojego społeczeństwa, w tym całe rzesze ludności w wieku produkcyjnym¹²⁸. W celu pełnego przedstawienia spraw ustawy bibliotecznej w II RP należy przedstawić (przynajmniej w zarysie) strukturę społeczną. Pod względem społecznym II Rzeczpospolita była państwem wielonarodowym w specyficznym znaczeniu. Biorąc pod uwagę, że poprzedni organizm państwowy obejmujący swoją właściwością tereny częściowo przynajmniej zajmowane przez II RP, przestał istnieć ponad 120 lat wcześniej ulegając rozpadowi wskutek rozbiorów, należy stwierdzić iż tereny tworzące II RP zamieszkiwali ludzie od kilku już pokoleń żyjący w innych państwach. W literaturze naukowej podaje się dane szacunkowe dotyczące struktury narodowościowej w latach trzydziestych, wg których Polacy stanowili 65% ogółu mieszkańców, przyjmując zaś kryterium językowe (języka ojczystego) Polacy stanowili w niektórych rejonach II RP nieliczną mniejszość¹²⁹. Różnorodność nie była zatem jedynie kwestią narodowości, ale – całkiem mocno utrwalonej – przynależności administracyjno-prawnej.

Trzeba także zwrócić uwagę na ówczesne różnice w warunkach życia ludności miejskiej i wiejskiej. Ich przejawem był np. brak elektryczności na wsiach, brak opieki lekarskiej czy wreszcie – co najistotniejsze z punktu widzenia niniejszej pracy – możliwość dostępu do oświaty i kultury, która zdecydowanie łatwiejsza była w miastach niż na wsiach pozbawionych zarówno większych ośrodków edukacyjnych jak i komunikacji (autobusowej czy kolejowej). Swego rodzaju dowodem zróżnicowania wsi i miast w dwudziestoleciu jest odsetek analfabetów wg stanu na rok 1931 – w miastach wynoszący 12% a wśród ludności wiejskiej – ponad dwukrotnie więcej, bo 28%¹³⁰. Poszu-

---

¹²⁶ J. Kaliński, Z. Landau, *op. cit.*, s. 56.

¹²⁷ B. Koredczuk, *Udział inteligencji prawniczej...*, s. 8.

¹²⁸ J. Kaliński, R. Przygodzka, M. Zalesko, *op. cit.*, s. 87.

¹²⁹ J. Kaliński, Z. Landau, *op. cit.*, s. 52, 53.

¹³⁰ *Ibidem*, s. 54.

kując przyczyn tak kontrastującej z opisywaną niekorzystną sytuacją międzywojennego społeczeństwa, działalnością na rzecz ustawy bibliotecznej, można zwrócić uwagę na strukturę zatrudnienia w omawianym okresie. Otóż, jedną z najbardziej uprzywilejowanych, choć to może określenie zbyt obiecujące, grup pracowników, byli pracownicy umysłowi. Nowa państwowość potrzebowała całej rzeczy fachowców, którzy powinni byli wspomóc instytucje państwa w działaniach na rzecz ujednoczenia administracji, służb wojskowych, wymiaru sprawiedliwości, czy wreszcie – oświaty. Pracownicy umysłowi zarabiali zdecydowanie więcej niż robotnicy, a ponadto korzystniejsze były dla nich regulacje prawa pracy w zakresie urlopów, emerytur, ubezpieczeń.

Warto odnotować, że przywołane wcześniej działania wojenne również miały wpływ na strukturę zatrudnienia w II RP. O ile wskutek mobilizacji 1920 r. bezrobocie uległo ograniczeniu, o tyle po demobilizacji, która nastąpiła rok później, zaobserwowano wzrost bezrobocia. Przez kolejne dwa lata sytuację ratowała inflacja, jednak w dalszych latach zarobki wskutek hiperinflacji traciły swoją wartość, co z kolei powodowało zmniejszenie popytu, nakręcając w dalszej kolejności spiralę kryzysową. Reforma walutowa, wprowadzona w roku 1924, ustanawiając złoty jako walutę, umożliwiła zahamowanie procesów inflacyjnych i ustabilizowanie sytuacji na rynku płac¹³¹. Warto zaakcentować, że polityka w dwudziestoleciu jako element życia społecznego była pojmowana jako służba publiczna: Prawdopodobnie przetrzymywano czy też wstrzymywano wypłaty należnych (przyznanych) kwot z pożyczek inwestycyjnych na budowę Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie (budowa trwała od 1928) – gdyż w trakcie obrad Sejmu wystąpiono z interpelacją (rezolucją) w sprawie wyżej wymienionych wypłat i dokończenia budowy BJ [rezolucja przyjęta większością głosów]¹³².

W Polsce przed II wojną światową było około 36,5 tys. bibliotek, w tym ok. 26 tys. szkolnych, 9,5 publicznych (powszechnych) i około tysiąca naukowych, w tym uwzględniono również biblioteki urzędowe oraz administracyjne¹³³. Mimo dużej liczby instytucji bibliotecznych, a nawet pewnego rozdrobnienia ich stan posiadania pozostawiał wiele do życzenia. We wszystkich bowiem bibliotekach było niewiele ponad 20 mln książek (22,5 mln, w tym tylko około 7,5 mln w publicznych).

---

¹³¹ *Ibidem*, s. 68–70.

¹³² Sprawozdanie stenograficzne z 19. posiedzenia w dniu 27 lutego 1936 r. [przedmiotem obrad był projekt budżetu 1936/1937; przyp. J.L.] Sejmu RP IV kadencji.

¹³³ Wodzinowska M., *Stan bibliotek polskich*, „Przegląd Biblioteczny” 1947, nr 1, s. 12–23; <http://bbc.uw.edu.pl/dlibra/doccontent?id=1017> [dostęp: 12.07.2020].

Należy również wspomnieć o oświacie w II Rzeczypospolitej, bowiem jest to temat nierozdzielnie z bibliotekami związany. Systemy edukacyjne w poszczególnych zaborach bardzo się od siebie różniły. W przeciwieństwie do zaboru rosyjskiego w Galicji, jak i w zaborze pruskim istniał obowiązek szkolny, co z oczywistych względów miało to przełożenie na poziom analfabetyzmu, szacuje się bowiem, że na przełomie XIX i XX w. ponad 60% mieszkańców zaboru rosyjskiego było niepiśmiennych, podczas gdy w zaborze pruskim problem ten dotyczył jedynie 5%. Inne były też realia samego kształcenia, o ile w zaborze pruskim i rosyjskim edukacja służyła odpowiednio germanizacji i rusyfikacji, o tyle w Galicji szkolnictwo było spolszczone, zwłaszcza po uzyskaniu autonomii. Przed zakończeniem I wojny światowej żadna ustawa dotycząca tego obszaru nie została uchwalona, chociaż panowała zgoda co do tego, że po odzyskaniu niepodległości musi istnieć w naszym kraju powszechne szkolnictwo przynajmniej na poziomie podstawowym.

Konstytucja z 17 marca 1921 r., wraz z jej nowelizacją, z 2 sierpnia 1926 r. regulowała ten aspekt, w opublikowanych w niej artykułach 117–120 czytamy:

[...]

- wszystkie szkoły i zakłady wychowawcze, zarówno publiczne jak i prywatne, mają podlegać nadzorowi władz państwowych w zakresie określonym przez ustawy;
- w zakresie szkoły powszechnej nauka jest obowiązkowa dla wszystkich obywateli Państwa, a czas, zakres i sposób pobierania tej nauki określa ustawa;
- nauka w powszechnych szkołach państwowych i samorządowych jest bezpłatna, uczniom zaś wyjątkowo zdolnym i niezamożnym Państwo zapewni stypendia na utrzymanie w szkołach średnich i wyższych;
- nauka religii w szkołach państwowych i samorządowych dla młodzieży poniżej 18 lat jest obowiązkowa, kierownictwo i nadzór nad jej prowadzeniem należy do właściwego związku religijnego pod naczelnym nadzorem państwowych władz szkolnych;
- każdy obywatel ma prawo nauczać, założyć szkołę lub zakład wychowawczy i nimi kierować, jeżeli wypełni ustalone przez ustawę warunki w zakresie kwalifikacji nauczycieli, bezpieczeństwa powierzonych mu dzieci i lojalnego stosunku do państwa;
- badania naukowe i ogłaszanie ich wyników są wolne¹³⁴.

Pierwsze lata niepodległości nie były łatwe. W zakresie upowszechniania edukacji, na przeszkodzie stał szczególnie brak wykwalifikowanego personelu, zwłaszcza goto-

---

¹³⁴ Ustawa z dnia 17 marca 1921 r. – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. 1921 Nr 44, poz. 267; Ustawa z dnia 2 sierpnia 1926 r. zmieniająca i uzupełniająca Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 17 marca 1921 r. (Dz. U. 1926 Nr 78, poz. 442).

wego do pracy na wsi. Powodowało to niedobór klas i ich przeludnienie. Trzeba tu dodać, że przywołana powyżej konstytucja marcowa zapewniała stypendia dla najuboższych, jednak była to pomoc bardzo często niewystarczająca. Dążąc do naprawy oświaty, w roku 1932 szkolnictwo zreformowano, a odpowiadał za to J. Jędrzejewicz¹³⁵. Reforma utrzymywała siedmioletnią szkołę powszechną, rozdzielając ją jednak na trzy typy: szkołę cztero-, sześć- i siedmioklasową. Gimnazja, czyli odpowiednik dzisiejszych szkół średnich, podzielono na humanistyczne i matematyczno-przyrodnicze. Należy tu jeszcze dodać, że wspomniana reforma stanowiła, że państwo będzie finansować edukację jedynie w szkołach powszechnych, a obowiązek opłacania nauki w pozostałych typach szkół musieli wziąć na siebie rodzice.

Nieco inaczej przedstawiał się obraz szkolnictwa wyższego. Pierwszą ustawę o szkołach wyższych, nadającą im dość szeroką autonomię wydano w lipcu 1920 roku¹³⁶. Stawiała ona przed owymi szkołami zadania takie jak: służenie nauce i ojczyźnie, pogłębianie wiedzy we wszystkich dziedzinach wiedzy czy przygotowanie młodzieży do zawodów praktycznych. W roku akademickim 1922/1923 było w naszym kraju 16 szkół wyższych, przy 28 takich szkołach w roku akademickim 1937/1938¹³⁷. W omawianym okresie dużą trudność stanowiło nierównomierne rozmieszczenie ośrodków akademickich, a w zasadzie ich koncentracja w kilku miastach, Krakowie, Warszawie, Lwowie czy Wilnie. Liczba młodzieży studiującej na uczelniach wyższych nie była niestety wysoka: w roku akademickim 1922/1923 wynosiła 37,6 tys., zaś w roku akademickim 1937/1938 – 48,2 tys.¹³⁸

Głównym problemem szkolnictwa II Rzeczypospolitej było zatem jego ujednoczenie z uwagi na pozaborową spuściznę, a także jego upowszechnienie, co, biorąc pod uwagę zmniejszenie stopnia analfabetyzmu w tym okresie, się powiodło. Nie udało się jednak stworzyć systemu, który dawałby realną szansę na awans społeczny ludności

---

¹³⁵ Janusz Jędrzejewicz (1885–1951) – od marca 1928 r. poseł na sejm, a po śmierci Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Sławomira Czerwińskiego, jego następcą (od 12.08.1931). Sukcesem J. Jędrzejewicza była reforma oświaty. Po usunięciu przez Marszałka ze stanowiska premiera A. Pystora prezydent Mościcki powierzył mu misję stworzenia rządu; zob. Z. Osiński, *Janusz Jędrzejewicz – pilsudczyk i reformator edukacji (1885–1951)*, Wyd. Uniwersytetu im. Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2008.

¹³⁶ Ustawa z dnia 13 lipca 1920 r. o szkołach akademickich (Dz. U. 1920 Nr 72, poz. 494 z późn. zm.).

¹³⁷ P. Stańczyk, *Wykształcenie ludności II Rzeczypospolitej w świetle badań GUS*, „Społeczeństwo i Ekonomia” 2016, nr 1, s. 22.

¹³⁸ *Op. cit.*, s. 23.

wiejskiej, co w oczywisty sposób przyczyniło się do utrwalenia, już i tak skostniałej, struktury społecznej.

Uwagę zwraca również polityka kulturalna, a kultura tego okresu przede wszystkim wiąże się z ośrodkami we Lwowie i Warszawie. To tutaj ukształtowała się lwowsko-warszawska szkoła filozoficzna, w której działali tak wybitni myśliciele, jak T. Kotarbiński czy W. Tatarkiewicz. Ogromnie ceniona była polska szkoła matematyczna, ze S. Banachem i H. Steinhausem na czele. Najślynniejsi pisarze tego okresu to S. Żeromski i, uhonorowany literacką nagrodą Nobla w 1924 r., W. Reymont. Wśród twórców literatury popularnej poczytnością cieszył się m.in. T. Dołęga-Mostowicz. Ważne miejsce w życiu kulturalnym kraju zajmowała również poezja, warto tu przypomnieć o utworzonej w 1919 r. grupie Skamander, skupionej wokół czasopisma o tej samej nazwie. Działali w niej tacy twórcy jak J. Tuwim, J. Iwaszkiewicz czy A. Słonimski. Scenę teatralną wyróżniały z kolei wybitne inscenizacje m.in. L. Schillera. Pokłosiem zmniejszenia analfabetyzmu przez władze oświatowe było zwiększenie czytelnictwa prasy. Ogromną popularnością zaczęło cieszyć się też radio, które zaczęło nadawać stałe audycje już w 1926 r.¹³⁹. W salach kinowych z kolei wyświetlano filmy z takimi aktorami jak A. Dymśa, E. Bodo czy M. Ćwiklińska. Przed rozpoczęciem II wojny światowej podjęto też próbę uruchomienia w naszym kraju telewizji, jednak prace te przerwano z uwagi na jej wybuch.

Przedstawione rozważania należy jeszcze uzupełnić o kwestię cenzury w II RP. Konstytucja marcowa gwarantowała wolność prasy, jednak władze państwa stosowały cenzurę represyjną, a Kodeks Karny wprowadzony w życie w roku 1932 umożliwiał jej ingerencję w działalność wydawniczą. Jak pisał B. Singer¹⁴⁰:

Pisma były bite po kieszeni przez częste konfiskaty. Toteż stał się aniołem stróżem tzw. przyjaciół redakcji. Był to urzędnik komisariatu rządu, który w każdej porze dzwonił do redakcji i przestrzegał. Dawał żywność i truł ją. Opowiadał np., że we Lwowie były rozruchy, ale o tym nie należy pisać. Pytał o posiadany materiał i kwalifikował, który jest cenzuralny, a który nie nadaje się do druku. Dowiadaliśmy się od niego dość często o różnych rozruchach, ale uprzedzał, że są one tylko do naszej prywatnej wiadomości. Gdy przyjaciel redakcji nie dzwonił, było źle. Trudno było samemu

---

¹³⁹ *Magia – radia krótka historia polskiej radiofonii*; <https://www.polskieradio.pl/39/156/Artykul/2262237> [dostęp: 12.09.2021].

¹⁴⁰ Bernard Singer (pseud. Regnis, Meszorer) (1893–1966) – dziennikarz, komentator polityczny, sprawozdawca parlamentarny. Publikował m.in. w „The Observer” i „The Economist”; <https://sztetl.org.pl/pl/tradycja-i-kultura-zydowska/sztuka/bernard-singer-pseud-regnis-meszorer> [dostęp: 2.05.2021].

ocenzuować pismo. Wtedy prowincjonalne wydanie skazane było z reguły na konfiskatę. Ocalało wydanie warszawskie z białymi plamami¹⁴¹.

Ciekawostką jest, że cenzurą parął się K.I. Gałczyński. Owocem przewrotu majowego było ukazanie się w październiku 1926 r. dekretu prezydenta wprowadzającego kary za zniewagę¹⁴². W konstytucji kwietniowej z 1935 r. był już tylko zapis o wolności słowa, zaś o wolności prasy nie wspomniano¹⁴³. Tak ów okres opisał jeden z dziennikarzy:

Mówiłem z czytelnikiem niedomówieniami poprzez plecy cenzora. Wierzyłem w powszechną głupotę wszystkich cenzorów całego świata. Ratowało mnie, że pisałem w charakterze obserwatora, a nie strony. Używałem różnych fortelów. Czasem pisywałem na tematy zupełnie obojętne. Często jednak musiałem przerywać całkowicie pisanie na kilka tygodni i korzystać z przymusowego urlopu¹⁴⁴.

W świetle przedstawionych, niesprzyjających faktów należy z tym większym uznaniem docenić działania środowiska bibliotekarskiego na rzecz umocnienia – poprzez kodyfikację – działalności bibliotecznej.

3.2. Polityka biblioteczna i organizacja systemu bibliotecznego w II RP

Przed bibliotekami w omawianym okresie stało ogromnie istotne zadanie, a mianowicie służba dla kultury i oświaty w odrodzonym po niewoli kraju.

Jak pisze Z. Gaca-Dąbrowska¹⁴⁵, środowisko bibliotekarskie obrało sobie za cel zespolenie wszystkich bibliotek w sieć, nad którą pieczę sprawowałoby państwo. Postulaty takie wyrażali J. Grycz czy E. Kuntze. Nie było to na pewno zadanie łatwe, biorąc pod uwagę ilość i zróżnicowanie księżnic w naszym kraju¹⁴⁶.

---

¹⁴¹ B. Singer, *Od Witosa do Sławka*, Wyd. „Verum”, Warszawa 1990, s. 18, 19.

¹⁴² Warto tutaj przypomnieć o pobiciu T. Dołęgi-Mostowicza wyjątkowo niechętnego rządowi Marszałka. Opozycja oskarżała o to obóz władzy.

¹⁴³ M. Kledzik, *Cenzura w demokracji (przyczynek do ograniczania i nadużywania wolności słowa)*; <http://uwm.edu.pl/mkks/wp-content/uploads/cenzura-w-demokracji.pdf> [dostęp: 3.11.2020], s. 179.

¹⁴⁴ B. Singer, *op. cit.*, s. 20.

¹⁴⁵ Z. Gaca-Dąbrowska, *Biblioteki i ich rola...*, s. 570.

¹⁴⁶ Warto tu przywołać spis S. Dembego zamieszczony w jego artykule, *Biblioteki*, „Nauka Polska” 1927, t. 7, s. 162–221.

Konieczna była również ustawa biblioteczna, która zobowiązywałaby samorządy do zakładania bibliotek powszechnych. W latach 1921–1938 opracowano kilka wersji takiego aktu¹⁴⁷, niemniej samorządy sprzeciwiały się im, obawiając się dodatkowego obciążenia swoich budżetów. Wspomnieć tu także należy o fakcie, iż część społeczeństwa nie chciała, aby władze zbyt ingerowały w sprawy bibliotek, co skutkowało by mogło włączeniem księżnic w sprawy ideologiczne.

Warto w tym miejscu krótko owe projekty omówić. *Projekt ustawy o obowiązku utrzymywania początkowych kursów dla dorosłych i bibliotek powszechnych* z roku 1921 rozpatrzony nie został, a decydujący wpływ na to miała postawa władz oświatowych, które pragnęły monopolu w sprawach bibliotecznych, uważały one bowiem biblioteki za ściśle z oświatą powiązane, nie traktując ich jako samodzielne jednostki, realizujące swoje zadania. Sprzeciw budziło także oddanie spraw księżnic nadzorowi państwa, a także oparcie ich funduszu o środki publiczne. Warto dodać, że omawiany dokument miał charakter fakultatywny.

Projekt z roku 1928, całkowicie różny w swych założeniach, bo już nie fakultatywny a bezwzględny, również realizacji się nie doczekał. Stanowiono w nim, że zakładanie i utrzymywanie księżnic jest obowiązkiem samorządów, a samo korzystanie z księżnic ma być bezpłatne. Na dwóch kolejnych Zjazdach Bibliotekarzy w latach 1928–1929, na których dyskutowano omawianą kwestię znów niestety dał o sobie znać podział naszego środowiska w kwestii ustawy bibliotecznej. Szczególną uwagę zwraca wystąpienie Stanisława Rymara¹⁴⁸, wyjątkowo niechętnego regulowaniu spraw księżnic aktem prawnym.

Bardzo interesujący był projekt z roku 1934, z zapisem o ogłaszaniu przez Ministra WR i OP wykazu książek dopuszczonych do bibliotek, opracowywanego przez specjalnie w tym celu powołaną komisję. I tym razem jednak górę wzięła obojętność rządzących i prace nad dokumentem zostały porzucone.

W roku 1937 Rada Związku Bibliotekarzy zwołała kolejną konferencję poświęconą omawianej kwestii, gdzie wprawdzie wyrażono stanowisko, iż ustawa biblioteczna jest

---

¹⁴⁷ Małgorzata Korczyńska-Derkacz wymienia projekty z lat: 1921, 1927, 1929, 1933, 1934, 1939; zob. Małgorzata Korczyńska-Derkacz, *op. cit.*, s. 59.

¹⁴⁸ Stanisław Rymar (1886–1965) – pisarz, publicysta, historyk, polityk, działacz Narodowej Demokracji, poseł na Sejm I i III kadencji w II RP, a także autor publikacji historycznych, społeczno-gospodarczych, ustrojowych, oświatowych, monografii i życiorysów. Zob. J. Kuś, *Stanisław Rymar, 1886–1965*, b.w., Kraków 1986.

koniecznością, jednak znów nie było zgody co do tego, czy powinna być ona obligatoryjna czy fakultatywna. Co znamienne, na wspomnianej konferencji wybrzmiały głosy, iż ustawą powinny być objęte także biblioteki szkolne. Prace nad kolejnym projektem, którego pierwsze czytanie odbyło się 5.06.1939 r. przerwał wybuch II wojny światowej¹⁴⁹.

Ważną rolę w omawianym okresie odegrały księżnice galicyjskie, zwłaszcza Biblioteka Jagiellońska, ze zbiorami liczącymi 500 000 woluminów, a także, ponownie otwarta w 1921 roku, po wojnie polsko-bolszewickiej, księżnica Uniwersytetu Lwowskiego, ze zbiorami liczącymi 265 965 woluminów. Najzasobniejszą księżnicą uniwersytecką tamtego okresu była według ustaleń A. Mężyńskiego jednak:

Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego, która we wrześniu 1939 r. liczyła 821447 wol. nowych druków 4132 rękopisów i 155 inkunabułów¹⁵⁰.

Jest to o tyle istotne, że biblioteki szkół wyższych były trzonem bibliotek naukowych, to właśnie w nich kształtowały się koncepcje nowoczesnego bibliotekarstwa. Ich rola była ważna również z tego względu, że w okres międzywojenny nasz kraj wkroczył bez biblioteki narodowej. Utworzono ją dopiero 24 lutego 1928 r., a jej powstanie, podobnie jak było z ustawą biblioteczną, poprzedziły długie dyskusje dotyczące m.in. jej umiejscowienia, pod uwagę brano bowiem oprócz Warszawy także Kraków. Dyskutowano o jej roli i miejscu wśród innych bibliotek oraz przede wszystkim czy powinna ona jedynie gromadzić piśmiennictwo polskie, czy też, być nadrzędną wobec innych bibliotek, jako centralna księżnica Polski. Zwyciężyła ostatecznie koncepcja S. Dembego, Biblioteka Narodowa miała pełnić zadania centralne, będąc przy tym zbiorem poloników. Nowa instytucja podlegała miała Ministerstwu Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Początkowo nie posiadała ona swej siedziby, dlatego jej zbiory umieszczono m.in. w gmachu Szkoły Głównej Handlowej, a jej pierwszym dyrektorem został wspomniany wyżej Demby, którego po przejściu na emeryturę w 1927 roku zastąpił S. Wierczyński.

W związku z utworzeniem Biblioteki Narodowej zmianie uległa rola Biblioteki Jagiellońskiej. E. Kuntze, stwierdził, że powinna być biblioteką narodową historyczną do

---

¹⁴⁹ Z. Dylak, *Kilka uwag o potrzebie nowelizacji ustawy bibliotecznej*, „Przegląd Biblioteczny” 1953, z. 4, s. 332–336.

¹⁵⁰ A. Mężyński, *Biblioteki polskie. Okres międzywojenny 1918–1939*, „Bibliotekarz” 2014, nr 12, s. 4.

roku 1918¹⁵¹. Zdaniem autora niniejszej dysertacji jest to stanowisko niezwykle rozsądne, biorąc pod uwagę nakłady finansowe, które trzeba byłoby ponieść na utrzymanie dwóch instytucji o jednakowych zadaniach. Podobny pogląd głosił A. Birkenmajer, zaznaczając jednak, że powinno się mieć pewność, że te zadania, z których została zwolniona, zostały podjęte przez instytucję należycie do tego przygotowaną¹⁵².

Szczególną rolę Bibliotece Narodowej nadał już Dekret o bibliotekach z 1946 r. Statut z 1950 r. określił ją jako centralny ośrodek bibliograficzny, a statut z roku 1954 nadał jej status centralnej biblioteki państwa. Ustawa o bibliotekach z 1968 r. zaś i statut z 1969 r. stanowiły ją centralną księżnicą państwa¹⁵³.

W tym miejscu koniecznym jest wspomnieć o spuściźnie pozaborowej, bowiem różne uwarunkowania panujące w każdym z nich, odmiennie wpływały na losy bibliotek, co oczywiście miało swe konsekwencje w wolnym już kraju. Po wspomnianym okresie pozostał nam bowiem bardzo interesujący rodzaj księżnic, który warto w niniejszej pracy krótko scharakteryzować. Termin: „mecenat”, oznaczający opiekę patrona, instytucji czy też państwa nad twórcą lub dziedzinami sztuki czy też w ogóle kultury nie wydaje się być właściwy przy omawianiu problemów bibliotek. Niewątpliwie ich twórcy spełniali w pewnym stopniu kryteria odnoszące się do mecenasów – tworzyli bowiem instytucje, które z upływem lat często zostawały publicznymi, jednakże nie zawsze zamysł ten towarzyszył im od samego początku¹⁵⁴. Trudno jest zatem nazwać rzeczono księżnice, a sprawy tej nie ułatwia zamęt w literaturze fachowej, gdzie często nie różnicuje się statusów prawnych bibliotek rodowych, fundacyjnych i ordynackich. W *Encyklopedii Wiedzy o Książce*¹⁵⁵ „biblioteki rodowe” to jedno z podhaseł terminu: „biblioteki prywatne”, a „biblioteki fundacyjne” omówiono w osobnym artykule¹⁵⁶. Wszystkie wspomniane biblioteki określa się również jako „fundacyjne”¹⁵⁷ – stanowisko takie wyraża m.in. M. Kocójowa¹⁵⁸.

---

¹⁵¹ E. Kuntze, *Czem powinna być Biblioteka Jagiellońska*, „Silva Rerum” 1927, z. 5, s. 67.

¹⁵² A. Birkenmajer, *Biblioteka Jagiellońska a Biblioteka Narodowa*, „Silva Rerum” 1927, z. 6–7, s. 84.

¹⁵³ J. Puchalski, *op. cit.*, s. 418.

¹⁵⁴ O mecenacie mówi się wówczas, gdy właściciel zbiorów zrzecze się ich dla dobra ogółu. Postąpili tak m.in. J.M. Ossoliński czy T. Działyński.

¹⁵⁵ *Encyklopedia wiedzy...*

¹⁵⁶ Autorem tych haseł jest J.A. Kosiński.

¹⁵⁷ Zdaniem autora jest to błędne.

¹⁵⁸ M. Kocójowa, *Przetrwać jako polski naród*, [w:] *Dziedzictwo. Ziemiańskie polscy i udział ich w życiu narodu*, T. Chrzanowski (red.), Znak, Kraków 1995, s. 240–255.

Andrzej Mężyński i R. Marciniak¹⁵⁹ proponują z kolei termin: „biblioteki wielkoziemiańskie”. Ma to uzasadnienie w fakcie, iż organizatorzy tych bibliotek, będąc często przedstawicielami najznamienitszych rodów polskich, czerpali swe dochody zazwyczaj z wielkich majątków ziemskich. Przyjęcie wyżej wspomnianego terminu pozwoli zatem na ujednoczenie nazewnictwa. Termin „biblioteki wielkoziemiańskie” nie przyjął się jednak niestety jeszcze zbyt powszechnie, co spowodowane jest z pewnością niedostatkiem opracowań im poświęconym. Postulaty A. Mężyńskiego i R. Marciniaka nie wywołały takiego odzewu, w środowisku badaczy, a badania nad omawianą kwestią, mimo pojawienia się prac poświęconych poszczególnym bibliotekom¹⁶⁰, właściwie zostały zaprzestane¹⁶¹.

Taki stan rzeczy wynika z faktu, iż temat dziejów bibliotek to dla zawodowych historyków temat nieznany i marginalny, przedstawicielom bibliotekarskiego zawodu trudności sprawia z kolei charakterystyka ziemiańskiego środowiska, które owe księżnice tworzyło. Nie wolno tu też zapomnieć o częstym braku materiałów źródłowych, na jakich takie badania można by oprzeć, (w czasie II wojny światowej uległy spaleniowi archiwa m.in. Biblioteki Ordynacji Krasieńskich).

Jak już zaznaczono, polityka zaborców, odmienna w poszczególnych zaborach, miała olbrzymi wpływ na funkcjonowanie bibliotek, i tak w zaborze rosyjskim pomysł scalenia piśmiennictwa polskiego wiązał się z olbrzymim niebezpieczeństwem, ze względu na stosowane tam prawo łupu w odwecie za stłumione powstania narodowo-

---

¹⁵⁹ R. Marciniak, A. Mężyński, *Polskie biblioteki wielkoziemiańskie (rodowe, ordynackie i fundacyjne) w okresie zaborów: stan badań i postulaty badawcze, cz. 1: Stan badań*, b.w., Wrocław 1985, cz. 2, b.w., Wrocław 1986.

¹⁶⁰ Np.: W. Karkucińska, *Biblioteka i archiwum Radziwiłłów w Białej Podlaskiej*, „Z Badań nad Książką i Księgozbiorem Historycznymi” 1995, t. 16, s. 49–74.

¹⁶¹ Godne uwagi – badaczy dziejów bibliotek – są następujące monografie biograficzne: A. Mężyński, *Jan Działyński 1829–1880*, Ossolineum, Wrocław 1987; W. Molik, *Edward Raczyński 1786–1845*, WBPiCAK, Poznań 1999. Atencją badaczy cieszy się też historia Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, której poświęcono wiele opracowań, np.: W. Jankowerny, J. Okopień, *Zawsze pod kopułą: 150 lat Ossolineum*, Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, Warszawa 1970), oraz historia Biblioteki w Kórniku, np. „Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej” 1996, z. 24, poświęcono wieloletniemu dyrektorowi Biblioteki Zygmunтови Celichowskiemu (1870–1923). W przypadku bibliotek ordynackich można wymienić m.in. pozycje: *Droga do Okólnika*, H. Tchórzewska-Kabata (oprac.), Biblioteka Narodowa, Warszawa 2005 – nt. Biblioteki Ordynacji Krasieńskich, czy B. Horodyski, *Zarys dziejów Biblioteki Ordynacji Zamojskiej* [w:] *Studia nad książką poświęcone pamięci Kazimierza Piekarskiego*, K. Budzyk, A. Kawecka-Gryczowa (red.), Ossolineum, Wrocław 1951, s. 295–341).

wyzwolenicze. W 1772 roku zagrabiono w ten sposób bibliotekę Radziwiłłów z Nieświeża, zaś po trzecim rozbiore Polski księżnicę Czartoryskich z Puław oraz Załuskich z Warszawy¹⁶².

W zaborze pruskim sytuacja wyglądała inaczej. Właściciele majątków ziemskich w powstania włączali się bardzo niechętnie.

W Galicji z kolei, po bardzo silnej początkowo germanizacji wprowadzono autonomię w roku 1861, sześć lat później poszerzoną. Skutkowało to rozwojem życia kulturalnego, choć trzeba dodać, że na przeszkodzie temu stały kłopoty gospodarcze na tym obszarze. W 1846 roku podczas rabacji galicyjskiej chłopci obrabowali liczne majątki leżące w ziemi tarnowskiej, co wraz z niekompetencją tamtejszej administracji spowodowało, iż raty należne Zakładowi Narodowemu im. Ossolińskich na pewien czas przestały wpływać.

Interesującą kwestią jest też stan prawny omawianego tu typu bibliotek. Biblioteka Ordynacji Krasieńskich została zaliczona w EWoKu do bibliotek fundacyjnych¹⁶³, co jest błędne, bowiem Kodeks Napoleona obowiązujący w zaborze rosyjskim od 1807 roku pojęcia fundacji jako instytucji prawa cywilnego nie znał, w związku z tym można tu wyszczególnić jedynie księżnice ordynackie bądź rodowe. Ordynacja stanowi też o dziedziczeniu całego majątku przez kolejnych spadkobierców zgodnie z określonym porządkiem¹⁶⁴, co w wypadku bibliotek jest rozwiązaniem bardzo korzystnym, gdyż nie mogą one być wtedy pomniejszone czy wręcz zbyte¹⁶⁵. Na utrzymanie ordynacji przeznaczano zwykle stałe roczne kwoty.

---

¹⁶² Zaborcy bardzo chętnie grabili też zbiory prywatne, m.in. kolekcja Eustachego Sapięhy została wywieziona do Petersburga.

¹⁶³ Do najistotniejszych cech fundacji należą: niesprzeczny z interesem państwa, powszechnie użyteczny cel, wola fundatora oraz majątek, dzięki któremu może ona funkcjonować; (por: ngo.pl Portal organizacji pozarządowych, Co to są organizacje pozarządowe? Czym jest stowarzyszenie, a czym fundacja?; <https://poradnik.ngo.pl/co-to-sa-organizacje-pozarządowe-czym-jest-stowarzyszenie-a-czym-fundacja> [dostęp: 15.03.2021]).

¹⁶⁴ Kilka ordynacji powstało w Polsce na przełomie XVI i XVII w. – to m.in. Ordynacja Radziwiłłowska zatwierdzona w 1589 r. czy Pińczowska utworzona w roku 1601.

¹⁶⁵ J.A. Kosiński, *Biblioteki fundacyjne i ordynackie w świetle przepisów prawnych*, „Roczniki Biblioteczne” 1981, R. 25, s. 30, 31.

W zaborze pruskim sytuację prawną fundacji uregulowano w 1896 r.¹⁶⁶, otwarta zatem w 1829 r. Książnica Raczyńskich, choć pewne cechy fundacji posiadała (wolę fundatora, zabezpieczenie majątkowe) nie może być jako fundacyjna traktowana. Była ona ksiąźnicą publiczną, Raczyński musiał ją przekazać na określonych warunkach w darze Poznaniowi.

W Galicji na tworzenie fundacji zezwalał § 646 austriackiego Kodeksu Cywilnego z 1811 r.¹⁶⁷ Wiktor hr. Baworowski, który w testamencie przeznaczył swój majątek na utworzenie biblioteki swego imienia oraz Józef Maksymilian Ossoliński, który 4.06.1817 r. uzyskał zatwierdzenie przez cesarską Kancelarię Nadworną powołania Zakładu Narodowego im. Ossolińskich wykorzystali ową możliwość, choć należy tu nadmienić, że możliwość ingerencji władzy austriackiej¹⁶⁸ w działalność fundacji była poważną przestrogą dla potencjalnych twórców takich ksiąźnic.

Na sytuację omawianych bibliotek duży wpływ miała oczywiście również lojalność ich założycieli wobec zaborców. Biblioteka ordynacji Krasieńskich nie ucierpiała, ponieważ nie brali oni udziału w kolejnych zrywach niepodległościowych, podobnie było też z Zamoyskimi i Potockimi. W. Krasieński był nadto członkiem Rady Państwa od 1831 r. oraz Rady Administracyjnej w latach 1855–1856, zaś po śmierci I. Paskiewicza od 1.02.1856 r. pełnił obowiązki Namiestnika Królestwa Polskiego.

Podobna sytuacja była w Galicji. Po nadaniu jej w 1861 r. autonomii nie było większych konfliktów między władzą a arystokracją, zwłaszcza, że była ona najczęściej przychylna cesarzowi. Konfiskat uniknęły biblioteki Baworowskich we Lwowie czy Dzieduszyckich w Poturzyca. Z kolei po wykryciu w 1833 r. wydawania przez Ossolińskich nielegalnych druków politycznych, Czytelnię Zakładu zamknięto na pięć lat (1834–1839), choć same zbiory jednak wtedy nie ucierpiał¹⁶⁹.

Wszystkie powyższe aspekty spowodowały, iż w zaborach pruskim i austriackim nie powstały istotne straty w zbiorach, a autonomię, jaką cieszyła się Galicja, można traktować jako namiastkę niepodległości, dzięki której rozwijało się życie kulturalne.

---

¹⁶⁶ Temu zagadnieniu poświęcono w Bürgerliches Gesetzbuch § 80–88; <http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/BJNR001950896.html#BJNR001950896BJNG000802377> [dostęp: 12.09.2021].

¹⁶⁷ Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch für die Gesamtem Deutschen Erblander der Österreichischen Monarchie.

¹⁶⁸ Jak wspomniano wcześniej, cel fundacji nie może być sprzeczny z celem państwa.

¹⁶⁹ Ossoliński piastował stanowisko prefekta Biblioteki Nadwornej w Wiedniu, co z pewnością wpłynęło na taki stan rzeczy.

Miało to wpływ na rozwój bibliotekarstwa w II Rzeczypospolitej, trzeba tu bowiem dodać, iż rola wspomnianych księżnic w okresie będącym zainteresowaniem tej pracy, dalej była niezwykle istotna. Najważniejszą z nich była Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, która pod koniec XX-lecia międzywojennego liczyła 300 000 woluminów¹⁷⁰. Należy tu zaznaczyć, iż pomimo obiektywnie dobrej sytuacji wspomnianej księżnicy i rozwinięcia przez nią także działalności wydawniczej i ona borykała się z trudnościami finansowymi, co wynikało z faktu, że budżet jej oparty był na dochodach z uprawy ziemi, nie zawsze przecież dających się przewidzieć.

W 1925 roku ufundowano Bibliotekę Kórnicką, a kształtowali ją m.in. dyrektorzy J. Grycz i W. Pociecha. Obie wyżej wymienione biblioteki zaczęły wydawać swoje czasopisma, a były to kolejno „Roczniki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich” (1928) i „Pamiętniki Biblioteki Kórnickiej” (1929).

W Warszawie działały Biblioteka Ordynacji Zamojskiej, Ordynacji Krasieńskich i Ordynacji Przeddzieckich. Wszystkie stanowiły doskonały warsztat pracy m.in. historyków, w Krakowie swe zbiory udostępniała Biblioteka Czartoryskich, a w Poznaniu Raczyńskich.

Biblioteki oświatowe, których rolę dziś pełnią m.in. biblioteki publiczne, w 1930 r. dysponowały zbiorami wysokości 6 100 000 woluminów, a 60% z nich znajdowało się na wsi. Ich księgozbiory były często nieliczne, a do tego nie zawsze wartościowe. Jak pisze Mężyński:

[...] na 5 mieszkańców wsi przypadał jeden tom¹⁷¹.

Według ówczesnej terminologii do bibliotek oświatowych zaliczano również biblioteki wojskowe, szpitalne czy szkolne, a korzystanie z nich było płatne, do tego, w omawianym okresie, ich rozwój był bardzo słaby, w przeciwieństwie do bibliotek społeczności ukraińskiej i żydowskiej. Zaczęto wydawać też czasopisma poświęcone sprawom bibliotecznym, od 1929 r. ukazuje się „Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy”, a od roku 1934 „Bibliotekarz. Biuletyn Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy poświęcony sprawom bibliotek publicznych” (dziś już bez tego podtytułu).

Ważne postaci polskiego bibliotekarstwa, m.in. przywołany już S. Demby czy S. Rygiel, brały czynny udział w działalności organizacji bibliofilskich w XX-leciu międzywojennym, na przykład poprzez uczestnictwo w prezydium I Zjazdu Bibliofilów

---

¹⁷⁰ A. Mężyński, *Biblioteki polskie...*, s. 6.

¹⁷¹ *Op. cit.*, s. 7.

Polskich (28–30 czerwca 1925)¹⁷². Stefan Rygiel uczestniczył również aktywnie w całości organizacji Zjazdu, wchodząc w skład Komitetu Organizacyjnego¹⁷³. Stefan Demby został (jesienią 1925) wybrany członkiem komisji organizacyjno-regulaminowej Towarzystwa Bibliofilów Polskich. Wszystkie powołane komisje (w sumie dziewięć), miały pracować m.in. nad organizacją II Zjazdu zaplanowanego w Warszawie na rok 1926. Międzynarodowy Zjazd Bibliotekarzy i Miłośników Książki w Pradze odbył się w czerwcu 1926 r.¹⁷⁴ Uczestniczyło w nim około 600 osób¹⁷⁵. Przedstawicielem Polski, który w imieniu Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego wygłosił mowę na rozpoczęciu Kongresu (28 czerwca), był Stefan Demby. Z relacji ze Zjazdu, autorstwa W.T. Wisłockiego nie wynika, by kwestie ustawodawstwa bibliotecznego były przedmiotem obrad czy zakresu tematycznego zjazdu. Ciekawostką może być stwierdzenie autora sprawozdania o oczekiwaniach uczestników zjazdu praskiego co do miejsca następnego zjazdu. Otóż wskazywano Polskę jako przypuszczalne miejsce i organizatora następnego zjazdu – jednak wobec braku umocowania polskiej delegacji do tego rodzaju deklaracji – żadnych wiążących ustaleń nie poczyniono¹⁷⁶. Poprzedni Zjazd odbył się w 1923 r. w Paryżu.

Warto wspomnieć tu także o lokalnej aktywności Związku Bibliotekarzy Polskich przywołując za przykład działalność Koła Wileńskiego. Lata międzywojenne wypełniło około 100 spotkań o charakterze odczytów/dyskusji merytorycznych. Wśród nich znalazły się wykłady S. Rygla, *O organizacji pracy w bibliotekach naukowych (19 XII 1924)*, A. Łysakowskiego, *O katalogu przedmiotowym (7 XI 1925)*, S. Rygla, *Międzynarodowe znaczenie bibliotek polskich (22 VI 1926)*, *Współpraca organizacyjna bibliotek wileńskich (10 XI 1926)*, *Organizacja naczelných władz bibliotecnych w Polsce*

---

¹⁷² J. Cesak, *Zjazdy bibliofilów polskich w dwudziestoleciu międzywojennym*, „Acta Universitas Lodziana. Folia Librorum” 1991, 2, s. 37–54; http://repozytorium.uni.lodz.pl:8080/xmlui/bitstream/handle/11089/6967/Acta_Universitatis_Lodziana_Folia_Librorum-r1991-Cesak.pdf?sequence=1&isAllowed=y [dostęp: 13.08.2015].

¹⁷³ Odezwa Komitetu Organizacyjnego I Zjazdu Bibliofilów Polskich w Krakowie, *Ruch Bibliofilski*, „Silva Rerum” 1925, z. 5., s. 79, [za:] J. Cesak, *op. cit.*

¹⁷⁴ W.T. Wisłocki, *Międzynarodowy Zjazd Bibliotekarzy i Miłośników Książki w Pradze*, Lwów 1926; <http://dlibra.sbc.katowice.pl/dlibra/docmetadata?id=39759&from=pubstats> [dostęp: 15.03.2021]. [Publikacja stanowi rozszerzoną odbitkę relacji zamieszczonej w: „Przegląd Bibliograficzny” 1926, nr 8–9 (adnotacja w dokumencie cytowanym, na odwrocie karty tytułowej)].

¹⁷⁵ *Op. cit.*, s. 8.

¹⁷⁶ *Op. cit.*, s. 29.

(8 VIII 1927), Dzikowskiego *Sprawozdanie z delegacji na I Międzynarodowy Kongres Bibliotekarzy i Bibliofilów w Rzymie (20 IX 1929)*, Lisowskiego *O bibliopsychologii (12 IX 1930)*¹⁷⁷. Najznamienitszym spotkaniem Koła był, zorganizowany w dniach 26–28 czerwca 1928 r. III Ogólnopolski Zjazd Bibliotekarzy Polskich¹⁷⁸, szerzej omówiony w dalszej części niniejszej pracy.

Największą trudnością objęcia całości spraw bibliotecznych w omawianym okresie było olbrzymie zróżnicowanie księżnic, a przez to różne wyzwania, przed którymi dany typ bibliotek stawał. Chociaż już 3 stycznia 1918 r. Rada Regencyjna wydała dekret, który stanowił, że za biblioteki będzie odpowiadać Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, czego konsekwencją było powołanie Wydziału Bibliotek Państwowych, to ranga owej komórki szybko malała. Ministerstwo nie było w stanie objąć spójną, jednolitą polityką spraw bibliotek, a na przeszkodzie stawały temu chociażby wspomniane wyżej liczne księżnice prywatne. Bibliotekarze postulowali utworzenie generalnej dyrekcji bibliotek, a także Państwowej Rady Bibliotecznej, jednak spotykali się zawsze z odmową. Porażką zakończyły się też starania o uchwalenie ustawy o bibliotekach oświatowych¹⁷⁹. Można zaryzykować stwierdzenie, że winne temu były samorządy, które nie chciały pokrywać kosztów zakładania bibliotek i ich utrzymywania, obawiały się ponadto ingerencji państwa w kształt księgozbiorów. Kiedy projekt trafił w końcu do Sejmu latem 1939 r. z oczywistych względów zabrakło już czasu na jego uchwalenie.

W 1932 roku (18 marca) udało się za to uchwalić ustawę o egzemplarzu obowiązkowym, od 1934 r. przyznawano też bibliotekom opracowującym dublety specjalne fundusze. Było to o tyle istotne w owym okresie, że wiele z księżnic chciało się pozbyć zbędnych już pozycji rosyjsko- czy niemieckojęzycznych.

W 1930 roku ustanowiono też fachowe egzaminy kwalifikacyjne kandydatom do naszego zawodu, do roku 1939 udało się przeprowadzić osiem sesji egzaminacyjnych¹⁸⁰.

---

¹⁷⁷ S. Burhardt, *Wileńskie Koło Związku Bibliotekarzy Polskich (1923–1932)*, Zakłady Graficzne „Znicz”, Wilno 1932, s. 189.

¹⁷⁸ H. Hleb-Koszańska, *Adam Łysakowski – życie i działalność*, „Przegląd Biblioteczny” 1971, R. 39, 4, s. 27.

¹⁷⁹ Nie należy mylić tej ustawy z ustawą o bibliotekach.

¹⁸⁰ A. Mężyński, *Biblioteki polskie...*, s. 8.

Pod redakcją J. Grycza wprowadzono rozporządzeniem Ministerstwa *Instrukcję katalogowania druków nowych* (1934) obowiązującą, ze zmianami, w Polsce do lat 90. XX w.

Na sprawy biblioteczne starał się zwrócić uwagę rządzących również, powstały w 1917 r., Związek Bibliotekarzy Polskich. Na jego czele stały tak wybitne postaci jak A. Łysakowski czy S. Wierczyński. Zasługą organizacji było powołanie w 1927 r. czasopisma „Przegląd Biblioteczny”. Trzeba tu niestety powiedzieć, że choć uchwały podejmowane przez omawiany Związek były zwykle zasadne, to dla władz były jedynie postulatami i nie spotykały się z pozytywnym odzewem. O trudnościach z jakimi musiało się mierzyć ówczesne bibliotekarstwo polskie najdobitniej świadczy fakt, że w owym okresie nie powstawała również fachowa literatura, nie było nawet podręcznika bibliotekarskiego, co bardzo utrudniało naukę zawodu i utworzenie wspólnych norm pracy. W dwudziestoleciu międzywojennym bibliotekarzy kształciła jedynie Wolna Wszechnica Polska¹⁸¹. Inicjatorką kształcenia była H. Radlińska, a wykładał tam m.in. J. Muszkowski. Niestety nieliczna kadra często też nadmiernie eksploatowana, nie miała już możliwości włączenia się w budowania teoretycznych podwalin pod bibliotekarstwo polskie.

Sukcesem Związku Bibliotekarzy Polskich było natomiast nawiązanie kontaktów ze stowarzyszeniami międzynarodowymi, czego owocem było przystąpienie Polski 7 maja 1928 r. do IFLA¹⁸².

Powojenne z kolei, bliskie kontakty środowiska bibliotekarzy krakowskich z tamtejszym środowiskiem archiwistów zaowocowały powołaniem wspólnego Związku Bibliotekarzy i Archiwistów Polskich¹⁸³, co nastąpiło – na wniosek zainteresowanych – 28. lutego 1945 r.¹⁸⁴ Zarząd Główny, stanowiący najwyższą władzę Związku, aktywnie uczestniczył w tworzeniu organizacji bibliotekarstwa i archiwistyki. Jednym z przejawów takiej działalności było współtworzenie Dekretu z dnia 17 kwietnia 1946 r. o bibliotekach i opiece nad zbiorami bibliotecznymi. W procesie tym – w pewien sposób zamykającym 30-letni okres starań środowiska bibliotekarskiego o ustawowe uregulo-

---

¹⁸¹ Nie miała ona jednak prawa do nadawania stopni akademickich.

¹⁸² Dzięki staraniom m.in. J. Muszkowskiego 9. sesja IFLA z 1936 r. odbyła się w Warszawie.

¹⁸³ J. Baumgart, *Bibliotekarstwo, biblioteki, bibliotekarze. Wybór prac*, Wyd. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Warszawa 1983, s. 49.

¹⁸⁴ Statut Związku Bibliotekarzy i Archiwistów Polskich, w: „Przegląd Biblioteczny” 1946, R. 14, s. 120–130, [za:] J. Baumgart., *Bibliotekarstwo, biblioteki...*, s. 51.

wanie kwestii organizacji bibliotek w Polsce – szczególny udział miał J. Grycz¹⁸⁵. Oprócz doprowadzenia do uchwalenia Dekretu, Zarząd Główny ZBAiP zdołał osiągnąć cele, które przyświecały polskiemu środowisku bibliotekarskiemu od ponad dwu dekad.

W myśl Dekretu powołano Naczelną Dyрекcję Bibliotek – organ centralizujący politykę biblioteczną oraz utworzono Państwowy Instytut Książki. Pierwsza z tych instytucji powstała 12 marca 1946 r. z przekształcenia Wydziału Bibliotek Ministerstwa Oświaty (powołanego w 1945), druga – 22 marca 1946 r.¹⁸⁶ Biorąc pod uwagę – chociażby poprzednika Naczelnej Dyрекcji Bibliotek w postaci Wydziału Ministerstwa – należy postawić pytanie o rzeczywistą zgodność zrealizowanych celów z postulatami środowiska głoszonymi przez minione 20 czy niemal 30 lat. Na ile były to instytucje „w służbie” nowego ustroju w Polsce powojennej, na ile zaś instytucje stanowiące realizację wypracowanej przez środowisko koncepcji nowoczesnego, dobrze zorganizowanego systemu czy raczej sieci bibliotecznej. Również w roku 1946 odbyło się – pierwsze po II wojnie światowej – Zebranie Delegatów Kół Związku, w dniach 13–14 maja. Rzecz miała miejsce już po wydaniu *Dekretu*, zatem kwestia ustawy „o bibliotekach” nie była przedmiotem burzliwych dyskusji. Zaczęto jednak dyskutować o pragmatyce służbowej¹⁸⁷. Baumgart¹⁸⁸ zwracał uwagę i podkreślał, że jest godną uwagi działalność referatu prawniczego – m.in. poprzez udział w/w referatu w zajmowaniu się aspektami prawnymi działalności Wytwórni Pomocy Bibliotecznych¹⁸⁹. Referat prawniczy Rady Związku Bibliotekarzy Polskich w rok przed rozpoczęciem II wojny światowej objął dr major Jan Niezgoda [1888–1977]¹⁹⁰ – doktor prawa i ekonomii¹⁹¹.

---

¹⁸⁵ J. Baumgart, *Bibliotekarstwo, biblioteki...*, s. 51.

¹⁸⁶ *Op. cit.*

¹⁸⁷ *Op. cit.*, s. 52.

¹⁸⁸ *Op. cit.*

¹⁸⁹ Organ przy ZBiAP kontynuujący działalność dawnej Poradni Bibliotecznej.

¹⁹⁰ Jan Niezgoda (1888–1977) – major Wojska Polskiego, doktor prawa i ekonomii, bibliotekarz. Po ukończeniu gimnazjum w Jaśle uzyskał dyplom doktora praw i ekonomii na Uniwersytecie Jagiellońskim. Od 1914 roku służył w Legionach Polskich (doszedł do stopnia oficerskiego). W niepodległej Polsce pozostał w wojsku jako oficer naukowo-oświatowy. Po 1920 roku przeniesiony został do pracy w Wojskowym Instytucie Naukowo-Wydawniczym, a następnie do Centralnej Biblioteki Wojskowej w Warszawie. Jest współautorem z M. Łodyńskim i W. Kochanowskim, *Podręcznika bibliotekarskiego dla kierowników bibliotek wojskowych*, Warszawa 1929.

¹⁹¹ S. Rosołowski, *Jan Niezgoda*, [w:] *Słownik pracowników książki polskiej. Suplement*, I. Treichel (red.), Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1986, s. 152.

Działalność Rady Z. B. P. w okresie omawianym miała na względzie przede wszystkim niezrealizowane dotąd postulaty Z. B. P. W związku z tym nawiązano kontakty z czynnikami ustawodawczymi i pogłębiono współpracę z Min. W. R. i O. P. Senator R. Fleszarowa zgłosiła w Senacie wniosek o wyodrębnienie w budżecie państwowym wydatków na biblioteki. Wizytator J. Janiczek informował Radę o planach Ministerstwa W. R. i O. P. dotyczących organizacji bibliotekarstwa oświatowego, o postępie prac zmierzających do wniesienia na forum Sejmu ustawy bibliotecznej i o analogicznych próbach na gruncie samorządów (uchwalenie przez Radę Wojewódzką Łódzką «małej ustawy bibliotecznej»¹⁹² i wszczęcie akcji bibliotecznej w województwie stanisławowskim)¹⁹³.

Widać wyraźnie, że po okresie zaborów biblioteki wszystkich w zasadzie typów borykały się z podobnymi problemami. Zbiory wymagały uporządkowania, spolonizowania, dopiero wtedy zaczęto rozgraniczać wydawnictwa zwarte i ciągłe i tworzyć dla nich odrębne katalogi. Mimo omówionych wyżej trudności, grupa wybitnych bibliotekarzy, która objawiła się w tamtym okresie pozostawiła po sobie koncepcje, które, choć zrealizowane już po II wojnie światowej, pozwoliły na powstanie w naszym kraju nowoczesnego ustawodawstwa bibliotecznego.

3.3. Skutki braku ustawy bibliotecznej na początku XX w. w Polsce

Spoglądając z perspektywy wieku na kwestię braku ustawy bibliotecznej, całościowo regulującej sytuację bibliotek w Polsce w pierwszych dekadach XX stulecia, można zaobserwować skutki, które po dziś dzień oddziałują na sytuację instytucji bibliotecznych w Polsce. Współistnienie ze sobą koncepcji bibliotek amerykańskich, nastawionych na realizację funkcji społecznej i oświatowej oraz bibliotek europejskich, zorientowanych przede wszystkim na ochronie zbiorów, głównie naukowych i ich badaniu, było w początkach XX w. faktem. Brak jednolitej struktury i opisu sieci bibliotecznej, spowodowane brakiem ustawy w II RP, skutkuje m.in.: wielowymiarową strukturą współczesnych bibliotek, podległością tych samych typów bibliotek, np. naukowych, wobec różnych ministerstw, etc., co nie wpływa korzystnie na ich funkcjonowanie.

---

¹⁹² Planowano powołać Instruktora Akcji Bibliotecznej Województwa Łódzkiego opłacanego z budżetu Wydziału Wojewódzkiego.

¹⁹³ „Przegląd Biblioteczny” 1947, R. 15, z. 1–2, s. 67.

Początki XX w. były czasem uchwalania pierwszych ustaw bibliotecznych w Europie. Wcześniejsze regulacje prawne związane z bibliotekami służyły raczej zapewnieniu wpływów do księgozbioru – głównie przez wykorzystanie instytucji **egzemplarza obowiązkowego**. Przykładem takich najwcześniejszych aktów prawnych związanych z EO jest pochodząca z 1537 roku decyzja Franciszka I o obowiązku drukarń francuskich przekazania jednego egzemplarza każdego tytułu do biblioteki królewskiej¹⁹⁴. W Polsce uchwała o egzemplarzu obowiązkowym jest o 250 lat młodsza. Na mocy prawa stworzonego przez M.J. Mniszcha od 1780 roku wszyscy drukarze w Koronie mieli obowiązek wysłać za darmo jeden egzemplarz każdego wydanego przez siebie tytułu do Biblioteki Rzeczypospolitej – dawnej Biblioteki Załuskich oraz do Biblioteki Wileńskiej. Warto tu dodać, iż Uniwersał z roku 1773, a także późniejsza ustawa Sejmu Grodzieńskiego z roku 1793, włączały biblioteki publiczne pod opiekę Komisji Edukacji Narodowej oraz zalecały drukarzom przysyłanie dwóch egzemplarzy wydawanych dzieł do wcześniej wymienionych bibliotek, pełniących funkcje narodowych. Biblioteka Jagiellońska na mocy dekretu cesarskiego w 1807 r. jako biblioteka uniwersytecka uzyskała prawo do otrzymywania egzemplarza obowiązkowego z terenów Galicji Zachodniej, natomiast druki pochodzące z Galicji Wschodniej przesyłane były do Wilna¹⁹⁵. Niestety, nieźle zapowiadające się prawodawstwo pierwszych dekad XX stulecia, zapewniające Polsce zarówno istnienie centralnej biblioteki państwa, jak i stały wpływ materiałów bibliotecznych – rozporządzenie Prezydenta RP o Bibliotece Narodowej i ustawa o egzemplarzu obowiązkowym – nie pociągnęło bezpośrednio za sobą uchwalenia ustawy całościowo opisującej funkcjonowanie bibliotek w kraju.

---

¹⁹⁴ M. Gomułka, *Egzemplarz obowiązkowy na przestrzeni wieków*, „Biuletyn EBIB” 2013, nr 2 (138).

¹⁹⁵ *Op. cit.*

Rozdział 4

Prace nad ustawą biblioteczną w Polsce w latach 1918–1939 i w czasie II wojny światowej

Rozdział niniejszy poświęcono pracom, jakie podjęto w dwudziestoleciu międzywojennym i w czasie II wojny światowej w celu stworzenia w naszym kraju nowoczesnej ustawy o bibliotekach. Omówiono sylwetki osób najbardziej zaangażowanych w ów proces, przywołano dyskusje, jakie toczyły się na czterech zjazdach bibliotekarzy oraz odbywające się na łamach czasopism, zarówno fachowych, takich jak „Bibliotekarz” czy „Przegląd Biblioteczny”, jak i tych związanych z oświatą i kształceniem, typu „Oświata Polska”. Dalej autor niniejszej dysertacji omówił jak sprawa uchwalenia ustawy bibliotecznego kształtowała się w świetle dokumentów legislacyjnych.

4.1. W kręgu instytucji książki i bibliotek. Sylwetki najbardziej zaangażowanych bibliotekarzy i pracowników oświaty

W prace nad powstaniem ustawy bibliotecznego zaangażowanych było wielu wybitnych bibliotekarzy – poniżej zostaną omówione te osoby, które zdaniem autora zasługują na szczególną uwagę.

Faustyn Czerwijowski urodził się 15 lutego 1873 r. w Małej Karabczyjówce w powiecie Kamieniec Podolski. Jego ojciec-Franciszek był administratorem miejscowego majątku. Za działalność antyrządową został w 1982 wydalony z miejscowego gimnazjum. Od tego czasu życiem Czerwijowskiego można obdzielić kilka osób. Zmieniał nazwiska, miejsca pobytu, chwycił się przeróżnych zajęć zarobkowych. Był m.in. działaczem konspiracyjnym Socjalnej Demokracji Królestwa Polskiego i Polskiej Partii Socjalistycznej, interesował się działalnością oświatową. W 1895 roku wyjechał do za-

głębia węglowego w Donbasie. Pracował jako górnik, giser, kreślarz. W Carskim Siole odbył służbę wojskową. Wiele podróżował po Europie. Zapoznał się z bibliotekarstwem brytyjskim, zwłaszcza bibliotekę British Museum. Podróżował po Francji, Niemczech, Szwajcarii, Austrii. Po powrocie do kraju administrował majątkiem ziemskim na Podolu do 1904 r. Następnie w latach 1904–1905 pracował w tajnej drukarni w Rydze. Został w końcu aresztowany w 1905 r. w tajnej drukarni w Warszawie. Od 1906 r. ponownie zajął się pracą oświatową.

Il. 1. Faustyn Czerwijowski – prezes ZBP w latach 1924–1926¹⁹⁶

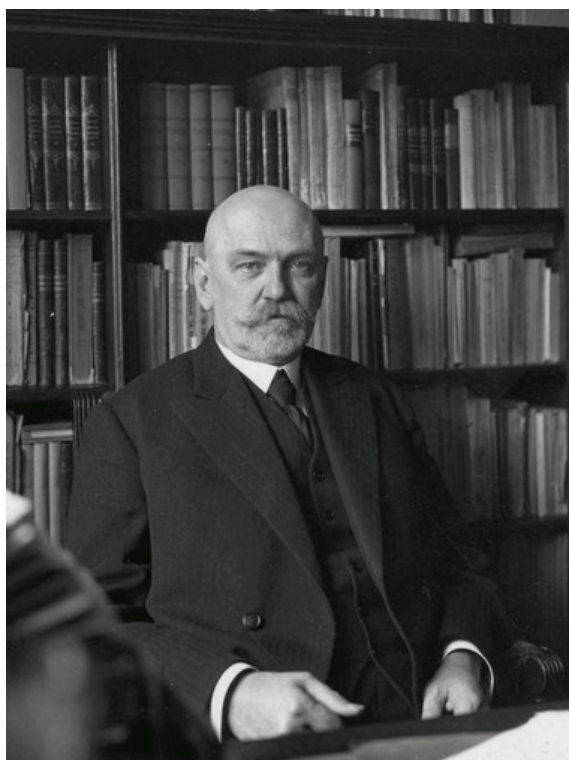
Zdobyte na zachodzie Europy doświadczenia i obserwacje pozwoliły mu na wprowadzenie do bibliotek polskich nowoczesnych narzędzi w rozwoju czytelnictwa. Od maja 1907 r. był jednym z kilku pracowników Towarzystwa Biblioteki Publicznej, gdzie zajmował się inwentaryzacją i katalogowaniem zbiorów czytelni naukowej tej organizacji, na gruncie której powstała Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy. Od tego też roku był uznawany za dyrektora biblioteki warszawskiej, chociaż formalnie został nim w 1913 r. Zbiory biblioteki liczyły wówczas ok. 100 tys. jednostek, z czego z darów pochodziło ok. 80%

---

¹⁹⁶ Fot. Archiwum Ilustracji WN PWN SA © Wydawnictwo Naukowe PWN; <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Czerwijowski-Faustyn;3889613.html#prettyPhoto/gallery/0/> [dostęp: 19.08.2020].

zbiorów. Zasługą Czerwijowskiego jest podwojenie liczby zbiorów do końca jego zarządzania w 1937 r. Sprawą, o której trzeba wspomnieć jest też fakt, że w 1921 roku opracował i zgłosił do Sejmu RP projekt ustawy bibliotecznej. Zmarł w połowie września 1944 r. podczas Powstania Warszawskiego. Został odznaczony m.in. Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski¹⁹⁷.

Kolejną sylwetką, którą trzeba przedstawić na łamach niniejszej pracy jest Stefan Demby.

Il. 2. Stefan Demby¹⁹⁸

Urodzony 4 czerwca 1862 r. w Łomży Demby był człowiekiem wielu talentów, parał się m.in. historią, bibliotekarstwem, działalnością bibliograficzną, a także był właścicielem księgarni¹⁹⁹. Aktywnie działał w Warszawskim Towarzystwie Dobroczynności, wtedy też zaczął prace nad słownikiem pisarzy polskich. Był pomysłodawcą powstania pierwszego w naszym kraju czasopisma bibliotekarskiego, czyli „Przeglądu

---

¹⁹⁷ B. Klukowski, *Sylwetki Przewodniczących SBP Organizacji Bibliotekarzy Polskich 1917–2017*, Wyd. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Warszawa 2017, s. 13–15.

¹⁹⁸ Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich. Ogólnopolski portal bibliotekarski, J.W., *80. rocznica śmierci Stefana Dembego*; <http://www.sbp.pl/artukul/?cid=21889> [dostęp: 16.06.2020].

¹⁹⁹ Można było w niej nabyć dzieła Przybyszewskiego czy Sienkiewicza.

Bibliotecznego”. Bodaj najwybitniejszą jego zasługą jest udział w formułowaniu się Biblioteki Narodowej. Gromadził księgozbiór²⁰⁰ (w czym pomagała na pewno szeroka akcja propagandowa, którą w tej sprawie prowadził), przygotowywał też kadrę pracowników. Gdy 28.02. 1928 roku została powołana BN został jej pierwszym kierownikiem, a następnie dyrektorem²⁰¹. Warto odnotować fakt, że niewiele zostało prywatnych zapisków Dembego, duża część została bowiem zniszczona na skutek wybuchu bomby w 1939 roku, a resztę strawił ogień w czasie Powstania Warszawskiego. Stefan Demby zmarł 10.11.1939 r. w Warszawie²⁰².

Na łamach niniejszej dysertacji należy również omówić wkład w rozwój polskiego bibliotekarstwa, który był nieodłączną zasługą życia i pracy M. Łodyńskiego.

Il. 3. Spotkanie pracowników Centralnej Biblioteki Wojskowej z Prezydentem RP Ignacym Mościckim w 1931 r.; Marian Łodyński 6. od lewej²⁰³

Urodził się 5.07.1883 r. w Krakowie. Po ukończeniu studiów historycznych i zakończeniu I wojny światowej wstąpił do Wojska Polskiego. 02.05.1919 roku został mianowany dyrektorem Biblioteki

²⁰⁰ M.in. dzięki prywatnym zakupom i darom.

²⁰¹ *Słownik pracowników książki polskiej*, I. Treichel (red.), PWN, Warszawa 1972, s. 167.

²⁰² D. Rymśa-Zalewska, *Stefan Demby*, Biblioteka Narodowa, Warszawa 2003, s. 5.

²⁰³ [https://pl.wikipedia.org/wiki/Marian_%C5%81ody%C5%84ski#/media/Plik:People_of_Central_Military_Library_in_Warsaw_\(Marian_%C5%81ody%C5%84ski\)_with_President_Ignacy_Mo%C5%9Bcicki_\(1931\).JPG](https://pl.wikipedia.org/wiki/Marian_%C5%81ody%C5%84ski#/media/Plik:People_of_Central_Military_Library_in_Warsaw_(Marian_%C5%81ody%C5%84ski)_with_President_Ignacy_Mo%C5%9Bcicki_(1931).JPG), [dostęp: 20.08.2020].

Instytutu Historyczno-Wojskowego w Warszawie, przekształconej miesiąc później w Centralną Bibliotekę Wojskową²⁰⁴.

Po II wojnie światowej, w latach 1945–1948 był wicedyrektorem Biblioteki Narodowej. Sprawa ustawy bibliotecznej i konieczności jej uchwalenia, czy wcześniej podjęcia nad nią prac, przewija się w jego korespondencji z A. Łysakowskim. W liście wówczas jeszcze mającym charakter poufny z 1.01.1934 r. wspomina Łodyński artykuł swojego autorstwa poświęcony kresowym bibliotekom oświatowym. W tekście tym – jak stwierdza:

[...] sformułowano wniosek odnośnie niezbędności **wydania ramowej ustawy bibliotecznej** oraz, co wydaje się bardziej istotne, odnośnie do konieczności sprecyzowania zasad polityki bibliotecznej, koordynującej samorodne wysiłki społeczeństwa z programem państwowych zamierzeń oświatowych i kulturalnych²⁰⁵.

Łodyński chwalił również przed Łysakowskim sukces Rady Związku Bibliotekarzy Polskich w – używając dzisiejszego języka – lobbingu na rzecz udziału ZBP w tworzeniu ustawy bibliotecznej. Skutkiem dostrzeżenia ZBP w gremiach ministerialnych było m.in. zorganizowanie przez Związek „Konferencji w sprawie Ustawy bibliotecznej”, z udziałem przedstawiciela Wydziału Oświaty Pozaszkolnej w osobie Józefa Janiczka. Interesujące – co wynika z listu Łodyńskiego, datowanego 29.kwietnia 1937 r. – że w Ministerstwie znowu (sic!) był już złożony projekt ustawy po uzgodnieniach międzyresortowych, a całą sprawę prowadzono bez wiedzy i woli ZBP²⁰⁶. Marian Łysakowski zmarł 7.09.1972 r. w Warszawie²⁰⁷.

W tym miejscu należy też wspomnieć o Wandzie Dąbrowskiej i jej zasługach w powstaniu ustawy o bibliotekach.

---

²⁰⁴ *Słownik pracowników książki polskiej. Suplement*, I. Treichel (red.), PWN, Warszawa 1986, s. 128.

²⁰⁵ *Bibliotekarstwo polskie 1925–1951 w świetle korespondencji jego twórców: lata międzywojenne 1925–1939, okres wojny 1939–1944 i lata powojenne (do 1951 r.). Wyboru z listów Adama Łysakowskiego, Marian Łodyńskiego, Józefa Grycza i Heleny Hleb-Koszańskiej dokonała, wstępami przypisami i indeksem opatrzyła Maria Dembowska*; Seria: Nauka–Dydaktyka–Praktyka, t. 13, Wyd. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Warszawa 1995, s. 84.

²⁰⁶ *Op. cit.*, s. 132, 133.

²⁰⁷ *Słownik pracowników książki polskiej. Suplement...*, s. 127.

Il. 4. Wanda Dąbrowska²⁰⁸

Urodziła się 23 listopada 1884 r. w Mariampolu. Z zawodu była nauczycielką, studiowała w Berlinie. Do 1922 roku wykładała język niemiecki w szkołach polskich, a od roku 1915 rozpoczęła również pracę w Wydziale Czytelń Warszawskiego Towarzystwa Dobroczynności. Bibliotekarstwo – jak mówiła – było zajęciem z wyboru jej serca. I rzeczywiście, jej zaangażowanie na tym polu i poczucie misji godne są najwyższego uznania. Dąbrowska podejmowała wysiłki na rzecz stworzenia sieci bibliotecznej w Warszawie, działając jednocześnie w Związku Bibliotekarzy Polskich, gdzie pełniła funkcję sekretarza i skarbnika. W 1929 roku objęła kierownictwo Poradni Bibliotecznej powstałej w intencji udzielania wsparcia bibliotekom publicznym. Dąbrowska tak oceniała ten okres:

Jak oceniam swoją działalność? Cechuje ją w moim odczuciu przede wszystkim żywiołowa pasja pracy twórczej i pożytecznej. Toteż za najcenniejszy okres jej uważam pracę w Poradni Bibliotecznej ZBP, która dawała mi największe pole dla mojej żyłki badawczej i twórczej inicjatywy²⁰⁹.

Dąbrowska doskonale rozumiała jak ważna jest ustawa regulująca sprawy biblioteczne i w okresie międzywojennym włączyła się aktywnie w prace nad nią. Opracowała pierwszy projekt takiego aktu, pracowała przy następnych²¹⁰. Jednym z najcenniejszych utworów w jej dorobku jest z pewnością publikacja, *Nowoczesne ustawodawstwo w zakresie bibliotek publicznych*²¹¹, w której omówiła ustawy biblioteczne w innych krajach. Dąbrowska była także współautorką wczesnych projektów ustawy bibliotecznej, w tym projektu ostatecznego, przedstawionego Komisji Sejmowej w 1939 r.²¹²

---

²⁰⁸ Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich. Ogólnopolski portal bibliotekarski, J.W., *45. rocznica śmierci Wandy Dąbrowskiej*; <http://www.sbp.pl/artukul/?cid=21993&prev=1214>, [dostęp: 21.08.2020].

²⁰⁹ A. Brodman, *Wanda Dąbrowska, bibliotekarz i społecznik*, „Poradnik Bibliotekarza” 1976, nr 1–2, s. 3.

²¹⁰ *Op. cit.*

²¹¹ W. Dąbrowska, *Nowoczesne ustawodawstwo...*

²¹² *Portrety bibliotekarzy polskich*, Seria: Książki o Książce, I. Morsztynkiewiczowa (red.), Ossolineum, Wrocław 1980, s. 87–89.

Po zakończeniu wojny i opublikowaniu Dekretu o bibliotekach aktywnie komentowała nowe zadanie stojące przed bibliotekarzami, będąc od października 1945 do końca 1946 r. redaktorką naczelną Bibliotekarza. Od 1955 roku aż do przejścia na emeryturę pracowała w Instytucie Książki i Czytelnictwa Biblioteki Narodowej. Za swe zasługi odznaczona została m.in. Srebrnym Krzyżem Zasługi czy Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. Zmarła 30.12.1974 r. w Zalesiu²¹³.

Warto przywołać tu także osobę Jana Korneckiego, pseud. Chłopecki. Urodził się 21 maja 1884 r. w Chłopach, był nauczycielem, politykiem i działaczem społecznym oraz posłem na Sejm I,II i III kadencji w II RP. Działał w Polskim Towarzystwie Pedagogicznym, gdzie był redaktorem jego organu pt. „Szkoła”. Udzielał się także w Towarzystwie Szkoły Ludowej. Wydawał czasopismo pedagogiczne *Przewodnik Oświatowy*. Po zakończeniu I wojny światowej pracował jako inspektor szkolny w powiecie warszawskim. Był sekretarzem Zjednoczenia Polskich Towarzystw Oświatowych, a także członkiem Zarządu Głównego Polskiej Macierzy Szkolnej oraz Towarzystwa im. Adama Mickiewicza oraz prezesem Związku Inspektorów Szkolnych. Działalność Jana Korneckiego szeroko opisuje Grzegorz Michalski w swoich artykule pt. *Kierunki zaangażowania Jana Korneckiego w prace zjednoczeniowe polskich towarzystw oświatowych w latach 1923–1935*²¹⁴. Zmarł 12.05.1967 r.²¹⁵

Kolejną sylwetką, którą należy tu przedstawić jest Józef Janiczek.

Urodził się 21 lutego 1900 r. w Łodzi. Był nauczycielem, redaktorem, działaczem społecznym. W 1934 roku został oddelegowany do pracy w kuratorium w Lublinie, a następnie awansowano go na wizytatora bibliotek w Wydziale Oświaty Pozaszkolnej w Ministerstwie WRiOP. Organizował liczne konferencje bibliotekarskie, m.in. w Warszawie w roku 1935, Hrubieszowie w roku 1938 czy Komańczy w roku 1939. W czasie okupacji nauczał w szkole powszechnej we wsi Zabruzdy. Wielokrotnie określał swe stanowisko w sprawie ustawy bibliotecznej, na IV Zjeździe Bibliotekarzy Polskich w Warszawie w 1936 roku wygłosił referat pt. *Rola państwa i samorządu w realizacji krajowej sieci bibliotecznej*. Miał ogromny udział przy powstawaniu aktów prawnych

---

²¹³ A. Brodman, *Wanda Dąbrowska...*, s. 5.

²¹⁴ G. Michalski, *Kierunki zaangażowania Jana Korneckiego w prace zjednoczeniowe polskich towarzystw oświatowych w latach 1923–1935*, „Studia Edukacyjne” 2018, nr 48; http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.ojs-doi-10_14746_se_2018_48_10/c/21468-20695.pdf [dostęp 19.08.2021].

²¹⁵ Baza Biblioteki Sejmowej; https://bs.sejm.gov.pl/F?func=find-b&request=000000698&find_code=SYS&local_base=ARS10 [dostęp: 7.05.2021].

zobowiązujących samorządy do popierania akcji bibliotecznej. Przygotował projekt ustawy bibliotecznej, przedstawiony w sejmie w czerwcu 1939 roku. W czasie okupacji współpracował z Gryczem nad powstającym Dekretem o bibliotekach. W lutym 1945 roku został naczelnikiem, utworzonego w Ministerstwie Oświaty, Wydziału Bibliotek. Wraz z Gryczem doprowadził do utworzenia około 1600 bibliotek gminnych. Odznaczony został m.in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. Zmarł 31.03.1976 roku w Warszawie²¹⁶.

Narodowe Archiwum Cyfrowe

Il. 5. Józef Janiczek²¹⁷

Przedstawione osoby i rozważania im poświęcone oczywiście nie byłyby pełne, gdyby zabrakło w tym miejscu sylwetki J. Grycza, którego wkład w rozwój współczesnego bibliotekarstwa jest zdaniem autora niniejszej pracy nie do przecenienia.

---

²¹⁶ *Słownik pracowników książki polskiej. Suplement...*, s. 78.

²¹⁷ Narodowe Archiwum Cyfrowe; <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/skan/-/skan/aa1ea0be6b34fc61798d02ecf5a86dbaf82afbe4f5fc106482be039f361f160d> [dostęp: 10.05.2021].

Il. 6. Józef Grycz²¹⁸

Urodzony 11 grudnia 1890 r. w Zebrzydowicach Grycz nazywany jest organizatorem bibliotekarstwa polskiego. Po studiach na Uniwersytecie Jagiellońskim rozpoczął pracę w bibliotece owej Uczelni, a od 1917 roku pracował w księgarni S. Krzyżanowskiego w Krakowie. W 1928 roku został dyrektorem Biblioteki Kórnickiej, gdzie zorganizował księgozbiór podręczny oraz zmodernizował lokal. Od lutego 1934 pełnił w miejsce S. Dembego, mianowanego dyrektorem Biblioteki Narodowej, funkcję kierownika referatu bibliotek w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Był na tym stanowisku inicjatorem szeregu ważnych rozwiązań w ramach państwowej polityki bibliotecznej, a także redaktorem rozporządzeń, dotyczących m.in. egzemplarza obowiązkowego (1934), postępowania z drukami zbędnymi i dubletami (1935), czy scalenia czasopism szczątkowych (1936). Dziełem jego życia jest kodyfikacja zasad katalogowania. Po blisko dziesięcioletniej pracy przedstawił, *Przepisy katalogowania w bibliotekach polskich* (1934), które zaczęły odtąd obowiązywać w bibliotekach naukowych²¹⁹.

Po wojnie powrócił do przerwanych z jej powodów prac nad projektem ustawy bibliotecznej, który znalazł ostatecznie realizację w Dekrecie o bibliotekach i opiece nad zbiorami bibliotecznymi, wydanym przez Krajową Radę Narodową 17 kwietnia 1946 r.²²⁰ Józef Grycz zmarł 23.10.1954 r. w Warszawie.

---

²¹⁸ <http://www.macierz.czynne24.net/archives/580> [dostęp: 20.08.2020].

²¹⁹ *Słownik pracowników książki polskiej...*, s. 300.

²²⁰ *Op. cit.*, s. 301.

Zarówno przykłady opisanych życiorysów, jak i wnikliwa lektura *Bibliotekarstwa polskiego 1925–1951 w świetle korespondencji jego twórców* świadczy, zdaniem autora, niezbitnie o silnym zaangażowaniu środowiska w tworzenie ustawy, ale też w codzienną pracę na rzecz rozwoju polskiego bibliotekarstwa w tamtym okresie dziejowym.

4.2. Dyskusje nad ustawą biblioteczną podczas Zjazdów Bibliotekarzy Polskich w XX-leciu międzywojennym

Pierwsze wzmianki o potrzebie zwołania zjazdu bibliotekarzy pojawiły się w 1909 roku w *Przeglądzie Bibliotecznym*, w liście do redakcji, autorstwa Wacława Karczewskiego i Władysława Kłyszewskiego, bibliotekarzy Muzeum Polskiego w Rapperstwilu. Wezwaniu do spotkania branżowego towarzyszył postulat utworzenia towarzystwa bibliotekarzy, a choćby na razie bibliofilów polskich²²¹. Jednocześnie warto podkreślić komunikacyjny charakter czasopisma, którego redakcja czytelnie określiła otwartość tytułu na tego typu dyskusyjne praktyki:

Redakcja, przed określeniem swego własnego a konkretnego już stanowiska w tej ważnej sprawie, otwiera jak najchętniej łamy „Przeglądu” dla wszystkich pracujących na polu praktyki i teorii bibliotekarstwa i gorąco ich zaprasza do roztrząsania zagadnień wyłaniających się z pomysłu P.P. Karczewskiego i Kłyszewskiego, oraz wszelkich z nim związanych²²².

Na potwierdzenie tezy o komunikacyjnej i informacyjnej roli prasy fachowej w pierwszej połowie XX wieku można przytoczyć odpowiedź autorstwa K. Reychmana – na odezwę Kłyszewskiego i Karczewskiego, zawartą w „Przeglądzie Bibliotecznym” z 1909 r.²²³, zamieszczoną dwa numery później („PB” z. 4 z 1909). Reychman bardzo pochlebnie wyraża się o pomysle, dodając akapit o zapóźnieniu polskiego bibliotekoznawstwa, czy bardziej bibliotekarstwa (szczególnie w obszarze informacji o zasobach), oraz stawiając

---

²²¹ Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich. Ogólnopolski portal bibliotekarski, „Przegląd Biblioteczny” 1909, z. 1–2, s. 152; http://www.sbp.pl/wydawnictwa/archiwum_cyfrowe/przedmiot/?book_id=184 [dostęp: 3.11.2018].

²²² *Op. cit.*, s. 153.

²²³ *Op. cit.*, s. 152.

na pierwszym miejscu w hierarchii pomysłów, organizację stowarzyszenia zawodowego, a dalej dopiero zwoływanie zjazdu²²⁴.

Dyskusje dotyczące projektów ustawy o bibliotekach w II RP. Zjazdy

Bibliotekarzy Polskich [opublikowane w materiałach pokonferencyjnych²²⁵]

Polska polityka biblioteczna dwudziestolecia międzywojennego była odzwierciedleniem potrzeb społecznych w obszarze oświaty, świadomości prawnej środowiska bibliotekarskiego i jego dużego wpływu na instytucje ustawodawcze państwa. Biorąc pod uwagę, że biblioteki – mimo iż nie stanowią instytucji pierwszej potrzeby i nie są co do zasady instytucjami koncentrującymi swoją działalność na osiągnięciu zysku, lecz raczej na wspieraniu dystrybucji dóbr publicznych – doczekały się kompletnego uregulowania na poziomie ustawy w polskim prawie po drugiej wojnie światowej, jest rzeczą interesującą. Z perspektywy czasu można przyjąć, że lata międzywojenne były okresem burzliwego przygotowania podwalin polskiej ustawy regulującej całościowo kwestię biblioteczną. Do najistotniejszych należą czynniki ekonomiczne i historyczne, a także kwestia ujednoczenia porozbiorowego dziedzictwa prawnego. Można zaryzykować stwierdzenie, że ewentualne spory polityczne, których przedmiotem były kwestie biblioteczne, miały charakter wtórny wobec problemów natury ekonomicznej. Równie istotne obecnie jest osadzenie samego środowiska polskich bibliotekarzy w bibliotekarstwie europejskim i światowym, jak i uwzględnienie faktu, że Polska nie jest odosobnionym, oderwanym od międzynarodowego kontekstu politycznego i gospodarczego, bytem. Co więcej, należy przyznać, że w pierwszych dziesięcioleciach XX w. sytuacja polityczna i gospodarcza okazywała się nierzadko jednym z najistotniejszych determinantów losów projektów polskich ustaw o bibliotekach. Wydaje się, że koncepcje prawnej regulacji sytuacji bibliotek, tworzone przez bibliotekarzy/bibliotekoznawców miały znaczący wpływ na powstanie ustawy. Inną kwestią jest, w jakim stopniu koncepcje te znajdowały odzwierciedlenie w samych ustawach,

---

²²⁴ *Op. cit.*, s.325, 326.

²²⁵ Wybrany zagadnieniu poświęcono: J. Leśniewski, *Dyskusje dotyczące projektów ustawy o bibliotekach w II RP: Zjazdy Bibliotekarzy Polskich*, [w:] *Książka, biblioteka, informacja – między podziałami a wspólnotą*. Piąta Ogólnopolska Konferencja Naukowa, Kielce 25–26 kwietnia 2016, J. Dzieniakowska, I. Krasińska, M. Olczak-Kardas (red.), Wyd. Uniwersytetu im. Jana Kochanowskiego, Kielce 2015. s. 399–410.

ale problem ten wykracza poza ramy niniejszego tekstu i powinien stać się przedmiotem odrębnych rozważań.

Jadwiga Kołodziejska w swojej pracy, *Publiczne biblioteki samorządowe w okresie międzywojennym* przedstawia historię terminologii związanej z bibliotekami, zwracając uwagę na element nowości, jakim w systemie bibliotek pierwszego trzydziestolecia XX w. były biblioteki samorządowe. Przymiotnik „oświatowa” przy bibliotece oznaczał bowiem jej charakter i mógł opisywać również biblioteki niezwiązane z pierwszym skojarzeniem, czyli placówką oświatową. Przykładem przywołanym przez Kołodziejską, jest biblioteka stowarzyszenia religijnego, pełniąca funkcje oświatowe wobec członków stowarzyszenia. Biblioteka oświatowa – w ocenie Kołodziejskiej – jest zbiorem szerszym, zawierającym w sobie bibliotekę samorządową²²⁶. Wspomnienie wyżej zaprezentowanego podziału ma znaczenie przy omawianiu sporów wokół projektów ustawy bibliotecznej dwudziestolecia międzywojennego, gdyż to m.in. charakter prawno-społeczny podmiotów organizujących biblioteki stawał się argumentem niezwykle istotnym. Warto w tym miejscu nadmienić, że jedynym typem bibliotek, których sytuacja w okresie międzywojennym była uregulowana w drodze ustawy, były biblioteki uniwersyteckie. Odpowiednie zapisy zawierała Ustawa z dnia 13 lipca 1920 roku o szkołach akademickich²²⁷. Bibliotek uniwersyteckich dotyczyły bezpośrednio zapisy artykułów 19 ust. 9, 72–79, 81 i 114. Zapis dotyczący bibliotek znalazł się również w Ustawie z dnia 15 marca 1933 roku o szkołach akademickich w art. 24²²⁸. Został on powtórzony w nowelizacji wymienionej ustawy z 1938 r.²²⁹

Początki XX w. były – co do zasady – czasem uchwalania pierwszych ustaw bibliotecznych w Europie, o czym wspomniano we wcześniejszych częściach pracy. Wcześniejsze regulacje prawne związane z bibliotekami służyły raczej zapewnieniu wpływów do księgozbioru – głównie przez wykorzystanie instytucji egzemplarza obowiązkowego, lub tworzenia bibliotek narodowych, ewentualnie prób pozyskania środków na finansowanie instytucji gromadzących i udostępniających książki.

---

²²⁶ J. Kołodziejska, *Publiczne biblioteki samorządowe w okresie międzywojennym*, Wyd. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Warszawa 1967, s. 12.

²²⁷ Ustawa ... 1920, *op. cit.*

²²⁸ Ustawa z dnia 15 marca 1933 r. o szkołach akademickich (Dz. U. z 1933 Nr 29, poz. 247 z późn. zm.).

²²⁹ Obwieszczenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 8 listopada 1937 r. w sprawie ogłoszenia tekstu ustawy z dnia 15 marca 1933 r. o szkołach akademickich (Dz. U. z 1938 Nr 1, poz. 6).

Józef Janiczek określił tzw. akcję biblioteczną jako:

[...] jedną z najdroższych form pracy kulturalno-oświatowej²³⁰.

Zauważona przez Janiczka prawidłowość może wyjaśniać trudności z ustaleniem zasad finansowania bibliotek i ich działalności w dokumencie rangi ustawy, a przede wszystkim przekonanie władzy do wprowadzenia regulacji prawnych zmuszających państwo do zwiększenia wydatków budżetowych. Należy pamiętać, że okres walki o ustawę w II RP, oraz największych sporów politycznych wokół niej, przypadł na lata 1934–1939, czyli moment podnoszenia się gospodarki światowej z kryzysu, a jednocześnie wzrost wydatkowania środków na cele związane z obronnością i wojskowością. A w sytuacjach, kiedy budżet państwa nie jest w stanie zapewnić środków na realizację podstawowych potrzeb społeczeństwa, kwestie edukacji, oświaty i kultury schodzą na dalszy plan²³¹. Lektura opracowań z zakresu historii ustawodawstwa bibliotecznego w Polsce okresu dwudziestolecia międzywojennego, przy uwzględnieniu ogólnej wiedzy na temat światowego kryzysu gospodarczego, w tym wiedza o szczególnie dotkliwym przebiegu kryzysu w Polsce²³² umożliwia sformułowanie tezy o ekonomicznych przyczynach braku ustawy bibliotecznego w II Rzeczypospolitej²³³.

Mimo że w tym okresie nie uchwalono ustawy obejmującej swoją regulacją całości kwestii bibliotecznego, to wokół niej prowadzone były w środowisku bibliotekarskim bardzo burzliwe dyskusje, czego dowodzą liczne projekty i postulaty na rzecz uchwalenia ustawy. Co więcej, z lektury m.in. pamiętników zjazdów bibliotekarskich wynika, że tak naprawdę środowisko zawodowe pełniło rolę podmiotu występującego z inicjatywą ustawodawczą, przedstawiając gotowe rozwiązania w postaci projektów, nie ograniczając się jedynie do postawy roszczeniowej niepopartej merytorycznymi argumentami. Źródłami poznania dyskusji projektów ustawy bibliotecznego w dwudziestoleciu międzywojennym są bibliotekarskie i oświatowe czasopisma fachowe i naukowe, prasa codzienna oraz wspomniane już – wydane drukiem – pamiętniki zjazdów bibliotekarzy polskich z lat 1926–1936. To właśnie opisy dyskusji, które miały miejsce na zjazdach we Lwowie, Poznaniu, Wilnie i Warszawie, stanowią najciekawszy chyba obraz różni-

---

²³⁰ Por.: J. Janiczek, *Sprawa polskiej ustawy bibliotecznego. Referat na IV Zjazd Bibliotekarzy Polskich* [fragment komunikatu redakcji, *Zagadnienie ustawy bibliotecznego w Polsce*], „Bibliotekarz” 1937/1938, R. IX, nr 5/6, s. 93.

²³¹ Z. Gaca-Dąbrowska, *Biblioteki i ich rola...*, s. 48.

²³² Por.: J. Skodlarski, *Zarys historii gospodarczej...*, s. 286.

²³³ Z. Gaca-Dąbrowska, *Biblioteki i ich rola...*, s. 48.

cowania poglądów na kwestie ustawy bibliotecznej, a szerzej polityki bibliotecznej w II RP. Należy przy tym pamiętać, że pojęcie ustawy bibliotecznej używane jest co do zasady w rozumieniu ustawy dotyczącej bibliotek publicznych (powszechnych, oświatowych).

W XX-leciu międzywojennym powstało kilka projektów ustawy bibliotecznej. Związek Bibliotekarzy Polskich już w pierwszych latach swojego istnienia (od 1917) pracował nad takim projektem, m.in. przez zbieranie i przygotowanie materiałów mających stanowić jego podstawę. Równocześnie podejmowano próby zyskania przychylności władz państwowych dla kwestii bibliotecznej, próbując zwrócić uwagę na potrzebę powołania odpowiedniego departamentu w ministerstwie, właściwego do spraw bibliotek²³⁴. Pierwszy projekt ustawy bibliotecznej, przygotowany przez ZBP, złożono w Sejmowej Komisji Oświaty w 1921 r. Kolejny projekt, opracowany przez Koło Warszawskie, Związek przedstawił w roku 1927. Rok później dokonano w nim zmian, które niewiele różniły go od poprzedniego²³⁵. Zupełnie nowym wobec poprzednich był projekt z 1934 r., nazywany projektem rządowym. Ten ostatni wzbudził największe zainteresowanie i spowodował lawinowy wzrost publikacji tematycznych w prasie. W 1938 roku Ministerstwo Spraw Wewnętrznych wydało, współtworzony przez J. Janiczka²³⁶, Okólnik nr 31 z dnia 3 czerwca 1937 roku w sprawie popierania akcji bibliotecznej²³⁷, który był pierwszym i jedynym międzywojennym aktem traktującym o bibliotekach publicznych oświatowych. Ostatnim przed wybuchem II wojny światowej projektem ustawy o bibliotekach był dokument poddany pod obrady Sejmu 5 czerwca 1939 r.

Dyskusje wokół projektu ustawy bibliotecznej w II RP często miały tło polityczne. Różny jednak był charakter sporu czy też dyskusji w zależności od platformy, na której występowała wymiana myśli. Można zaryzykować stwierdzenie, że dyskusja była tym bardziej merytoryczna, w im mniejszym odbywała się gronie. Zgodnie z tym założeniem, najbarwniejszy obraz waśni o ustawę można uzyskać studiując prasę codzienną tamtego okresu. Wzajemne obrzucanie się złośliwościami, używanie kwestii ustawy

---

²³⁴ *Wspomnienia i refleksje o czasach walki o ustawę biblioteczną i realizacji dekretu o bibliotekach. Wypowiedzi nestorów bibliotekarstwa polskiego*, „Przegląd Biblioteczny” 1986, nr 3/4, s. 264–278.

²³⁵ J. Kołodziejska, *Perspektywy rozwoju bibliotekarstwa...*, s. 47. M. Derkacz błędnie podaje rok 1929; [za:] Korczyńska-Derkacz M., *op. cit.*, s. 28.

²³⁶ E. Pawlikowska, *Rzecznik sieci bibliotek publicznych – Józef Janiczek*, [w:] *Portrety bibliotekarzy polskich*, I. Morsztynkiewiczowa (red.), Ossolineum, Wrocław 1980, s. 106.

²³⁷ Dziennik Urzędowy Ministerstwa Spraw Wewnętrznych 1937, Nr 15, poz.112, s. s. 252.

o bibliotekach jako elementu walki politycznej – były w prasie codziennej na porządku dziennym. Wanda Dąbrowska w połowie lat 30. XX w. pisała o „papierowej wojnie” wokół ustawy, wspominając o ponad 200 (dwustu!) tekstach w prasie na temat sporów wokół ustawy o bibliotekach²³⁸. Oczywiście, można za Dąbrowską przyjąć, że zaletą obecności kwestii ustawy w prasie było zainteresowanie problemem współczesnego społeczeństwa. Jednak wspomniane wcześniej użycie ustawy jako narzędzia walki politycznej umniejsza pozytywną rolę zjawiska. Debata wokół ustawy, może bardziej naświetlanie problemu miało miejsce w prasie fachowej. Na tym polu debata stawała się już bardziej merytoryczna. Najwęższym, a jednocześnie najbardziej kategoriycznym merytorycznie forum debaty dotyczącej projektów i prób podejmowania inicjatywy ustawodawczej, wydają się być zjazdy bibliotekarskie. Okazało się jednak, że i na zjazdach nie do końca udało się oddzielić politykę od fachowych argumentów. Mimo wyraźnie emocjonalnego charakteru, wystąpienia na temat ustawy o bibliotekach i dyskusje im towarzyszące, które miały miejsce na zjazdach bibliotekarskich, stanowią jeden z najważniejszych materiałów dostarczających wiedzy o walce o ustawę biblioteczną w II RP.

Oddając szacunek wszystkim, którzy dokładali starań o uchwalenie ustawy o bibliotekach w okresie międzywojennym, nie sposób pominąć przykrej, acz słusznej opinii jednego z najznamienitszych orędowników ustawy, Józefa Janiczka, wyrażonej u schyłku II RP:

Z przykrością zatem trzeba stwierdzić, że pomimo wielu zabiegów sprawa ustawy bibliotecznej w ciągu 20 lat właściwie się nie posunęła²³⁹.

4.2.1. I Zjazd Bibliotekarzy Polskich (Lwów 1928)

Zanim zebrał się I Zjazd Bibliotekarzy Polskich, kwestie bibliotekarskie były już przedmiotem dyskusji w trakcie II Zjazdu Bibliofilów Polskich w Warszawie w 1926 r. Można stwierdzić, że zdominowały one nawet kwestie bibliofilskie. Warto tu przytoczyć fragment *Pamiętnika Trzeciego Zjazdu Bibliofilów*, w którym czytamy:

---

²³⁸ W. Dąbrowska, *Sprawa ustawy bibliotecznej w chwili obecnej*, „Bibliotekarz” 1934/1935, R. VI, nr 12, s. 114.

²³⁹ J. Janiczek, *Bibliotekarstwo oświatowe w Polsce po dwudziestu latach niepodległości*, „Bibliotekarz” 1939, R. XI, nr 1–2, s. 5.

Poprzednie dwa zjazdy, zainicjowane przez bibliofilów, wysunęły w dość poważnych rozmiarach kwestje z zakresu bibliografii i bibliotekoznawstwa, wskutek czego w sferach zawodowych bibliotekarzy poczęto dążyć do wyodrębnienia spraw bibliotekarskich od bibliofilskich i urządzenia zjazdu osobnego. Powstałe na tem tle nieporozumienia powikłały tak dalece usiłowania obu Zarządów lwowskich, że doszło wreszcie do rozłamu²⁴⁰.

Wśród wystąpień na szczególną uwagę zasługują głosy S. Rygla na temat państwowej polityki bibliotecznej oraz W. Dąbrowskiej, która bardzo kategorycznie ujęła oczekiwania środowiska, co do ustalenia podstaw finansowania działalności bibliotek. Co ważne, postulaty Dąbrowskiej zostały uwzględnione w rezolucji przyjętej na Zjeździe²⁴¹. Obrady I Zjazdu Bibliotekarzy Polskich odbyły się 29 maja 1928 r. we Lwowie, pod przewodnictwem H. Radlińskiej, przy liczbie 36 uczestników. Podpułkownik dr M. Łodyński, rozpoczynając pierwsze posiedzenie plenarne, opisując wydarzenia i fakty, które w sposób znaczący wpłynęły jego zdaniem na polskie bibliotekarstwo lat poprzednich, mówił:

Trzecim faktem, którego dobroczynne skutki wszyscy przewidujemy, o którego państwowej i kulturalno-twórczej doniosłości pozwala nam wnioskować porównanie skutków tego zagadnienia z rezultatami osiągniętymi poza granicami naszego państwa – to gotowy już projekt ustawy bibliotecznej. I on konkretyzuje całe zagadnienie i on je drogą wszczętej już dyskusji zaktualizował – i on możliwościom realizacyjnym rzucił wyraźne w usystematyzowanej formie ramy, dając podłoże do rozwinięcia konkretnej dyskusji nad wielostronnymi zagadnieniami bibliotekarstwa oświatowego i bibliotek publicznych²⁴².

Na tym samym, lwowskim zjeździe, Kazimierz Żurawski²⁴³, proponował uchwalenie następujących rezolucji:

- 1) I Zjazd Bibliotekarzy uważa za pożądane, aby podstawy bytu i organizacji bibliotek powszechnych, dostępnych dla ogółu unormowano ustawowo.
- 2) I Zjazd Bibliotekarzy Polskich uważa jednak

---

²⁴⁰ *Pamiętnik Trzeciego Zjazdu Bibliofilów we Lwowie w Zielone Świątki 26/V–29/V 1928 roku*, Towarzystwo Miłośników Książki we Lwowie Lwów 1929, s. 7.

²⁴¹ J. Kołodziejska, *Publiczne biblioteki...*, s. 78, 79.

²⁴² *Pamiętnik I Zjazdu Bibliotekarzy Polskich we Lwowie (26 V–29 V 1928)*, J.B. Richter (oprac.), Towarzystwo Miłośników Książki we Lwowie, Lwów 1929, s. 21.

²⁴³ Kazimierz Żurawski (pseud. August) – członek zarządu Koła im. Adama Asnyka Towarzystwa Szkoły Ludowej. [Za:] A. Czołowski, *Lwów w obrazach. Przeszłość i terażniejszość. Historia Lwowa od założenia – do roku 1600*; Koło im. Adama Asnyka TSL, Lwów 1925; s. 21; <http://obc.opole.pl/Content/11288/PDF/313461.pdf> [dostęp: 10.05.2021]. Jeden z inicjatorów utworzenia Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemyślu. [Za:] TPN im. K.M. Osińskiego w Przemyślu; <http://www.tpn.przemysl.pl/p,62,historia> [dostęp: 10.05.2021].

za rzecz niepożądaną i ze względu na cel społeczno-oświatowy bibliotek powszechnych nieodpowiednią powierzenie całej troski o organizowanie tychże bibliotek organom komunalnym. Zjazd bowiem sądzi, że będzie to daleko właściwszym, jeśli akcję tę pozostawi się przede wszystkim w rękach społecznych organizacji oświatowych, przez państwo uznanych i subwencjonowanych, które dotąd zajmowały się energicznie i najowocniej organizacją i prowadzeniem bibliotek powszechnych. Przy tym należałoby równocześnie unormować mocą ustawy systematyczną subwencję dla akcji tej tak ze strony czynników samorządowych, jak i Wydziału Bibliotek Ministerstwa Wyznań i Oświecenia [...]”²⁴⁴.

Generalnie Żurawski jawi się jako przeciwnik przejmowania bibliotek społecznych już istniejących, przez samorządy. Pamiętnik I Zjazdu zawiera szczegółowy, kilkustro nicowy opis dyskusji nad *Projektem Ustawy o gminnych bibliotekach publicznych* przygotowany przez Warszawskie Koło Związku Bibliotekarzy i przedstawiony MWRiOP. Głos w dyskusji zabrali: A. Ludwiczak, J. Augustyniak, W. Dąbrowska i L. Calabek, delegat rządu czechosłowackiego na zjazd. Wystąpienie Calabeka, mającego za argument dobrze już funkcjonującą ustawę czechosłowacką i doświadczenia z tym związane, wypełniło – jak wynika ze sprawozdania – większą część dyskusji, podnosząc jednocześnie jej poziom merytoryczny. Rezolucja, zaproponowana przez Żurawskiego, została skrytykowana przez zdecydowaną większość uczestników debaty, z wyłączeniem Ludwicza. Leopold Calabek wystąpił z propozycją dwutorowej kontroli nad działalnością bibliotek. Według jego koncepcji, osobno kontroli podlegałyby działalność pod kątem administracyjno-politycznym i pod kątem biblioteczno-technicznym (pierwotny powojennej instytucji inspektora bibliotecznego)²⁴⁵. Żurawski był autorem koreferatu do referatu nieobecnego na Zjeździe Faustyna Czerwijowskiego, w zastępstwie którego stan prac na ustawę przedstawiła Wanda Dąbrowska. Uchwalono rezolucję (za ks. A. Ludwiczakiem):

I Zjazd Bibliotekarzy stwierdza z żalem, że nie miał możliwości zajęcia stanowiska w sprawie najbardziej palącej dla losów bibliotekarstwa oświatowego, jaką jest projekt ustawy o gminnych bibliotekach publicznych, tym więcej, że Zjazd ten był najbardziej odpowiednim terenem do zajęcia stanowiska w tej sprawie²⁴⁶.

---

²⁴⁴ *Op. cit.*, s. 85.

²⁴⁵ J. Kołodziejska, *Publiczne biblioteki...*, s. 86.

²⁴⁶ *Pamiętnik I Zjazdu...*, s. 90.

4.2.2. II Zjazd Bibliotekarzy Polskich (Poznań 1929)

Referentem sprawy ustawy bibliotecznej tym razem był S. Rymar. Wystąpienie Rymara na II Zjeździe Bibliotekarzy miało zaskakujący charakter, było bowiem jednym z niewielu głosów przeciwnych regulowaniu ustawą kwestii bibliotek w Polsce. Zastrzegając, że nie porusza spraw dotyczących bibliotek naukowych a bibliotek publicznych, argumentując, że naukowe funkcjonują dobrze i nie ma potrzeby ingerowania w ich obecną sytuację. Zupełnie jednak zdyskredytował w swoim wystąpieniu zarówno pomysł na ustawę jak i jej projekt. Wystąpienie Rymara uznano za polityczne – na co zwrócił uwagę m.in. F. Czerwijowski i S. Demby. Spotkało się również z krytyką merytoryczną ze strony Heleny Radlińskiej oraz Wandy Dąbrowskiej. Na skutek tych wypowiedzi Rymar podjął próbę obrony swojej opinii, niezbyt udanie wyjaśniając źródła użytych w referacie danych, których sens i wiarygodność podważali dyskutanci:

Te przykłady [ustaw zagranicznych], wzięte z zagranicy, oraz niewątpliwe rezultaty przeważnie dodatnie, jakie akcja ustawodawstwa bibliotecznego na terenie różnych krajów wydała, zachęciły koła miłośników książki w Polsce do opracowania projektu ustawy o bibliotekach powszechnych w Polsce i to od razu projektu, realizującego postulaty najbardziej krańcowe. Prace dotychczasowe doprowadziły do opracowania paru projektów, w szczegółach bardzo się różniących. Zanim kiedyś rzecz sama stanie na gruncie realnym, będzie niewątpliwie opracowanych jeszcze szereg projektów dalszych i z innych punktów całe zagadnienie ujmujących. Wszak, gdyby ktoś koniecznie chciał wszystkie przejawy życia zbiorowego zakuwać w ustawy, w zakazy i nakazy, temu słusznie należy zwrócić uwagę, iż nie tylko biblioteki, ale cała w ogóle dziedzina oświaty pozaszkolnej czeka w Polsce na swoje ustawowe uporządkowanie i na to, na co przede wszystkim autorzy projektu ustawy o bibliotekach powszechnych kładą nacisk, na zagwarantowanie podstaw finansowych całej akcji. Te projekty, które już się pojawiły, wywołały żywą dyskusję. Zabrał głos w Samorządzie człowiek tak w sprawach samorządowych doświadczony, jak Józef Bek, i oświadczył się przeciw samej zasadzie przymusu [...]. Opracowanie projektów dalszych, omawianie zalet i wad ustawowego uregulowania tej dziedziny, różnych sposobów ujęcia tego zagadnienia, uważam za rzecz bardzo pożyteczną. Choć osobiście na dziś i na lata najbliższe uważam ustawowe przerzucanie obowiązku założenia i utrzymania bezpłatnej biblioteki powszechnej na gminy i powiaty za bezcelowe i papierowe, a w większości wypadków polskiej rzeczywistości za luksus, za osłabienie energii społecznej, a więc na dziś nie tylko za przedwczesne, ale i za szkodliwe, to jednak dyskusja ludzi żywych niewątpliwie z czasem rozprószy z obu stron, ze strony zwolenników i przeciwników ustawowego przymusu, wiele zastrzeżeń i złudzeń i w rezultacie da jasny, zrozumiały dla ogółu i realny, pełen pulsującej krwi, projekt rozwiązania zagadnienia bibliotecznego [...]. Możemy zmusić samorządy do założenia i utrzymania bibliotek, ale nie mamy siły, aby zmusić ogół obywateli do zgłoszenia się do ksiąźnicy i do zainteresowania się książką. Wszędzie na świecie odczuwa się ten fakt: zbiory

książek rosna szybciej od liczby czytelników. Książka jest mało wyzyskana, a przez to jej propaganda bardzo drogą [...] ²⁴⁷.

Rymar postawił w swoim długim referacie kilka tez:

Ogromne zaniedbania w wielu dziedzinach życia narodowego wymagają od wszystkich najbardziej celowego, a oszczędnego używania tych środków materialnych, którymi obecne pokolenie dysponować może. Działaczom oświatowym z natury rzeczy wolno domagać się od społeczeństwa, od państwa i od samorządu na cele oświaty narodowej więcej, niż one obecnie dają. Ale i działacze oświatowi uznać muszą, iż pilne są w Polsce bardzo różnorodne sprawy kulturalne: nie tylko bezpłatne biblioteki powszechne, ale i tępienie analfabetyzmu, organizacja szkół powszechnych o najwyższym stopniu organizacyjnym, budowa szkół, nauczanie dorosłych, dalsze rozwinięcie dokształcania młodzieży kończącej szkoły powszechne, rozbudowa szkolnictwa zawodowego, propaganda książki i gazety obok szerzenia wiedzy zawodowej, obok szeroko pojętej opieki społecznej. A poza dziedziną kulturalną są tysiące innych zagadnień gospodarczych, społecznych itd., również bardzo pilnych. W kraju, w którym pięciozłotowy zarobek dzienny robotnika fabrycznego budzi zazdrość milionów chłopów nie mogących i tego dochodu wyciągnąć ze swego karłowatego gospodarstwa, trzeba liczyć się poważnie z każdym choćby drobnym nowym podatkiem, choćby kilkugroszowym obciążeniem obywatela. Środki zaś, jakie społeczeństwo oddaje państwu i samorządowi, winny być rozdzielane na potrzeby najbardziej produktywne, najbardziej pilne i celowe. Z tych wychodząc założenia II Zjazdu Bibliotekarzy Polskich w Poznaniu uznaje forsowanie już obecnie projektu ustawy o bibliotekach publicznych za przedwczesne. Niemniej zbyt oczywistym jest interes narodu i państwa w szerzeniu i ułatwianiu czytelnictwa dobrej książki i gazety, byśmy i dziś, mimo niedostatecznych środków, uwolnić mogli państwo, samorząd i społeczeństwo od obowiązku odpowiednich świadczeń na cele bibliotek i propagandy książki ²⁴⁸.

Należy zauważyć, że ucieczka od strukturalizacji sieci bibliotecznej w Polsce, argumentowana brakiem środków (argument słuszny), ale również obawami o niską frekwencję w bibliotekach lub podobnymi nierealnymi twierdzeniami, przy jednoczesnym przerzuceniu odpowiedzialności za funkcjonowanie bibliotek na organizacje społeczne, umożliwiała rozmycie odpowiedzialności państwa za istnienie instytucji. Jakkolwiek wybrane argumenty Rymara mogą uchodzić za słuszne, o tyle demagogiczny charakter wypowiedzi powiązany z narodowościowymi i personalnymi uwagami dyskredytują jego wystąpienie. Zjazd podtrzymał wniosek poprzedniego zjazdu:

---

²⁴⁷ S. Rymar, *Ustawa o bibliotekach gminnych*, „Przegląd Biblioteczny” 1929, z. 3, s. 322 i nast.

²⁴⁸ *Op. cit.*, s. 341.

II Zjazd Bibliotekarzy Polskich uważa za pożądane, aby podstawy bytu i organizacji publicznych, dostępnych dla ogółu, unormowano ustawowo²⁴⁹.

4.2.3. III Zjazd Bibliotekarzy Polskich (Wilno 1932)

Dziwi nieobecność kwestii ustawy bibliotecznej na III Zjeździe Bibliotekarzy Polskich w okresie międzywojennym²⁵⁰. Być może decydujące znaczenie miało tu tło historyczno-ekonomiczne. Zjazd wileński odbył się w roku 1932, czyli w schyłkowej fazie wielkiego kryzysu. Przyjmując założenie o ekonomicznym uwarunkowaniu braku uchwalenia ustawy o bibliotekach w II RP, można wnioskować, że brak dyskusji na temat ustawy na III Zjeździe był wynikiem złej sytuacji gospodarczej Polski. Projektując ustawę o bibliotekach, środowisko zawodowe kładło nacisk na zapewnienie stałego finansowania działalności bibliotek. Być może, widząc zupełny brak możliwości w tym zakresie w tej sytuacji, zaniechano poruszania trudnego i skomplikowanego tematu, uznając, iż w takim kształcie jego realizacja jest niemożliwa i z góry skazana na niepowodzenie.

4.2.4. IV Zjazd Bibliotekarzy Polskich (Warszawa 1936)

Z kolei na czwartym zjeździe, który odbył się 4 lata później w Warszawie, sytuacja uległa radykalnej zmianie, problem ustawy był wielokrotnie poruszany:

IV Zjazd Bibliotekarzy Polskich zwraca się do Związku Bibliotekarzy Polskich z prośbą: 1) o wystąpienie z odpowiednim apelem do czynników i instytucji prowadzących pracę biblioteczną na obszarze Państwa Polskiego, wskazującym na konieczność poddania rewizji ich dotychczasowych metod pracy i zapoczątkowania scentralizowania, ujednostajnienia i skoordynowania wysiłków w dziedzinie naszej gospodarki bibliotecznej; 2) zainicjowania w tym celu odpowiednich konferencji czynników zainteresowanych, których zadaniem byłoby opracowanie konkretnego programu działania na okres najbliższego dziesięciolecia i przyczynienie się do jego zrealizowania. IV Zjazd Bibliotekarzy Pol-

---

²⁴⁹ Op. cit., s. 345. Ciekawostką jest, że postawę księdza A. Ludwiczaka (autora deklaracji z I Zjazdu, powtórzonej na II Zjeździe w Poznaniu) inaczej zapamiętała Maria Gutry – wymieniła go wśród przeciwników ustawy, niechętnych przekazaniu czytelnictwa w ręce państwa. Por.: *Wspomnienia i refleksje...*, s. 345.

²⁵⁰ *Pamiętnik Trzeciego Zjazdu Bibliotekarzy Polskich w Wilnie 26-28 VI 1932 r.*, H. Hleb-Koszańska (oprac.), Kraków 1932; J. Kołodziejska, *Publiczne biblioteki...*, s. 67.

skich stawia jako pierwszy punkt tego programu wszczęcie energicznych starań w celu przeprowadzenia ustawy bibliotecznej²⁵¹.

– brzmiał wniosek przyjęty większością głosów, zaproponowany przez L. Bykowskiego, uzupełniony poprawkami W. Dąbrowskiej. Uchwalenie wniosku poprzedziły wystąpienia Bykowskiego, J. Janiczka, J. Filipkowskiej-Szemplińskiej oraz dyskusja nad nimi. Leon Bykowski stwierdził, iż

Zbliżamy się do końca drugiego dziesięciolecia naszej odrodzonej państwowości. Podsumowując ogólny bilans zdobyczy w dziedzinach gospodarczej i duchowej, stwierdzamy znaczny stopień ich rozwoju i konsolidacji. Jednak nie wszystkie gałęzie tych dziedzin są rozbudowane równomiernie. Niektóre z nich, głównie z zakresu „gospodarki duchowej”, są nawet zaniedbane. Do takich należy przede wszystkim bibliotekarstwo w ogóle, a publiczne biblioteki oświatowe w szczególności. Czyniąc przegląd osiągnięć w tej dziedzinie, widzimy nie tylko nader skromny stan ilościowy i jakościowy gospodarki bibliotecznej, lecz i brak ustalonego planu w porządkowaniu naszych -oświatowych. Nieskoordynowane starania, dorywczo czynione dotychczas w tym kierunku przez różne czynniki, pomimo swej niejednokrotnie dość dużej wagi, nie osiągnęły pożądaných skutków²⁵².

Józef Janiczek, określający swój udział w zjeździe jako członek ZBP, a nie przedstawiciela Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego²⁵³, dostarczył trafnej definicji sieci bibliotecznej, mówiąc:

Przez sieć biblioteczną rozumiemy systemat, stanowiący jednolity organizm biblioteczny, który spaja w całość wzajemnie się uzupełniająca praca poszczególnych komórek²⁵⁴,

a przede wszystkim krytycznie odnosił się do działań związanych z tworzeniem tejże (w sensie prawno-politycznym), pisząc:

Z przykrością trzeba stwierdzić, że w kierunku opracowania planów tak pojętej sieci bibliotecznej zrobiono dotychczas w Polsce bardzo niewiele. Jesteśmy dzisiaj w takiej sytuacji, że konkretnego, przemyślanego w szczegółach i konsekwentnie realizowanego planu krajowej sieci bibliotecznej właściwie nie ma. Co najwyżej można mówić o zarysach planu krajowej sieci bibliotecznej, przyjmując za podstawę projekty ustawy bibliotecznej, opracowane w r. 1927 przez Warszawskie Koło

---

²⁵¹ *IV Zjazd Bibliotekarzy Polskich w Warszawie dnia 31 maja–2 czerwca 1936 roku. Protokoły*, K. Świerkowski (oprac.), wyd. „Przegląd Biblioteczny”, Warszawskie Koło Związku Bibliotekarzy Polskich, Kraków–Warszawa 1937, s. 34.

²⁵² L. Bykowski, *Współczesna polityka biblioteczna w zakresie publicznych bibliotek oświatowych*, [w:] *IV Zjazd Bibliotekarzy Polskich...*, s. 163.

²⁵³ *IV Zjazd Bibliotekarzy Polskich...*, s. 34.

²⁵⁴ J. Janiczek, *Rola państwa i samorządu w realizacji krajowej sieci bibliotecznej*, [w:] *IV Zjazd Bibliotekarzy Polskich...*, s. 207.

Związku Bibliotekarzy Polskich oraz w r. 1934 przez Ministerstwo WR i OP i Związek Powiatów, które jednak po chwilowym zainteresowaniu nie doczekały się uchwalenia przez Izby Ustawodawcze²⁵⁵.

Również Janiczek wskazał na konieczność uregulowania spraw sieci ustawą –

[...] aczkolwiek krajowa sieć biblioteczna z roku na rok zagęszcza się, to jednak przyrost zarówno bibliotek jako też księgozbiorów jest zupełnie niewspółmierny do narastających w szybkim tempie kulturalnych potrzeb ludności. Rzecz przy tym prosta i oczywista, że sprawy w skali Polski nie rozwiąże ani ochotnicza inicjatywa samorządu ani tym bardziej społeczeństwa, gdyż akcja biblioteczna jest niewątpliwie jedną z najkosztowniejszych form pracy oświatowej, jako że wymaga stałych i to dosyć poważnych świadczeń materialnych. Może je zapewnić jedynie ustawa biblioteczna, oparta na słusznym i sprawiedliwym podziale obowiązków w tym zakresie pomiędzy państwem a samorządem z udziałem czynnika społecznego. Jeżeli jednak względy natury gospodarczej zmuszają na razie do odłożenia sprawy forsowania ustawy bibliotecznej na pewien okres czasu, to niemniej najwyższy już czas, aby wyteńczyć wszystkie siły w kierunku zabezpieczenia podstaw finansowych tym placówkom bibliotecznym, które zostały zorganizowane dobrowolnie przy dużym nakładzie środków finansowych i znajdują się na drodze realizacji projektowanego planu krajowej sieci bibliotecznej. Gotowi jesteśmy zaryzykować twierdzenie, że w większości wypadków tylko tym sposobem uda się uchronić posiadany kapitał książkowy przed karygodnym roztrwonieniem. Zatem najpilniejszym i najważniejszym zadaniem jest zabezpieczenie podstaw materialnych już istniejącym powiatowym centralom bibliotek ruchomych oraz gminnym bibliotekom publicznym. Jest to zadanie ważniejsze może nawet od tworzenia nowych bibliotek²⁵⁶.

Cytowane wystąpienia stanowiły wstęp do burzliwej dyskusji uczestników zjazdu, wśród których znaleźli się m.in. M. Czerniachowski, S. Geppert, K. Żurawski, L. Ordyniec, Z. Hryniewicz, K. Milik, M. Zadróżny, K. Chmiel, S. Michalski, F. Urbańczyk, W. Dąbrowska, J. Stopa, W. Drązkowski, J. Filipkowska-Szemplińska. IV Zjazd Bibliotekarzy Polskich różnił się znacznie od poprzednich, gdy wziąć pod uwagę jego część dotyczącą ustawy o bibliotekach. Po raz pierwszy bowiem od 10 lat wszyscy niemalże uczestnicy zjazdu uznali powstanie ustawy za rzecz konieczną dla rozwoju bibliotek w Polsce. Należy wspomnieć, tradycyjnie już opozycyjną wobec istniejących projektów ustawy, postawę K. Żurawskiego, który na IV Zjeździe złagodził jednak swoje stanowisko. Piętnaście lat po powstaniu pierwszego projektu ustawy o bibliotekach nikt już nie negował konieczności i sensu stworzenia i uchwalenia tego aktu prawnego. Zmianę nastawienia do kwestii ustawy trafnie ujęła w swoim wystąpieniu W. Dąbrowska:

---

²⁵⁵ *Op. cit.*

²⁵⁶ *Op. cit.*, s. 217, 218.

Gdy na zjazdach poprzednich ustawa biblioteczna była namiętnie zwalczana przez przedstawicieli największych towarzystw oświatowych, dziś przedstawiciele ich wypowiadają się za jej potrzebą, zastrzegając jedynie należyte poszanowanie dorobku społecznego. Na zmianę tę wpłynęło prawdopodobnie m.in. osiągnięcie pozytywnych wyników dzięki fachowej pomocy władz szkolnych, uzyskanej przez te towarzystwa, które już weszły na drogę współpracy. Ponieważ rząd jest za wprowadzeniem ustawy bibliotecznej, samorząd terytorialny również wypowiada się za jej potrzebą, a opozycja ze strony towarzystw oświatowych ustała, [W. Dąbrowska; przyp. J.L.] uważa, że sprawa ustawy bibliotecznej dojrzała już całkowicie i że przeciw niej nie podniesie się już zasadniczo opozycji. Pozostaje jedynie ustalenie formy najbardziej odpowiadającej naszym warunkom i potrzebom²⁵⁷.

Istotna – z punktu widzenia tezy postawionej wcześniej – jest wypowiedź Franciszka Urbańczyka, w której padło znamienne zdanie:

Szybkie rozwiązanie tego problemu [biblioteczne – J. L.] jest potrzebą palącą, lecz na przeszkodzie stoi zły stan gospodarczy Polski²⁵⁸.

4.3. Sprawa ustawy bibliotecznej na łamach czasopism specjalistycznych i naukowych

Ustawa biblioteczna i jej wielorakie aspekty – potrzeba uchwalenia, projekty, działania związane z propagowaniem potrzeby uregulowania kwestii bibliotecznej aktem prawnym tak wysokiej rangi – stanowiła przedmiot dyskusji na wielu forach komunikacji w okresie międzywojennym. Jednym z najbardziej miarodajnych wydaje się być przestrzeń prasy i czasopism. Poziom wypowiedzi w prasie ściśle związany był zarówno z odbiorcą danego tytułu jak i celami przyświecającymi publikującym, a tematyka biblioteczna bliska jest także pracownikom nauki i kultury²⁵⁹. Dla uporządkowania przeglądu debaty o ustawie bibliotecznej w okresie międzywojennym warto dokonać podziału badanych wydawnictw periodycznych na:

---

²⁵⁷ W. Dąbrowska, [głos w dyskusji], [w:] *IV Zjazd Bibliotekarzy Polskich...*, s. 31.

²⁵⁸ F. Urbańczyk, [głos w dyskusji], [w:] *IV Zjazd Bibliotekarzy Polskich...*, s. 34.

²⁵⁹ A. Firlej-Buzon, *Bibliotekoznawca jako badacz kultury. Uniwersalizm źródeł i zasobów bibliotekarskich (na podstawie badań zbiorów specjalnych dolnośląskich bibliotek naukowych)*, [w:] *Biblioteki, informacja, książka: interdyscyplinarne badania i praktyka w XXI wieku. (W dziesięciolecie śmierci prof. dra hab. Wiesława Bieńkowskiego)*, XVI Międzynarodowa Konferencja Edukacyjno-Naukowa Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego, M. Kocójowa (red.), Kraków, 7–8 czerwca 2010, s. 136–143.

- wydawnictwa zawodowe –
  - profesjonalne czasopisma z zakresu bibliotekoznawstwa i bibliotekarstwa oraz dyscyplin pokrewnych,
  - profesjonalne wydawnictwa dotyczące edukacji i nauki w szerszym ujęciu;
- wydawnictwa popularne –
  - prasa codzienna,
  - tygodniki i inne o mniejszej częstotliwości wydawania.

W pracy do analizy wybrano następujące czasopisma z zakresu bibliotekoznawstwa, bibliotekarstwa i dyscyplin pokrewnych:

- „Przegląd Biblioteczny”,
- „Bibliotekarz”,
- „Przegląd Księgarski”.

Profesjonalne wydawnictwa dotyczące edukacji i nauki w szerszym ujęciu:

- 1) „Oświata i Wychowanie”,
- 2) „Przegląd Pedagogiczny”,
- 3) „Ruch Pedagogiczny”,
- 4) „Rocznik Pedagogiczny”,
- 5) „Praca Oświatowa”,
- 6) „Polska Oświata Pozaszkolna”
- 7) „Oświata Polska”: organ Wydziału Wykonawczego Polskich Towarzystw Oświatowych.

Na poziomie władzy krajowej kwestia bibliotek nie była sprawą priorytetową. Rzecz opisuje Z. Gaca-Dąbrowska, przedstawiając tę kwestię w swojej pracy „Bibliotekarstwo II RP”. Nadzieje, że powołanie w sierpniu 1919r. Wydziału Bibliotek Państwowych w ramach działającego na mocy Dekretu Rady Regencyjnej z dnia 3 stycznia 1928 r. o tymczasowej organizacji władz naczelnych w Królestwie Polskim, Ministerstwa Oświaty i Wyznań, będzie ideologiczną kontynuacją Generalnej Dyrekcji Bibliotek czasów KEN, okazały się daremne. Losy Wydziału Bibliotek Państwowych były krótkie i pozbawione znaczących momentów, poza licznymi przekształceniami. Otóż w 1921 r. Wydział przekształcono w Oddział, na krótko reaktywowano w 1925, by zlikwidować w 1928 r.²⁶⁰

---

²⁶⁰ Rygiel S., *Organizacja naczelnych władz bibliotecznych, Przegląd Biblioteczny*, „Przegląd Biblioteczny” 1927, z. 1/2, s. 9–23, [za:] Z. Gaca-Dąbrowska, *Bibliotekarstwo II Rzeczypospolitej. Zarys*

Omawiając znaczenie bibliotek w pracy oświatowej podkreśla Imiela wartość tej pracy w rękach nauczyciela:

[...] bo bogactwo metod pedagogicznych i pomocy technicznych, jakimi rozporządza, pozwalają mu na prowadzenie wielostronnej i wydajnej pracy oświatowej...Biblioteka jest kręgosłupem wszelkiej pracy oświatowej. Wszelka bowiem praca oświatowa jest owocną dopiero wtedy, gdy jest uzupełniona czytelnictwem, jak i na odwrót, wpływ biblioteki wzrasta, jeżeli ona wyzyska obudzone wykładami zainteresowanie wiedzą. Przy każdym odczycie, każdej prelekcji prelegent musi znać książki, które jego wykład pogłębiają i książki te podać słuchaczom do wiadomości, zachęcając ich gorąco do korzystania z biblioteki. Bibliotekarz zaś, chcący trzymać rękę na pulsie całego życia oświatowego swego terenu działalności, powinien zwrócić prelegentowi uwagę na książki, które na temat prelekcji znajdują się w jego bibliotece²⁶¹.

Przejawem wpływu środowiska bibliotekarskiego na działalność władzy było doprowadzenie do powstania referatu bibliotecznego w Wydziale Oświaty Pozaszkolnej M. W. R. i O. P.

w styczniu 1931 r. powstał referat biblioteczny prowadzony przez p. J. Filipkowską-Szemplińską, i mają na celu przeprowadzenie rejestracji bibliotek ogólnokształcących (wyniki rejestracji są już w druku w postaci spisu bibliotek), oraz ustawy bibliotecznej, względnie przygotowanie gruntu pod ustawę biblioteczną. Poza omówieniem projektu ustawy bibliotecznej na kilku konferencjach w M. W. R. i O. P., Komisja stara się osiągnąć swój cel przez opracowanie planu ogólnokrajowej sieci bibliotecznej i koordynacji pracy istniejących instytucji bibliotecznych, przygotowanie kadr przyszłych instruktorów bibliotecznych, względnie przeszkolenie już istniejących, subwencjonowanie stałych uczelni bibliotekarskich oraz Poradni Bibliotecznej jako placówki informacyjno-doradczej i planową organizację rozdziału zasiłków rządowych dla bibliotek ogólnokształcących²⁶². Rymer twierdził – „Wyznaję szczerze i otwarcie: wolę nie wypuszczać z rąk polskich starych organizacji działu oświaty pozaszkolnej, wolę nie eksperymentować. Wolę nie uzależniać tej pracy od kompromisów partyjnych i międzynarodowościowych w poszczególnych miastach. Wolę postawić społeczeństwu polskiemu program skromniejszy, ale za to ideowo mu bliższy i zrozumialszy²⁶³”.

---

problemów organizacyjnych i badawczych, Seria: Nauka–Dydaktyka–Praktyka, Wyd. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Warszawa 2007, s. 49.

²⁶¹ E. Imiela, *Znaczenie bibliotek w ogóle*, „Przegląd Oświatowy” 1925, R. XX, maj, [za:] „Polska Oświata Pozaszkolna” 1925, z. 4, s. 252.

²⁶² 1931.

²⁶³ *Op. cit.*

4.3.1. „Przegląd Biblioteczny”

Najstarsze polskie czasopismo z zakresu bibliotekoznawstwa, ukazujące się z długą przerwą w latach 1911–1926²⁶⁴ – od 1908 r., zgodnie z informacją zawartą w numerze pierwszym, zawiera działy poświęcone:

[...] bibliotekoznawstwu, bibliotekarstwu, miłośnictwu książek, bibliografii, recenzjom oraz sprawozdaniom i streszczeniom, sprawozdaniom z wydarzeń tematycznych oraz kronikę specjalną²⁶⁵.

Ostatnie wymienione działy stanowią argument za uznaniem PB jako jednej z platform komunikacji branżowej, szczególnie w pierwszych latach jego ukazywania. Dział:

[...] kronika specjalna i dział informacyjny dla osób, interesujących się bibliotekoznawstwem, bibliotekarstwem i bibliografią oraz wiadomości o licytacjach książek, sztuchów, o sprzedaży bibliotek, o katalogach księgarskich i antykwarskich itp.” podobnie jak wcześniejszy „sprawozdania ze zjazdów, kongresów i posiedzeń bibliotekarzy...

trafnie określa komunikacyjną rolę periodyku²⁶⁶.

We wstępie do „nowego” „Przeglądu Bibliotecznego” redakcja informowała, że ustawy i inne akty prawne dotyczące funkcjonowania znajdują swoje miejsce na łamach czasopisma (w tzw. dziale urzędowym kroniki PB)²⁶⁷, co dobitnie świadczy o istotności tej problematyki dla środowiska zawodowego.

---

²⁶⁴ Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich. Ogólnopolski portal bibliotekarski, „Przegląd Biblioteczny” 1927, z. 1/2 [od redakcji], s. 7, 8; http://www.sbp.pl/wydawnictwa/archiwum_cyfrowe/przedmiot/?book_id=55 [dostęp: 4.11.2018].

²⁶⁵ Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich. Ogólnopolski portal bibliotekarski, „Przegląd Biblioteczny” 1908, z. 1, [Wstęp], b.s.; http://www.sbp.pl/wydawnictwa/archiwum_cyfrowe/przedmiot/?book_id=92 [3.11.2018].

²⁶⁶ Ponad 100 lat przed wykształceniem się sprawnego funkcjonowania komunikacji zawodowej i naukowej opartej o środki porozumiewania na odległość (internet), szczególnie portali aukcyjnych, grup i forów dyskusyjnych, relacji „na żywo” z konferencji naukowych; wymiana ogłoszeń i drukowane sprawozdania z wydarzeń branżowych w czasopismach były jedynym dostępnym powszechnie kanałem komunikacji. Faktem jest, że treść niektórych z zamieszczonych w „PB” informacji, żywo przypomina te znane ze współczesnych pierwszych stron portali internetowych. Przykładem jest chociażby fragment: „[...] tranzakcje biblioteczne [z pierwszego zeszytu „PB”; przyp. JL.] W. Woynicz, znany bibliograf i antykwariusz londyński, jak donoszą pisma, nabył we Florencji bibliotekę, po wybitnym księgarzu i miłośniku książek Piotrze Franceschinim. W zbiorze tym mają znajdować się również niezmiernie rzadkie druki polskie”. Zob.: „Przegląd Biblioteczny” 1908, z. 1, s. 67; http://www.sbp.pl/wydawnictwa/archiwum_cyfrowe/przedmiot/?book_id=92 [dostęp: 3.11.2018].

²⁶⁷ Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich ... „Przegląd Biblioteczny” 1927... [dostęp: 4.11.2018].

Sprawa braku ustawy regulującej politykę biblioteczną państwa ściśle powiązana z brakiem organizacji naczelnych władz bibliotecznych, pojawia się już w pierwszym zeszycie PB z roku 1928. W tym samym artykule została jasno wyartykułowana potrzeba wydania dekretu dotyczącego bibliotek:

A zatem nawet w obecnej wadliwej prawno-państwowej sytuacji bibliotek „uniwersyteckich” wydanie dekretu o organizacji bibliotek państwowych, ustanowienie przezeń centralnego urzędu administracyjno-bibliotecznego oraz należyte, a jednolite ustosunkowanie do niego wszystkich bibliotek państwowych, a więc i bibliotek szkół akademickich, wydaje się nieodzowną koniecznością²⁶⁸.

Na realizację tego postulatu przyszło polskiemu bibliotekarstwu czekać bez mała 20 lat. Należy równocześnie zaznaczyć, że tekst Rygla z pierwszego zeszytu PB z 1928 roku zawiera bardzo trafne omówienie koncepcji organizacji naczelnych władz bibliotecznych. Nadal, mimo upływu ponad wieku od publikacji na łamach PB, nie ma w Polsce stanowiska w randze dyrektora departamentu, które stanowiłoby stanowisko odpowiadające chociażby stanowisku dyrektora archiwów państwowych czy dyrektora GUS. Owszem, w ostatniej dekadzie da się zaobserwować przejmowanie czy bardziej przyjmowanie wiodącej roli Biblioteki Narodowej – jako centralnej biblioteki państwa – w obszarze m.in. kształtowania polityki bibliotecznego państwa, ale nie jest to wystarczająca opieka nad bibliotekami. W przywołanym tekście – stanowiącym pisemną wersję referatu Rygla ze Zjazdu Bibliofilów Polskich (II) – pojawia się ocena stanu faktycznego polskiego ustawodawstwa bibliotecznego w roku 1928:

Wobec zespolenia wszystkich ogólnonaukowych bibliotek państwowych w Polsce z uniwersytetami i **wobec braku jakiegokolwiek ustawy o organizacji bibliotek państwowych**, jedynym aktem prawno-państwowym, regulującym sprawy biblioteczne – z natury rzeczy zupełnie ubocznie – jest więc ustawa o szkołach akademickich w swych artykułach bibliotecznych²⁶⁹.

W „Przeglądzie Bibliotecznym” z roku 1928 (z. 1 i z. 2) pojawia się informacja o przygotowaniu i dyskusowaniu projektu ustawy bibliotecznego:

[...] (o obowiązkowym zakładaniu i utrzymywaniu bibliotek publicznych przez gminy)

i złożeniu go (jesienią 1927 r.) w MWRiOP. Działania na tym polu prowadziło warszawskie koło ZBP²⁷⁰. Z tej samej kroniki wynika, że w przekonaniu ZBP uchwalenie

---

²⁶⁸ S. Rygiel, *Organizacja naczelnych władz...* [dostęp: 4.11.2018].

²⁶⁹ *Ibidem* [Chodzi o ustawę ... 1920].

²⁷⁰ K. Dobrowolski, *Z ruchu bibliotekarskiego. Setna rocznica urodzin Karola Estreichera*, „Przegląd Biblioteczny” 1928, R. II, z. 1, s. 87; <http://cybra.lodz.pl/dlibra/docmetadata?id=6226&from=publication> [dostęp: 4.11.2018].

ustawy o bibliotekach było – wiosną roku 1928 - sprawą niemalże przesądzoną. Świadczy o tym jeden z wniosków pułkownika, doktora Mariana Łodyńskiego, który został przyjęty przez Drugie Ogólne zgromadzenie delegatów ZBP (22 kwietnia 1928), w brzmieniu:

Wobec tego, że prawdopodobnym jest wprowadzenie w życie w niedługim czasie zasad „Ustawy bibliotecznej”, i w związku z tym okaże się niezbędnym roztoczenie nawet nad bardzo drobnymi ośrodkami sprężystszej opieki, Zgromadzenie uważa za wskazane przeprowadzenie objęcia organizacją ZBP [...] ²⁷¹.

Również w trakcie Zgromadzenia Ogólnego delegatów miały miejsca posiedzenia Rady ZBP, która podjęła decyzję m.in. o

[...] przeprowadzeniu na gruncie Sejmu i Senatu propagandę ustawy bibliotecznej ²⁷².

Również w „PB” z 1928 roku, jego ostatniego numeru (4), znalazł się obszerny tekst autorstwa Wandy Dąbrowskiej, stanowiący przegląd ustawodawstwa bibliotecznego w innych niż Polska, krajach ²⁷³. Tekst ten został omówiony w rozdziale pt. Prawo biblioteczne, stąd tu go pominę.

Rok 1928 przyniósł również likwidację Wydziału Bibliotek, stanowiącego część Departamentu Nauki i Szkół Wyższych w Ministerstwie WRiOP ²⁷⁴. W związku z tą decyzją Rada ZBP opublikowała w Przeglądzie Bibliotecznym pismo w, którym przywołano uchwałę Rady ZBP z dnia 5 października 1928 r., postulującą przywrócenie Wydziału Bibliotek, jako leżące w interesie bibliotek naukowych i oświatowych ²⁷⁵.

Na łamach „Przeglądu Bibliotecznego” głos zabierał też, uważany za ojca Dekretu, J. Grycz. W artykule *Rola państwa w stosunku do bibliotek naukowych* ²⁷⁶ przywołał on opinię S. Rygla w myśl której:

[...] istnieje potrzeba skoordynowania wszelkich poczynań administracyjnych, naukowych, oświatowych i technicznych w dziedzinie bibliotekarstwa przez stworzenie centralnej władzy

---

J. Niezgoda, *Kronika, z ruchu bibliotekarskiego*, „Przegląd Biblioteczny” 1928, R. II, z. 2, s. 172.

²⁷¹ *Ibidem*, s. 173.

²⁷² *Ibidem*, s. 176.

²⁷³ W. Dąbrowska Wanda, *Nowoczesne ustawodawstwo...*, s. 59, 60.

²⁷⁴ Monitor Polski z dnia 14 września 1928 r. Nr 212. [W Monitorze na pierwszej stronie jest uwaga że Departament Nauki dzieli się na Wydział Nauki i Wydział Szkół Wyższych].

²⁷⁵ *Wiadomości urzędowe*, „Przegląd Biblioteczny” 1928, R. II, z. 4, s. 317.

²⁷⁶ J. Grycz, *Rola państwa w stosunku do bibliotek naukowych*, „Przegląd Biblioteczny” 1934, R. VIII, z. 2, s. 82–97.

bibliotecznej w formie Generalnej Dyrekcji Bibliotek na prawach departamentu w Ministerstwie W. R. i O. P., oraz przez powołanie w drodze prawodawczej Państwowej Rady Bibliotecznej, jako organu doradczego dla Generalnej Dyrekcji Bibliotek, uposażonego w prawo inicjatywy prawodawczej²⁷⁷.

Dalej stwierdził, że stosunek państwa do bibliotek jest świadectwem realizacji jego polityki kulturalnej. Grycz wymienił piśmiennictwo, i to w jak najszerszym jego zakresie, od jego zabytków po dzieła współczesne, jako jeden z najważniejszych obszarów owej kultury, widząc w nim narzędzie wychowawcze społeczeństwa. Dalej autor stawia pytanie jak wobec tego należy zorganizować sprawy księżnic, czy skupić je w komórce centralnej, czy wręcz przeciwnie, rozdzielić zagadnienia dotyczące np. bibliotek naukowych od zagadnień poświęconych bibliotekom oświatowym i utworzyć dla nich odpowiednie komórki. Niezależnie od tego, zdaniem Grycza:

Państwo musi zapewnić sobie wpływ na biblioteki, nadawać kierunek ich działalności i kontrolować ją²⁷⁸.

Dalej wyraża pogląd, że wpływ Ministerstwa należy rozszerzyć na biblioteki fundacyjne, kościelne, szkolne, księżnice towarzystw naukowych, a także prywatne. Uznał potrzebę ingerencji rządu w sprawy bibliotek, przy założeniu jednak, iż główny naciski powinno położyć się na pomocy finansowej i opiece nad zabytkami piśmiennictwa, bowiem są one dobrami kultury narodowej.

Grycz następnie zwraca uwagę na fakt, że w niepodległej Polsce znalazły się biblioteki funkcjonujące w różnych zaborach, a co za tym idzie w różnych systemach prawnych, dodatkowo utworzono też nowe księżnice, jak Biblioteka Narodowa, dlatego też najważniejszym teraz zadaniem jest stworzenie im podstaw prawnych i finansowych do funkcjonowania. Należy to oczywiście zrobić w taki sposób, by mogły one harmonijnie ze sobą współistnieć. Autor podkreśla ponadto, że konieczne jest również stworzenie statutów dla omawianych księżnic, a także zapewnienie im wykwalifikowanego personelu, zwłaszcza jeśli chodzi o Bibliotekę Narodową, dla której należało określić zadania i jej miejsce w systemie innych bibliotek²⁷⁹. Dalej pisze Grycz o celowej polityce gromadzenia odpowiednich materiałów, szczególnie w zakresie rozsądnego gospodarowania dubletami, rozważnych zakupów i scalania zbiorów. Wielką trudność stanowi zdaniem Grycza niedostatek personelu bibliotecznego, jak zauważa bowiem:

---

²⁷⁷ *Ibidem*, s. 84.

²⁷⁸ *Ibidem*, s. 89.

²⁷⁹ Było to ważne zwłaszcza w odniesieniu do Biblioteki Jagiellońskiej.

[...] bibliotekarze nie mają w obecnym ustroju szkolnictwa wyższego możliwości systematycznego kształcenia się i przygotowania do swego zawodu²⁸⁰.

Konieczny jest jego zdaniem również formalny podręcznik do naszego zawodu. Warto tu również podkreślić, iż Grycz świadom był wielości zadań, jakie czekają księżnice, dlatego zaproponował, by przedstawione przez siebie tezy wprowadzać etapami, wykorzystując maksymalnie sprzyjające ku temu w danej chwili okoliczności.

Warto tu nadmienić, iż nie tylko Grycz bardzo wyraźnie dostrzegał brak wykwalifikowanych bibliotekarzy. Podobne zdanie wyrażał Stefan Rygiel pisząc o personalu Biblioteki Uniwersytetu Wileńskiego:

[...] jedną z bolączek Biblioteki jest sprawa personalu. Personal dotychczasowy, kompletowany w ubiegłych latach zupełnie przypadkowo, liczy niewiele sił fachowo wykwalifikowanych, a poza tym jest ilościowo bardzo niedostateczny: 15 osób personalu naukowego i średniego bibliotekarskiego, oraz 4 woźnych i 14 dietarjuszy nie może wystarczyć ani na należyte obsłużenie czytelników, ani na opracowanie leżących odłogiem zbiorów²⁸¹.

Można zaryzykować stwierdzenie, że problem wskazany przez Grycza i Rygla stanowił jedną z przyszłych przesłanek kształtowania pragmatyki zawodowej i rozwoju kształcenia zawodowego w obszarze bibliotekarstwa. Struktura zatrudnienia w bibliotekach i naturalna inercja w zmianach kształcenia, niekoniecznie nadążającego za potrzebami bibliotek stanowią nieodmiennie po dziś dzień wyzwanie współczesnego bibliotekarstwa. Spoglądając na problem zawodu bibliotekarza na przestrzeni minionego stulecia, jednym tylko zdaniem wystarczy zobrazować problem. Otóż – kwestia opisu stanowisk bibliotekarskich nieustannie stanowi przedmiot troski, badań i zainteresowania ze strony najważniejszych instytucji bibliotekarskich w Polsce. Zarówno przy Krajowej Radzie Bibliotecznej funkcjonuje zespół ds. kształcenia w zakresie informacji naukowej i bibliologii²⁸², jak i Konferencja Dyrektorów Bibliotek Akademickich Szkół Polskich aktywnie uczestniczy w dyskusji środowiska na temat przyszłości i rozwoju zawodu bibliotekarza wobec wyzwań współczesnych czytelników i użytkowników bibliotek. Rada Wykonawcza KDBASP wypracowała rekomendacje dotyczące wymagań kwalifikacyjnych oraz zasad awansowania pracowników w bibliotekach akademic-

---

²⁸⁰ J. Grycz, *Rola państwa...*, s. 92.

²⁸¹ S. Rygiel, *W Wileńskiej Bibliotece Publicznej i Uniwersyteckiej*, „Silva Rerum” 1925, z. 4, s. 3.

²⁸² Uchwała nr 53/2019 w sprawie powołania zespołu roboczego KRB ds. kształcenia w zakresie informacji naukowej i bibliologii. [Sprawozdanie z działalności Krajowej Rady Bibliotecznej za rok 2019, XVI.0730.5.2020]; <https://www.bn.org.pl/download/document/1580371841.docx> [dostęp: 11.05.2021].

kich²⁸³. Autor dysertacji jest wiceprzewodniczącym Rady Wykonawczej KDBASP oraz członkiem tego zespołu przy KRB.

4.3.2. „Bibliotekarz”

Spośród artykułów opublikowanych na łamach „Bibliotekarza” w omawianym okresie warto przywołać tekst o wymownym tytule *Zagadnienie ustawy bibliotecznej w Polsce*²⁸⁴, będącym przedmiotem dyskusji, która odbyła się na IV Zjeździe Bibliotekarzy w 1936 r. Podsumowania dokonał Adam Łysakowski:

[...] ustawa biblioteczna jest aktualną koniecznością, zaś opinie co do jej charakteru, przymusowego czy fakultatywnego, są podzielone. Objęte ustawą powinny być również biblioteki szkolne, zaś jej tekst musi być skonsultowany z Samorządem Terytorialnym, Związkiem Bibliotekarzy Polskich i organizacjami oświatowymi²⁸⁵.

Dalej przytoczono wystąpienie J. Janiczka, który podkreślił dysproporcje w dostępie do książek pomiędzy mieszkańcami miast i wsi, dlatego aby to zmienić konieczna jest ustawa biblioteczna. Wynika to głównie stąd, że jedynie samorząd terytorialny posiada niezbędne środki do prowadzenia akcji bibliotecznej, ze względu na: możliwość reprezentowania wszystkich obywateli danego terenu, zdolność zapewnienia finansowych podstaw, status organizacji społecznej oraz stabilność. Janiczek zdawał sobie sprawę, że zaspokojenie ekonomicznych podstaw bibliotek jest jedną z najbardziej kosztownych form działalności kulturalno-oświatowej, niemniej, koszty te trzeba ponieść, nie tyle nawet przez wprowadzanie nowych podatków, ile przez racjonalne oszczędności. Jest to o tyle konieczne, że zaniechania w tej kwestii prowadzić mogą do zwiększenia analfabetyzmu. Co niezwykle istotne Janiczek był zdania, że termin realizacji ustawy winien być z góry określony, a wynikać to miało z obaw, że kwestie gospodarcze zawsze będą miały priorytet nad kwestiami kulturalnymi. Biorąc pod uwagę, że na ustawę o bibliotekach czekano już 20 lat, dalsza zwłoka pogłębiałaby jedynie tę niekorzystną sytuację, a od rządu należy wymagać prowadzenia świadomej polityki w tym zakresie.

---

²⁸³ Konferencja Dyrektorów Bibliotek Akademickich Szkół Polskich; <http://kdbasp.bg.uni.opole.pl/rekomendacja-04-2018/> [dostęp: 11.05.2021].

²⁸⁴ *Zagadnienie ustawy bibliotecznej w Polsce*, „Bibliotekarz” 1937/1938, nr 5/6, s. 90–103.

²⁸⁵ *Ibidem*, s. 91.

Warto tu przytoczyć również referat J. Stopy, *Bibliotekarstwo oświatowe w Danii i Szwecji*²⁸⁶. Autor ten pokazał, iż prawo biblioteczne wprowadzone w Danii w 1920 r. i w Szwecji w roku 1930 określiło organizację nadzoru państwowego nad księżnicami, w tym zasady przydzielania im funduszy. W myśl obu ustaw dąży się do zapewnienia bibliotek w każdym mieście i w każdej gminie, a ich wielkość uzależniono od liczby mieszkańców, przy czym za najważniejsze uważa się Powiatowe Biblioteki Centralne. Co bardzo interesujące, wszystkie biblioteki naukowe uznano również za biblioteki publiczne. Natomiast szkoły jedynie w szczególnych przypadkach posiadały księżnicę, najczęściej zaś były obsługiwane właśnie przez owe powiatowe biblioteki centralne. Co istotne, korzystanie z nich było bezpłatne, a symboliczną opłatę można było pobierać jedynie w wyjątkowych sytuacjach. Państwowy Urząd Biblioteczny, podległy Ministerstwu Oświaty, czuwał nad rozwojem księżnic, do jego zadań należały m.in. rozdział funduszy, przeprowadzanie inspekcji czy prowadzenie szkoły bibliotekarskiej. Zdaniem Stopy warty podkreślenia jest również rozwój budownictwa bibliotecznego, jak pisze:

[...] wszystkie gmachy biblioteczne wybudowane w ostatnich czasach są wspaniałymi pałacami, względnie świątyniami książki²⁸⁷.

W odniesieniu do sytuacji w naszym kraju autor wystąpienia zauważa, że bujny rozwój bibliotekarstwa w Danii i Szwecji rozpoczął się właśnie od wprowadzenia ustawy bibliotecznej, zatem, korzystając z dobrych wzorców, konieczne jest wprowadzenie takiego prawa w Polsce. Podobnie jak w wyżej wymienionych krajach należy dążyć do wprowadzenia central powiatowych będących pod opieką samorządów. Dodatkowo konieczna jest u nas propaganda książki, sama bowiem praca szkoły nad wykształceniem czytelnictwa jest dalece niewystarczająca. Według Stopy niezbędna jest również renowacja gmachów, w których obecnie księżnice się mieszczą, gdyż odnowione budynki biblioteczne mogą wydatnie wpłynąć na zwiększenie się frekwencji czytelników, a wprowadzenie w owych gmachach wolnego dostępu do półek będzie niewątpliwie atrakcyjne dla użytkowników.

Rok później pojawił się w „Bibliotekarzu” inny artykuł autorstwa J. Janiczka, *Bibliotekarstwo oświatowe w Polsce po dwudziestu latach niepodległości*²⁸⁸. Autor podsumował w nim dorobek bibliotekarstwa z okazji dwudziestej rocznicy odzyskania nie-

---

²⁸⁶ *Ibidem*, s. 100.

²⁸⁷ *Ibidem*, s. 102.

²⁸⁸ J. Janiczek, *Bibliotekarstwo oświatowe...*, s. 1–7.

podległości i wskazał sześć aspektów, w których toczyły się prace dotyczące rozwoju w tym obszarze, związane z:

- rozwojem sieci bibliotecznej i czytelnictwa,
- rozwojem samorządowej akcji bibliotecznej,
- organizacją opieki i fachowej pomocy,
- kształceniem pracowników bibliotecznych,
- organizacją techniki bibliotecznej,
- sprawa ustawy bibliotecznej²⁸⁹.

Odpowiedź na pytanie, jak kształtowały się, wyniki owych prac, jest zdaniem Janiczka tylko pozornie łatwa.

Od 1929 roku, czyli od czasu, w którym dokonano pierwszego powszechnego spisu bibliotek w Polsce do roku 1938 powstało w naszym kraju aż 885 nowych księżnic, czyli jedna biblioteka przypadała na 3720 osób. Niestety nie poprawił się w tym czasie stosunek liczby książek na mieszkańca i dalej wynosił 1:5, co spowodowane było oczywiście dużym przyrostem naturalnym, ale też brakiem środków na zakupy nowych książek. Pozytywnym aspektem jest wzrost liczby czytelników z 674 000 w roku 1929 do 975 000 w 1938 r. Biorąc pod uwagę bardzo trudne warunki gospodarcze omawianego okresu, było to, mimo wszystko, korzystne zjawisko, dzięki któremu udało się pobudzić czytelnictwo powiązane bardzo ściśle z akcją oświatową.

Dalej podkreślił Janiczek rolę Ministerstwa W.R. i O.P. w prowadzeniu konsekwentnej polityki bibliotecznej, zmierzającej do utworzenia sieci bibliotek. Nie do przecenienia jest też zdaniem autora rola, powołanej w 1929 r. Poradni Bibliotecznej²⁹⁰.

Sprawa ustawy bibliotecznej nadal była procedowana. Pierwszy projekt, zgłoszony w 1921 r. do Sejmowej Komisji Oświatowej, nie doczekał się rozpatrzenia i spoczął w archiwum. Taki sam los spotkał projekty z lat 1927, 1928, 1930, 1934 i 1936. Wynika z tego jasno, że najistotniejsza z punktu widzenia niniejszej dysertacji kwestia, w zasadzie nie posunęła się naprzód. Pewną nadzieję na postęp prac wzbudził Okólnik Mini-

---

²⁸⁹ *Ibidem*, s. 1.

²⁹⁰ Powołana do życia w 1929 r. przez Warszawskie Koło Bibliotekarzy Polskich Poradnia Biblioteczna miała niebagatelny wkład w rozwój bibliotekarstwa tamtego okresu m.in. przez organizowanie kursów bibliotecznych czy badanie polskiego ruchu wydawniczego. Zob.: J. Baumgart, *Rola SBP w rozwoju bibliotekarstwa polskiego*, „Przegląd Biblioteczny” 1968, z. 1–2, s. 23–28.

sterstwa Spraw Wewnętrznych wydany w 1937 r. dotyczący popierania akcji bibliotecznej przez samorząd terytorialny, gdzie napisano:

Pragnąc udział samorządu terytorialnego w akcji bibliotecznej umocnić, rozszerzyć i scharmonizować z postulatami Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, zalecam związkom samorządowym:

- 1) w miarę możliwości finansowych przeznaczać na akcję biblioteczną stale corocznie pewne sumy z budżetu związku samorządowego;
- 2) przeznaczone fundusze użytkować bezpośrednio na zakładanie bądź rozszerzanie bibliotek samorządowych gminnych i powiatowych;
- 3) nawiązać stałą współpracę z instruktorem oświaty pozaszkolnej, jako organem władz szkolnych w zakresie akcji bibliotecznej;
- 4) zainteresować akcją biblioteczną członków organów stanowiących, a szczególnie radnych gminnych i gromadzkich oraz zachęcać ich do propagowania czytelnictwa wśród mieszkańców wsi;
- 5) umożliwić delegatowi właściwego Kuratorium Okręgu Szkolnego omówienia akcji bibliotecznej w powiecie na najbliższym zebraniu wójtów, a w województwie na zjeździe Przewodniczących Wydziałów Powiatowych czy też sekretarzy Wydziałów Powiatowych lub Inspektorów Samorządu Gminnego²⁹¹.

Janiczek wyraził pogląd, że być może tą drogą uda się wywrzeć na tyle silny nacisk, aby prawo biblioteczne uchwalić²⁹². Mając na względzie powyższe aspekty, Janiczek uważał, że należy nadal prowadzić prace mające na celu dalszą rozbudowę sieci bibliotecznej i księgozbiorów, co w przyszłości pozwoli na zwiększenie liczby czytelników, kształcenie bibliotekarzy, a przede wszystkim wspieranie działań pozwalających na doprowadzenie do uchwalenia ustawy o bibliotekach.

Prace nad ustawą biblioteczną powinny być prowadzone szeroko, zarówno wśród bibliotekarzy, jak i innych pracowników książki. Pojedyncze działania tej grupy zawodowej są zbyt słabe, aby zobligować władze do wprowadzenia ustawy, ale jeśli całe środowisko zainteresuje się sprawami bibliotek, będzie to miało inny oddźwięk zawodowy i społeczny.

4.3.3. „Przegląd Księgarski”

Z powodu poruszonego już wcześniej na łamach innych czasopism zawodowych, wydawców, księgarzy, kolporterów czy dystrybutorów książki pojawiły się teksty poświęcone interesującej nas tematyce.

---

²⁹¹ Dziennik Ministerstwa Spraw Wewnętrznych 1937, nr 15, s. 252.

²⁹² J. Janiczek, *Bibliotekarstwo oświatowe...*, s. 6.

W „Przeglądzie Księgarskim” także dyskutowano o ustawodawstwie bibliotecznym, w tym w innych krajach, próbując to odnieść do rodzimych realiów. Godnym uwagi był artykuł, wielokrotnie już cytowanej W. Dąbrowskiej, *Ustawodawstwo biblioteczne i jego wartość życiowa*²⁹³. Autorka napisała w nim, że ustawodawstwo biblioteczne jest wyrazem odpowiedzialnej polityki oświatowej państwa, ale podstawowym warunkiem jest zapewnienie przede wszystkim podstaw finansowych do funkcjonowania ksiąźnic, bez tego niemożliwy jest bowiem dostęp do bezpłatnej lektury dla każdego obywatela. Co ciekawe z dzisiejszej perspektywy Dąbrowska była zdania, że to państwo powinno kształtować gust czytelniczy społeczeństwa, co wynikało z przesłanek ideowych i wzorowaniu się na bibliotekarstwie niemieckim.

Dalej w krótkim ujęciu historycznym przedstawiła prawo biblioteczne, przywołując angielską ustawę Ewarta z 1850 r. i akty ze Stanów Zjednoczonych (New Hampshire 1849 r. i Massachusetts 1851 r.). Podkreśliła, że:

Library law, które w ciągu kilkudziesięciu lat wprowadzone zostało do wszystkich Stanów Zjednoczonych Ameryki, staje się szybko jednym z najpopularniejszych aktów prawnych, a podatek biblioteczny, obliczany w stosunku do ogólnej sumy podatkowej, jednym z podatków najchętniej płaconych i samorzutnie podwyższanych²⁹⁴.

To potwierdzało zainteresowanie obywateli kwestiami bibliotecznymi, którzy doceniali ich funkcję kulturalną, oświatową i edukacyjną.

Za wyjątkowo doniosły moment uznała Dąbrowska utworzenie w USA państwowej komisji bibliotecznej pod koniec XIX w., wspierającą biblioteki publiczne przez udzielenie im subwencji oraz pomocy administracyjnej.

Nieco inaczej sytuacja przedstawiała się w Europie, gdzie poza przywołaną już Anglią, ustawodawstwo biblioteczne zaczęło żywiej rozwijać się dopiero po I wojnie światowej. Najbardziej godnymi uwagi są zdaniem autorki ustawa czechosłowacka i belgijska, choć ta ostatnia nie różni się zasadniczo od innych aktów tego typu, gdyż stanowiła ona, że tam, gdzie istniały już biblioteki prywatne, gminy były zobligowane do przejmowania ich w zarząd w drodze umowy. Dodatkowo utworzenie przy Ministerstwie Oświaty Najwyższej Rady Bibliotecznej pozwoliło nadać polityce bibliotecznej

---

²⁹³ W. Dąbrowska, *Ustawodawstwo biblioteczne i jego wartość życiowa*, „Przegląd Księgarski” 1927, nr 4, s. 77–86.

²⁹⁴ *Ibidem*, s. 77.

jednolity kierunek. Dąbrowska zwróciła uwagę, iż już w pierwszym roku po ogłoszeniu omawianej ustawy bibliotekę miało 228 gmin²⁹⁵.

Z kolei ustawa czechosłowacka była w swych założeniach dużo bardziej radykalna. Nakładała ona na gminy obowiązek zakładania bibliotek, dodatkowo zaopatrzonych w książki o treści kształcącej. Nadzór nad owymi księżnicami sprawowało Ministerstwo Oświecenia, mające decydujący głos w spornych kwestiach. Niewątpliwą osobliwością jest fakt, że w omawianej ustawie zabraniano gromadzenia w bibliotekach książek sensacyjnych a także opowieści indyjskich, czyli literatury mogącej mieć szkodliwy wpływ na czytelnika. Ministerstwo Oświaty zastrzegło sobie listę utworów, podlegających usunięciu z bibliotek publicznych. Nowością, jeśli chodzi o omawiany tu akt, była też z pewnością zasada obliczenia wymiaru sumy wydatków gminnych na biblioteki w stosunku do liczby mieszkańców. Zasadę tę przyjęto też później w Belgii. Jest to zdaniem autora niniejszej dysertacji rozwiązaniem najbardziej racjonalne, co potwierdziła praktyka, Dąbrowska zauważyła, że po pięciu latach od wprowadzenia omawianego prawa 82% gmin posiadało funkcjonującą bibliotekę, z której korzystał co 15 obywatel²⁹⁶. Autorka widziała w Ustawie czechosłowackiej wzór dla naszego kraju, gdzie brak takowej boleśnie dawał się we znaki, czemu dała wyraz w słowach:

[...] kwestja wprowadzenia w Polsce ustawy bibliotecznej, która by uregulowała położenie bibliotek istniejących i stworzyła podstawy organizacji sieci bibliotecznej w całym kraju, która by podniosła niedopuszczalnie niski poziom czytelnictwa, a udostępniając szerokiemu ogółowi książkę, zabezpieczała zarazem jej byt, staje się coraz bardziej aktualną²⁹⁷.

Jako remedium na taki stan rzeczy wskazała ona właśnie ustawę biblioteczną opartą o najlepsze wzorce, dopasowaną naturalnie do możliwości naszego kraju.

Na łamach „Przeglądu Księgarskiego” wypowiedział się także J. Muszkowski. W artykule, *W sprawie organizacji wytwarzania i obiegu książki*²⁹⁸ napisał:

[...] zetknięcie z książką na gruncie biblioteki lub czytelnicy pozostawia u nas jeszcze bardzo wiele do życzenia. Przeważnie odbywa się to tak, że czytelnik styka się tylko z... katalogiem i otrzymuje na żądanie dopiero książkę²⁹⁹.

---

²⁹⁵ *Ibidem*, s. 79.

²⁹⁶ *Ibidem*, s. 82.

²⁹⁷ *Ibidem*, s. 84.

²⁹⁸ J. Muszkowski, *W sprawie organizacji wytwarzania i obiegu książki*, „Przegląd Księgarski” 1927, nr 25, s. 519, 520.

²⁹⁹ *Ibidem*, s. 519.

Muszkowski był zdania, że wzorce amerykańskie są tymi, ku którym powinniśmy dążyć, a stworzenie Ustawy o bibliotekach jest pierwszym krokiem ku temu celowi. Autor podkreślił, że winą za zbyt małą liczbę czytelników w bibliotece w Stanach Zjednoczonych obarcza się bibliotekarza i należy to przenieść także na nasz rodzinny grunt. Podkreślił też rolę szkoły, która, w warunkach polskich, raczej zniechęca młodzież do czytelnictwa, a w najlepszym razie nie wyrabia w niej pozytywnego do czytelnictwa stosunku. Autor daleki był od ferowania wyroków, ale **książka musi** w jego odczuciu zacząć w naszym kraju **żyć**, bez tego bowiem jest tylko czymś marginalnym.

O tym jak ważna dla rozwoju ustawodawstwa bibliotecznego była Ustawa czechosłowacka świadczy zainteresowanie nią w prasie fachowej. Dała temu wyraz również J. Filipkowska-Szemplińska w artykule, *Wpływ ustawy o bibliotekach publicznych w Czechosłowacji na rynek księgarski*³⁰⁰. Jak zauważa autorka, ta ustawa jest opracowana bardzo skrupulatnie, a jej przepisy są niezwykle przejrzyste, stąd nie dziwi że na Ustawie czechosłowackiej wzorowały się takie kraje jak Dania, Łotwa, Belgia czy Bułgaria wprowadzając podobne prawo u siebie. Zdaniem autorki to właśnie dzięki omawianemu aktowi czyta ogół społeczeństwa czechosłowackiego, a biblioteka spełnia swą rolę społeczną, rozbudzając potrzebę czytelnictwa wśród mniej zamożnych warstw społecznych³⁰¹. Filipowska-Szemplińska bardzo doceniła też wkład specjalnych Central zakupów, które w jej opinii ułatwiają pracę bibliotekarzom i odciążają ich od problemów związanych z gromadzeniem, na rzecz koncentracji wysiłków na rozwoju potrzeb czytelniczych narodu.

4.4. Wokół ustawy bibliotecznej w czasopismach oświatowych i w „Głosie Narodu”

Jak wspomniano, temat ustawy bibliotecznej pojawiał się również w nieco bardziej odległych tematycznie od *stricte* bibliotekarskich czasopismach. Wśród nich była „Oświata Polska”, w której znaleźć można interesujące ze względów badawczych artykuły.

---

³⁰⁰ J. Filipkowska-Szemplińska, *Wpływ ustawy o bibliotekach publicznych w Czechosłowacji na rynek księgarski*, „Przegląd Księgarski” 1928, nr 16, s. 245–248.

³⁰¹ W tamtym okresie książka w Czechosłowacji była nieco droższa niż w naszym kraju.

4.4.1. „Oświata Polska”

Do „Oświaty Polskiej” dołączono dodatek: „Poradnik Biblioteczny”³⁰², czasopismo było dwumiesięcznikiem (wg rozbudowanego tytułu)³⁰³. Charakter polityczno-światopoglądowy pisma oddaje cytat z numeru drugiego VIII rocznika z 1931 r.:

Kwestja żydowstwa w Polsce. Pod powyższym tytułem przeprowadzona zostanie ankieta, która ma dać materiały odnośnie zażydzenia życia gospodarczego i umysłowego w Polsce. Kwestja ta tak doniosła, tak żywo obchodząca każdego Polaka, bez względu na przekonania polityczne, iż należy przypuszczać, że nie będzie nikogo w Polsce, kto by się uchylił od przyjęcia w niej udziału. Na opracowanie ankiety złożyć się musi wysiłek całego społeczeństwa polskiego. Ankieta powyższa ma posłużyć za realną podstawę do opracowania programu pracy odżydzeniowej w Polsce, którego niestety nie mamy, oraz ma posłużyć za materiał rzeczowy do prowadzenia akcji uświadamiającej o niebezpieczeństwie żydowskim w Polsce. Po bliższe wskazówki i odpowiednie kwestjonariusze należy zgłaszać się listownie pod adresem: Redakcja „Ogniwo”, Kalisz, ul. Warszawska 11”³⁰⁴.

Jan Kornecki w artykule, *Zagadnienie bibliotekarstwa w Polsce*, zamieszczonym w czasopiśmie „Oświata Polska” (1927, R. IV, nr 4, s. 179–184), daje wyraz niezadowolonia i krytyki zarówno wobec procedury dyskusowania projektu ustawy bibliotecznej, jak i samego projektu przygotowanego przez koło warszawskie Związku Bibliotekarzy przy współpracy m.in. prawników i specjalistów w obszarze samorządności. Wskazuje nieprawidłowość, jakim w jego ocenie było pominięcie zarówno towarzystw oświatowych w zaproszeniu na konferencję promującą projekt, jak i w przedstawieniu projektu do analizy. Jednocześnie dokonuje krytyki projektu, opartej o jego opis zawarty w „Kurierze Warszawskim”³⁰⁵. Dodatkowo, w ostatnich akapitach, przedstawia dwa sposoby rozwiązania „kwestji bibliotekarstwa” w Polsce. Pierwszym miałyby być model, w którym wiodącą rolę odgrywa państwo jako organizator bibliotek publicznych (we współpracy z samorządami), biblioteki prowadzone zaś przez organizacje społeczno-oświatowe (nazywane bibliotekami prywatnymi) spełniają rolę w jakiś sposób kom-

---

³⁰² „Poradnik Biblioteczny Zjednoczenia Polskich Towarzystw Oświatowych” 1933. R. III, nr 5; <https://polona.pl/item/poradnik-biblioteczny-zjednoczenia-polskich-towarzystw-oswiatowych-miesiecznik,MTAxMzMzNjY/0/#info:metadata> [dostęp: 10.10.2015].

³⁰³ Dostępny za lata 1924–1939 w Wielkopolskiej Bibliotece Cyfrowej; <http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication?id=303778&tab=3> [dostęp: 10.10.2015].

³⁰⁴ „Oświata polska” 1931, R. VIII, nr 2, s. 127; <http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication?id=303778&tab=3> [dostęp: 10.10.2015].

³⁰⁵ Kornecki Jan, *Zagadnienie bibliotekarstwa w Polsce*, „Oświata Polska” 1927, R. IV, nr 4, s. 179–184; <http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication?id=308404&tab=3> [dostęp: 25.03.2018].

plementarną. Autor nie wskazał schematu funkcjonalnego proponowanego rozwiązania. Jako źródło finansowania obu grup bibliotek zaproponował jednak budżety państwowe i samorządowe³⁰⁶. Drugi model, również wykorzystujący organizacje społeczne jako czynnik organizacyjny bibliotek w Polsce, wskazuje na nie jako jedyny podmiot sprawczy w zakresie tworzenia i prowadzenia bibliotek. Rola państwa ograniczałaby się (sic!) do finansowania przedsięwzięć bibliotekarskich i kształcenia kadry.

Stanisław Rymar w pierwszej części artykułu zamieszczonego w drugim numerze „Oświaty Polskiej” z 1299 r. zatytułowanego, *O bibliotekach powszechnych*, przedstawia sytuację finansowania bibliotek w różnych krajach świata, wspomniawszy o toczącej się dyskusji nt. bibliotek w ówczesnej Polsce. Opisuując biblioteki amerykańskie – wskazuje silną partycypację prywatnych darczyńców; podnosi udział fundacji Carnegie oraz ustawodawstwa (Ewart’s Bill oraz ustawy z 1919) w rozwoju bibliotek angielskich. Wśród krajów bardziej zaawansowanych w ustawodawstwie bibliotecznym niż Polska wymienia również Szwecję (z jej ustawami z lat 1905 i 1912), Norwegię, Danię, Holandię, Finlandię, Belgię, Prusy, Saksonię. Wskazuje także na możliwość łączenia bibliotek z instytucjami szkolnymi, za przykład podaje Włochy, Francję, Finlandię czy Hiszpanię, gdzie taka koncepcja znajdowała – chociażby częściowe – zastosowanie. Dalej autor omawia ustawodawstwo biblioteczne (w obszarze odpowiedzialności organizacyjno-finansowej) Czechosłowacji, Bułgarii i Estonii – to kraje, których rozwiązania pewne organizacje przyjęły jako model dla proponowanych rozwiązań w Polsce.

Z punktu widzenia rozwoju czytelnictwa (czemuż innemu powinny służyć współczesne XXI-wieczne biblioteki) Rymar stawia bardzo istotne pytanie:

Nie trzeba zamykać oczu na ten fakt, iż i Czechosłowacja nie rozgryzła dotąd tego kapitalnego zagadnienia: książka jest, ale jak namówić ogół obywateli, ogół tam umiejący czytać, aby zechciał masowo korzystać z nagromadzonych książek?”³⁰⁷.

Ministerstwo WRiOP w 1929 r. przeprowadziło prawdopodobnie³⁰⁸ ankietę dotyczącą działania bibliotek. W kolejnym numerze (3/1929) „Oświaty Polskiej” pojawia się wzmianka nt. stanowiska Towarzystwa Czytelń Ludowych dotycząca ustawy bi-

---

³⁰⁶ *Ibidem*, s. 183.

³⁰⁷ S. Rymar, *O bibliotekach powszechnych (na marginesie różnych projektów ustawy bibliotekarskiej w Polsce)*, „Oświata Polska” 1929, R. VI, nr 2, s. 94.

³⁰⁸ *Ibidem*, s.125.

bliotecznej. Sejmik oświatowy, zorganizowany w Poznaniu w kwietniu 1929, podał uchwałę m.in. postulującą ustawowe uregulowanie bibliotekarstwa³⁰⁹.

Wydźwięk artykułów, wzmianek, informacji umieszczanych w „Oświacie Polskiej” jest zdecydowanie opozycyjny wobec jakiegokolwiek strukturalizacji państwowej, czy też ujednoczeniu pod względem organizacyjno-zarządczym bibliotek w Polsce XX-lecia międzywojennego. W „Oświata Polskiej” stawiano na inicjatywę społeczną i popierano finansowanie już istniejących działań w miejsce rozwiązań o charakterze całościowym. Wydaje się, że swego rodzaju konflikt ma swoje źródła w obszarze finansowania określonych działań, o wysokim znaczeniu społecznym. Proces centralizacji decyzji (ustawy) i wykorzystanie samorządów lokalnych i ich budżetów, co za tym idzie, przekazanie w ich ręce części decyzyjności w sprawach funkcjonowania instytucji na szczeblu podległości terytorialnej, stał w jasnej sprzeczności w otwarcie scentralizowanym decydowaniu o finansowaniu poszczególnych instytucji. Problem polegał jednak na tym, że w koncepcie państwowym (ustawa) wszystkie instytucje danego typu (biblioteki) przejść miały pod zarząd państwa. To swego rodzaju upaństwowienie bibliotek zrealizowano dopiero mocą dekretu z 1946 r. W koncepcie forsowanym przez wspomniane towarzystwa, decyzyjność co do kształtu „własnej” sieci instytucji, miała pozostawać w gestii danego towarzystwa i to na szczeblu zarządu głównego. Wprost pisze o tym dysonansie J. Stemler w pierwszym numerze „Oświaty Polskiej” z 1930 r.:

Zasada „zbierania do worka” lokalnych instytucji i odcinania ich od swoich central organizacyjnych ma i inne ujemne strony, z których wymienimy jeszcze tylko prawno-majątkową. Jak w Polskiej Macierzy Szkolnej, tak w innych podobnych stowarzyszeniach, majątek należy do Towarzystwa i decyzja w sprawie n. p. biblioteki w Wólce należy do centrali P. M. S. w Warszawie. Rozporządzenie samowolne majątkiem Towarzystwa, choćby się nawet odbyło pod auspicjami państwowego instruktora oświatowego, nie uratuje członków danego zarządu od odpowiedzialności prawnej. Nieświadomość instruktora w tej dziedzinie podrywa jego autorytet w środowisku. W takich sprawach porozumienie z centralami towarzystw oświatowych byłoby bardzo pożądane, uporządkowanie zaś toku instancji i tej mozaiki rządowo-samorządowej jest sprawą niecierpiącą zwłoki³¹⁰.

W tym samym artykule (1930, nr 1) można przeczytać:

Trudno będzie uznać za celowe na dłuższą metę to uproszczenie, jakie zdawałoby się wprowadzić pragnie Wydział Oświaty Pozaszkolnej Ministerstwa W. R. i O. P. przez odcięcie placówek lokalnych od ich central. Lokalnym kołom lub oddziałom stowarzyszeń nie zastąpi centrali instruktor ani

---

³⁰⁹ „Oświata Polska” 1929, nr 3, s. 223.

³¹⁰ J. Stemler, *Uwagi na czasie*, „Oświata Polska” 1930, nr 1, s. 35.

Sejmik. Z tem trzeba się liczyć. Okazuje się n.p., że instruktorowie oświatowi urządzają w powiatach zebrania przedstawicieli lokalnych zarządów towarzystw, na których zabierają się do „komasowania” bibliotek, należących do różnych stowarzyszeń, lub rozwijają plany, wymagające ogromnych sum pieniężnych, których, sądzimy, narazie nie będzie. Akcja taka chyba celu i depopularyzuje instruktorów oświatowych, głównie zaś osłabia i tak niedość silną prężność akcji prywatno-społecznej³¹¹.

Lektura „Oświaty Polskiej” pokazuje też, jak postrzegano w kręgu towarzystw oświatowych rolę bibliotek/bibliotekarza. Znamionym przykładem jest cytat z numeru 3 z 1930 r., w którym w tekście, *Wartość ideowa katalogu biblioteki oświatowej* Małachowska pisała:

Otóż zapytania – zapotrzebowania czytelników są ciekawe, pouczające dla bibliotekarza, ale nie powinny być decydujące, przy układaniu katalogu. **Bibliotekarza rzeczą jest nadawać kierunek życzeniom czytelników.** Że poezja zeszła z Parnasu na ulicę, ale nie trafiła do domu, że coraz więcej ludzi robi wiersze, ale coraz mniej czytuje – to nie powód abyśmy się mieli skazać na zupełną negację piękna³¹².

Zgodnie z informacją zawartą w „Oświacie Polskiej”, na przełomie 1929 i 1930 r. przeprowadzono pierwszą ogólnopolską rejestrację bibliotek publicznych w Polsce:

„Rejestracja bibliotek. Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, w porozumieniu z Głównym Urzędem Statystycznym i przy jego ścisłej współpracy, przeprowadziło w ciągu grudnia 1929 i stycznia 1930 r. pierwszą ogólnokrajową rejestrację bibliotek publicznych w Polsce, z wyjątkiem bibliotek naukowych, szkolnych i wojskowych. Bezpośrednie zebranie materiałów zostało powierzone Inspektorom Szkolnym, którzy rozesłali do bibliotek odpowiednie kwestionariusze, a zebrane odpowiedzi przekazali Ministerstwu do opracowania³¹³.

Wielkie biblioteki świata. Według statystyki, ogłoszonej przez „Zeitschrift für den Katholischen Religionsunterricht” w Dusseldorfie, na całej kuli ziemskiej znajduje się 1.038 bibliotek, które mają więcej niż 50.000 tomów każda. Razem wszystkie te biblioteki posiadają 181 milionów książek. Na Europę przypada z tego 669 bibliotek ze 119.600.000 tomów, na Amerykę Północną 314 bibliotek z 5-4.100 000 tomów, na Amerykę Południową i Środkową 22 biblioteki z 3.900.000 tomów, na Australję 7 bibliotek z 11.100.000 tomów; na Afrykę 3 biblioteki z 200.000 tomów. W Europie podział bibliotek pomiędzy poszczególne państwa przedstawia się, jak następuje: Niemcy 160 bibliotek i 19.500.000 tomów, Francja 111 bibliotek i 19.800.000 tomów, Anglja 111 bibliotek i 17.000.000 tomów, w tern księgozbiór Muzeum Brytyjskiego, który ze swemi więcej niż czterema milionami tomów jest największą biblioteką świata, Włochy 85 bibliotek z 5.200.000 tomów, Au-

---

³¹¹ *Ibidem.*

³¹² M. Małachowska, *Wartość ideowa katalogu biblioteki oświatowej*, „Oświata Polska” 1930, nr 3, s. 205–223, s. 210.

³¹³ „Oświata Polska” 1930, nr 1, s. 73.

strja 32 biblioteki z 5.200.000 tomów, Belgja 19 bibliotek z 3.000.000 tomów, Polska 14 bibliotek z 2.800.000 tomów i Hiszpanja 14 bibliotek z 2.500.000 tomów³¹⁴.

Wspomniany Kornecki w artykule otwierającym rocznik 1931 „Oświaty Polskiej” wspomniał, że w minionych dwóch latach (1929, 1930) prowadzono prace nad ustawą o bibliotekach, a ściślej nad jej projektem³¹⁵. Z całości tekstu wynika, że sprawa była procedowana w Wydziale Oświaty Pozaszkolnej MWRiOP. Informuje również (dwukrotnie³¹⁶) o działaniach wyprzedzających wobec przyszłej ustawy, w postaci zakupu książek dla

[...] bibliotek publicznych ogólno-kształcących.

Jako docelowy model autor wskazuje 50% udział Ministerstwa w pokryciu kosztów zakupu przy równym 50% udziale biblioteki – beneficjenta. Kornecki wspomina również fakt pomniejszenia budżetu, z którego realizowane są zakupy książek, wskazując na negatywny wpływ cięć finansowych, argumentując, że wsparcie bibliotek przez swego rodzaju dary akcesyjne

[...] przyczynia się do racjonalnego rozwoju sieci bibliotecznej, nie może więc być zahamowane³¹⁷.

Istotne – dla problematyki omawianej w pracy – sformułowanie padło w opisanym również w drugim numerze „Oświaty Polskiej” z 1932, wystąpieniu x.dr. Antoniego Ludwiczaka (dyrektora Zarządu Głównego TCL)³¹⁸. Opisując działania Towarzystwa Czytelń Ludowych za okres lipiec 1929–czerwiec 1930 w obszarze bibliotecznym, stwierdził on, że kryzys gospodarczy, powodując pewne trudności finansowe –

[...] na rozwoju bibliotekarstwa zbyt boleśnie się nie odbił³¹⁹.

Z tego samego numeru „Oświaty Polskiej” (1932, nr 2) pochodzi informacja o pracach nad ustawą biblioteczną w Ministerstwie. Jan Kornecki w artykule, *Dokształcanie*

---

³¹⁴ *Ibidem*.

³¹⁵ J. Kornecki, *Rola rządu w dziedzinie oświaty pozaszkolnej*, „Oświata Polska” 1931, R. VIII, nr 1, s. 1–7, s. 2.

³¹⁶ *Ibidem*, s. 2, 5, 6.

³¹⁷ *Ibidem*, s. 1–7.

³¹⁸ Antoni Ludwiczak (1878–1942) – duchowny, działacz społeczny, bibliotekarz. Członek Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, poseł na Sejm Ustawodawczy w latach 1919–1921. Zob.: *Wielkopolscy księża od XVIII do XX wieku, Antoni Ludwiczak*; <http://www.wtg-gniazdo.org/ksieza/main.php?akcja=opis&id=2579> [dostęp: 10.05.2021].

³¹⁹ *XXI Sejmik Oświatowy Towarzystwa Czytelń Ludowych*, „Oświata Polska” 1931, R. VIII, nr 2, s. 118.

*i oświata pozaszkolna w ustawie o ustroju szkolnym*³²⁰ przywołał informację z posiedzenia sejmowej komisji oświatowej, na którym miał usłyszeć od wiceministra B. Pierackiego, że w ministerstwie jest już projekt ustawy o bibliotekach publicznych i – na podstawie tej przesłanki – wnioskuje o rozpoczęciu procesu ustawodawczego³²¹.

Na marginesie informacji na temat ustawy bibliotecznej, zawartych w analizowanym czasopiśmie „Oświata Polska”, warto wspomnieć o referacie A. Reiterowej zamieszczonym w numerze 4 z 1932 r., a wygłoszonym na walnym zebraniu Polskiej Macierzy Szkolnej w dniu 5 czerwca 1932 r.³²², który stanowi swego rodzaju manifest PMS w obszarze ideologiczno-bibliotecznym.

W „Oświacie Polskiej” problem bibliotek w międzywojennej Polsce służył również obrazowaniu szerszych zagadnień z zakresu tzw. oświaty pozaszkolnej. W artykule pt. *Ostrzeżenie*, zamieszczonym w numerze pierwszym z roku 1933, J. Stemler (redaktor i wydawca „Oświaty Polskiej”) poddaje krytyce koncepcję łączenia mniejszych bibliotek w bogatsze w zasoby instytucje (komasacja bibliotek). Wskazuje na wyższość istniejącego rozwiązania (towarzystwa oświatowe, przede wszystkim TCL, bardzo chętnie chwaliły się na łamach „Oświaty Polskiej” przyrostami liczby bibliotek) nad postulowaną przez powiatowych instruktorów oświatowych komasacją bibliotek. Wadą tego rozwiązania ma być problem dalszego finansowania połączonych bibliotek przez organy założycielskie bibliotek poddanych łączeniu. Ze względu na problematykę ustawodawczą Stemler wskazuje sprawę finansowania bibliotek czy bardziej – brak koncepcji na finansowanie bibliotek jako jeden z problemów prac nad ustawą o bibliotekach³²³.

Kolejny artykuł warty uwagi to tekst autorstwa S. Pachulskiej z trzeciego numeru „Oświaty Polskiej” z 1933 omawiający publikację, *Biblioteki Oświatowe. Spis na dzień 1 stycznia 1930 r. oraz tablice statystyczne* (Państwowe Wydawnictwo Książek Szkolnych we Lwowie, Warszawa 1932), stanowiącą pokłosie przeprowadzonej przez Wydział Oświaty Pozaszkolnej Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego rejestracji bibliotek. Mimo zauważonych niedociągnięć w całości publikacji, autorka zdecydowanie ją rekomenduje – głównie ze względu na bogactwo zawartego w niej

---

³²⁰ J. Kornecki, *Dokształcanie i oświata pozaszkolna w ustawie o ustroju szkolnym*, „Oświata Polska” 1932, R IX, nr 2, s. 2–9.

³²¹ *Ibidem*, s. 8.

³²² A. Reiterowa, *O ideowość bibliotek oświatowych*, „Oświata Polska” 1932, R. IX, nr 4, s. 1–5.

³²³ J. Stemler, *Ostrzeżenie*, „Oświata Polska” 1933, R. X, nr 1, s. 4. <http://fbc.pionier.net.pl/id/oai:www.wbc.poznan.pl:253114> [dostęp: 10.10.2015].

materiału badawczego – jako pomocną osobom zajmującym się polityką biblioteczną w Polsce międzywojnia. Oczywiście, na co wskazuje charakter czasopisma, Puchalska akcentuje udział bibliotek organizowanych i prowadzonych przez towarzystwa oświatowe w pracy na rzecz rozwoju czytelnictwa w Polsce. Jednocześnie używa tego argumentu i postuluje:

[...] właściwą ocenę przez czynniki kierujące polityką biblioteczną³²⁴.

Postulat jednoczenia wysiłków różnych instytucji w kierunku spójnej organizacji bibliotek w Polsce pojawił się również jako element Tygodnia Książki Polskiej, zorganizowanego w Krzemieńcu, z inicjatywy Polskiej Macierzy Szkolnej w dniach 26 listopada–3 grudnia 1933 r.³²⁵

Rzeczą interesującą, z punktu widzenia koncepcji sieci bibliotecznej w rozumieniu ogólnopolskim, jest przedstawiony w ostatnim numerze „Oświaty Polskiej” z 1933 r., Okólnik Polskiej Macierzy Szkolnej w sprawie „komasacji” bibliotek³²⁶, czyli koncepcji łączenia bibliotek wynikającej pośrednio z Rozporządzenia Prezydenta RP z dnia 4 lipca 1933 r. o organizacji obwodowych władz szkolnych (Dz. U. 1933 Nr 50, poz. 389 z dnia 8 lipca 1933) ³²⁷. Rzeczone rozporządzenie przekazywało nadzór („opiekę”) nad oświatą pozaszkolną inspektorom szkolnym³²⁸. Faktem jest również, że rozporządzenie stanowiło akt powszechnie obowiązującego prawa w Polsce. Zarząd Główny Polskiej Macierzy Szkolnej w omawianym w „Oświacie Polskiej” okólniku wskazuje na wprowadzaną przez inspektorów praktykę pozyskiwania księgozbiorów Kół i Czytelni prowadzonych przez PMS jako niezgodną ze Statutem PMS, a przynajmniej wymagającą:

[...] wyraźnej, pisemnej zgody Zarządu Głównego³²⁹.

---

³²⁴ S. Pachulska, *Rejestracja bibliotek w Polsce*, „Oświata Polska” 1933, R. X, nr 3, s. 7; <http://fbc.pionier.net.pl/id/oai:www.wbc.poznan.pl:253116> [dostęp: 10.10.2015].

³²⁵ „Oświata Polska” 1933, R. X, nr 5, s. 15, 16. [materiały z TKP].

³²⁶ *Polska Macierz Szkolna w sprawie „komasacji” bibliotek*, „Oświata Polska” 1933, R. X, nr 5, s. 20–23.

³²⁷ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 4 lipca 1933 r. o organizacji obwodowych władz szkolnych (Dz. U. 1933 Nr 50 Poz. 389); <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19330500389> [dostęp: 3.05.2018].

³²⁸ *Ibidem*.

³²⁹ *Polska Macierz Szkolna...*, s. 22.

Tłem sporu był – również przytoczony w tekście – sens działania znaczącej liczby Kół PMS oparty o działanie bibliotek właśnie, czy wręcz legitymizujący ich istnienie³³⁰. Cała kwestia wymaga jeszcze jednego komentarza. Otóż wydaje się, że sprawa konfliktu między PMS a inspektorami, czy szerzej między organizacją oświaty pozaszkolnej a koncepcją spójnego systemu oświatowego, forsowaną przez władze państwowe, ma źródło w braku zrozumienia międzywojennych organizacji non-profit, jakimi była m.in. Polska Macierz Szkolna, dla – aktualnej również współcześnie, koncepcji odchodzenia od projektów wyspowych na rzecz polityki centralizacji. Rozporządzenie, dyskutowane w okólniku, mogło bowiem stanowić narzędzie nie tylko uwspólniania organizacyjnego oświaty w międzywojennej Polsce, ale również stanowić narzędzie wspierające oszczędności w budżecie. Należy pamiętać, że pozycja „oświata pozaszkolna” stanowiła w budżecie MWRiOP, tym samym budżecie państwa, osobną pozycję. Postulowane przez inspektorów oświatowych komasacje bibliotek połączone z przejmowaniem księgozbiorów mogło mieć wiele zalet. Oczywiście, praca u podstaw i dostarczanie książek w licznych lokalizacjach jest korzystne, należy jednak liczyć się z ogromnymi kosztami utrzymania infrastruktury.

4.4.2. „Polska Oświata Pozaszkolna”

Spełniając warunek różnorodności i reprezentatywności platform debaty o ustawie bibliotecznej w międzywojniu, warto pochylić się nad zawartością czasopisma „Polska Oświata Pozaszkolna”³³¹, ukazującego się w latach 1922–1934. Głównym założeniem tego czasopisma było, zgodnie z tym co zamieszczono na jego łamach w roku 1925:

Dwumiesięcznik ten przeznaczony jest dla wszystkich, którzy interesują się zagadnieniem oświaty pozaszkolnej w ogóle, a u nas w szczególności lub pracują na tem polu. Podaje w pierwszym swym dziale artykuły ogólne - teoretyczne - w zakresie oświaty pozaszkolnej, w drugim - uwagi z praktyki pracy oświatowej, w trzecim materiały, w czwartym - notatki z ruchu oświatowego w Polsce, w piątym - z ruchu oświatowego zagranicą. Wreszcie przegląd literatury i przegląd pism.

---

³³⁰ *Ibidem.*

³³¹ „Polska Oświata Pozaszkolna”; <http://mbc.malopolska.pl/dlibra/publication?id=74544&tab=3>; [dostęp: 23.06.2021].

Współpracownikami „Polskiej Oświaty Pozaszkolnej” byli m.in. prof. dr. J.S. Bystroń³³² czy prof. H. Radlińska³³³.

Problematyka biblioteczna stanowi jeden ze stałych przedmiotów dyskusji toczących się w prasie oświatowej okresu międzywojennego. Potrzeba tworzenia bibliotek powszechnych pojawia się często w tekstach publikowanych na łamach „POP” – J. Bystroń wspomina o niej już w roku 1924³³⁴. Podobnie w „POP” praktycznie od pierwszych wydań czasopisma pojawiają się wzmianki o bibliotekach funkcjonujących w innych krajach. Przykładem może być opis bibliotek norweskich, zamieszczony przez nieznanego autora (podpisanego jako (W.) w drugim numerze dwumiesięcznika z roku 1925:

W styczniu 1923 r. w Norwegii było 421 bibliotek publicznych, z czego 63 w miastach, reszta w gminach wiejskich. W roku budżetowym 1922/23 rząd udzielił 179 tysięcy czterysta koron zapomogi, municypalności dla bibliotek miejskich około miliona koron. Na dzień 30 czerwca 1921 r. biblioteki publiczne liczyły 1,100.000 tomów, w r. 1922/23 biblioteki w miastach wypożyczyły 238.600 tomów, biblioteki wiejskie zaś prawie dwa razy tyle w r. 1921/22. Największa biblioteka jest w stolicy. W końcu 1921/22 liczyła ona 177 307 tomów, w tym czasie z czytelników już korzystało przeszło 140.000 osób. Zorganizowano specjalne kolekcje bibliotek wędrownych dla dorosłych. Rząd również stworzył biblioteki dla marynarzy. Istnieją wreszcie specjalne Biblioteki dla robotników portowych. w dokach, drogowych i t. p. (W.)³³⁵.

Inny przykład to artykuł H. Radlińskiej o bibliotekach powszechnych w Rosji³³⁶.

Potrzeba ustawy została sformułowana również w postulatach memoriału Konferencji Federacji Oświatowej Organizacji Społecznych, która odbyła się 27 listopada 1927 r. Konferencja była skutkiem przedstawienie rządowego projektu ustawy o ustroju szkolnictwa. Potrzebę uchwalenia ustawy w swoich referatach wyraził zarówno E. No-

---

³³² Jan Bystroń (1892–1964) – prof. Uniwersytetu Poznańskiego (1919–1924), następnie Uniwersytetu Jagiellońskiego (1925–1934), a od 1934 r. – Uniwersytetu Warszawskiego. Od roku 1952 członek PAN. Zajmował się historią kultury polskiej. Zob.: *Encyklopedia PWN*; <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Bystron-Jan-Stanislaw;3882501.html> [dostęp: 23.06.2021].

³³³ Helena Radlińska (1879–1954) – psycholog, twórczyni pedagogiki społecznej w Polsce. Zajmowała się również problematyką książki, bibliotekarstwa i czytelnictwa.

³³⁴ J.S. Bystroń, *Popularyzacja wiedzy i literatura popularna*, „Polska Oświata Pozaszkolna” 1924, z. 4, s. 203.

³³⁵ „Polska Oświata Pozaszkolna” 1925, z. 2, s. 123.

³³⁶ H. Radlińska, *Idealy bibliotek powszechnych w Rosji*, „Polska Oświata Pozaszkolna” 1924, z. 2, s. 75–88.

wicki³³⁷, jak i M.B. Godecki³³⁸, przy czym Godecki proponował uchwalenie osobnej ustawy o bibliotekach, Nowicki zaś uważał, że kwestie powoływania bibliotek powszechnych mogą stanowić element ustawy o ustroju szkolnictwa³³⁹. Wspomniany memoriał zawierał m.in. następujące sugestie:

W art. 15 koniecznym jest sprecyzowanie: Zagadnienia oświaty pozaszkolnej określą ustawy: 1) o zakładaniu i pokrywaniu kosztów prowadzenia przez samorządy przy poparciu finansowym Państwa: a) bibliotek publicznych, b) kursów dla dorosłych, 2) o popieraniu finansowym przez państwo i samorząd instytucyj i placówek „oświaty pozaszkolnej”. W art. 26 należy uwzględnić sposób kształcenia instruktorów i pracowników oświaty pozaszkolnej. W ustawie w punkcie tym zapowiedzianej należy zagwarantować popieranie i rozwój uczelni specjalnych, kształcących pracowników społeczno-oświatowych. Oraz możliwość nabycia kwalifikacyj inną drogą, przy zagwarantowaniu koniecznego cenzusu wykształcenia ogólnego, fachowego i kwalifikacyj specjalnych. Wspomniane przy art. 15 ustawy o bibliotekach publicznych, o kursach dla dorosłych oraz o popieraniu placówek i instytucyj oświatowych, domagają się jak najrychlejszego i jednoczesnego z ustawą o ustroju szkolnictwa przeprowadzenia. Zaznaczyć należy, że ustawy te wiążą się we wzajem uzupełniającą się całość i przeprowadzenie jednej z ustaw sprawy oświaty pozaszkolnej nie rozstrzygnie, każda z nich oddzielnie wymaga jako uzupełnienia i możliwości wykonania przeprowadzenia pozostałych. Jako podstawę do opracowania ustawy o oświacie pozaszkolnej Federacja Oświatowa Organizacyj Społecznych wysuwa: 1) memoriał w sprawach oświaty pozaszkolnej, przedłożony Panu Ministrowi W. R. i O. P. przez 8 instytucyj społeczno-oświatowych w październiku 1926 r. (załącznik nr 1) oraz uchwały Sekcji Oświaty Pozaszkolnej Zjazdu Oświatowego, odbytego w grudniu roku ubiegłego. Federacja Oświatowa Organizacyj Społecznych jednocześnie ma zaszczyt zakomunikować Panu Ministrowi W. R. i O. P., że powołała komisję do opracowania projektów ustaw o oświacie pozaszkolnej, które w niedługim czasie zostaną Panu Ministrowi przedłożone³⁴⁰.

W tym samym numerze z 1928 r. przedstawiony został również projekt ustawy o bibliotekach:

Z inicjatywy Polskiego Związku Bibliotekarzy oraz szeregu instytucyj oświatowych, pozostających w stosunkach ze Związkiem, został opracowany projekt ustawy o gminnych bibliotekach publicznych. Projekt ten został przesłany Ministerstwu W. R. i O. P., gdzie prawdopodobnie jest przed-

---

³³⁷ Eustachy Nowicki (1885–1954) – dr filozofii, pedagog, kurator Okręgu Szkolnego Krakowskiego *Polski Słownik Biograficzny*, t. 23, s. 316.

³³⁸ Marian Bronisław Godecki (1888–1939(?)) – działacz oświatowy; *Polski Słownik Biograficzny*, t. 8, s. 169.

³³⁹ B.a., *Konferencja Federacji Oświatowej Organizacji Społecznych*, „Polska Oświata Pozaszkolna” 1928, nr 1, s., 57–59.

³⁴⁰ *Memoriał Federacji Oświatowej Organizacji Społecznych w sprawie ustawy o ustroju szkolnictwa oraz w sprawie ustaw o oświacie pozaszkolnej*, „Polska Oświata Pozaszkolna” 1928, z. 1, s. 51.

miotem rozważań w związku z pracą, jaką Ministerstwo prowadzi nad szeregiem ustaw, zapowiedzianych w projekcie ramowej ustawy o ustroju szkolnictwa. Trudno dziś przewidzieć, jak do projektu przesłanego Ministerstwu ustosunkują się czynniki rządowe i jaki bieg nadadzą sprawie, to tylko jest rzeczą pewną, że nie może być w Polsce mowy o racjonalnym rozwoju czytelnictwa bez ustawowego uregulowania tej działalności. Dotyczy to wprawdzie całokształtu prac w dziedzinie oświaty pozaszkolnej, nigdzie jednak nic jest sprawą tak pilną, jak w zakresie czytelnictwa powszechnego, które- trzeba to sobie szczerze powiedzieć – mimo ogromnych wysiłków towarzystw oświatowych w tym zakresie, znajduje się współcześnie w Polsce w martwym punkcie. W tym stanie rzeczy przygotowanie projektu ustawy, ujmującej czytelnictwo powszechne w ramy jednolitej organizacji, rozgraniczającej obowiązki państwa i samorządów w utrzymaniu tej dziedziny pracy, normującej nadzór nad działalnością bibliotek publicznych, a wreszcie stwarzającej podłoże dla polityki bibliotecznej w kraju – jest zjawiskiem budzącym nadzieję, że wyjdziemy wreszcie ze stanu chaosu w dziedzinie prac bibliotecznych i niebawem uzyskamy prawne podstawy dla rozbudowy polskiego czytelnictwa powszechnego. Poniżej podajemy wspomniany projekt ustawy w brzmieniu, w jakim został przedstawiony Ministerstwu W. R. i O.P.³⁴¹

W przeglądzie prasy, zawartym w pierwszym numerze POP z roku 1928, zamieszczono krytyczne uwagi do, omówionego wcześniej, tekstu J. Korneckiego, który w artykule, *Zagadnienie bibliotekarstwa w Polsce*³⁴² błędnie zinterpretował projekt ustawy o bibliotekach:

Fatalny casus przytrafił się p. J. Korneckiemu, który w związku z projektem ustawy o publicznych bibliotekach gminnych wystąpił z kunsztownie i mozolnie skonstruowaną krytyką projektu, o którym się dowiedział z przekręconej notatki dziennikarskiej „Kurjera Warszawskiego”, donoszącego, że świadczenia na Biblioteki mają być obliczane od mieszkańca. Widocznie wkrađa się do „Kurjera” pomyłka drukarska, bo projekt mówi o obliczaniu świadczeń samorządów i państwa od ilości mieszkańców. W dzienniku ostatecznie – rzecz to drugorzędno znaczenia, bo każdy wie, że dziennikowi się śpieszy przy podawaniu wiadomości, lecz, żeby się tak spieszyło Redaktorowi pisma oświatowego, by robił całe żmudne a bezpotrzebne obliczenie ilości mieszkańców w kraju, dla wykazania fałszywych założeń projektu ustawy – to już trudno zrozumieć³⁴³.

Trzeba tu dodać, że mimo wielkich zasług J. Korneckiego, który sprawując funkcję szefa Wydziału Wykonawczego, najpierw Komisji Porozumiewawczej Polskich Towarzystw Oświatowych, a później Zjednoczenia Polskich Towarzystw Oświatowych zapewnił skuteczną współpracę między autonomicznymi zrzeszeniami oświatowymi³⁴⁴, przedstawiona krytyka wydaje się ze wszech miar uzasadniona. Nawet bowiem jeśli

---

³⁴¹ „Polska Oświata Pozaszkolna” 1928, z. 1, s. 59, 60.

³⁴² J. Kornecki, *Zagadnienie bibliotekarstwa...*, s. 179–184.

³⁴³ *Przegląd pism*, „Polska Oświata Pozaszkolna” 1928, z. 1, s. 73.

³⁴⁴ G. Michalski, op. cit., s. 166.

uznamy, że jego błędne stanowisko rzeczywiście wynikało nie ze złej woli, a pomyłki, to biorąc pod uwagę podziały w środowisku bibliotekarzy w kwestii ustawy, takie nieprzemysłane i nie oparte na sprawdzonych przesłankach głósy na pewno nie były pomocne w jej uchwaleniu.

Drugi numer „Polskiej Oświaty Pozaszkolnej” z 1928 r. jest niezwykle bogaty w treści dotyczące uregulowania prawem sytuacji bibliotek w Polsce. Oprócz tekstu J. Augustyniaka, powstałego na podstawie ankiety dotyczącej łódzkich bibliotek, w którym autor zwraca uwagę na konieczność udziału Państwa (władz) w regulacji kwestii bibliotecznej³⁴⁵, w numerze jest również tekst E. Nowickiego pt. *Samorząd a organizacja czytelnictwa powszechnego*³⁴⁶ oraz *Czechosłowackie publiczne biblioteki gminne w 1926 r.*³⁴⁷ W tym ostatnim nieznany autor odnosi się do projektu ustawy o bibliotekach:

Wobec aktualności, jaką ma współcześnie u nas kwestja czytelnictwa powszechnego, zwłaszcza w związku z projektem ustawy o publicznych bibliotekach gminnych, wniesionym do Ministerstwa W. R. i O. P. przez Związek Bibliotekarzy Polskich, będzie interesującym przyjrzeć się rozwojowi bibliotekarstwa powszechnego w Czechosłowacji, gdzie już od 1919 r. ten dział pracy oświatowej oparto na ustawie [...] Okazuje się z tego, że ustawa o obowiązku zakładania i utrzymywania publicznych bibliotek gminnych dała się w Czechosłowacji z powodzeniem przeprowadzić i niedalekim jest już czas, kiedy nie będzie ani jednej gminy pozbawionej biblioteki. A przecież podobnie jak Polska, posiada i Czechosłowacja tereny kulturalnie bardzo zaniedbane, że wskazać tylko Słowacyznę, pomimo to jednak akcja biblioteczna nawet na tych terenach odnosi sukcesy poważne. Warto, by nasi przeciwnicy ustawowego uregulowania sprawy czytelnictwa powszechnego przyrzeli się bliżej tym doświadczeniom³⁴⁸.

Próbowano zwrócić uwagę na konieczność udziału Państwa w regulacji spraw bibliotek. Jan Augustyniak, zbadawszy łódzkie biblioteki, pisał:

Biblioteka, aby mogła wydatnie pracować na takim ugorze, jakim jest poziom umysłowości dzisiejszej klasy robotniczej, winna być bogato zaopatrzona we wszystko, począwszy od pięknego lokalu poprzez wzorowe urządzenia techniczne, dobry księgozbiór - aż do bibliotekarza specjalisty, dobrze płatnego, a nie amatora. Na taką bibliotekę trzeba dużo pieniędzy, których klasa robotnicza nie ma

---

³⁴⁵ J. Augustyniak, *Z praktyki pracy oświatowej wśród dorosłych. Biblioteki robotnicze T.U.R. w Łodzi w świetle ankiety*, „Polska Oświata Pozaszkolna” 1928, nr 2, s. 111.

³⁴⁶ E. Nowicki, *Samorząd a organizacja czytelnictwa powszechnego*, „Polska Oświata Pozaszkolna” 1928, nr 2, s. 84–91.

³⁴⁷ *Czechosłowackie publiczne biblioteki gminne w 1926 r.*, „Polska Oświata Pozaszkolna” 1928, nr 2, s. 133, 134.

³⁴⁸ *Ibidem*.

i niewiadomo, czy kiedy będzie ich miała tyle, aby fundować dobre Biblioteki. Już czas najwyższy, aby Państwo zajęło się kwestją czytelnictwa powszechnego, ponieważ, ze względu na losy Państwa, nie jest rzeczą obojętną, jaki jest poziom umysłowy najszerzych mas, które duch czasu powołuje do rządzenia państwem³⁴⁹

Dyskusje toczone na łamach prasy bogate były w odniesienia do struktury społecznej; brały też pod uwagę zmieniającą się rolę poszczególnych grup społecznych, w tym tworzących się wskutek zmian historyczno-gospodarczych (np. klasy robotniczej). Eustachy Nowicki zamieścił artykuł polemiczny z publicystyką wypełniającą inne czasopiśmo XX-lecia „Samorząd”, a dotyczącą kwestii ustawy bibliotecznej w ogóle³⁵⁰. Odnosi się bowiem m.in. do tekstów F. Brannego: *Oświata pozaszkolna w samorządzie powiatowym* oraz *W sprawie oświaty pozaszkolnej w samorządzie powiatowym*³⁵¹. Krytyka skierowana do przeciwników ustawowego regulowania sytuacji bibliotek jest merytoryczna, pozbawiona tonu emocjonalnego, posługująca się argumentacją zaczerpniętą wprost z tekstu projektu ustawy. Warto zaznaczyć powód, którym autor kierował się, zamieszczając tekst polemiczny w innym niż będące przedmiotem krytyki, artykule. Celem powziętym przez Nowickiego było uświadomienie pracownikom oświaty, z jakimi argumentami spotkają się w przypadku konfrontacji z samorządowcami w trakcie batalii o ustawę. Twierdził on bowiem, że postawa zaprezentowana przez J.B. jest postawą typową dla przedstawicieli ówczesnego samorządu³⁵². W kolejnym numerze z 1928 r. (nr 3) opublikowano artykuł J. Filipkowskiej – Szemplińskiej pt., *W sprawie ustawy o gminnych bibliotekach publicznych*³⁵³.

W łączonym numerze 4–5 z tego roku zamieszczono natomiast relację z lwowskiego zjazdu bibliotekarzy, zawierającą informację o dyskusji wokół ustawy:

Ustawa biblioteczna wywołała bardzo gorącą dyskusję, która uwydatniła rozbieżność poglądów bibliotekarzy nie tylko na sprawy wprowadzenia w życie ustawy o bibliotekach gminnych organizacji tych bibliotek, lecz na sposób skonstruowania ustawy a nawet na potrzebę takiej ustawy wogóle. Różnice poglądów tłumaczy się w znacznym stopniu wciąż jeszcze wypływającą na powierzchnię dzielnicowością polską, zaostreniem stosunków narodowościowych na kresach, częściowo ambicją

---

³⁴⁹ J. Augustyniak, *Z praktyki pracy oświatowej...*, s. 111.

³⁵⁰ B.J., *Przymus biblioteczny*, „Samorząd” 1928, R. X, nr 2.

³⁵¹ F. Branny, *Oświata pozaszkolna w samorządzie powiatowym*, „Samorząd” 1927, R. IX, nr 33.

F. Branny, *W sprawie oświaty pozaszkolnej w samorządzie powiatowym*, „Samorząd”, R. IX, nr 51.

³⁵² E. Nowicki, *op. cit.*, s. 90.

³⁵³ J. Filipkowska-Szemplińska, *W sprawie ustawy o gminnych bibliotekach publicznych*, „Polska Oświata Pozaszkolna” 1928, nr 3, s. 146–155.

instytucyj do wyłącznego objęcia pracy bibliotecznej na określonych terenach Polski. Nieporozumienia wynikające na tem tle, kwestjonowanie przez poszczególnych uczestników ustawy bibliotecznej w jej szczegółach, przysłaniały rzeczy zasadnicze, mające znaczenie ogólnopństwowe i społeczne. Przedstawiciel Czechosłowacji [Leopold Calabek; przyp. J.L.] w rzeczowych słowach, opartych o kilkoletnie doświadczenie na swoim terenie, przedstawił Zjazdowi trudności i ich rozwiązanie w pracy bibliotecznej stosownie do potrzeb ludności, nie wyłączając różnych narodowości na terenie państwa³⁵⁴.

Na krótko odchodząc od zagadnienia samej ustawy bibliotecznej, warto zwrócić uwagę na wzmiankę, zamieszczoną w numerze 6 „POP” z 1928 r., poświęconą jednemu z czasopism międzywojennych. Otóż „Ruch Ludowy” (tygodnik, ukazujący się od 1 października 1926 r. do 1 stycznia 1927) miał służyć propagowaniu czytelnictwa i bibliotekarstwa, a także tzw. promowaniu życia społecznego. Wydawcą był Instytut Oświaty i Kultury im. Staszica. Ciekawostką jest, że tytuł ten w zaledwie 3 miesiące od ukazania się pierwszego numeru zyskał pół tysiąca prenumeratorów. Niestety, wskutek braku finansowania zaledwie po kilku kolejnych miesiącach, tytuł zamknięto³⁵⁵. Na jego łamach zawarto jednak interesujące informacje w artykule pióra J. Filipkowskiej-Szemplińskiej, *Z praktyki oświatowej wśród dorosłych. Nauczyciel a propaganda czytelnictwa*³⁵⁶. Autorka wspomina w nim akt prawny – ustawę z 17 lutego 1922 r., w którym była mowa o obowiązku organizacji bibliotek w szkołach. W tym samym tekście omówiono postulaty Memoriału Komitetu Propagandy Czytelnictwa³⁵⁷, skierowanego do Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, dotyczące bibliotek. Sformułowano w nim m.in. potrzebę utworzenia referatu bibliotek szkolnych, argumentując, że utworzenie go będzie w zgodzie z „polityką racjonalnej oszczędności”. Autorzy Memoriału wykazali, że korzystniejszym działaniem jest powołanie referatu niż późniejsza reorganizacja tworzonych bezplanowo bibliotek³⁵⁸.

---

³⁵⁴ *Zjazd bibliotekarzy polskich*, „Polska Oświata Pozaszkolna”, 1928, nr 4–5, s. 234.

³⁵⁵ „Polska Oświata Pozaszkolna”, 1928, z. 6, s. 324, 325.

³⁵⁶ J. Filipkowska-Szemplińska, *Z praktyki oświatowej wśród dorosłych. Nauczyciel a propaganda czytelnictwa*, „Polska Oświata Pozaszkolna” 1929, nr 2, s. 102–104.

³⁵⁷ Komitet Propagandy Czytelnictwa – komórka pod patronatem Prezydenta RP i Ministra WRiOP mająca na celu propagowanie czytelnictwa, zwłaszcza wśród dzieci i młodzieży.

³⁵⁸ „[...] powszechnych, gdzie nawet nie posiadamy dokładnych cyfr. Zobowiązania Państwa do zaopatrzenia szkół w Biblioteki – ustawa z 17.11.1922 – nie była wykonana; funduszy na Biblioteki nie ma, utrzymywane są one ze składek, ze zbiorów publicznych, z darów”, J. Filipkowska-Szemplińska, *Z praktyki oświatowej...*, s. 103.

W numerze z 1929 r. J. Filipowska-Szemplińska opublikowała obszerny tekst na temat podstaw projektu polskiej ustawy o bibliotekach publicznych³⁵⁹. Zawarła w nim główne założenia ustawy przedstawione w relacji do ustaleń ustaw bibliotecznych już obowiązujących w innych państwach. Wskazała w nim również na starania związane z doprowadzeniem kolejnych projektów ustawy bibliotecznej w Polsce do etapu, na którym istniałoby wysokie prawdopodobieństwo doprowadzenia ścieżki ustawodawczej do końca. Filipkowska-Szemplińska wskazała ustawę jako narzędzie służące unormowaniu kwestii zakładania i utrzymywania bibliotek (i ich sieci) przez instytucje państwowe i samorządowe. Zwróciła również uwagę, że projekt ustawy w Polsce był przedmiotem dyskusji w kręgach oświatowych – na zebraniach, w prasie, na konferencjach i zjazdach. Z jej relacji wynika, że polski projekt wzorowany był na ustawie czechosłowackiej (uchwalone 10 lat wcześniej, w 1919 r. – ale z powodzeniem wprowadzonej w życie z płynącymi z niej zaleceniami), zaś za cel ustawy stawia „podniesienie poziomu kultury ogółu, pogłębienie jego świadomości obywatelskiej i usprawnienia zawodowego oraz dostarczenia mu szlachetnej rozrywki za pomocą udostępnienia dobrej książki”³⁶⁰, co ciekawe, nie ma w nim mowy o likwidacji analfabetyzmu.

W przeciwieństwie do ustawy czechosłowackiej, nakazującej zorganizowanie biblioteki w każdej gminie, mogło to skutkować tworzeniem zupełnych efemeryd – projekt ustawy polskiej z 1929 r. zakładał tworzenie m.in. centralnych bibliotek powiatowych. Zadaniem tych ostatnich miało być zapewnienie prawidłowego funkcjonowania bibliotek ruchomych, służących realizacji zadań instytucji bibliotecznej w małych gminach. W zakresie finansowania bibliotek w Polsce, Szemplińska jest zgodna z duchem ustawy, w którym ciężar finansowego utrzymania instytucji spoczywałby na samorządach. Stan taki umożliwiłby równe szanse wszystkim bibliotekom, w przeciwieństwie do systemu opartego na pracy stowarzyszeń i instytucji, borykających się nierzadko z wpływem bardzo różnorodnych czynników. Wzorem ustawy czechosłowackiej, w polskim projekcie, przyjęto finansowanie z budżetu gminy, w wysokości liczonej wg liczby mieszkańców gminy. Obowiązek łożenia na utrzymanie bibliotek projekt narzuca nie tylko samorządom gminnym, ale i powiatowym, zmuszając te ostatnie do subsydowania działalności central bibliotek ruchomych. Rolą budżetu państwa jest wspomaga-

---

³⁵⁹ J. Filipkowska-Szemplińska, *Podstawy projektu polskiej ustawy o bibliotekach publicznych*, „Polska Oświata Pozaszkolna” 1929, nr 4–5, s. 208–216.

³⁶⁰ *Ibidem*, s. 209, 210.

nie bibliotek stałych, a szczególnie bibliotek najgorzej finansowanych. Z uwagi na budżetowanie państwa sytuacja przewidziana w polskim projekcie była dość korzystna wobec regulacji przyjętych w innych krajach. Otóż udział państwa w finansowaniu bibliotek liczony miał być wg ustawowej wartości przyjętej dla udziału powiatów, nie zaś wartości rzeczywistej – nierzadko większej od ustawowo określonej. Projekt uważała autorka za sensowny m.in. również dlatego, że z góry przewidziano 5-letni okres wprowadzania regulacji ustawy w życie, co czyniło rzecz faktycznie wiarygodną (choć Czechosłowacji identyczny proces zajął lat 10). By nie umniejszać roli organizacji społecznych, stowarzyszeń etc., czyli tzw. inicjatywy społecznej, Szemplińska wskazuje komitety biblioteczne mające wykonywać funkcję nadzorczą wobec bibliotek publicznych. W dalszej części tekstu autorka analizuje m.in. kwestie dotyczące funkcjonowania bibliotek (godziny otwarcia) czy zabezpieczenia zbiorów (ewentualne kary), a także nadzoru nad bibliotekami³⁶¹.

W tym miejscu warto pokrótce omówić założenia czechosłowackiej ustawy. Obowiązywała ona tylko biblioteki powszechne, a pozostałe typy bibliotek opierały się na własnych przepisach, natomiast przepisy dotyczące bibliotek naukowych pochodziły jeszcze z XVIII w. Znaczny wpływ na kształt wspomnianego aktu miały rozwiązania angielskie i skandynawskie, a szczególnym ich propagatorem był Ladislav Jan Živný³⁶². Według niego, biblioteka publiczna miała być powszechnie dostępna, prowadzona przez wykwalifikowany personel, a utrzymywana winna być ze środków publicznych. Siecią takich bibliotek powinny być objęte wszystkie miejscowości, a pieczę nad nią miało sprawować Ministerstwo Szkolnictwa i Oświaty Narodowej³⁶³. Korzystanie z czytelnika miało być bezpłatne, chociaż nie wykluczono wprowadzania opłat, gdyby danej placówce rada rejonowa nie była w stanie zapewnić wystarczających środków. W artykule pierwszym omawianej ustawy określono jej cel jako:

[...] uzupełnienie i pogłębienie wykształcenia wszystkich warstw społeczeństwa, zaś księgozbiory miały dostarczać lektury edukacyjnej, naukowej i rozrywkowej³⁶⁴.

---

³⁶¹ *Ibidem*, s. 210–216.

³⁶² Ladislav Jan Živný (1872–1949) – czeski bibliotekarz, teoretyk nauki o książce, bibliograf, organizator czeskiego bibliotekarstwa i czytelnictwa, założyciel i dyrektor Instytutu Bibliograficznego w Pradze. W Polsce znany z pracy, *Bibliografia i bibliologia. Pojęcie, przedmiot, rozwój*, Warszawa–Wilno 1936.

³⁶³ Ministerstvo školství a Národní Osvěty.

³⁶⁴ G. Nieć, *Książka – naród – państwo. Czechosłowacka ustawa o bibliotekach publicznych z 1919 roku*, „Przegląd Biblioteczny” 2019, z. 2, s. 142.

Książnicą miała kierować rada, a jej skład obejmował 4–8 członków i, co istotne, zarówno przedstawiciele gminy, jak i czytelników. Trzeba tu dodać, że wspomniana rada miała bardzo szerokie kompetencje, od powoływania bibliotekarzy po nadzór nad zakupami. W roku 1920 utworzono Państwową Szkołę Bibliotekarską w Pradze, ponadto na Uniwersytecie Karola utworzono dwuletnie kursy bibliotekarskie³⁶⁵.

Związek Czeskich Bibliotekarzy, chcąc jednak ujednoczyć organizację czechosłowackiego bibliotekarstwa, jak zauważył Bohuslav Koutnik³⁶⁶ opracował nowy projekt. Składał się on z 16 paragrafów i wskazywał, jako najlepszy model wypożyczania, wolny dostęp do półek. Książnice zostały podzielone na gminne, naukowe i specjalne, a korzystanie z nich powinno być bezpłatne. Kaucje przewidziane były jedynie w bibliotekach naukowych. Kształcenie bibliotekarzy miało odbywać się na Wydziałach Pedagogicznych i być dwustopniowe. Projekt wywołał dyskusje, a najwięcej krytycznych uwag budziły koszty jego wprowadzenia w życie. Jak zauważył wyżej wymieniony autor:

[...] z całą pewnością nie można robić oszczędności na kulturze. Ale wydatki na kulturę muszą być proporcjonalne do ogólnej produkcji. Jeżeli mówi się, iż Czesi mają muzykę na naród cztery razy większy, literaturę na trzy razy większy, a sztuki piękne na dwa razy większy, to przecież ciągle pracuje na to jeden tylko naród. Decyzja, ile wydatków można przeznaczyć na kulturę i na biblioteki z ogólnego dochodu – nie będzie oczywiście zależała od bibliotekarzy³⁶⁷.

W prasie obecne były wzmianki, czy nawet szersze wyjaśnienia dotyczące funkcjonowania bibliotek w innych niż Polska krajach Europy, oparte o pierwsze dwudziestowieczne ustawy biblioteczne. Przykładem takiego omówienia, wskazującego na istotną rolę ustawowego umocowania biblioteki – w tym przypadku jako instytucji oświatowej – jest tekst sprawozdawczy z Kongresu Oświatowego w Brnie³⁶⁸. Wskazano w nim czechosłowacką ustawę o bibliotekach z 1919 roku jako podstawę, obok ustawy o kursach wychowania obywatelskiego i ustawy o kronikach gminnych, funkcjonowania pracy społeczno-oświatowej, czy jak przyjęto naówczas mówić w Polsce – oświaty pozaszkol-

---

³⁶⁵ *Op. cit.*, s. 146.

³⁶⁶ B. Koutnik, *O nową ustawę biblioteczną w Czechosłowacji*, „Bibliotekarz” 1948, nr 8–9, s. 113.

³⁶⁷ *Ibidem*, s. 115.

³⁶⁸ M.B.G., *Kongres Oświatowy w Brnie*, „Polska Oświata Pozaszkolna” 1929, nr 2, s. 83–88.

nej. Wspomina się również o zupełnie odmiennych warunkach pracy ludzi oświaty w Polsce i Czechosłowacji³⁶⁹.

4.4.3. „Życie” dod. do „Głosu Narodu”

Kilka interesujących artykułów znalazło się w wybranych numerach dodatku do „Głosu Narodu”. Ich przywołanie w pracy uzasadniają zarówno postaci autorów (S. Rymar) jak i same teksty – szczególnie ze względu na ich interdyscyplinarny charakter. Analizie poddano numery dodatku do „Głosu Narodu” – „Życie”³⁷⁰. W załączniku przedstawiono bibliografię tekstów traktujących o sprawie ustawy bibliotecznej w Polsce międzywojennej.

W artykule pt., *Polskie projekty ustawowe w dziedzinie oświaty pozaszkolnej*, zamieszczonym w dodatku „Życie” do „Głosu Narodu” nr 129, S. Rymar poddaje ogólnej krytyce trzy – zgłoszone do momentu powstania artykułu – projekty ustaw bibliotecznych. Wskazuje również na – odmienną od istniejącej w innych państwach – kolejność zgłaszania projektów ustaw. Swego rodzaju zwyczajem stało się bowiem zgłaszanie oraz uchwalanie najpierw ustaw dotyczących całości oświaty pozaszkolnej, dopiero później (lub w ramach jednego aktu prawnego) regulacji dotyczących samych tylko kwestii bibliotecznych. Autor popiera stanowisko Towarzystwa Szkoły Ludowej w omawianym zakresie. Z punktu widzenia całości pracy warto zauważyć, że Rymar wspomina w swoim tekście własne wystąpienie na Zjeździe Bibliotekarzy w Poznaniu w 1929 roku, które nie przysporzyło mu zwolenników w świecie bibliotekarskim. Stanowiska Rymara i TSL są w omawianej materii zgodne. Mimo że kwestii projektów dotyczących bezpośrednio bibliotek autor poświęcił zaledwie akapit swojego – obszernego jak na kilkunastu dodatek prasowy – tekstu, swoje stanowisko w sprawie wyraził w – charakterystyczny dla siebie – zdecydowany sposób. W pozostałej części tekstu omawiane są regulacje i rozwiązania dotyczące oświaty pozaszkolnej we Włoszech, Czechosłowacji i Rosji, wspomniano również m.in. o regulacjach skandynawskich, belgijskich czy amerykańskich i angielskich. Żadnego rozwiązania czy propozycji projektu ws. polskich bibliotek nie przedstawiono.

---

³⁶⁹ *Ibidem.*

³⁷⁰ Dostępny w Jagiellońskiej Bibliotece Cyfrowej; [https://jbc.bj.uj.edu.pl//dlibra/metadatasearch?action=AdvancedSearchAction&type=-3&val1=GroupTitle:%22%C5%BBycie+%5C\(%5C%5BKrak%C3%B3w%5C%5D%2C+1928%5C-1933%5C\)%22](https://jbc.bj.uj.edu.pl//dlibra/metadatasearch?action=AdvancedSearchAction&type=-3&val1=GroupTitle:%22%C5%BBycie+%5C(%5C%5BKrak%C3%B3w%5C%5D%2C+1928%5C-1933%5C)%22) [dostęp: 12.05.2021].

Druga część omawianego artykułu, *Rzut oka na oświatę pozaszkolną u obcych* ukazała się w dodatku „Życie” do nr 142 „Głosu Narodu” – S. Rymar kontynuował omawianie funkcjonowania oświaty pozaszkolnej w kolejnych państwach, w tym w Finlandii i Stanach Zjednoczonych. W przypadku omawiania regulacji amerykańskich wspomina o ustawowym obowiązku (prawa stanowego) tworzenia publicznej i bezpłatnej biblioteki stanowej w przypadku, gdy powołania takowej zażąda określony procent ludności (mieszkańców lub wyborców). Rymar wspomina (w dobrym świetle) postać A. Carneggie – wskazuje go jako inicjatora ruchu bibliotecznego w Belgii i Francji oraz darczyńcę na rzecz amerykańskich bibliotek (288 mln \$). Omówiono również funkcjonujący w Europie – wg autora – pogląd, iż całość spraw kultury powinna podlegać władzy państwowej. Autor ukazał na błędny mechanizm takiego systemu, wskazując na konieczność partycypacji czynnika samorządowego i społecznego w organizowaniu działalności oświatowej i kulturalnej, stawiając instytucje administracji centralnej raczej w pozycji „nocnego stróża”. Istotne, że Rymar przywołuje gros aktów prawnych, obowiązujących w Polsce międzywojennej (ze względu na datę publikacji tekstu, do roku 1930) a dotyczących oświaty – na poparcie tezy, że, pomimo wolniejszych wobec innych państw procesów ustawodawczych w opisywanym obszarze, istnieje ustawodawstwo w omawianym przedmiocie.

Wśród wymienionych aktów znalazły się: Rozporządzenie Prezydenta RP w dnia 10 maja 1927 r. (Dz. U. R.P. z 1928 poz. 119) w sprawie bezpłatnego dostarczania druków władzom państwowym i bibliotekom narodowym, Ustawę o zakładaniu i utrzymaniu publicznych szkół powszechnych (D. U. z 1922 Nr 22) i jej zapisy dotyczące pomocy dla bibliotek. Wspomniał również trzy projekty ustawy o sieci bibliotecznej, opracowane przez ZBP (Koło Warszawskie). Rymar wskazał na błędny charakter rozwiązań spraw oświatowych w drodze ustaw, czy też szerzej, sztywnej regulacji ustawowej. Argumentował, że przy strukturze narodowościowej II RP, realizacja wielu postulatów jest niemożliwa. Jako przykład podał propozycję narzucenia tzw. przymusu bibliotecznego, który nie ma szans powodzenia w obecnej sytuacji geopolitycznej Polski. Sytuacja, w której dotychczas organizatorami bibliotek były organizacje oświatowe i przerzucenie tego ciężaru na samorządy nie może się – zdaniem Rymara – spotkać z akceptacją mniejszości narodowych, stanowiących większość w samorządach. Na poparcie swojego zdania autor przywołał liczby – na ponad 90 tysięcy radnych gmin wiejskich tylko niespełna 39 tys. stanowią Polacy, w gminach miejskich odpowiednio na niespełna 13 tys. radnych jest niecałe 7,5 tys. Polaków. Przy takim podziale głosów

nie trudno dziwić się obawom Rymara – głosiciela poglądów narodowych – o utrzymanie polskiego charakteru instytucji oświatowych, który niewątpliwie łatwiej zapewnić w dotychczasowy, oddolny, sposób. Artykuł zamieszczony w dodatku „Życie” do „Głosu Narodu” nr 136 stanowił kontynuację tekstów, które ukazały się w „Życiu” w 1930 r. w numerze 129 i 130. Autor jasno sformułował kurs obrany przez Towarzystwo Szkoły Ludowej, wskazując jako interes Towarzystwa:

[...] szerzenie kultury polskiej, do organizowania sił polskich we wszystkich kierunkach³⁷¹.

Dobitnie określony narodowy charakter TSL, opisany przez Rymara, kształtuje w pewien sposób ryt wymowy całości tekstu. Co do kwestii bibliotecznej, Rymar wskazuje konieczność uzyskania ustawowego przymusu:

[...] założenia we wszystkich szkołach bibliotek, dostępnych i dla starszych³⁷²,

równocześnie – podobnie jak w pierwszej części artykułu – wytykając

[...] nieodpowiedni dla interesów ludności polskiej we wszystkich województwach o ludności mieszanej³⁷³

charakter dotychczasowych projektów ustawy bibliotecznej. W tekście przywołano procedowane, choć bliżej nieokreślone projekty ustaw, a także ustawy rozporządzenia i okólniki, wśród których znalazły się: Projekt ustawy o sieci bibliotek publicznych, Okólnik Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w sprawie bibliotek dla młodzieży szkół powszechnych, Okólnik Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych w sprawie dostarczania druków dla celów bibliotecznych i urzędowej rejestracji. Informacje dotyczące bibliotek i bibliotekarstwa znalazły się również w wydaniach „Życia” z roku 1933. W numerze 41 (12.02.1933) zamieszczono krótką notatkę sporządzoną na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego. Według informacji zamieszczonych w tekście w Polsce w roku 1932 istniało ponad 34,5 tys. bibliotek (34 602), w których zgromadzono niemal 16 mln tomów – dokładnie 15 880 000³⁷⁴. Informacja zawiera również dane dotyczące podziału księgozbioru pomiędzy poszczególne typy bibliotek, wskazując biblioteki publiczne jako największego udziałowca w całości zasobu, posia-

---

³⁷¹ S. Rymar, *Polskie projekty ustawowe w dziedzinie oświaty pozaszkolnej. Rzut oka na oświatę pozaszkolną u obcych*, „Życie” dod. do „Głosu Narodu” 1930, czerwiec, nr 142, s. 3.

³⁷² *Ibidem*.

³⁷³ *Ibidem*.

³⁷⁴ *Stan bibliotekarstwa w Polsce*, „Życie” dod. do „Głosu Narodu” 1933, 12 lutego, nr 41, s. 3.

dającego niemal 40% całości księgozbioru narodowego zgromadzonego we wszystkich księżnicach w kraju. Na drugim miejscu znalazły się szkoły powszechne (20%), wyprzedzając w zestawieniu szkoły średnie (ponad 15%)³⁷⁵.

Również w 1933 r. (w majowym numerze „Życia”) ukazał się artykuł S. Zawadzkiego, *Nowy ustrój szkół akademickich*³⁷⁶, w którym opisał zmiany wprowadzone Ustawą o szkołach akademickich z 15 marca 1933 r. (Dz. U. z 1933 Nr 29, poz. 247) i Rozporządzeniem Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego o stowarzyszeniach akademickich. Uwzględniono również uwzględniono Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 27 października 1932 r. o stosunkach służbowych profesorów i Ustawą z dnia 30 października 1923 r. o państwowych stypendiach oraz innych formach pomocy dla młodzieży akademickiej (Dz. U. z 1923 Nr 118, poz. 942). W tekście znalazła się informacja o tym, że biblioteka uniwersytecka stanowi – w myśl przywołanych aktów prawnych – zakład naukowy, a jej kierownik jest mianowany (brak wskazania podmiotu mianującego) na wniosek senatu. Tekst nie daje jednoznacznej odpowiedzi na pytanie, czy kierownik biblioteki powinien być jak inni kierownicy zakładów naukowych – profesorem, z którego katedrą zakład jest związany³⁷⁷. Można przyjąć, że zapis o konieczności pozostawania profesorem nie dotyczy kierownika biblioteki, przede wszystkim ze względu na trudność wskazania odpowiedniej przedmiotowo katedry (bibliotekoznawczej) w uczelniach międzywojennej Polski. Dla całościowego obrazu artykułu warto nadmienić, że autor podsumowuje zmiany, wprowadzone w systemie szkolnictwa wyższego, jako zagrażające autonomii nauki przez umożliwienie ingerencji Ministerstwu Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego i władz państwowych w ogóle w funkcjonowanie uczelni. Jako przykład wskazano prawo Rady Ministrów do zwijania (likwidacji) wydziałów oraz prawo MWRiOP do zwijania (likwidacji) katedr działających w ramach wydziałów³⁷⁸. W artykule unaoczniono fakt zainteresowania prasy fachowej problematyką ustawodawczą w obszarze prawa bibliotecznego wg definicji przyjętej w niniejszej pracy.

---

³⁷⁵ *Ibidem*.

³⁷⁶ S. Zawadzki, *Nowy ustrój szkół akademickich*, „Życie” dod. do „Głosu Narodu” 1933, 14 maja, nr 129, s. 1, 2.

³⁷⁷ *Ibidem*, s. 1.

³⁷⁸ *Ibidem*, s. 2.

4.5. Ustawa biblioteczna a Dziennik Urzędowy MWRiOP

Skoordynowanie działań na rzecz bibliotekarstwa było w omawianym okresie niezwykle trudne, a spowodowane to było rozdrobnieniem zadań i kompetencji w MWRiOP. Sprawami bibliotek oświatowych zajmował się Wydział Oświaty Pozaszkolnej w Departamencie Szkolnictwa Ogólnokształcącego, a losy bibliotek naukowych spoczywały w rękach Wydziału Nauki³⁷⁹ w Departamencie Nauki i Szkół Wyższych. Dodatkową trudność stanowił fakt, że o kwestiach finansowych decydował Wydział Budżetowo-Rachunkowy w Departamencie Ogólnym, zaś sprawy awansów rozstrzygało Biuro Personalne³⁸⁰. Jest to o tyle interesujące, że przecież w Departamencie IV istniał Wydział Archiwów Państwowych z dyrektorem generalnym na czele.

Tymczasem sprawy bibliotek w dokumentach MWRiOP nie wyglądały korzystnie. W statucie Ministerstwa z 1928 r. czytamy jedynie, że:

Wydział Nauki obejmuje sprawy organizacji nauki i popierania polskiej twórczości w kraju i zagranicą, a w szczególności sprawy instytucyj naukowych, akademij, towarzystw, instytutów, zakładów badawczych, muzeów, bibliotek i księgozbiorów³⁸¹.

W roku 1931 zapis ten zmienił się nieznacznie i brzmiał:

Wydział Nauki i Szkół Wyższych obejmuje sprawy [...] bibliotek naukowych i uniwersyteckich³⁸².

Trzeba tu jasno powiedzieć, że są to wzmianki jedynie lakoniczne, świadczące o niskiej randze spraw księżnic w tamtym okresie, a nawet o ich lekceważeniu. Potwierdzeniem tego złego stanu jest zapis ze statutu z roku 1936, w którym odnotowano:

Departament Nauki i Szkół Wyższych załatwia w zakresie nauki sprawy [...] ochrony przyrody i opieki nad zabytkami bibliotecznymi³⁸³.

Jeśli przyjrzeć się tym zapisom niepokojące się wyda, że w ostatnim statucie nie pada nawet słowo „biblioteka”, nie powołano też referatu bibliotecznego. Trzeba też podkreślić, że w statutach nie określono zadań poszczególnych jednostek Ministerstwa,

---

³⁷⁹ Od roku 1931 Wydział Nauki i Szkół Wyższych.

³⁸⁰ A. Mężyński, *Józef Grycz...*, s. 144.

³⁸¹ *Dziennik Urzędowy Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego*, 1928, nr 11, s. 461.

³⁸² *Dziennik Urzędowy Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego*, 1931, nr 9, s. 333.

³⁸³ *Dziennik Urzędowy Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Ppublicznego*, 1936, nr 5, s. 99.

robiły to dopiero zarządzenia ministra. I tak na przykład pokłosiem statutu z 1931 r. było zarządzenie, które zadania dla Wydziału Nauki i Szkół Wyższych odnośnie bibliotek określało następująco:

- opracowanie przepisów i instrukcji,
- specjalizacja bibliotek, pomnażanie zbiorów, wymiana dubletów,
- ochrona zabytków bibliotecznych w porozumieniu z Wydziałem Sztuki,
- prowadzenie urzędowego wykazu druków i sprawy egzemplarza obowiązkowego³⁸⁴.

Z przedstawionych dokumentów wynika jasno, że aby sprawy bibliotek mogły się w naszym kraju rozwijać, niezbędne były kompleksowe działania, które Państwo Polskie musiało podjąć.

Józef Grycz za takie działania uznawał opracowywanie projektów ustaw, tworzenie przepisów dotyczących fachowych zadań bibliotek (jak np. katalogowanie, konserwacja czy inwentaryzacja), gromadzenie materiałów dotyczących księżnic w Polsce, organizowanie kursów bibliotekarskich czy wspieranie wydawnictw traktujących o sprawach zawodu³⁸⁵.

---

³⁸⁴ A. Mężyński, *Józef Grycz...*, s. 141, 142. Zarządzenie – co ciekawe – zachowało się jedynie w formie powielaczowej, o czym pisze Mężyński w pracy, *Sprawy wewnętrzne Ministerstwa i Wydziału Prawnego – zbiór okólników, zarządzeń wewnętrznych i pism okólnych w układzie chronologicznym 1931–1939*, Archiwum Akt Nowych, sygn. 20. k. 27).

³⁸⁵ J. Grycz, *Rola państwa...*, s. 85.

Rozdział 5

Dekret z dnia 17 kwietnia 1946 r. o bibliotekach i opiece nad zbiorami bibliotecznymi

W rozdziale niniejszym scharakteryzowano zmiany w naszym kraju po II wojnie światowej i ich wpływ na tworzenie Dekretu o bibliotekach. Omówiono następnie wartość tego przełomowego dokumentu oraz jego odbiór w naszym środowisku – powołano się na głosy m.in. W. Dąbrowskiej, J. Janiczka czy J. Grycza.

W dalszej części przywołano dyskusje na temat Dekretu na Konferencji Krynickiej, I Kongresie Nauki Polskiej oraz V i VI Zjeździe Bibliotekarzy.

Na koniec rozdziału ukazane zostały problemy, które dość wcześnie, niestety, napotkał nowy akt, co wywołało w środowisku głosy o konieczności jego nowelizacji, a w dalszej perspektywie o stworzeniu zupełnie nowej ustawy.

5.1. Zmiana sytuacji społeczno-politycznej w Polsce po II wojnie światowej – jej wpływ na prace nad ustawą biblioteczną

Jednym z wyznaczników systemów demokratycznych jest siła i niezależność prasy, określanej mianem czwartej władzy³⁸⁶. Niejako naturalne wydaje się zatem dążenie systemów politycznych odbiegających swoim charakterem od demokratycznego porządku, do kontrolowania czy nawet przejęcia władzy również nad tym obszarem komunikacji społecznej, jakim jest wolna prasa. Również Polska w swojej historii po II wojnie światowej nie uniknęła przejęcia mediów drukowanych przez obóz rządzący.

---

³⁸⁶ Merriam-Webster, *Fourth estate*; <https://www.merriam-webster.com/dictionary/fourth%20estate> [dostęp: 18.02.2020].

Lata 1944–1948 wypełniły działania, które zaowocowały utworzeniem w listopadzie 1948 r. Wydziału Prasy i Wydawnictw KC PZPR³⁸⁷. W świetle tej wiedzy należy docenić dążenia środowiska bibliotekarskiego do porządkowania swoich spraw w sposób możliwie przejrzysty – przez uregulowanie ich ustawą. Można jednak również zadać pytanie: na ile biblioteki, którym częściowo pozwolono stanowić o sobie samych, miały stanowić rzeczywiste świątynie wiedzy i nauki, a na ile narzędzia propagandy, biorąc pod uwagę dostępność publikacji krajowych i ich jednolitość oraz zgodność z linią partii. Być może warto poddać analizie księgozbiory polskich bibliotek w pierwszych dwóch dekadach po II wojnie światowej, jednak to zagadnienie wykracza poza ramy tej pracy. Potrzeba uporządkowania, usystematyzowania spraw dotyczących organizacji bibliotek tworzonych w Polsce tuż po II wojnie światowej w sposób częstokroć nieprzemyślany, chaotyczny i pozbawiony spójnej koncepcji w kontekście państwowej polityki oświatowej została wymieniona jako kluczowa we wstępnym tekście pierwszego powojennego zeszytu „Przeglądu Bibliotecznego”. Co więcej, redakcja tego czasopisma jasno wskazała periodyk jako platformę przeznaczoną do dyskusji nad najistotniejszymi kwestiami bibliotekarskimi w Polsce powojennej³⁸⁸. Należy zaznaczyć, że czasopismo było wydawane przy pomocy finansowej Ministerstwa Oświaty. Pomoc ta, jak zaznaczono w artykule wstępnym, miała charakter „wydatny” [znaczący] i wynikała z braku możliwości finansowania periodyku przez środowisko bibliotekarskie³⁸⁹. Wydanie Dekretu o bibliotekach i opiece nad zbiorami bibliotecznymi było kamieniem milowym w dziejach starań o polską ustawę biblioteczną. Dekret i rozważania nad jego wydaniem przewijają się przez łamy „Przeglądu Bibliotecznego” już od pierwszego tekstu autorstwa J. Grycza, *Problemy biblioteczne obecnej doby*³⁹⁰. W tym samym artykule Grycz przejrzysto wskazuje na podstawy prawno-instytucjonalne, stworzone przez państwo a pozwalające na realizację polityki bibliotecznej. Oprócz wspomnianego wcześniej dekretu, były to wg Grycza: powołanie (12.03.1946) Naczelnej Dyrekcji Bibliotek – w wyniku przekształcenia utworzonego w lutym 1945 r. Wydziału Bibliotek w Ministerstwie Oświaty³⁹¹, a także wydanie kolejnego aktu prawnego – Dekretu o Pań-

---

³⁸⁷ S.A. Kondek, *Władza i wydawcy. Polityczne uwarunkowania produkcji książek w Polsce w latach 1944–1949*, Biblioteka Narodowa, Warszawa 1993, s. 207.

³⁸⁸ *Od redakcji*, „Przegląd Biblioteczny” 1946, R. IXIV, z. 1–2, s. 1.

³⁸⁹ *Ibidem*, s. 3.

³⁹⁰ J. Grycz, *Problemy biblioteczne obecnej doby*, „Przegląd Biblioteczny” 1946, R. XIV., z. 1–2, s. 4.

³⁹¹ *Ibidem*, s. 5.

stwowym Instytucie Książki oraz powołanie Rady Książki³⁹². Tekst Grycza jest swego rodzaju oceną Dekretu o bibliotekach, w pierwszych miesiącach jego obowiązywania. Daleko posuniętym, aczkolwiek niepozbawionym uzasadnienia, wydaje się być wniosek, nasuwający się po lekturze artykułu. Jasno wskazane problemy – brak środków (czy też raczej problem ich wysokości) finansowych, brak odpowiednio wykształconych ludzi - dowodzą, że wydanie dekretu mogło mieć znaczenie polityczne. Można zaryzykować stwierdzenie, że dekret wydano, by wykorzystać dorobek intelektualny II RP, a jednocześnie – budować nową państwowość polską i tworzyć prawne ramy jej funkcjonowania z szerokim marginesem ryzyka, m.in. finansowego i własnościowego. Inaczej: argumenty, które w XX-leciu międzywojennym stanowiły przesłanki wystarczające za przeszkodę w uchwaleniu ustawy o bibliotekach (m.in. brak źródeł realnego finansowania), w pierwszych latach po II wojnie światowej uznano za nieistniejące, a przynajmniej dużo mniej istotne. Dysonans między możliwościami i rzeczywistością w obszarze finansowania bibliotek wg zapisów dekretu opisuje sam jego współtwórca w omawianym artykule³⁹³. Nerozwiazane pozostanie pytanie, czy to właśnie tak bardzo analityczne podejście Grycza do kwestii bibliotecznych, jakie przedstawił w kluczowym dla bibliotekarstwa tamtego okresu artykule, było źródłem jego późniejszego – czy też równoległego – sukcesu jako szefa Naczelnej Dyrekcji Bibliotek, czyli stworzenia sieci ponad 1600 bibliotek i 20 tys. punktów bibliotecznych w przeciągu zaledwie dwóch lat³⁹⁴.

Kwestia przychylności, czy przynajmniej troski władzy o sprawy biblioteczne, była – i jest po dzień dzisiejszy – odnotowywana przez środowisko bibliotekarskie. Jedną z osób aparatu władzy, dobrze postrzeganą przez współczesnych mu był Minister Oświaty w Rządzie Jedności Narodowej, z zawodu nauczyciel, Czesław Wycech [1899–1977]³⁹⁵. Pozytywnie o Wycechu wypowiedział się m.in. Łysakowski na majowym Zebraniu Delegatów Kół Związku Bibliotekarzy i Archiwistów Polskich w roku

---

³⁹² Zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 20 września 1945 r., [za:] J. Grycz, *Problemy biblioteczne...*, s. 5.

³⁹³ Por: J. Grycz, *Problemy biblioteczne...*, s. 8.

³⁹⁴ E. Kurdybacha, *W centrum polskiego bibliotekarstwa, czyli Józef Grycz (1890-1954)*, [w:] *Twórcy nowoczesnego bibliotekarstwa polskiego*, B. Kocowski (red.), Ossolineum, Wrocław 1974.

³⁹⁵ Nauczyciel w szkołach powszechnych, polityk, Marszałek Sejmu PRL (2.–5. kadencji). Odznaczony w 1959 r. Orderem Budowniczych Polski Ludowej. Zob.: <http://libr.sejm.gov.pl/ars10/marshal/phtml/wycec182.html> [dostęp: 12.05.2021].

1945³⁹⁶. W relacji z tego Zebrania wspomniano również wystąpienie ministra Wycecha, który zwrócił uwagę m.in. na kwestię udostępniania zbiorów i dbałość o „piękną i bohaterską” przeszłość wskazując, iż „oderwanie się od przeszłości to oderwanie się od sumienia narodowego”. Ze względu na kwestię relacji między środowiskiem bibliotekarskim a władzami państwowymi niezwykle cenne były słowa Ministra Oświaty o konieczności współpracy czynnika społecznego, czyli Związku Bibliotekarzy i Archiwistów Polskich, z tzw. aparatem państwowym, którą to konieczność Minister zaakcentował w swoim wystąpieniu³⁹⁷.

Na omawianym Zebraniu, które odbyło się w dniach 13–14 maja 1946 r. w Warszawie, w Bibliotece Publicznej, J. Kossonoga poinformował, że archiwum Rady Związku Bibliotekarzy Polskich, oraz archiwa krakowskiego, lubelskiego, lwowskiego, łódzkiego, poznańsko-pomorskiego, śląskiego, warszawskiego, wileńskiego Kół Związku nie przetrwały zawieruchy wojennej³⁹⁸. W tym samym numerze „Przeglądu Bibliotecznego” (1947, z. 1–2) zamieszczono zaprezentowane uczestnikom Zebrania Delegatów Kół – Sprawozdanie Zarządu Głównego Związku Bibliotekarzy i Archiwistów Polskich za lata 1938–1946. W nim odnotowano między innymi, że:

Działalność Rady Z. B. P. w okresie omawianym [1938–1939; przyp. J.L.] miała na względzie przede wszystkim niezrealizowane dotąd postulaty Z. B. P. W związku z tym nawiązano kontakty z czynnikami ustawodawczymi i pogłębiono współpracę z Min. W. R. i O. P. Senator R. Fleszarowa zgłosiła w Senacie wniosek o wyodrębnienie w budżecie państwowym wydatków na biblioteki. Wizytator J. Janiczek informował Radę o planach Ministerstwa W. R. i O. P. dotyczących organizacji bibliotekarstwa oświatowego, o postępie prac zmierzających do wniesienia na forum Sejmu ustawy bibliotecznej i o analogicznych próbach na gruncie samorządów (uchwalenie przez Radę Wojewódzką Łódzką «małej ustawy bibliotecznej» i wszczęcie akcji bibliotecznej w województwie stanisławowskim)³⁹⁹.

Z tego samego sprawozdania wynika wprost, że kwestia ustawy była przedmiotem prac koncepcyjnych dotyczących bibliotekarstwa polskiego czynionych staraniem środowiska zawodowego, dokładnie w roku 1944, kiedy to w Bibliotece Narodowej ustalono m.in. wytyczne przyszłej ustawy bibliotecznej⁴⁰⁰. Związek Bibliotekarzy Polskich wznowił ofi-

---

³⁹⁶ *Sprawy Związku Bibliotekarzy i Archiwistów Polskich*, „Przegląd Biblioteczny” 1947, R. XV, z. 1/2, s. 64.

³⁹⁷ *Ibidem*.

³⁹⁸ *Ibidem*.

³⁹⁹ *Ibidem*, s. 67.

⁴⁰⁰ *Ibidem*, s. 70.

cialną działalność już w lutym 1945 r. skutkiem rejestracji dokonanej przez A. Łysakowskiego 24 lutego tego roku w Krakowie pod nazwą Związek Zawodowy Bibliotekarzy Polskich⁴⁰¹. Od lutego do sierpnia koło krakowskie odbyło cztery spotkania wspólne z archiwistami. Latem 1945 r. siedzibę przeniesiono do Warszawy⁴⁰². Znamienne jest, że w zebraniach ZBP w okresie powojennym uczestniczyli przedstawiciele władz w osobach J. Janiczka, pełniącego funkcję naczelnika Wydziału Bibliotek oraz przedstawiciel ministerstwa, J. Grycza. Być może wynikało to z faktu, iż obaj w/w reprezentanci władz byli jednocześnie przedstawicielami środowiska zawodowego i naukowego. W opisywanym sprawozdaniu znalazła się również wzmianka o relacjach oficjalnych z władzami państwa:

Przedstawiciele Zarządu byli na audiencji u Ministra Oświaty dn. 12 II 1945 r. wraz z bawiącymi wówczas w Krakowie dyrektorami różnych bibliotek, 22 VIII 1945 r., 18 II i 6 V 1946 r. oraz u Wiceministra Kruczkowskiego dn. 20 II 1946 r. w sprawach zasadniczych naszego bibliotekarstwa i archiwistyki⁴⁰³.

Z zamieszczonego sprawozdania wynika, że Związek brał aktywny udział w działaniach na rzecz organizacji bibliotek w kraju:

Zagadnienie organizacji bibliotekarstwa i archiwistyki. a) Zarząd współdziałał przy opracowywaniu dekretu o bibliotekach i opiece nad zbiorami bibliotecznymi, dbając o to, by była tam przewidziana współpraca Z. B. i A. P. z Ministerstwem Oświaty. b) Zarząd zwracał się kilkakrotnie do Ministra Oświaty w drodze delegacji i pisemnych przedstawień w sprawie potrzeby utworzenia Naczelnej Dyrekcji Bibliotek oraz Państwowego Instytutu Książki. Starania te zostały uwieńczone pełnym powodzeniem. Dnia 12 marca 1946 r. Wydział Bibliotek Ministerstwa Oświaty został przekształcony w Naczelną Dyrekcję Bibliotek w Ministerstwie Oświaty, dnia 22 marca 1946 r. Prezydium KRN zatwierdziło dekret o powołaniu do życia Państwowego Instytutu Książki⁴⁰⁴.

Warto zaznaczyć, że kwestie ustawy bibliotecznej były obecne w pracach środowiska również w czasie II wojny światowej. Potwierdzeniem może być m.in. zapis sprawozdania Koła Warszawskiego, zamieszczony w PB w brzmieniu:

[...] życie biblioteczne skupiło się głównie wokoło trzech wielkich bibliotek warszawskich: Narodowej, Uniwersyteckiej i Publicznej. Pracownicy tych bibliotek, w większości członkowie Związku, współdziałali na swoim terenie we wszystkich pracach związanych z zabezpieczaniem i tajnym udostępnianiem ich zbiorów. W swoich też grupach lokalnych organizowali samopomoc materialną.

---

⁴⁰¹ *Ibidem*, s. 75.

⁴⁰² *Ibidem*, s. 75.

⁴⁰³ *Ibidem*, s. 77.

⁴⁰⁴ *Ibidem*, s. 80, 81.

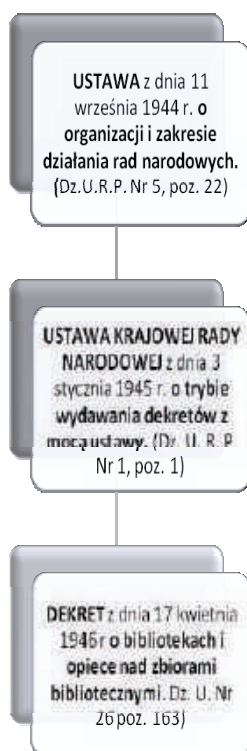

Podejmowano jednak i prace skupiające grupki z różnych środowisk. Oto przykłady: [...] 5. Opracowywanie w różnych wersjach projektu ustawy bibliotecznej⁴⁰⁵.

Również na zebraniach pojawiał się temat ustawy, czego przykładem jest zebranie Koła Warszawskiego z maja 1945 r., na którym J. Grycz wygłosił referat pt. *O ustawie bibliotecznej*⁴⁰⁶. Podsumowaniem Zjazdu Delegatów Kół może być zapis jednego z wniosków końcowych:

Pierwsze po wojnie Zwyczajne Zebranie Delegatów Kół Z. B. I A. P. składa Rządowi Rzpltej podziękowanie za Jego przychylny stosunek do spraw książki i bibliotek, który wyraził się w wydaniu dekretu o bibliotekach i opiece nad zbiorami bibliotecznymi, w utworzeniu Naczelnej Dyrekcji Bibliotek w Min. Ośw., Rady Książki i Państwowego Instytutu Książki oraz w przyznaniu dodatku naukowego bibliotekarzom i archiwistom. Zebranie wyraża wdzięczność Min. Ośw. Ob. Czesławowi Wycechowi za troskliwą opiekę nad sprawami bibliotek. Równocześnie zgłasza pełną gotowość współpracy w realizowaniu ustawy, tak doniosłej dla naszej kultury⁴⁰⁷.

5.2. Omówienie zawartości aktu prawnego

⁴⁰⁵ *Ibidem*, s. 86.

⁴⁰⁶ *Ibidem*, s. 87.

⁴⁰⁷ *Ibidem*, s. 107.

Dekret z dnia 17 kwietnia 1946 r. o bibliotekach i opiece nad zbiorami bibliotecznymi⁴⁰⁸ został ustanowiony przez Radę Ministrów, a zatwierdzony przez Prezydium Krajowej Rady Narodowej – na podstawie ustawy Krajowej Rady Narodowej z dnia 3 stycznia 1945 roku o trybie wydawania dekretów z mocą ustawy⁴⁰⁹. Niecodzienna konstrukcja prawna wynikała z pozostawania przez Polskę w stanie wojny. Pierwotnie, umocowanie Krajowej Rady Narodowej przysługiwało Polskiemu Komitetowi Wyzwolenia Narodowego, na podstawie ustawy z dnia 15 sierpnia 1944 r. o tymczasowym trybie wydawania dekretów z mocą ustawy⁴¹⁰. W przywołanym akcie prawnym wprost wskazano przyczynę ustalonego rozwiązania:

Ze względu na warunki toczącej się wojny na ziemiach polskich i wynikających stąd utrudnień w działalności ciał ustawodawczych – Krajowa Rada Narodowa ustala następujący tryb wydawania dekretów z mocą ustawy we wszystkich sprawach, dla których unormowania przewidziana jest przez Konstytucję 1921 r. forma ustawy - z wyjątkiem spraw ratyfikacji umów międzynarodowych, utworzenia Rządu Tymczasowego i rozwiązania Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego.

Wskutek zmiany prawa w postaci Ustawy Krajowej Rady Narodowej z dnia 3 stycznia 1945 o trybie wydawania dekretów z mocą ustawy⁴¹¹ uprawnienie przyznane pierwotnie Krajowej Radzie Narodowej przekazano Rządowi Tymczasowemu Rzeczypospolitej Polskiej⁴¹².

Dekret, liczący 18 artykułów, został podzielony na 5 działów:

- Przepisy ogólne (I),
- Sieć bibliotek publicznych (II),
- Biblioteki nie objęte siecią publiczną (III),
- Przepisy przejściowe (IV),
- Przepisy końcowe (V).

---

⁴⁰⁸ Dekret ... 1946, *op. cit.*

⁴⁰⁹ Ustawa Krajowej Rady Narodowej z dnia 3 stycznia 1945 r. o trybie wydawania dekretów z mocą ustawy (Dz. U. 1945 Nr 1, poz. 1).

⁴¹⁰ Ustawa Krajowej Rady Narodowej z dnia 15 sierpnia 1944 r. o tymczasowym trybie... (Dz. U. 1944 Nr 1, poz. 3).

⁴¹¹ Ustawa Krajowej ... (Dz. U. 1945 Nr 1, poz. 1).

⁴¹² *Op. cit.*, art. 1: „Uprawnienia Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego, ustalone ustawą z dnia 15 sierpnia 1944 r. o tymczasowym trybie wydawania dekretów z mocą ustawy (Dz. U. Nr 1, poz. 3), przelewa się na Rząd Tymczasowy Rzeczypospolitej Polskiej”.

Akt wprowadzał definicję zbiorów bibliotecznych w brzmieniu:

Przez zbiory biblioteczne rozumie się wszelkiego rodzaju druki (książki, czasopisma, druki ulotne itd.), rękopisy, mapy, nuty i ryciny jako materiał czytelniczy (użytkowy) lub zabytkowy (muzealny). Określone zasoby tych materiałów tworzą księgozbiory⁴¹³.

Analizując treść samego dekretu należy stwierdzić, biorąc pod uwagę koncepcję spójnej polityki bibliotecznej państwa, że dekret stanowił akt prawny dający solidne podstawy tworzenia sieci bibliotecznej w powojennej Polsce.

Celem prowadzenia w społeczeństwie jednolitej działalności kulturalnej za pomocą książki i bibliotek oraz umożliwienia każdemu obywatelowi korzystania ze zbiorów bibliotecznych całego kraju tworzy się ogólnokrajową sieć bibliotek publicznych, utrzymywanych przez Państwo lub inne związki publiczno-prawne⁴¹⁴.

Jednocześnie – choć nie było mowy o formalnym pozbawieniu własności – dekret stanowił formę nacjonalizacji bibliotek w Polsce końca drugiej wojny światowej. Treść ust. 1 art. 1 w brzmieniu:

Biblioteki i zbiory biblioteczne, zarówno krajowe, jak i znajdujące się za granicą, a będące własnością lub w posiadaniu obywateli polskich lub instytucji polskich, uznaje się za narodowe mienie kulturalne, powołane do służenia dobru ogólnemu⁴¹⁵

– nie oznacza formalnie zmiany własności księgozbioru, jednak zamysł ustawodawcy wydaje się dość oczywisty, jeśli wziąć pod uwagę przepisy końcowe dekretu. W artykule 16 określono ujemne konsekwencje unikania rejestracji biblioteki lub podawania nieprawdziwych danych jej dotyczących⁴¹⁶. Obowiązek rejestracji, jak i inne nałożone na zarządzającego biblioteką, wynikały z postanowień art. 5 dekretu. Już jednak regulacja umieszczona w ust. 2 art. 2, *expressis verbis* pozwalała Ministrowi Oświaty na zarządzanie bibliotekami społecznymi, prywatnymi, domowymi bez zgody właściciela⁴¹⁷.

---

⁴¹³ Dekret ... 1946, *op. cit.*, art. 1 ust. 2.

⁴¹⁴ *Ibidem*, art. 2 ust. 1.

⁴¹⁵ *Ibidem*, art. 1 ust. 1.

⁴¹⁶ *Ibidem*, art. 16, ust. 1: „Kto uchyla się od obowiązku rejestracji biblioteki lub podaje przy rejestracji dane nieprawdziwe albo zataja dane, które powinny być ujawnione, podlega karze aresztu do dwóch miesięcy lub grzywny do 20 000 złotych albo obu tym karom łącznie”.

⁴¹⁷ *Ibidem*, art. 2, ust. 2: „Minister Oświaty może włączyć do sieci, z zastrzeżeniem praw własności, również biblioteki społeczne i prywatne za zgodą ich właścicieli. Minister Oświaty może bez zgody właścicieli zarządzić włączenie w całości lub częściowo naukowych bibliotek społecznych i prywatnych do sieci bibliotek publicznych oraz przejmować w wyjątkowych przypadkach na wniosek Państwowej Rady Bibliotecznej biblioteki prywatne i domowe i oddawać je w formie depozytu zakładom szkolnym i na-

Również w obszarze bibliotek naukowych Dekret dawał możliwość przewłaszczenia zbiorów ze względu na dwa odrębne argumenty. Pierwszym z nich była należyta ochrona zbiorów, drugim – dającym znacznie większe pole manewru decydom – ustalanie zadań poszczególnych bibliotek i ich specjalizacja⁴¹⁸. Na ile zamysł nacjonalizacji bibliotek i ich zbiorów, dający się dostrzec między wierszami omawianej regulacji prawnej stanowił cel sam w sobie, na ile zaś miał być zabiegiem służącym realizacji koncepcji sieci bibliotecznej w Polsce powojennej – trudno ocenić na etapie analizy samego aktu. Dekret wprowadzał również typologię bibliotek, dzieląc je na: publiczne, społeczne, prywatne⁴¹⁹, domowe⁴²⁰. W ślad za wprowadzonym podziałem dekret charakteryzował poszczególne typy, czyniąc to jednak bez dbałości o jednolitość deskryptorów. Mianem bibliotek publicznych dekret określał biblioteki

[...] utrzymywane przez Państwo lub inne związki publiczno-prawne⁴²¹.

Instytucje biblioteczne, stanowiące własność stowarzyszeń oraz organizacji społecznych, przyjmowały nazwę – społeczne. Interesujący, głównie ze względu na realizację procesów bibliotecznych (funkcji), jest podział na biblioteki prywatne vs domowe w świetle realizowanych przez nie funkcji. Pierwsze z nich

[...] stanowiące własność instytucyj lub osób prywatnych, przystosowane do społecznego udostępniania ich zbiorów⁴²²,

zostały oddzielone od domowych, scharakteryzowanych jako

[...] nie przystosowane do społecznego udostępniania ich zbiorów, lecz służące wyłącznie do osobistego użytku ich właścicieli⁴²³.

Podział ten jednak należy interpretować w relacji do art. 2 ust. 2 dekretu, w którym dokonano podziału funkcjonalnego instytucji dysponujących tzw. księgozbiorem użyt-

---

ukowo-badawczym, o ile tego wymagać będą potrzeby oświaty i nauki. Przepis ten nie może stosować się w przypadkach, kiedy biblioteka jest warsztatem pracy właściciela. Państwo poręcza właścicielom całość ich zbiorów w związku z udostępnieniem tychże dla celów publicznych, zwraca właścicielom wynikające stąd koszty i udziela tym bibliotekom pomocy finansowej i organizacyjnej, celem umożliwienia im spełnienia zadań, jakim one mają służyć”.

⁴¹⁸ *Ibidem*, art. 12, ust. 3.

⁴¹⁹ Biblioteki prywatne w ustawie z roku 1968 uwzględnione nie zostaną.

⁴²⁰ Dekret ... 1946, op. cit., art. 1, ust. 3.

⁴²¹ *Ibidem*.

⁴²² *Ibidem*.

⁴²³ *Ibidem*.

kowym (czytelniczym), stanowiącym – wg dekretu – obok księgozbioru zabytkowego (muzealnego) całość typologii zbiorów bibliotecznych⁴²⁴ w Polsce końca drugiej wojny światowej. Otóż wskazany art. 2 ust. 2 określa instytucje, w których posiadaniu powinny znajdować się zbiory biblioteczne, scharakteryzowane w pierwszej części art. 2. Instytucjami tymi są:

1) biblioteki, których zadaniem jest społeczne bądź prywatne użytkowanie zbiorów 2) wypożyczalnie dochodowe, udostępniające swoje zasoby w celach zarobkowych⁴²⁵.

Dekret zakładał, że możliwe jest realizowanie wypożyczeń płatnych (dochodowych) przez biblioteki domowe. Jednocześnie mocą omawianego aktu prawnego dokonano wyłączenia bibliotek domowych z jego właściwości, poza jednym – opisanym wcześniej – przypadkiem.

Taki podział bibliotek spotkał się krytyką części środowiska bibliotekarskiego. Głos w tej sprawie zabrał Ryszard Przelaskowski⁴²⁶, który pisał:

[...] radykalny podział wszystkich bibliotek bądź na naukowe, bądź też na oświatowe, wpłynął w sposób zasadniczy na interpretowanie artykułu 6. dekretu o bibliotekach, który stwierdzał, że ogólnokrajowa sieć bibliotek publicznych obejmuje biblioteki szkolne, powszechne i naukowe. Opierając się na tej nomenklaturze przeciwnicy rozbudowy działów naukowych w bibliotekach powszechnych uznawali termin „powszechny” za równoznaczny z terminem „oświatowy” w konsekwencji przeciwstawiali pojęcia biblioteki powszechnej i naukowej jako wzajemnie wykluczające się, dodając, że omawiana klasyfikacja bibliotek, logiczna i uzasadniona jeżeli chodzi o ich cele, nie jest do zastosowania jako definicja zakresu działania i charakteru samych bibliotek⁴²⁷.

Z punktu widzenia praktyki bibliotekarskiej dekret zawierał również – jak zaznaczono wyżej – definicję zbiorów bibliotecznych, umieszczoną w art. 1 ust. 2, w brzmieniu:

---

⁴²⁴ *Ibidem*, art. 2.

⁴²⁵ *Ibidem*.

⁴²⁶ Ryszard Przelaskowski (1903–1971) – historyk, archiwista, bibliotekarz. W sierpniu 1939 objął stanowisko wicedyrektora Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy. W latach 1950–1952 pracował w Naczelnej Dyrekcji Muzeów i Ochrony Zabytków, a 1952–1957 w Centralnym Instytucie Dokumentacji Naukowo-Technicznej. Następnie związał się z Polską Akademią Nauk. Zob.: S. Konarski, *Przelaskowski Ryszard*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 28, E. Rostworowski (red.), Ossolineum, Wrocław 1985, s. 720–722.

⁴²⁷ R. Przelaskowski, *op. cit.*, s. 7.

Przez zbiory biblioteczne rozumie się wszelkiego rodzaju druki (książki, czasopisma, druki ulotne itd.), rękopisy, mapy, nuty i ryciny jako materiał czytelniczy (użytkowy) lub zabytkowy (muzealny). Określone zasoby tych materiałów tworzą księgozbiory⁴²⁸.

Z punktu widzenia realizacji postanowień dekretu podmiotem właściwym był Minister Oświaty⁴²⁹. W sprawach organizacyjnych dotyczących bibliotek publicznych podmiotem pomocniczym miał być Minister Administracji. Minister Oświaty, zgodnie z regulacją art. 3 Dekretu⁴³⁰, był również podmiotem właściwym w obszarze ustalania pragmatyki zawodu bibliotekarza zatrudnianego w bibliotekach, dla których dekret pozostawał właściwym aktem prawnym, czyli publicznych i tzw. wypożyczalniach dochodowych. Nie ujmując właściwości merytorycznej Ministrowi ds. Oświaty, do grona odpowiedzialnych za wykonanie dekretu (terminologia nieco odmienna, niż w przypadku ustawy, nad której wykonaniem sprawuje się nadzór), akt włączył Ministrów: Kultury i Sztuki, Informacji i Propagandy, Administracji Publicznej oraz Skarbu⁴³¹.

Dekret dopuszczał udział i wsparcie decyzji na szczeblu władzy państwowej – w charakterze doradczym – czynnika społecznego. Czynnikiem ten – w postaci Państwowej Rady Bibliotecznej – konstituowany miał być przez Prezydium Krajowej Rady Narodowej, w postaci komitetów bibliotecznych – powoływany przy i przez lokalne (odpowiednio wojewódzkie, powiatowe i gminne) rady narodowe⁴³². Zarówno Rada, jak i komitet miały skład ustalony na poziomie dekretu. Dekret wyliczał również zadania Państwowej Rady Bibliotecznej:

- 1) badanie potrzeb bibliotekarstwa i czytelnictwa w całym kraju i składanie wniosków w tej sprawie Ministrowi Oświaty,
- 2) opiniowanie na zlecenie Ministra Oświaty projektów ustaw i innych zarządzeń normatywnych ogólnych z zakresu bibliotekarstwa i czytelnictwa,
- 3) zgłaszanie wniosków ustawodawczych w sprawach bibliotecznych,
- 4) rozstrzyganie odwołań od decyzji wojewódzkich komitetów bibliotecznych⁴³³,

komitetów bibliotecznych wojewódzkich i powiatowych:

---

⁴²⁸ Dekret ... 1946, *op. cit.*, art. 1, ust. 2.

⁴²⁹ *Ibidem*, art. 2, ust. 3.

⁴³⁰ *Ibidem*, art. 3: „Minister Oświaty określi kwalifikacje wymagane do zajmowania stanowisk bibliotekarzy zatrudnionych w bibliotekach publicznych i wypożyczalniach dochodowych”.

⁴³¹ *Ibidem*, art. 17.

⁴³² *Ibidem*, art. 4, ust. 1.

⁴³³ *Ibidem*, art. 4, ust. 3.

- 1) czuwanie nad działalnością i rozwojem bibliotek powszechnych i szkolnych oraz czytelnictwa na terenie województwa bądź powiatu,
- 2) koordynowanie działalności tych bibliotek,
- 3) opiniowanie budżetu na potrzeby biblioteczne województwa bądź powiatu,
- 4) rozstrzygnięcie odwołań od decyzji powiatowych bądź gminnych komitetów bibliotecznych⁴³⁴,

jak również gminnego komitetu:

- 1) opiekowanie się bibliotekami powszechnymi i szkolnymi oraz rozwojem czytelnictwa na terenie gminy,
- 2) harmonizowanie działalności tych bibliotek i dbanie o zaspokojenie potrzeb społeczeństwa w zakresie słowa drukowanego,
- 3) opiniowanie budżetu na potrzeby bibliotek i czytelnictwa na terenie gminy⁴³⁵.

Niejednokrotnie wysoki poziom ogólności kompetencji zarówno Rady, jak i wnioskodawcy lub opiniodawcy charakter przydzielonych zadań, pozwalają formułować tezę o możliwości wolicjonalnego traktowania działań organów przez władzę wykonawczą właściwą dla realizacji ustawy. Ponadto, w części pierwszej dekretu określono również obowiązki prowadzących biblioteki, jak również wskazano, kto może być organizatorem biblioteki⁴³⁶. W dekrete została klarownie opisana funkcja bibliotek włączonych w sieć jako służba dobru i pożytkowi publicznemu (co oczywiście służyło nadbudowie ideologicznej), realizowana przez gromadzenie, zabezpieczanie, opracowanie i udostępnianie swoich zbiorów bezpośrednio lub w drodze wypożyczeń międzybibliotecznych⁴³⁷. Jak wspomniano wyżej, dekret wprowadzał w życie koncepcję sieci bibliotecznej na poziomie krajowym. W akcie prawnym poświęcono jej cały dział (II). Sieć bibliotek publicznych miała obejmować: biblioteki szkolne, powszechne i naukowe⁴³⁸. W skład podsieci bibliotek powszechnych wpisano biblioteki gminne (miejskie i wiejskie) oraz powiatowe i wojewódzkie⁴³⁹. Definicje, oparte o funkcję, poszczególnych typów bibliotek tworzących sieć, zostały zawarte w postanowieniach omawianego Działu II dekretu. Zgodnie z nimi zadaniem bibliotek szkolnych było tworzenie wspieranie procesu dydaktycznego i wychowawczego, a literalnie:

---

⁴³⁴ *Ibidem*, art. 4, ust. 6.

⁴³⁵ *Ibidem*, art. 4, ust. 8.

⁴³⁶ *Ibidem*, art. 5.

⁴³⁷ *Ibidem*, art. 2. ust. 3.

⁴³⁸ *Ibidem*, art. 6.

⁴³⁹ *Ibidem*, art. 9. ust. 1.

[...] dostarczanie uczniom i nauczycielom lektury, potrzebnej w związku z nauką szkolną i wychowaniem⁴⁴⁰.

W przypadku bibliotek powszechnych definicja nie jest już tak spójna i jednoznaczna, jak w przypadku bibliotek szkolnych. Mowa bowiem o bibliotekach, które powinny –

[...] posiadać księgozbiór dla dorosłych, odrębny księgozbiór dla młodzieży i dzieci oraz czytelnię zaopatrzoną w czasopisma bieżące

po to, by służyć czytelnictwu, kształceniu (ogólnemu i zawodowemu) oraz rozrywce (kulturalnej)⁴⁴¹. Parafrazując: biblioteka – uczy, bawi, wychowuje. Ostatni typ bibliotek – naukowe – opisano, dzieląc je na ogólne i specjalne, pod względem funkcji dość szczegółowo w art. 12. Istotne, że prócz funkcji naukowo-badawczej oraz wspomagającej proces dydaktyczny na poziomie ogólnym oraz zawodowym wyższego stopnia, dekret wskazywał biblioteki naukowe jako źródło wiedzy dla instytucji państwowych, samorządowych jak również dla przemysłu i gospodarki. Kolejną, dodatkową funkcją bibliotek naukowych miało być wykorzystywanie ich jako

[...] zakładów specjalnych, prowadzących badania związane z książką oraz prace b-ficzne⁴⁴².

Dekret tworzył sieć, ale również wskazywał konkretne rozwiązania, które powinny być wdrażane dla osiągnięcia założonego aktem celu. Jednym z zaproponowanych było zobowiązanie bibliotek naukowych do współpracy w obszarze gromadzenia zbiorów czy szerzej profilu tematycznego danej jednostki⁴⁴³. Takie działania umożliwiało oszczędność w skali kraju. Zabrakło tu jedynie bezpośredniego wskazania do realizacji polityki wypożyczeń międzybibliotecznych, które umożliwiłyby ujednoczenie poziomu dostępności zbiorów w całej sieci bibliotek również w skali kraju. Warto nadmienić, że Dekret jako akt regulujący tworzenie i utrzymanie bibliotek naukowych wskazywał bezpośrednio i ogólnikowo Państwo⁴⁴⁴. Kwestią niezwykle istotną, stanowiącą w okresie dwudziestolecia międzywojennego jedną z kluczowych przeszkód stworzenia ustawy o bibliotekach, był brak środków na realizację koncepcji sieci. W dekreście, który konstituował sieć biblioteczną w Polsce w czasach odbudowy Państwa po dramacie

---

⁴⁴⁰ *Ibidem*, art. 7.

⁴⁴¹ *Ibidem*, art. 8.

⁴⁴² *Ibidem*, art. 12.

⁴⁴³ *Ibidem*, art. 12, ust. 2.

⁴⁴⁴ *Ibidem*, art. 13.

II wojny światowej, finansowaniu bibliotek nie poświęcono zbyt dużej uwagi. Owszem, poszczególnym typom bibliotek współtworzących sieć bibliotek w rozumieniu dekretu, przypisano organizatorów; nie rozwiązywało to jednak problemu wskazania pierwotnego źródła finansowania, wiążąc jedynie nakłady Państwa – procentowo – z nakładami organizatorów. I tak, w przypadku bibliotek publicznych, które zakładać miały związki samorządowe (likwidować czy, jak ujęto w ustawie, zawieszać w działalności lub zwi- jać), Państwo asygnować miało

[...] co najmniej 25% łącznych wydatków wszystkich związków samorządowych na zakładanie i utrzymywanie ich bibliotek, poniesionych w poprzednim roku budżetowym⁴⁴⁵.

Nie istniał jednak jasno określony wskaźnik opisujący pierwotne nakłady na funkcyj- nowanie bibliotek (jak również na tworzenie) w budżetach organizatorów. Finansowanie bibliotek⁴⁴⁶ – wg literatury przedmiotu – nigdy nie przyjęło postaci proponowanej dekre- tem. Jak pisała Małgorzata Jezierska, omawiając finansowanie bibliotek publicznych:

Tak określony podział obowiązków nigdy nie wszedł w życie, bowiem funkcje przypisane samorzą- dom przejęło państwo. Na początku lat 50. zakres działań i obowiązków samorządów przekazano radom narodowym na poziomie gminy, powiatu i województwa, co oznaczało powiązanie sieci bi- bliotek publicznych z terenowym układem jednostek administracji państwowej. Istotną cechą syste- mu finansowania bibliotek jest fakt, iż system finansowania bibliotek wynika z ich podporządkowa- nia i zależności organizacyjnych⁴⁴⁷.

5.3. Stanowisko środowiska bibliotekarskiego w sprawie dekretu na łamach prasy specjalistycznej i naukowej

Przyjęcie Dekretu było wielkim wydarzeniem w środowisku bibliotekarzy, a J. Janiczek określił to nawet jako moment nie tylko

[...] niezwykle doniosły w dziejach polskiego bibliotekarstwa, ale również w życiu kulturalnym ca- łego naszego narodu⁴⁴⁸.

---

⁴⁴⁵ *Ibidem*, art. 10, 11.

⁴⁴⁶ M. Jezierska, *Finansowanie bibliotek publicznych*, „Biuletyn EBIB” 2009, listopad, nr 8; <http://www.ebib.pl/2009/108/a.php?jezierska> [dostęp: 20.07.2020].

⁴⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁴⁸ J. Janiczek, *Zwycięstwo słusznej...*, s. 44.

Zdaniem Janiczka, uchwalenie nowego prawa było sprawą równie wzniosłą jak przyjęcie 28 lat wcześniej ustawy o obowiązkowym powszechnym nauczaniu.

Z oczywistych względów najwięcej obaw w nowym akcie musiał budzić zapis o przejmowaniu bibliotek prywatnych i domowych i oddawaniu ich w depozyt zakładom szkolnym i naukowo-badawczym. Nawet J. Grycz⁴⁴⁹ uznał, że przepis ten miał mieć zastosowanie jedynie w wyjątkowych wypadkach, to jest w sytuacji, kiedy księgozbiór nie służył w żaden sposób właścicielowi i był przechowywany jedynie z pobudek emocjonalnych. Dodać należy, że Dekret mówił tu jedynie o oddaniu w depozyt, zatem prawo własności teoretycznie nie miało zostać nigdy naruszone, nie było też mowy wprost o jakiegokolwiek formie nacjonalizacji bibliotek. Na podstawie prac prowadzonych w toku przygotowania rozprawy można jednak trwać przy stwierdzeniu, wyrażonym wcześniej, że Dekret stanowił jednak formę nacjonalizacji bibliotek. Grycz zwracał też uwagę, że aby postanowienia Dekretu nie były jedynie martwą literą prawa konieczna jest świadoma polityka biblioteczna prowadzona przez aparat państwowy, samorządowy i wreszcie społeczny.

Warto tu wspomnieć jeszcze o ciekawym postrzeganiu przez Grycza roli bibliotek szkolnych, otóż miały one dostarczać podręczników, natomiast rozrywkowe potrzeby czytelnicze powinny jego zdaniem realizować biblioteki publiczne.

Omawiając kwestie finansowe J. Grycz wskazuje, że biblioteki naukowe finansować ma Państwo, zaś jeśli idzie o biblioteki szkolne Państwo ma być wsparte w tym zakresie przez samorządy terytorialne. Największe trudności stanowi finansowanie bibliotek powszechnych, Dekret zobowiązywał do tego samorządy, jednak nie określał kwot na ten cel, ani, co gorsza, źródeł ich pozyskiwania.

Jako pochodną finansowania książnic wskazał Grycz także odpłatność bądź nieodpłatność korzystania z bibliotek publicznych. W Dekrecie świadomie tej kwestii nie poruszono, aby nie pozbawiać możliwości korzystania z nich biedniejszych grup społecznych, z drugiej jednak strony dopuścić do pobierania opłat w sytuacji, gdy jest to możliwe⁴⁵⁰.

W kwestii finansowania pisał również Grycz, że

[...] ważnym problemem, który od samego początku musi być jasno postawiony, to racjonalna, celowa gospodarka funduszami i materiałem książkowym. Środków tych nie wolno rozpraszać na za-

---

⁴⁴⁹ J. Grycz, *Kilka uwag...*, s. 49.

⁴⁵⁰ *Ibidem*, s. 52.

silenie bibliotek słabych lub „dublujących” działalność właściwych dla danego terenu, poziomu czy zakresu bibliotek, dających gwarancję trwałości i należytego spełniania swych zadań⁴⁵¹.

Wanda Dąbrowska⁴⁵² określiła z kolei omawiany dokument jako nowy etap w rozwoju polskiego bibliotekarstwa, a także nowy rozdział w dziejach rozwoju ustawodawczej myśli bibliotecznej, bowiem wprowadzał on równouprawnienie wszystkich obywateli w korzystaniu z bibliotek całego kraju, rozszerzając pojęcie sieci bibliotecznej z jedynie bibliotek publicznych na dodatkowo naukowe i szkolne. Największą wartość nowego Dekretu stanowiło zdaniem Dąbrowskiej, ukierunkowanie go na

[...] udostępnianie każdemu obywatelowi każdej książki potrzebnej mu do pracy⁴⁵³.

Dalej dodaje, że w podobnym duchu będą wyglądały ustawy w krajach, które jeszcze takiego aktu nie posiadają. Autorka wskazała też bardzo ważną kwestię finansowania bibliotek, wobec której Dekret pozostaje jakby w dwóch epokach, z jednej strony nakłada na Państwo obowiązek finansowania księżnic, z drugiej, nie określa w żaden sposób minimum owego finansowania. Autor niniejszej rozprawy jest zdania, że takie rozwiązanie, choć może wydawać się nieefektywnym, w dobie powojennej rzeczywistości było jak najbardziej zrozumiałym, nie obligowało bowiem do nakładów, które z oczywistych względów nie mogłyby zostać w danej chwili poniesione, co zrobiłoby z Dekretu tylko zbiór martwych przepisów. Dąbrowska pisała, że społeczeństwo musi przyjść Państwu z pomocą w kwestii finansowania księżnic, tylko tak bowiem da się naprawić lata wcześniejszych zaniedbań w tym zakresie, jak i szkody spowodowane przez II wojnę światową. Autorka swe wywody podsumowuje nader optymistycznym stwierdzeniem:

Dekret, na który czekaliśmy lat 25, o który walczyliśmy w ciągu 20 lat niepodległości międzywojennej, cofnięci pod względem stanu bibliotek publicznych i czytelnictwa na jedno z ostatnich niemal miejsc w Europie, rozwiązuje w zasadzie palący problem upowszechnienia książki, rozbudowy kulturalnego czytelnictwa, zaspakajania tak wielkich dziś potrzeb samokształcenia⁴⁵⁴.

Omawiany Dekret był oczywiście dyskutowany też na łamach „Przeglądu Bibliotecznego”. Józef Grycz, w artykule, *Problemy biblioteczne obecnej doby*⁴⁵⁵ stwierdził, że w dokumencie nie ma jasno określonych postanowień dotyczących zakładania po-

---

⁴⁵¹ J. Grycz, *Co wnosi...*, s. 5.

⁴⁵² W. Dąbrowska, *Trzy myśli...*, s. 52.

⁴⁵³ *Ibidem*, s. 53.

⁴⁵⁴ *Ibidem*, s. 54.

szczególnych bibliotek, czy nawet ich konkretnych typów, co oczywiście wynika z powojennej rzeczywistości i chociażby braku ustalenia siły nabywczej ówczesnej waluty. Dalej autor stawia pytanie, jaka część samorządów wyrazi wolę, by nawet w sprzyjających okolicznościach uczestniczyć w budowie sieci bibliotek powszechnych. Grycz wskazuje tu Ministerstwo Oświaty, jako organ właściwy do mobilizowania samorządów w tej kwestii. Autor jest świadomy, że potrzeba wielu lat pracy, aby naprawić zaniedbania w zakresie finansowania księżnic i co ważne, wskazuje on potrzebę edukowania społeczeństwa w sprawie tej kwestii. Co najważniejsze dla autora niniejszej dysertacji, Grycz jasno wskazuje na to, że oby odnieść sukces na tym polu, biblioteki muszą być użyteczne, a więc bibliotekarze muszą z należytą sumiennością i starannością podchodzić do wykonywanych przez siebie zadań. Jest to zadanie o tyle trudne, że już przed wojną kadra bibliotekarska nie była zbyt liczna, a lata 1939–1945 jeszcze bardziej ją uszczupliły. Grycz podkreśla niezwykle istotność starannego kształcenia w naszym zawodzie, wskazując odpowiednie kursy jako rozwiązanie, które należy zastosować zanim powstaną odpowiednie szkoły w tym zakresie. O odpowiednio wykształconych kadrach mówi z resztą artykuł 5 Dekretu.

Sprawę bibliotek samorządowych poruszył J. Korpała⁴⁵⁶, pisząc iż

[...] ustawa ta stała się fundamentem dla polityki bibliotecznej w Polsce. Przełamała ona pokutującą od czasów przedwojennych niechęć do bibliotek samorządowych i stała się punktem wyjścia dla czynnej polityki bibliotecznej. W oparciu o ten dekret powstała sieć bibliotek powiatowych jako powiatowych central bibliotecznych, oraz poważna liczba bibliotek gminnych⁴⁵⁷.

Na biblioteki szkolne zwrócił uwagę z kolei J. Janiczek⁴⁵⁸, pisząc iż w 1947 r. bibliotekę posiadało zaledwie 42,8% szkół, a co gorsza na jednego ucznia przypadało

---

⁴⁵⁵ J. Grycz, *Problemy biblioteczne...*, s. 5.

⁴⁵⁶ Józef Korpała (1905–1989) – działacz społeczny, badacz literatury, a także organizator bibliotekarstwa. Członek Komisji Historycznoliterackiej Oddziału Krakowskiego PAN (od 1956) i Komisji Nauk Pedagogicznych tego oddziału (od 1958), Rady Kultury i Sztuki przy Ministerstwie Kultury i Sztuki (1958–1970) oraz Rady Naukowej Biblioteki Narodowej (1960–1974). Przez prawie 30 lat pracował na stanowisku dyrektora Miejskiej Biblioteki Publicznej, w roku 1975 przeszedł na emeryturę. Zob.: H. Fle-szar, *Józef Korpała (1905–1989). Bibliotekarz – uczoney. Bibliografia w wyborze*, Kraków 1999.

⁴⁵⁷ J. Korpała, *Refleksje przed krajowym zjazdem bibliotekarzy*, „Przegląd Biblioteczny” 1948, z. 3–4, s. 127.

⁴⁵⁸ J. Janiczek, *Stan liczbowy i perspektywy rozwojowe bibliotek*, „Przegląd Biblioteczny” 1948, z. 3–4, s. 146.

zaledwie 0,7 książki.⁴⁵⁹ „Winą” za taki stan rzeczy obarcza on Dekret, który, wprowadzając przewiduje sieć bibliotek szkolnych, nie określając jednakże kto ową sieć ma zakładać, ani, co bardziej znamienne, utrzymywać.

Należy w tym miejscu przytoczyć także stanowisko Delegatów corocznego zjazdu Związku Bibliotekarzy i Archiwistów Polskich z roku 1949, a brzmiało ono:

Zjazd Delegatów domaga się szybkiej i owocnej akcji Zarządu Głównego Z. B. i A. P. zmierzającej do zasadniczej poprawy uposażeń bibliotekarzy na wszystkich odcinkach pracy bibliotecznej, przewidzianej przez dekret a w szczególności:

- 1) w sprawie bibliotekarzy samorządowych — ogólnego podniesienia uposażeń dla wszystkich pracowników bibliotecznych oraz zastosowanie dodatku naukowego dla wykwalifikowanych pracowników w myśl rozporządzenia o dodatku naukowym,
- 2) w sprawie bibliotekarzy bibliotek szkolnych — stworzenia kierownikom bibliotek szkolnych odpowiednich warunków pracy przez udzielenie im zniżki godzin lub wydatniejszego niż dotąd dodatku do uposażenia,
- 3) w sprawie pracowników bibliotek naukowych — o doprowadzenie do nowelizacji rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7. IV. 48 r. o zasadach zaszeregowania pracowników nauki do grup uposażenia, które krzywdzi i upośledza bibliotekarzy i archiwistów w porównaniu z prawami innych pracowników nauki⁴⁶⁰.

Co znamienne sam Grycz stwierdził⁴⁶¹, że

Dekret o bibliotekach i opiece nad zbiorami bibliotecznymi ukazał się w czasie i warunkach nie sprzyjających,

ze względu oczywiście na powojenną rzeczywistość, w której sprawy kulturalne nie mogły stać w centrum zainteresowania władz. Ogromną przeszkodę stanowił też brak dochodów związków samorządowych, które miały przecież utrzymywać biblioteki powszechne. Jak dalej pisał:

[...] prawidłowa budowa sieci bibliotek powszechnych wymagałaby bowiem około miliarda złotych rocznie przez okres 5 lat. gdy kwoty na ten cel przeznaczone wyniosły od r. 1944 do 1947 zaledwie około 100 milionów złotych⁴⁶².

Autor jasno wyraził pogląd, że dopiero mając odpowiednie fundusze będzie można mówić o pełni realizacji postanowień Dekretu, a trzeba tu dodać, iż trudności nastęrczał

---

⁴⁵⁹ Przy trzech książkach na ucznia w szkolnictwie średnim.

⁴⁶⁰ *Doroczny zjazd delegatów*, „Bibliotekarz” 1948, nr 8–9, s. 139.

⁴⁶¹ J. Grycz, *O realizację ustawy bibliotecznej*, „Odrodzenie” 1948, nr 2, s. 7.

⁴⁶² *Ibidem*.

także brak planu wydawniczego co powodowało, iż wydawnictwa nie odpowiadały istotnym potrzebom czytelniczym.

Okolo roku 1950 artykuły poświęcone Dekretowi zaczęły powoli znikać z łamów czasopism fachowych, które skupiły się wtedy na nieco innej tematyce, na przykład dotyczącej udostępniania⁴⁶³. Nie znaczy to bynajmniej, że akt nie był już nigdy dyskutowany, a okazją ku temu stały się rocznice jego uchwalenia. W roku 1986, z okazji czterdziestolecia uchwalenia dokumentu, redakcja Przeglądu Bibliotecznego poświęciła mu zeszyt nr 3–4. Jak napisano we wstępie do przywołanego numeru, rocznica ta

[...] skłania do refleksji i zadumy nad nie tak odległym czasem, kiedy to obywatelska troska o los ciężko doświadczonej książki polskiej i polskich bibliotek uzyskała oparcie w akcie normatywnym najwyższej rangi – w wydanym z mocą ustawy dekreście⁴⁶⁴.

Obok często powtarzanych uwag, że Dekret był milowym krokiem w rozwoju bibliotekarstwa polskiego, pojawiły się też w nim ciekawsze głosy, spośród których warto przytoczyć tu refleksję M. Gutry⁴⁶⁵, która podkreśla, że pochodną Ustawy jest rozwój budownictwa bibliotecznego. Jak zauważa autorka powstało w tamtym okresie wiele pięknych gmachów, a jako przykład podaje Wojewódzką Bibliotekę Publiczną w Zielonej Górze, mieszczącą się najpierw na strychu, następnie w małym budynku, na końcu zaś w pięknym i nowoczesnym gmachu.

Jak zauważa dalej J. Korpała⁴⁶⁶:

[...] trwałą zdobyczą Dekretu było objęcie nim całokształtu spraw bibliotecznych, ze szczególnym uwzględnieniem bibliotek publicznych, służących zaspokojeniu potrzeb czytelnich całego społeczeństwa.

Dalej autor podkreśla jego wyjątkowe znaczenie, uznając, że wiele zapisów aktu wyprzedzało swe czasy, zwłaszcza w kontekście bardzo trudnego okresu, w którym powstał.

Omawiany Dekret budził uznanie nie tylko po jego opublikowaniu, ale także w czasach bardziej nam współczesnych. Jak pisał J. Wołosz⁴⁶⁷, po raz pierwszy całościowo

---

⁴⁶³ W tym okresie władza ludowa zaczęła wymagać od bibliotekarzy zaangażowania w ideologizację czytelnika.

⁴⁶⁴ *Od redakcji*, „Przegląd biblioteczny” 1986, z. 3–4, s. 259.

⁴⁶⁵ *Wspomnienia i refleksje.....*, s. 273.

⁴⁶⁶ *Ibidem*, s. 278.

⁴⁶⁷ Jan Wołosz (ur. 5.03.1937) – bibliotekarz, redaktor, wicedyrektor Biblioteki Narodowej w latach 1991–1998, przewodniczący Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich 2001–2005. Zob.: *Wokół bibliotek*

zebrano i uporządkowano sprawy bibliotek w naszym kraju. Dalej autor chwalił powołanie sieci bibliotecznej⁴⁶⁸, która miała umożliwić każdemu obywatelowi dostęp do usług tego typu instytucji oraz stworzenie podstaw do odbudowy bibliotek po II wojnie światowej. Wołosz zauważył też, że Dekret sprawia wrażenie pisanego z myślą o państwie demokratycznym⁴⁶⁹, w którym społeczeństwo w pełni korzysta z praw obywatelskich, np. organizowania się w towarzystwach oświatowych. W tym też upatruje jego trudne do przecenienia znaczenie, gdyby bowiem powstał on w kilka lat później z pewnością służyłby wyłącznie celom ideologicznym⁴⁷⁰.

Bolesław Howorka⁴⁷¹ pisze z kolei, że analiza przepisów aktu pozwala jasno stwierdzić, że przed bibliotekami publicznymi oprócz typowych dla nich zadań, postawiono również obowiązki ośrodków informacji naukowej, co, jego zdaniem, stanowi o wyjątkowości i nowoczesności owego dokumentu⁴⁷².

Wszystkie powyższe głosy nie znaczą oczywiście, że w odniesieniu do Dekretu nie padły też słowa krytyczne. Jak pisał A. Dróżdź⁴⁷³ w okresie powojennym charakterystyczne było powoływanie instytucji mających spełniać ważne zadania społeczne, jednak z niedbale określonymi kompetencjami, co powodowało ich likwidację bądź w najlepszym razie reorganizację. Dalej dodaje, że Dekret niejako wpisywał się w ten nurt, zawierając zbyt ogólnikowe zapisy, a ponadto służył głównie rozwojowi bibliotek samorządowych⁴⁷⁴. Dodatkowo na początku lat 50. powoływano się na jego postanowienia fałszując ich treść, co pozwoliło oczyścić księżnice z lektur szkodzących wła-

---

i bibliotekarstwa. Księga Jubileuszowa dedykowana Janowi Wołoszowi, J. Sadowska (red.), Wyd. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Warszawa 2005.

⁴⁶⁸ Hierarchiczność tej sieci, zdaniem Wołosza, ułatwiała scentralizowane zarządzanie bibliotekami.

⁴⁶⁹ To oczywiście wynikało z przedwojennego rodowodu dekretu.

⁴⁷⁰ J. Wołosz, *Dlaczego dekret...*, s. 3.

⁴⁷¹ Bolesław Howorka (ur. 1932) – polonista, prawnik, bibliotekoznawca, radca prawny, działacz społeczny, nauczyciel akademicki, dyrektor Biblioteki Głównej Akademii Medycznej im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu w latach 1977–1998. Zob.: R. Żmuda, *Mgr Bolesław Howorka...*, s. 454–468.

⁴⁷² B. Howorka, *Bibliotekarz i prawo...*, s. 67.

⁴⁷³ A. Dróżdź, *Działalność Centralnego Zarządu Bibliotek (1951–1957)*, [w:] *Oblicza współczesnej bibliologii: konteksty i transgresje*, G. Czapnik, Z. Gruszka, J. Ladorucki (red. nauk.), Wyd. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Łódź–Warszawa 2014, s. 139–165.

⁴⁷⁴ *Ibidem*, s. 141.

dzy⁴⁷⁵. Trzeba tu dodać, że Centralny Zarząd Bibliotek z Wandą Michalską na czele, powstały z przekształcenia Naczelnej Dyrekcji Bibliotek, był jednostką doradczą w tym zakresie. Drózdź nie neguje jednak sukcesu twórców aktu podając, że w latach 1947–1949 uruchomiono około 1600 publicznych bibliotek gminnych i 20 000 punktów bibliotecznych.⁴⁷⁶

Andrzej Mężyński przywołuje też kategoryczne wypowiedzi Daniela Koteluka, który uważał omawiany Akt za formę stalinizmu w bibliotekarstwie oraz stwierdził, że

[...] zawarte w Dekrecie przepisy były niekonkretne, a inne jawnie zapowiadały pogwałcenie zasad prawnych⁴⁷⁷.

Sprawa Dekretu była też przedmiotem rozważań J. Puchalskiego w pracy *Biblioteki w życiu naukowym PRL i poza krajem w latach 1939–1989*⁴⁷⁸. Podkreśla on, iż Dekret zakładał specjalizację bibliotek według wybranych „gałęzi piśmiennictwa” i zobowiązywał je do współpracy w celu zapewnienia dostępu do piśmiennictwa ze wszelkich dziedzin wiedzy. Biblioteki naukowe miały prowadzić z kolei badania związane z książką oraz prace bibliograficzne.

Puchalski zauważył, iż bardzo nieprecyzyjne zdefiniowanie zadań księżnic naukowych wywołało liczne głosy krytyczne środowiska, spośród których przywołać tu należy te, które podkreślały fakt, że w sytuacji gdy biblioteki naukowe są w istocie księżnicami publicznymi, przepis o ich specjalizacji nie ma sensu. Zwraca również uwagę na obawy, jakie wywoływał zapis umożliwiający przejmowanie zbiorów prywatnych. Przywołuje tutaj głos T. Kotarbińskiego (1886–1981), który dosadnie stwierdził, że:

[...] prawa są narzędziami, służą do używania i nadużywania⁴⁷⁹.

Puchalski był jednak zdania, że zarzuty te są bezpodstawne, gdyż celem dekretu było przede wszystkim możliwie najszersze udostępnianie „poważnym badaczom” zbiorów naukowych.

W tym miejscu warto też przytoczyć głos J. Pasierskiego, który zauważył w artykule, *Planowa specjalizacja bibliotek naukowych*⁴⁸⁰:

---

⁴⁷⁵ Już w 1945 r. Ministerstwo Oświaty wraz z GUKPPiW ustaliło pierwszą listę książek przeznaczonych na przemiał.

⁴⁷⁶ A. Drózdź, *op. cit.*, s. 142.

⁴⁷⁷ A. Mężyński, *Józef Grycz...*, s. 350.

⁴⁷⁸ J. Puchalski, *op. cit.*, s. 359–470.

⁴⁷⁹ *Ibidem*, s. 365.

Potrzebę specjalizacji bibliotek naukowych odczuwamy i rozumiemy wszyscy. Jest ona logiczną konsekwencją specjalizacji nowoczesnej nauki. Przemawiają za nią poważne względy ekonomiczne. Prawne podstawy powstania sieci bibliotek naukowych i planowej ich specjalizacji istnieją u nas od dawna⁴⁸¹.

Zdaniem Pasierskiego, biblioteki naukowe w naszym kraju, mimo swych różnorodnych podstaw organizacyjnych, powinny stanowić jedność, powiązaną różnorodnością zadań w obrębie jednego planu specjalizacji.

Dodać należy, że omawiany Dekret stanowił też wsparcie dla bibliotek akademickich. Według ustaleń A. Kłossowskiego, po kilku latach wysiłków bibliotekarzy, w roku 1949 w bibliotekach szkół wyższych rozpoczął się okres stabilizacji i dostosowywania ich do nowych uwarunkowań i potrzeb czytelników. W zerwaniu z rutyną i nawykami w starszych księżnicach oraz w pełnym włączeniu się ich do procesów naukowych uczelni pomogło również uchwalenie w 1952 r. przez Radę Ministrów wzorcowego statutu szkoły wyższej, w którym postanowiono,

[...] że biblioteka główna jest zakładem naukowym ogólnouczelnianym oraz że biblioteka główna oraz wszystkie biblioteki instytutów, zespołów katedr i katedr sokoły stanowią jednolitą sieć biblioteczną.

Rozwinięciem wspomnianych przepisów, było ogłoszenie w 1958 r. Ustawy o szkolnictwie wyższym, w której czytamy, iż

[...] szkoła wyższa posiada bibliotekę główną, która jest ogólnouczelnianym zakładem o zadaniach naukowych, dydaktycznych i usługowych i może mieć charakter publicznej biblioteki naukowej⁴⁸².

W podsumowaniu powyższych rozważań warto wspomnieć, że w dzisiejszych czasach podkreśla się często, że oto w 1946 r. komuniści sięgnęli po prywatne biblioteki oraz że było to główne postanowienie omawianego dokumentu, jednak jak twierdził Grycz nie takie były jego intencje. Jak bowiem pisał:

[...] w tym samym celu Minister Oświaty jest władny włączyć do sieci z zastrzeżeniem praw własności i za zgodą ich właścicieli również biblioteki społeczne i prywatne. Włączenie do sieci bibliotek naukowych lub ich części bez zgody właścicieli może zarządzić Minister Oświaty, gdy cho-

---

⁴⁸⁰ J. Pasierski, *Planowa specjalizacja bibliotek naukowych*, „Przegląd Biblioteczny” 1959, z. 3, s. 199.

⁴⁸¹ W dekreście ... 1946, op. cit, art. 12 p. 2 znajduje się zalecenie, by biblioteki naukowe porozumiały się wzajemnie co do zakresu swych zainteresowań i poświęciły szczególne starania obranym gałęziom piśmiennictwa.

⁴⁸² A. Kłossowski, *Biblioteki szkół wyższych podległych Ministerstwu Oświaty i Szkolnictwa Wyższego w 25-lecie Polski Ludowej*, „Przegląd Biblioteczny” 1969, z. 2–3, s. 163.

dzi o udostępnienie materiałów bibliotecznych jedynych lub rzadkich, a niezbędnych dla postępu nauki⁴⁸³.

Wynikało to wprost z jego przekonania, że pierwszeństwo nad własnością ma funkcja użyteczności dla społeczeństwa, dlatego właśnie wszystkie zbiory powinny być publicznie dostępne.

Autor niniejszej rozprawy jako niedociągnięcie Dekretu uważa brak w nim należytej uwagi poświęconej bibliotekom naukowym, w tym Bibliotece Narodowej. Wynikało to ze skupiania się władzy ludowej klasie robotniczo-chłopskiej bardziej niż na inteligencji. Odnotować należy również (choć Dekret o tym nie wspomina) kwestię cenzury, która przejawiała się chociażby w listach autorów, których dzieła były z księżnic wycofywane.

Mimo przedstawionych uwag Dekret z roku 1946 był dokumentem pod każdym względem przełomowym, organizując na lata nie tylko sprawy bibliotek, ale będąc też aktem, który wytyczał ogólne ramy działalności Państwa i samorządu w tej, jakże ważnej, dziedzinie kultury. Dla autora niniejszej dysertacji szczególnie ważny jest też postulat ojca Dekretu:

[...] każda książka musi pracować.

5.4. Dyskusje na temat dekretu podczas wydarzeń naukowych i Zjazdów Bibliotekarzy Polskich

5.4.1. Konferencja Krynicka (Krynica 1951)

W lutym 1951 r. odbyła się w Krynicy ukierunkowana na pracowników bibliotek naukowych, a zainicjowana przez ministerstwa Oświaty oraz Szkolnictwa Wyższego konferencja, która za cel miała określenie kierunków dalszego rozwoju bibliotekarstwa polskiego. Szczególny nacisk położono na politykę biblioteczną, modernizację pracy warsztatowej i organizację bibliotecznego służby informacyjnej. Przed bibliotekarzami jawiło się zadanie nie tylko doboru i gromadzenia odpowiedniego księgozbioru, ale przede wszystkim praca z czytelnikiem, w myśl zasady, że to biblioteka powinna proponować literaturę, jaka będzie dla niego właściwa i celowa. W związku z tym palącą

---

⁴⁸³ J. Grycz, *Co wnosi polska...*, s. 4.

stała się potrzeba wykształcenia odpowiedniej kadry bibliotecznej⁴⁸⁴, przy czym jako najdoskonalszy do tego środek wskazano samokształcenie⁴⁸⁵. Dalej stwierdzono, że kierownictwo biblioteki powinno uczestniczyć w zebraniach organów kierujących uczelnią, i to zarówno w związku z pracami dydaktycznymi jak i naukowymi. Zwrócono też uwagę na rolę czasopism bibliotekarskich, które winny stać się pomostem między pracownikami bibliotek a społeczeństwem, a także wymiany międzybiblioteczne, które miały pozwolić zapoznać się pracownikom bibliotek z różnymi typami księgozbiorów i odmienną specyfiką pracy⁴⁸⁶.

Na omawianej Konferencji⁴⁸⁷ jako niezwykle istotne podkreślono także umieszczenie przy Prezydium Rady Ministrów ośrodka kierującego działalnością bibliotek w Polsce, ukazano konieczność opracowania sieci bibliotek naukowych z określeniem ich specjalizacji, a także wezwano do uaktywnienia rad bibliotecznych przy bibliotekach⁴⁸⁸.

Dalej postulowano nowelizację ustawy o egzemplarzu obowiązkowym, usprawnienie dystrybucji książek i ich import z zagranicy, rozszerzenie wymiany międzybibliotecznej, zapewnienie środowisku bibliotekarskiemu wpływu na politykę wydawniczą oraz racjonalizację w zakresie dubletów. W dziedzinie opracowania zbiorów najistotniejszy wydaje się apel uczestników Konferencji w sprawie przyspieszenia prac nad centralnym katalogiem zbiorów polskich oraz podjęcia wysiłków nad stworzeniem centralnego katalogu czasopism polskich i zagranicznych⁴⁸⁹. Warto odnotować również fakt, iż na Konferencji podkreślono konieczność organizowania konferencji bibliotek określonego typu nie rzadziej niż raz na pół roku.

Oczywiście wyniki omawianego spotkania nie można rozpatrywać dziś bez odniesienia do ideologii marksistowsko-leninowskiej, w której było bardzo silnie zako-

---

⁴⁸⁴ Należy pamiętać, że istniała wtedy Katedra Bibliotekoznawstwa w Łodzi, w roku 1951 powstała kolejna w Warszawie, pod kier. A. Birkenmajera.

⁴⁸⁵ W omawianym okresie wskazane samokształcenie miało oczywiście uwzględniać dorobek Związku Radzieckiego.

⁴⁸⁶ J. Żurawicka, *Dyskusja w czasie posiedzenia zamykającego obrady w dniu 14 lutego 1951 r.*, „Przegląd Biblioteczny” 1951, R. XIX, z. 3–4: *Pamiętnik Konferencji Krynickiej 3–12 lutego 1951*, s. 299; http://pliki.sbp.pl/ac/287_pb1951z3-4.pdf [dostęp: 23.06.2020].

⁴⁸⁷ W. Michalska, *Posiedzenie końcowe*, „Przegląd Biblioteczny” 1951, R. XIX, z. 3–4: *Pamiętnik Konferencji Krynickiej 3–12 lutego 1951*, s. 325; http://pliki.sbp.pl/ac/287_pb1951z3-4.pdf [dostęp: 23.06.2020].

⁴⁸⁸ W tych radach powinni zasiadać przedstawiciele organizacji młodzieżowych oraz społecznych.

⁴⁸⁹ W. Michalska, *op. cit.*, s. 328.

rzenia. Trzeba podkreślić tu zatem odwoływanie się do doświadczeń Związku Radzieckiego i jego dorobku w zakresie bibliotek, wobec którego byliśmy wtedy opóźnieni, w opinii uczestników Konferencji Krynickiej, o jakieś 30 lat⁴⁹⁰. Uwagę dzisiejszego badacza powinny też zwrócić zachęty do współzawodnictwa zarówno między pracownikami danej ksiąźnicy, jak i pomiędzy bibliotekami w ogóle.

Najważniejszy postulat Konferencji Krynickiej to – zdaniem autora niniejszej pracy – wezwanie do tworzenia oddziałów informacji, zwanych wówczas działami informacyjno-bibliograficznymi, których zadaniem miało być

[...] słuzenie pomocą zarówno pracownikom naukowym, jak i studentom, samoukom, racjonalizatorom, fachowcom dążącym do podniesienia kwalifikacji⁴⁹¹.

Dało to początek istnienia służby informacyjnej w bibliotekach, jako ważnej części systemu bibliotecznego, co znalazło swoje uregulowanie prawne dopiero w ustawie o bibliotekach w 1968 r.

Warto tu odnotować za Puchalskim⁴⁹², że część postanowień Konferencji została zrealizowana dosyć szybko, np. postulat organizacji, wspomnianych wyżej, ośrodków informacyjno-bibliograficznych. Dłużej znacznie trwało i wymagało czasu, zapewnienie odpowiednich budynków bibliotecnych oraz wyposażenie ksiąźnic w nowoczesny sprzęt. Z ubolewaniem należy też podkreślić, że były i takie propozycje Konferencji Krynickiej, które w ogóle nie zostały podjęte, np. pomysł utworzenia przy Radzie Ministrów centralnego ośrodka kierującego i uzgadniającego działalność bibliotek w Polsce. Mimo wszystko z całą stanowczością należy tu stwierdzić, iż omawiana Konferencja na wiele lat określiła rolę i funkcje ksiąźnic naukowych w PRL.

5.4.2. I Kongres Nauki Polskiej (Warszawa 1951)

Odbywający się od 29 czerwca do 2 lipca 1951 r. I Kongres Nauki Polskiej miał być demonstracją siły władzy, która przeprowadziła w kraju powszechną stalinizację, w tym również stalinizację nauki. Nadrzędnym celem stało się zdyskredytowanie dotychczasowych osiągnięć naukowych i oparcie się na wzorach radzieckich, a marksizm-

---

⁴⁹⁰ Analogiczna konferencja odbyła się w ZSSR w 1924 r.

⁴⁹¹ W. Michalska, *op. cit.*, s. 328.

⁴⁹² J. Puchalski, *op. cit.*, s. 381.

leninizm został uznany za podstawę metodologii badań naukowych. Najbardziej odczuwalnym skutkiem obrad owego Kongresu była likwidacja Polskiej Akademii Umiejętności i Towarzystwa Naukowego Warszawskiego oraz powołanie w ich miejsce, na wzór radziecki, Polskiej Akademii Nauk, utworzonej w październiku 1951 roku, co w praktyce oznaczało również likwidację autonomii poszczególnych uczelni i de facto ograniczenie ich roli jako ośrodków badawczych⁴⁹³.

Odnosząc się do spraw bibliotecznych, to na omawianym Kongresie nie poświęcono im zbyt dużo miejsca, najważniejszymi ustaleniami 9. Podsekcji Archiwoznawstwa i Bibliotekoznawstwa pod przewodnictwem J. Muszkowskiego: były następujące postulaty:

We wszystkich dziedzinach powinny istnieć nieliczne biblioteki centralne oraz sieć bibliotek specjalnych podległych centrali organizacyjnie. Biblioteki centralne z kolei utworzą wspólny pion organizacyjny. Będą one wspólnie ustalały plany pracy bibliograficznej i dokumentacyjnej i skoordynują sprawę zakupów...⁴⁹⁴

Spraw ustawodawstwa bibliotecznego nie poruszono.

5.4.3. V Zjazd Bibliotekarzy Polskich (Warszawa 1956)

Pierwszy po II wojnie światowej Zjazd Bibliotekarzy odbył się w dniach 16–18 lutego 1956 r., trzy lata po śmierci Józefa Stalina i był okazją do podsumowania dziesięciu lat bibliotekarstwa w Polsce Ludowej, zaś główny nacisk położono na nim na czytelnictwo⁴⁹⁵. Na omawianym Zjeździe podkreślano uchwalenie Dekretu jako wyraz troski Państwa o sprawy biblioteczne, zauważając, iż takie jego postanowienia jak uznanie bibliotek i ich zbiorów za narodowe mienie kulturalne czy obowiązek zakładania i utrzymywania księżnic przez Państwo są nadal aktualne⁴⁹⁶. Wskazano niemniej potrzebę jego nowelizacji oraz szybkie opracowanie i wydanie potrzebnych i wynikających z niego zarządzeń wykonawczych, zwłaszcza określających dokładnie kompeten-

---

⁴⁹³ M. Komaniecka, *Kongresy nauki polskiej w PRL*, „Forum Akademickie” 2017, nr 2, s. 61–64.

⁴⁹⁴ E. Kałuża, *Wczorajsza przyszłość: jutro bibliotekarstwa polskiego w artykułach „Przeglądu Bibliotecznego” z lat 1946–1988*, [w:] *Biblioteki XXI wieku... Czy przetrwamy?*, II Konferencja Biblioteki Politechniki Łódzkiej, [materiały konferencyjne], Łódź, 19–21 czerwca 2006, s. 22.

⁴⁹⁵ Czytelnictwo stało się jednym z narzędzi indoktrynacji społeczeństwa.

⁴⁹⁶ *Ogólnopolski Zjazd Bibliotekarzy. Warszawa 16–18 lutego 1956. Księga pamiątkowa*, B. Horodyski (red.), Wyd. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Warszawa 1957, s. 41.

cje i odpowiedzialność komórek resortowych za utrzymanie, pracę i rozwój poszczególnych bibliotek⁴⁹⁷. Jako niezbędne wskazano także zwiększenie kompetencji centralnej i terenowych administracji bibliotek w stosunku do wszystkich ich sieci i określenie praktycznych sposobów współpracy księżnic różnego typu. Podkreślono również konieczność nowelizacji ustawy o egzemplarzu obowiązkowym⁴⁹⁸, by odzwierciedlała ona potrzeby rosnącej sieci bibliotecznej.

5.4.4. VI Zjazd Bibliotekarzy (Warszawa 1968)

Kolejny – VI Zjazd Bibliotekarzy odbył się w dniach 12–14 lutego 1968 r. pod hasłem współpracy bibliotek, a przemawiał za tym fakt bardzo zaawansowanych prac na nową Ustawą Biblioteczną. Już w przemówieniu powitalnym Minister Kultury i Sztuki, L. Motyka, podkreślił, iż:

Ustawa wytyczy główne kierunki współpracy, wyznaczy organa doradcze, badawcze i wykonawcze niezbędne do kierowania ogólnokrajową siecią. Projekt ustawy przewiduje, że władze odpowiedzialne za rozwój nauki w Polsce będą ustalać plan specjalizacji zbiorów bibliotek naukowych, dostosowany do aktualnych i perspektywicznych potrzeb rozwoju nauki polskiej. Ustawa zakłada rozwijanie działalności bibliotek w oparciu o podstawy naukowe, rozszerza zadania i usprawnienia Biblioteki Narodowej oraz innych wielkich bibliotek w prowadzeniu prac badawczych⁴⁹⁹.

Rzeczona Ustawa, od dawna oczekiwana, budziła wielki nadzieje w naszym środowisku, czemu dano wyraz w podsumowaniu Zjazdu w stwierdzeniu:

Mamy nadzieję, że oświadczenie Ob. Ministra Motyki, iż projekt ustawy o bibliotekach został wniesiony pod obrady Rządu, stanie się etapem bliskiej realizacji włącznie z zarządzeniami wykonawczymi. Tego oczekujemy od Ministerstwa Kultury i Sztuki, oczekujemy od Rządu, oczekujemy od Partii. Na to liczy całe bibliotekarstwo polskie⁵⁰⁰.

---

⁴⁹⁷ *Op. cit.*, s. 44.

⁴⁹⁸ Ustawa z dnia 18 marca 1932 r. o bezpłatnym dostarczaniu druków dla celów bibliotecznych i urzędowej rejestracji (Dz. U. 1932 Nr 33, poz. 346, 347).

⁴⁹⁹ L. Motyka, *Przemówienie powitalne*, „Przegląd Biblioteczny” 1968, z. 1–2, s. 13.

⁵⁰⁰ J. Korpała, *Przemówienia końcowe*, „Przegląd Biblioteczny” 1968, z. 1–2, s. 203.

5.5. Dążenie środowiska bibliotekarskiego do uchwalenia ustawy

Po początkowej euforii związanej z przyjęciem nowego aktu jakim był Dekret, stonkowo wcześniej wśród bibliotekarzy zaczęły pojawiać się głosy, iż jego postanowienia wprowadzane są zbyt wolno. Szczególne zaniepokojenie budziła zwłaszcza bierność samorządów terenowych. Sejm uchwałą z 3 lipca 1947 r. wezwał Rząd do przyspieszenia prac nad wdrożeniem ustawy bibliotecznej⁵⁰¹, a trzeba tu dodać, że już w trzy miesiące wcześniej Edward Osóbka-Morawski, w kategorycznym tonie, zażądał od wojewodów nadesłania w ciągu sześciu tygodni raportów dotyczących stopnia realizacji omawianego Dekretu. Działania te przyniosły pewien skutek, Rada Dyrekcji Bibliotek, dzięki pozyskaniu dodatkowych środków pieniężnych, na początku roku 1948 kończyła bowiem formułowanie bibliotek powiatowych.

Zdaniem Zarzębskiego prawdziwie przełomowym dla organizacji bibliotek powszechnych było jednak wystąpienie Bolesława Bieruta na otwarciu radiostacji we Wrocławiu, w dniu 16.11.1947 r. Dzięki staraniom Rady Państwa powstał wtedy Komitet Upowszechniania Książki. Od tej chwili prace związane z wdrażaniem Dekretu w życie wyraźnie nabrały tempa, m.in. w ciągu kilku tygodni przeszkolono na specjalnych kursach prawie 2 000 tysięcy kandydatów na bibliotekarzy gminnych oraz 18 000 kandydatów na stanowisko kierowników punktów bibliotecznych⁵⁰².

W 1949 roku sytuacja jednak zupełnie się zmieniła, Józef Grycz przestał być naczelnym dyrektorem bibliotek, ze stanowiska w Narodowej Dyrekcji Bibliotek odwołano także Janiczka, nastąpił szybki proces likwidacji Państwowego Instytutu Książki⁵⁰³. Należy tu też wspomnieć, że w myśl postanowień Dekretu nadzór nad wszystkimi typami bibliotek sprawował Minister Oświaty, co zmieniło się w latach 1950–1951. W związku z reorganizacją administracji centralnej nastąpił podział kompetencji skupionych do tamtej pory we wspomnianym wyżej resorcie. W Ministerstwie Oświaty pozostała kuratela nad bibliotekami szkolnymi i pedagogicznymi, Ministerstwo Kultury przejęło pieczę nad bibliotekami publicznymi, a także Biblioteką Narodową, Minister-

---

⁵⁰¹ T. Zarzębski, *Geneza, życie...*, s. 288.

⁵⁰² *Op. cit.*, s. 289.

⁵⁰³ Ostatecznie zlikwidowano go w marcu 1950.

stwu Szkolnictwa Wyższego przypadają z kolei biblioteki szkół wyższych⁵⁰⁴. Od tego momentu Dekret stopniowo zaczął tracić swe znaczenie, a zawarte w nim przepisy nie do końca były przestrzegane. Konieczność jego nowelizacji dostrzeżono już w roku 1952, kiedy to na Ogólnokrajowej naradzie bibliotekarzy⁵⁰⁵ wiceminister Kultury i Sztuki stwierdził:

Dekret ten stworzył po raz pierwszy w Polsce podstawy organizacyjne i finansowe działalności bibliotek, zapewnił im jednolite kierownictwo, opiekę fachową i mimo konieczności jego nowelizacji stanowi podstawę prawną naszej działalności⁵⁰⁶.

Naczelną Dyrekcja Bibliotek przemianowana została na Centralny Zarząd Bibliotek. Kompetencje w sprawie księżnic zostały odebrane Ministerstwu Oświaty i zostały przekazane pod kuratelę Ministerstwa Kultury i Sztuki.

Dużą trudność stanowiły też kwestie finansowe. W 1952 roku Michalska, zgodnie z wytycznymi Dekretu, zamówiła książki dla bibliotek terenowych, ale wskutek innych wydatków, jak i zadłużenia jeszcze z roku 1951, faktury dla Domu Książki pozostały niezapłacone⁵⁰⁷, co w realiach gospodarki planowej było niedopuszczalne. Było to powodem odwołania Michalskiej ze stanowiska, która w podsumowaniu swej działalności stwierdziła, że zasadniczym celem działalności Centralnego Zarządu Bibliotek było upolitycznienie księżnic i uczynienie z nich jednego z elementów budowania socjalistycznej rzeczywistości. Co znamienne, po dymisji Michalskiej, biblioteki uzyskały nieco więcej samodzielności, aroganckie instrukcje zamieniły się w dyskusje i doradztwo.

Dylik pisał z kolei, iż

[...] nowelizacja Dekretu winna uwzględnić w fakt, że zagadnienie bibliotek ma ten sam ciężar gatunkowy co szkoły⁵⁰⁸.

Druga sprawa, którą poruszył to konieczność zapewnienia księżnicom odpowiednich warunków lokalowych. Autor zwrócił wreszcie uwagę, iż jedną z największych słabości Dekretu był brak rozporządzenia wykonawczego i postuluje, by przy okazji

---

⁵⁰⁴ M. Dembowska, *Problemy bibliotek naukowych*, „Przegląd Biblioteczny” 1970, z. 4, s. 323.

⁵⁰⁵ Narada odbyła się w dniach 29–30 maja 1952 r.

⁵⁰⁶ T. Zarzębski, *Geneza, życie...*, s. 291.

⁵⁰⁷ A. Dróżdż, *op. cit.*, s. 153.

⁵⁰⁸ Z. Dylik, *op. cit.*, s. 337.

jego nowelizacji wprowadzić zapis obligujący do wydania przepisów wykonawczych w ściśle określonym terminie⁵⁰⁹.

Postępujący marazm zaczęły przerywać coraz śmielej pojawiały się głosy nawołujące do powołania ośrodka dyspozycyjnego w zakresie bibliotekarstwa przy Prezydium Rady Ministrów⁵¹⁰. Jak wskazuje Zarzębski⁵¹¹, z trudem wywalczony Dekret coraz bardziej tracił na znaczeniu i stawał się swoistą dekoracją.

I rzeczywiście, postępujące zmiany i rozwój kraju spowodowały, że omawiany dokument zaczął coraz bardziej odstawać od potrzeb codzienności. W 1956 roku, na V Zjeździe Bibliotekarzy otwarcie już postulowano jego nowelizację,⁵¹² a zadanie to postawiono przed powołaną w 1959 r. Sekcją Bibliotek i Czytelnictwa, pod kierunkiem B. Horodyskiego. Członkowie Sekcji szybko zorientowali się, że sama nowelizacja jest działaniem niewystarczającym i konieczne jest stworzenie nowego prawa. Powstało kilkanaście projektów nowej ustawy⁵¹³, a jeden z nich, w 1963 roku, przedstawiono w „Bibliotekarzu” do powszechnej dyskusji.

Warto przytoczyć tu głos R. Kaczmarka⁵¹⁴, który podkreślił pomoc, jaką obdarzył jeden z głównych twórców ustawy, C. Kozioł⁵¹⁵ członków Sejmowej Komisji Kultury, której prezydium Sejmu zleciło przygotowanie opinii o projekcie ustawy o bibliotekach złożonym 29.02.1968 r. Rieczona komisja rozpoczęła prace od przeprowadzenia dyskusji z przedstawicielami Polskiej Akademii Nauk, Ministerstwa Kultury i Sztuki oraz Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich. Kaczmarek zauważył, że w rozmowach nie uczestniczył nikt z Resortu Oświaty, co *de facto* oznaczało akceptację projektu.

---

⁵⁰⁹ *Ibidem*, s. 341.

⁵¹⁰ Postulat taki zawarto w p. 8. rezolucji Konferencji Krynickiej, podobny pogląd wyraził w Sejmie poseł S. Zagórski w dniu 31.10.1951.

⁵¹¹ T. Zarzębski, *Geneza, życie...*, s. 291.

⁵¹² *Ogólnopolski Zjazd Bibliotekarzy...*, s. 68, 69.

⁵¹³ Pracowali nad nimi m.in. C. Kozioł czy F. Sedlaczek. Warto jeszcze nadmienić, że ani Kozioł, ani Horodyski nie doczekali wejścia w życie ustawy, której byli głównymi architektami. Horodyski zmarł w roku 1965, a Kozioł na dwa tygodnie przed uchwaleniem nowego prawa.

⁵¹⁴ R. Kaczmarek, *Wokół ustawy bibliotecznej*, „Przegląd Biblioteczny” 1969, z. 4, s. 308.

⁵¹⁵ Czesław Kozioł (1909–1968) – współtwórca nowoczesnego bibliotekarstwa polskiego, pracował na stanowisku m.in. wizytatora w Wydziale Bibliotek Powszechnych i Szkolnych oraz naczelnika Wydziału Bibliotek Naukowych w Naczelnej Dyrekcji Bibliotek. Przygotował projekty aktów normatywnych związanych z polityką biblioteczną, był autorem ok. 130 publikacji dotyczących szeroko pojętego bibliotekarstwa. Zob.: <http://www.sbp.pl/arttykul/?cid=20045&prev=>, [dostęp: 25.05.2021].

Kaczmarek przypomniał również, iż dyskusja nad kształtem nowej ustawy toczyła się przez wiele lat w środowisku bibliotekarskim, zwłaszcza pośród pracowników bibliotek naukowych, przy stosunkowo skromnym jednak udziale bibliotekarzy książnic powszechnych i związkowych. Wspomniał także o wkładzie jaki wniósł resort kultury, gdy rozesłał swój projekt ustawy o bibliotekach z 15.02.1963 r.

Trzeba tu dodać, że w ostatnich latach obowiązywania Dekretu, w kraju działało ponad 50 000 bibliotek, dysponujących bogactwem ponad 230 000 000 jednostek bibliotecznych⁵¹⁶, a 18 000 000 czytelników korzystało z łatwego, szybkiego i bezpłatnego dostępu do różnorodnych treści. Liczby te z całą stanowczością pozwalają stwierdzić, że te nieco ponad 20 lat, które dzieliły Dekret od Ustawy z 1968 r., nie było bynajmniej czasem zmarnowanym, a nowe prawo było odpowiedzią na jakże różne od powojennych realia. Potrzebne było rozwiązania, które potraktowałyby sprawy bibliotek kompleksowo, nowocześnie, na miarę nowej rzeczywistości społecznej i politycznej.

---

⁵¹⁶ E. Pawlikowska, *Ustawa o bibliotekach...*, s. 129.

Rozdział 6

Ustawa z dnia 9 kwietnia 1968 r. o bibliotekach

Rozdział niniejszy poświęcono zmianom jakie zaszły w naszym kraju po roku 1956, a w szczególności temu, jak wpłynęły one na sytuację bibliotek. Dalej omówiono szczegółowo zawartość Ustawy uchwalonej 09.04.1968 r. i obowiązującej blisko trzydzieści lat. Następnie autor niniejszej dysertacji wskazał jak środowisko odebrało nowy dokument przywołując głosy m.in. J. Kołodziejskiej czy H. Sawoniaka.

Zwieńczenie rozdziału stanowi przywołanie dyskusji, które na temat nowego aktu i bibliotek podejmowano na II i III Kongresie Nauki Polskiej oraz VII, VIII i IX Zjeździe Bibliotekarzy.

6.1. Zmiana sytuacji społeczno-politycznej w Polsce po 1956 r.

Śmierć Stalina (5.03.1953) spowodowała ożywienie nastrojów w całym bloku wschodnim, szczególnie widoczne na Węgrzech i w Polsce, a wspierane dodatkowo przez ośrodki kierowane przez Stany Zjednoczone Ameryki. Śmierć B. Bieruta, I sekretarza KC PZPR (12.03.1956) pogłębiła te tendencje, a jego następcą, E. Ochab, nie posiadał charyzmy przywódczej, stąd nie potrafił utrzymać jedności w szeregach partyjnych⁵¹⁷. Nie było też zgody co do oceny przeszłości. Tak zwana Frakcja Puławska za zbrodnie okresu stalinowskiego obwiniała jedynie przywódców radzieckich, nie chcąc obciążać nimi osób realizujących tę politykę w naszym kraju. Frakcja Natolińska z kolei żądała ukarania stalinowców tak polskich, jak i radzieckich, widząc przy tym w ZSSR

---

⁵¹⁷ A. Czubiński, *Ewolucja systemu politycznego w Polsce w latach 1914–1998*, t. 2: *Polska Ludowa (1945–1989)*, cz. 1: *Zbiór studiów*, s. 180; <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/151936#structure> [dostęp: 25.10.2020].

gwaranta stabilności granic polskich. Dodać tu należy, że duża część członków KC PZPR, jak choćby Józef Cyrankiewicz⁵¹⁸, nie deklarowała się po żadnej ze stron. Coraz wyraźniej dały się słyszeć głosy a uniezależnieniu się od Związku Radzieckiego.

Kryzys pogłębiała bardzo trudna sytuacja ekonomiczna naszego kraju. Stopa życiowa uległa obniżeniu, a forsowane tak zwane normy produkcyjne dodatkowo ją pogarszały. Władza obawiała się protestów, przy czym ich źródła upatrywano na Górnym Śląsku, w Łodzi lub Warszawie, tymczasem strajk generalny wybuchł 28.06.1956 r. w Poznaniu⁵¹⁹. Skala wydarzeń zaskoczyła rządzących, którzy nie chcieli przyznać, że winna im jest ich nieudolna polityka, zamiast tego obwiniano działalność agentury USA. Nie panując nad kryzysem władza zwolniła z aresztu Gomułkę i zwróciła się do niego z prośbą o pomoc. W toku dyskusji ustalono, że Gomułka powinien stanąć na czele partii. W tym czasie na nasz kraj ruszyły radzieckie dywizje pancerne z Pomorza i Dolnego Śląska, co spowodowało falę demonstracji antyradzieckich, a wspomniany Gomułka uzyskał autorytet jako krzewiciel idei suwerenności narodowej. Nikita Chruszczow przyjął jego wyjaśnienia, iż Polska nie zamierza wystąpić z Układu Warszawskiego, a jedynie przeprowadzić reformy mające na celu umocnienie państwa.

W listopadzie 1956 r. Gomułka wraz z Cyrankiewiczem przebywali w ZSSR, gdzie ustalono dalsze zasady współpracy obu krajów i partii, a sytuacja w Polsce zaczynała się poprawiać.

Rok 1956 był okresem wielkich zmian dla państwa uzależnionych od ZSSR. Był to czas klęski idei marksizmu-leninizmu i zwycięstwa koncepcji socjaldemokracji. Prestiż Związku Radzieckiego na arenie międzynarodowej znacznie ucierpiał, a Stalina zaczęto porównywać z Hitlerem. Rozwiązano Biuro Informacyjne Partii Komunistycznych i Robotniczych, dzięki czemu koordynująca rola KPZR wyrażała się już jedynie w zwoływanych konferencjach międzynarodowych, na których trudno było o jednomyślne stanowisko, gdyż każda z partii rozwijała się samodzielnie.

Wielką rolę spełniła też ogłoszona 30.10.1956 r. deklaracja: O podstawach rozwoju i dalszego umacniania przyjaźni i współpracy między ZSRR a innymi państwami socjalistycznymi, w której określono zasady poszanowania suwerenności, integralności terytorialnej oraz nieingerowania w sprawy wewnętrzne poszczególnych krajów⁵²⁰. Pod-

---

⁵¹⁸ Józef Cyrankiewicz (1911–1989) – działacz komunistyczny, członek PZPR, pięciokrotny premier Polski w latach 1947–1952 i 1954–1970.

⁵¹⁹ A. Czubiński, op. cit., s. 183.

⁵²⁰ *Ibidem*, s. 188.

kreślić wreszcie należy znaczną demokratyzację stosunków wewnętrznych w Związku Radzieckim i pozostałych krajach socjalistycznych w Europie⁵²¹, wystarczy tu wspomnieć chociażby o odsuniętych od władzy w 1964 r. Chruszczowie, którego nie pozbawiono życia, co w okresie sprawowania władzy przez Stalina byłoby niemożliwe.

Wszystkie te aspekty miały olbrzymie znaczenie dla krajów demokracji ludowej, które od tego momentu nie musiały obawiać się już interwencji radzieckiej na swoim terytorium.

Zachód uznał z kolei, iż układ sił wytworzony w 1956 r. przetrwa dłuższy czas, upatrując szanse na zmiany w długotrwałej ewolucji poszczególnych państw bloku wschodniego⁵²².

Trzeba tu zaznaczyć, że sowietyzacja kraju, a następnie odwilż miały oczywiście wpływ na sytuację bibliotek, co trafnie zauważyła M. Pidłypczak-Majerowicz⁵²³:

[...] do 1956 r. powstało blisko 650 aktów prawnych potwierdzających centralne zarządzanie bibliotekami. Kontroli państwa i poddano gromadzenie, przechowywanie i wyjątkowe udostępnianie w bibliotekach druków wycofanych, ustalono prenumeratę literatury partyjnej do bibliotek szkolnych, prenumeratę czasopism radzieckich i Wielkiej Encyklopedii Radzieckiej do bibliotek pedagogicznych oraz ewidencję kadr bibliotecznych⁵²⁴.

Dalej wskazała, że do wspomnianego roku działaniami legislacyjnymi objęto także biblioteki pedagogiczne, nową sieć bibliotek Polskiej Akademii Nauk, około 100 bibliotek placówek naukowych PAN i towarzystw naukowych, a także biblioteki szkół wyższych.

Lata 1956–1967 przyniosły z kolei blisko 400 różnych aktów prawnych, które były najczęściej nowelizacją powstałych wcześniej przepisów. W roku 1958 utworzono dwie grupy zawodowe, bibliotekarza dyplomowanego oraz dyplomowanego pracownika dokumentacji naukowej, a w roku 1960 przekształcono Centralny Instytut Dokumentacji

---

⁵²¹ Beria był ostatnim przywódcą radzieckim straconym w zamachu stanu.

⁵²² A. Czubiński, *op. cit.*, s. 191.

⁵²³ Urodzona w 1946 r. Absolwentka bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego. Pracowała w Bibliotece Uniwersyteckiej we Wrocławiu (1969–1986), Instytucie Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Wrocławskiego (1987–2005) oraz w Instytucie Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie (2004–2013). Autorka wielu publikacji z zakresu bibliologii. Zob.: <https://wydawnictwo.ossolineum.pl/products/author/170> [dostęp: 28.05.2021].

⁵²⁴ M. Pidłypczak-Majerowicz, *Polskie prawo biblioteczne po drugiej wojnie światowej*, [w:] *Biblioteki naukowe, ośrodki naukowej informacji wojskowej wyższych uczelni wojskowych*, [materiały konferencyjne], Wrocław, 2 czerwca 1998, s. 170.

Naukowo-Technicznej w Centralny Instytut Informacji Naukowo-Technicznej i Ekonomicznej i utworzono sieć ośrodków informacji naukowej⁵²⁵.

6.2. Omówienie zawartości aktu prawnego

Dekret utracił moc obowiązującą dnia 17 lipca 1968 r., bowiem 9 kwietnia 1968 r. Sejm uchwalił Ustawę o bibliotekach, nowe prawo, które aktualizowało i rozwijało przepisy Dekretu, dostosowując je do ówczesnych realiów. Nowy akt obowiązywał przez prawie trzydzieści lat, a jedyne poważniejsze jego nowelizacje związane były ze zmianami w organizacji władz w naszym państwie, zwłaszcza z reaktywowaniem samorządu terytorialnego⁵²⁶.

Omawiany dokument⁵²⁷ składa się z 10 rozdziałów. W rozdziale 1 zawarto przepisy ogólne i podkreślono, że księżnice stanowią dobro narodowe, Wyznaczono im zadania, którymi były gromadzenie, opracowywanie i udostępnianie zbiorów, a ponadto działalność bibliograficzna, dokumentacyjna oraz naukowo-badawcza.

W rozdziale 2 omówiono przepisy organizacyjne dotyczące tworzenia, łączenia czy przekształcania księżnic, określono obowiązki organów ich nadzorujących, a także wskazano kompetencje i zadania Państwowej Rady Bibliotecznej.

Rozdział 3 poświęcono ogólnokrajowej sieci bibliotecznej, w ramach której nałożono na księżnice obowiązek współpracy, podkreślono, że korzystanie z bibliotek jest bezpłatne, a nadzór nad ową siecią powierzono MKiS.

Rozdział 4 traktuje o bibliotekach naukowych, określono w nim ich zadania i kompetencje. Artykuł 18 niniejszego rozdziału poświęcono Bibliotece Narodowej, wskazano ją jako centralną bibliotekę państwa, szczegółowo opisano jej funkcje, a nadzór nad nią powierzono MKiS.

Rozdział 5 poświęcono bibliotekom fachowym, które miały służyć zakładom pracy. Bibliotekom fachowym, które nie wchodziły w skład sieci, pomocą służyć mieli właściwi ministrowie.

---

⁵²⁵ *Ibidem*, s. 171.

⁵²⁶ B. Howorka, *Sto lat Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich w działaniach o ustawę o bibliotekach i zawód bibliotekarza*, „Forum Bibliotek Medycznych” 2017, nr 1, s. 30.

⁵²⁷ Ustawa ... 1968, *op. cit.*

Bardzo krótki rozdział 6 traktował o bibliotekach szkolnych, miały one służyć pomocą w realizacji programu nauczania oraz, co bardzo ciekawe, doskonaleniu zawodowemu nauczycieli.

Rozdział 7 zawiera postanowienia o bibliotekach publicznych, które winny służyć rozwojowi wiedzy i kultury w społeczeństwie. Bezpośredni nadzór nad owymi książnicami miały sprawować organy prezydiów właściwych rad narodowych, zaś naczelny MKiS. W artykule 25 podkreślono, iż obszar działania bibliotek publicznych powinien odpowiadać podziałowi administracyjnemu państwa, zaś w artykule 28 nałożono na szpitale i inne zakłady opieki społecznej obowiązek obsługi bibliotecznej pacjentów.

Rozdział 8 poświęcony był pracownikom bibliotek, tworzył on grupę zawodową bibliotekarzy, jednak dawał możliwość zatrudniania w książnicach *w razie potrzeby* specjalistów z innych dziedzin.

Rozdział 9 o tytule, *Przepisy szczególne*, zawierał postanowienia dotyczące egzemplarza obowiązkowego, nakładając na wydawców obowiązek przekazywania bibliotekom wydawanych druków.

W Rozdziale 10 zawierającym przepisy końcowe stwierdzono, że właściwi ministrowie oraz Państwowa Akademia Nauk mogą, w porozumieniu z MKiS, wyłączyć spod przepisów Ustawy niektóre podległe im biblioteki.

Ustawa o bibliotekach a dekret o bibliotekach i opiece nad zbiorami bibliotecznymi

Od czasu wydania dekretu o bibliotekach 17 kwietnia 1946 r. nastąpił znaczny rozwój działalności książnic i jasnym stało się, że nowe zadania przed nimi stojące nie znajdują odzwierciedlenia w aktualnych przepisach. Odpowiedzią na to była nowa ustawa z dnia 9. kwietnia 1968 r. Zawarto w niej przepisy dotyczące zasad tworzenia, organizacji i działalności bibliotek we wszystkich resortach, działalności bibliotek powszechnych, współpracy bibliotek w zakresie wymiany międzybibliotecznej, ochrony zbiorów oraz ich udostępniania, doskonalenia metod prac bibliograficznych, a także kształcenia kadry bibliotekarskiej. Co istotne, omawiany akt nie naruszał przepisów wprowadzonych innymi ustawami (np. w stosunku do bibliotek uczelnianych) i skupiał się bardziej szczegółowo na bibliotekach publicznych, jako tych, które mają fundamentalne znaczenie dla rozwoju czytelnictwa⁵²⁸. W zakresie nadzoru nad książnicami

---

⁵²⁸ C. Kozioł, *op. cit.*, s. 171.

wprowadzono decentralizację uprawnień administracji państwowej, jednocześnie wprowadzając sieci resortowe⁵²⁹. Uprawnienia Ministra Kultury i Sztuki poszerzono o tworzenie zasad w sprawach dotyczących ogółu bibliotek i kontrolę ich stosowania (art. 16), a ponadto o zwierzchnictwo nad bibliotekami publicznymi i Biblioteką Narodową⁵³⁰.

Państwowa Rada Biblioteczna, którą przewidział Dekret z 1946 r., nigdy nie została powołana⁵³¹, nowy akt zaś szczegółowo określał jej zadania, które stanowiły:

- 1) zgłaszanie wniosków w sprawach polityki bibliotecznej i jej realizacji,
- 2) wypowiedanie się w sprawach potrzeb bibliotekarstwa i czytelnictwa oraz składanie wniosków w tych sprawach,
- 3) opiniowanie projektów aktów normatywnych z zakresu bibliotekarstwa,
- 4) zgłaszanie wniosków w sprawach ustalania i stosowania zasad określonych w art. 16,
- 5) wypowiedanie się w sprawach budownictwa obiektów bibliotecznych⁵³².

Uwagę poświęcono też bibliotekom fachowym, włączając je do ogólnokrajowej sieci bibliotecznej i określając ich zadania.

Warto w tym miejscu odnieść się również do artykułu 36, w którym zawarto zapis dający uprawnienia organom do spraw kultury do zabezpieczenia materiałów bibliotecznych narażonych na zniszczenie lub uszkodzenie. Dekret z 1946 nie podejmował tej kwestii w ogóle. Usunięto za to, w praktyce już martwy, przepis o przejmowaniu bibliotek prywatnych i oddawaniu ich w depozyt zakładom naukowo-badawczym.

Niezwykle ważne są również artykuły 32 i 33, traktujące o egzemplarzu obowiązkowym. Stwierdza się w nich co następuje:

[...] wydawca obowiązany jest bezpłatnie dostarczać bibliotekom egzemplarze wydawanych druków, zwane dalej egzemplarzami obowiązkowymi. Obowiązek ten dotyczy również druków wykonanych za granicą dla wydawców krajowych oraz wykonanych w kraju dla wydawców zagranicznych. I dalej: Minister Kultury i Sztuki może zobowiązać jednostki organizacyjne, które wydają materiały biblioteczne, nie wymienionych wyżej do bezpłatnego dostarczania bibliotekom egzemplarzy obowiązkowych tych materiałów bibliotecznych.

Według autora niniejszej dysertacji szczególnie istotny jest jednak artykuł 19 omawianego dokumentu dający podstawy do specjalizacji zbiorów bibliotek naukowych

---

⁵²⁹ Ustawa ... 1968, *op. cit.*, art. 12 ust. 2: „Biblioteki państwowe, podległe ministrowi lub przez niego nadzorowane, stanowią sieć resortową w ramach ogólnokrajowej sieci bibliotecznej”.

⁵³⁰ C. Kozioł, *op. cit.*, s. 171.

⁵³¹ Podobną w założeniach Radę Książki powołano 20.09.1945 r. Odpowiedzialny za to był prawdopodobnie Józef Grycz.

⁵³² Ustawa ... 1968, *op. cit.*, art. 10, ust. 2.

oraz artykuł 20, traktujący o prowadzeniu przez wyznaczone biblioteki prac naukowo-badawczych, służących rozwojowi bibliotekarstwa i doskonaleniu pracowników bibliotek. Jest to tym donioślejsze, że Dekret z 1946 roku zupełnie tej kwestii nie podejmował. Kolejnym aspektem, wymagającym podkreślenia jest artykuł 29, w którym stwierdzono, że

[...] pracownicy, zatrudnieni na stanowiskach bibliotekarskich, tworzą zawodową grupę bibliotekarzy.

Wraz z przepisami pozwalającymi na zatrudnianie w bibliotekach naukowych pracowników naukowo-badawczych, a także bibliotekarzy dyplomowanych dało to podstawę do zatrudniania w księżnicach odpowiednio wykwalifikowanej kadry. Dodać trzeba, iż aż do roku 1984, to jest do momentu wejścia w życie przepisów wykonawczych wydanych na podstawie postanowień ustawy z dnia 26 kwietnia 1984 r. o upowszechnianiu oraz o prawach i obowiązkach pracowników upowszechniania kultury⁵³³, obowiązywały wydane na podstawie omawianego dokumentu jednolite przepisy o stanowiskach, wymaganiach kwalifikacyjnych i o wynagrodzeniach bibliotekarzy zatrudnionych w bibliotekach⁵³⁴.

Należy w tym miejscu podkreślić, że projekt omawianego dokumentu był kilkakrotnie dyskutowany w toku uzgadniania z resortami, a w roku 1963 został wydrukowany jako wkładka do miesięcznika „Bibliotekarz”, co poskutkowało szeroką dyskusją społeczną nad nim⁵³⁵.

6.3. Stanowisko środowiska bibliotekarskiego w sprawie ustawy na łamach prasy specjalistycznej i naukowej

Omawiana ustawa, jak wcześniej wspomniano, była szeroko dyskutowana m.in. przez Komitet Nauki i Techniki, Polską Akademię Nauk, Ministerstwo Oświaty i Szkolnictwa Wyższego, Ministerstwo Kultury i Sztuki, prezydium wojewódzkich rad narodowych oraz

---

⁵³³ Ustawa z dnia 26 kwietnia 1984 r. o upowszechnianiu kultury oraz o prawach i obowiązkach pracowników upowszechniania kultury (Dz. U. 1984 Nr 26, poz. 129).

⁵³⁴ Nie dotyczyło to bibliotekarzy dyplomowanych podległych Ministrowi d. Szkolnictwa Wyższego.

⁵³⁵ C. Kozioł, *op. cit.*, s. 172.

Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich⁵³⁶. W przekonaniu twórców miała zatem na długie lata, podobnie jak jej poprzednik, stanowić podstawę funkcjonowania bibliotek, zapewniając im rozwój i czyniąc z nich ważne narzędzie rozwoju społeczeństwa.

Jak pisał B. Howorka⁵³⁷

[...] akt ten został bardzo pozytywnie odebrany przez naszą grupę zawodową, a było to spowodowane współpracą wielu wybitnych jej przedstawicieli przy jego tworzeniu.

Dalej podkreślił oparcie się na tym wszystkim, co było dobre i sprawdziło się w Dekrecie z 1946 r. oraz zaangażowanie SBP w prace nad Ustawą i brak znaczącej ingerencji władz w ostateczny kształt tekstu⁵³⁸. Howorka stwierdza, że nowy akt odpowiadał swoim czasom i traktował sprawy biblioteczne w sposób kompleksowy i nowoczesny. Dalej podkreśla, że szczególnie ważne były przepisy o sieciach bibliotecznych, co zobowiązywało księżnice do współpracy w zakresie gromadzenia, opracowania i udostępniania zbiorów. Skutkowało to konferencjami, wymianą doświadczeń, a co za tym idzie rzeczywistym rozwojem bibliotekarstwa polskiego⁵³⁹. Jako niezmiernie istotne wskazuje także Howorka zobowiązanie organów nadzorujących biblioteki do zapewnienia im właściwych warunków do działania i rozwoju, na przykład przez zapewnienie lokali czy specjalistycznego wyposażenia⁵⁴⁰.

Głos na temat nowej ustawy zabrała też E. Pawlikowska, wicedyrektor Departamentu Pracy Kulturalno-Oświatowej i Bibliotek MKiS, stwierdzając, iż

[...] biblioteki pod koniec 25-lecia PRL wychodzą z poważnymi sukcesami, uzbrojone w nowoczesną ustawę gwarantującą im stały, systematyczny rozwój oparty o badania naukowe⁵⁴¹.

Jadwiga Kołodziejska, m.in. redaktor naczelna miesięcznika „Bibliotekarz” za swój obowiązek uznała włączyć się do dyskusji nad przyszłością polskiego bibliotekarstwa⁵⁴². Kołodziejska zauważyła, że głównym kierunkiem wytyczonym przez ten do-

---

⁵³⁶ R. Kaczmarek, *Za ustawą o bibliotekach, przemówienie poselskie*, „Bibliotekarz” 1968, nr 6, s. 169.

⁵³⁷ B. Howorka, *Bibliotekarz i prawo...*, s. 70.

⁵³⁸ Należy tu wspomnieć o wydarzeniach z wiosny 1968, co z pewnością było przyczyną takiego stanu rzeczy.

⁵³⁹ Zdaniem Howorki, trzeba dodać, sprawy sieci bibliotecznej w ustawie z 1997 r. to znaczący krok w tył w stosunku do uregulowań z roku 1968.

⁵⁴⁰ B. Howorka, *Bibliotekarz i prawo...*, s. 70.

⁵⁴¹ *Sprawy bibliotek i czytelnictwa w prasie*, „Bibliotekarz” 1969, nr 6, s. 183.

⁵⁴² *Dyskutujemy nad ustawą o bibliotekach*, [J. Kołodziejska, T. Zarzębski, B. Olejniczak i in.], „Bibliotekarz” 1969, nr 7–8, s. 218.

kument jest współpraca bibliotek w ramach sieci, jednak brak form organizacyjnych, co okazało się w praktyce, stanowi realne niebezpieczeństwo, zwłaszcza w kontekście decentralizacji nadzoru nad księżnicami. Dalej stwierdza, iż konferencje organizowane przez Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich przyczyniły się wprawdzie do poszerzenia wiedzy w takich dziedzinach jak chociażby gromadzenie czy specjalizacja zbiorów, niemniej daleka jest jeszcze droga do zastosowania tejże wiedzy w praktyce. Kołodziej-ska twierdzi, że wyjściem z sytuacji może stać się współpraca bibliotek o charakterze regionalnym, na co wskazują sukcesy w takim właśnie podejściu do problemu w krajach skandynawskich. Dalej jako niezbędne wskazuje opracowanie budżetu niezbędnego do realizacji Ustawy, dodając jednak, że rozproszenie organizacyjne bibliotekarstwa polskiego skazuje na niepowodzenie wszelkie próby jego modernizacji. Swe rozważania kończy ona pytaniem o program rozwoju polskiej sieci bibliotecznej, a w zasadzie o to, kto ów program powinien opracować i jaka winna być w tym rola SBP.

Tadeusz Zarzębski z biblioteki PAN w Warszawie⁵⁴³ poddał w wątpliwość celowość łączenia w jednej komórce administracji centralnej państwa nadzoru nad określoną siecią bibliotek z generalnym, ogólnym nadzorem nad bibliotekami i organizacją bibliotekarstwa w kraju. Dodatkowy problem widział ponadto w powstaniu ogólnokrajowej sieci ośrodków informacji naukowej, co prowokowało pytanie o ustalenie założeń co do wspólnego rozwoju tak bibliotek, jak i owych właśnie ośrodków. Dalej wskazuje komputeryzację jako przyszłość w pracy bibliotek i udzielaniu informacji, co wymaga jego zdaniem położenia nacisku na specjalizacje bibliotek i kształcenie odpowiednich kadr. Jako środek do tego celu widzi Zarzębski powołanie odpowiedniej komórki, złożonej z wybitnych specjalistów, którzy planowaliby owe prace a następnie wdrażali je w życie. Dyskusja na ustawę uruchamiała również wymianę poglądów w obszarach koncepcyjnych. Przy okazji dyskusji na temat pojawiały się wątki poboczne lub trudne do uzasadnienia jako przedmiot ustawy.

Zgoła odmiennie widział z kolei ten problem B. Olejniczak z Biblioteki Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk⁵⁴⁴. Jego zdaniem nie było konieczności powołania jeszcze jednej komórki, gdyż zadaniem tym powinna zająć się Państwowa Rada Biblioteczna. Wskazywał on SBP jako organ opiniotwórczy i inicjujący powstawanie odpowiednich zarządzeń we właściwych resortach, zwłaszcza w MKiS. Oczywiście zada-

---

⁵⁴³ *Ibidem*, s. 219.

⁵⁴⁴ *Ibidem*, s. 220.

nie to miałyby SBP wykonywać za pośrednictwem przywołanej wyżej Rady. Dalej jako niezbędne wskazuje Olejniczak jednolite zasady sprawdzania kompetencji bibliotekarzy i uściślenie nomenklatury, a także wprowadzenie jasnych wymogów kwalifikujących na dane stanowisko w ksiąźnicy.

Stanisław Badoń z Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej w Szczecinie⁵⁴⁵ zwrócił uwagę, iż Państwowa Rada Biblioteczna zajmować się będzie w pierwszej kolejności zagadnieniami ogólnokrajowymi, zaś biblioteki regionalne winny rozwiązywać problemy-przynajmniej na razie we własnym zakresie. Dalej postulował konieczność analizy zasadności istnienia poszczególnych bibliotek na danym obszarze, stwierdzając, że być może lepiej byłoby gdyby niektóre z nich zostały połączone, bądź nawet zlikwidowane. Zdaniem Badonia pozwoliłoby to na lepsze wykorzystanie gromadzonych księgozbiorów i doskonalsze spełnianie swej roli przez ksiąźnice, tak ze względów społecznych, jak i ekonomicznych.

Henryk Sawoniak⁵⁴⁶ z Biblioteki Narodowej z kolei był zdania, że

[...] nowa ustawa stawia sobie śmiałe cele. Ich realizacja oznaczałaby wprowadzenie w czyn określonej polityki bibliotecznej, której dotychczas – pomijając wczesny okres powojenny – właściwie nie było.

Dalej stwierdził, że Państwowa Rada Biblioteczna jest organem jedynie doradczym i bez kompetencji w zakresie zarządzania nie wniesie żadnej nowej jakości. Według Sawoniaka należy zreorganizować organ wykonawczy przy MKiS, bez tego bowiem wszystkie postulaty bibliotekarzy zostaną jedynie postulatami, których nikt nie wcieli w życie. Idealnym rozwiązaniem byłoby wg niego powołanie fachowych zespołów do sprawy zbadania kondycji polskiego bibliotekarstwa, sformułowanie odpowiednich wniosków i wprowadzenie ich w życie. Sawoniak zdaje sobie sprawę, iż wymaga to olbrzymich nakładów finansowych, jednak ich powołanie wskazuje jako jedno z naj-

---

⁵⁴⁵ *Ibidem*, s. 223.

⁵⁴⁶ Henryk Sawoniak (1912–2003) – bibliotekarz, bibliograf, autor publikacji słownikowych i bibliograficznych z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej. W 1947 roku otrzymał etat w filii Biblioteki Szkoły Głównej Handlowej w Łodzi, gdzie pracował do końca 1950 r. W roku 1951 został zatrudniony w Instytucie Bibliograficznym Biblioteki Narodowej w Warszawie, początkowo jako kierownik Pracowni Centralnie Drukowanych Kart Katalogowych, następnie – kierownik Pracowni Dokumentacji Księgoznawczej. W latach 1955–1972 był kierownikiem Zakładu Teorii i Organizacji Bibliografii. W 1972 roku podjął pracę w Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego na stanowisku starszego kustosa dyplomowanego w Oddziale Prac Naukowych. W 1977 roku przeszedł na emeryturę. Zob.: J. Sadowska, *Henryk Sawoniak (1912–2003)*, „Zagadnienia Informacji Naukowej” 2003, nr 1, s. 87–90.

ważniejszych zadań stojących przed Radą. Badania te muszą być dotowane centralnie, gdyż sfinansowanie ich przekracza możliwości poszczególnych bibliotek, a poza tym decentralizacja finansowania z pewnością spowodowałaby powielanie prac badawczych.

Sawoniak wyraża także ubolewanie, że ustawę o bibliotekach opracowano w rozdzieleniu z ustawą o jednolitym systemie informacji naukowej. Palącym problemem była dla Sawoniaka współpraca, a raczej jej brak, między bibliotekami, a owymi ośrodkami informacji naukowej właśnie, cele działania obu sieci są bowiem niewątpliwie zbieżne⁵⁴⁷.

Hanna Zasadowa z Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie⁵⁴⁸ wyraziła zaniepokojenie, że biblioteki szkół wyższych są nielicznie reprezentowane w Państwowej Radzie Bibliotecznej, a przecież to właśnie biblioteki uczelniane są największą bazą piśmiennictwa naukowego. Palącym problemem jest wg niej brak odpowiednio wykształconej kadry bibliotecznej oraz fakt, że na stanowiska bibliotekarzy desygnowani są w owych księżnicach asystenci. Dalej wskazuje, że niezbędna jest

[...] skoordynowana akcja wszystkich kompetentnych czynników odpowiedzialnych za właściwe formy kształcenia pracowników bibliotecznych dla różnego typu bibliotek i na różnych poziomach.

Alina Janik z Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej we Wrocławiu⁵⁴⁹, poddała z kolei w wątpliwość czy Państwowa Rada Biblioteczna pełnić będzie funkcję metodyczną, co byłoby bardzo potrzebne bibliotekom publicznym. Wskazuje tu Instytut Książki i Czytelnictwa jako organ pomocniczy w poszerzaniu wiedzy i kompetencji pracowników tychże właśnie bibliotek. Dalej wskazuje, że konieczne jest sprecyzowanie zadań bibliotek wojewódzkich i znów przywołuje tu Instytut Książki i Czytelnictwa jako ten właściwy organ do podjęcia się tego zadania. Ogromnym problemem jest też wg niej przeznaczanie na inny cel lokali, które pierwotnie miały być bibliotekami.

Zdaniem autora niniejszej dysertacji szczególnie interesujący był głos S. Siekierskiego z Instytutu Książki i Czytelnictwa⁵⁵⁰. Otwarcie stwierdza on iż:

[...] zbyt wiele dezyderatów formułowano w sposób niekonkretny, ogólnikowy, bez podkreślania wielkości tych zjawisk. Taki sposób postulowania nie wydaje się skuteczny i dalej: ten brak kon-

---

⁵⁴⁷ *Dyskutujemy nad ustawą...*, s. 227.

⁵⁴⁸ *Ibidem*.

⁵⁴⁹ *Ibidem*, s. 232.

⁵⁵⁰ *Ibidem*, s. 233.

kretności, oderwanie postulatów od sprecyzowanego planu potrzeb, od planu działania są przyczyną bezskuteczności naszych dezyderatów.

Jako środek do osiągnięcia sukcesu wskazuje Siekierski określenie zadań i potrzeb jakim ma służyć dana biblioteka. Kto miałby określić owe zadania? Otóż Siekierski widzi w tej roli Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, które mogłoby jeżeli nie wyřęczyć w tej materii Państwową Radę Biblioteczną, to przynajmniej być dla niej ciałem pomocniczym. Siekierski jest zdania, że przeprowadzenie tych badań pozwoliłoby lepiej finansować rzeczywiste potrzeby księżnic. Zdaniem Siekierskiego bardzo niepokojące jest żądanie wszystkiego dla wszystkich, a nowa Ustawa

[...] wyzwoliła niezbyt chyba przemyślaną dążność do przesadnego domagania się ujednolicenia wszystkiego, podporządkowania funkcji wszystkich bibliotek jakimś mglistym ideałom ogólnym – do centralnego rozstrzygnięcia wszystkich spraw⁵⁵¹.

Dalej wyraża on pogląd, że nowy akt daje możliwość harmonijnego rozwoju wszystkich typów bibliotek, zatem należy skupiać się na możliwościach, które z tego wynikają, nie zaś punktować ewentualne jego braki, co może i jest działaniem efektywnym, ale bezproduktywnym.

Dyskusja na temat nowego prawa toczyła się też na łamach „Przeglądu Bibliotecznego”, m.in. J. Kołodziejka⁵⁵² zwróciła uwagę, iż

[...] wieloletnim pracom redakcyjnym nad Ustawą nie towarzyszyły badania nad zagadnieniami organizacyjnymi poszczególnych sieci bibliotecznych, nad stopniem ich przygotowania do udziału w sieci ogólnokrajowej⁵⁵³.

Dalej jako niezbędne wskazała ona przygotowanie budżetu, który umożliwiłby wykonanie założeń Ustawy. Wielką nadzieję pokłada Kołodziejka w powołaniu Państwowej Rady Biblioteczej postulując, iż jej działalność winna skupić na stworzeniu warunków do efektywnej współpracy wszystkich typów bibliotek.

Warto w tym miejscu dodać, że w latach 1968–1974 wydano ogółem 28 aktów wykonawczych do Ustawy⁵⁵⁴, a jej realizacja odbywała się w odniesieniu do ogólnej sytu-

---

⁵⁵¹ *Ibidem*, s. 234.

⁵⁵² Jadwiga Kołodziejka (1928–2016) – bibliotekoznawca, autorka ponad 700 publikacji z zakresu społecznej roli książki, biblioteki i czytelnictwa. W latach 1968–2000 kierownik Instytutu Książki i Czytelnictwa Biblioteki Narodowej. Zob.: *Profesor Jadwiga Kołodziejka*, „Bibliotekarz” 2016, nr 7/8, s. 29–30.

⁵⁵³ J. Kołodziejka, *Perspektywy rozwoju bibliotekarstwa...*, s. 20.

⁵⁵⁴ W latach 1968–1969 – 10, 1970–1972 – 7, w 1973 – 7, a w 1974 – 4. Były to m.in.:

acji społeczno-ekonomicznej kraju. Ewa Pawlikowska⁵⁵⁵ zauważyła, iż nie opracowano niestety jednolitego programu, który obejmowałby całokształt spraw bibliotecznych, co stanowiło istotną trudność w realizacji nowych przepisów. Dalej stwierdziła, że nowe rozwiązania, tj. Państwowa Rada Biblioteczna i resortowe sieci biblioteczne są wprawdzie jeszcze dalekie od kompletności, ale to właśnie one dają nadzieję, że taki jednolity system jednak powstanie. Jako sukcesy zapisów w nowej ustawie wymieniła włączenie do sieci niektórych bibliotek towarzystw naukowych, bowiem plan utworzenia bibliotecznych sieci resortowych Ministerstwa Obrony Narodowej i Polskiej Akademii Nauk, objęcie niektórymi przepisami Ustawy Bibliotek Związków Zawodowych, wydanie dla bibliotek szkolnych i pedagogicznych statutów regulujących ich działalność, a także nowe statuty dla Biblioteki Narodowej i Centralnej Biblioteki Statystycznej⁵⁵⁶. W dziedzinie opracowywania zbiorów sporządzono obszerną instrukcję, do której jednak pewne zastrzeżenia wniosły niektóre biblioteki naukowe, stąd też wystąpiły one z postulatem częściowej jej nowelizacji. Rozczarowanie budzi też fakt, że Państwowa Rada Biblioteczna nie podjęła problemu budownictwa bibliotecznego⁵⁵⁷.

Budzi zdziwienie fakt, że zarówno na łamach „Bibliotekarza”, jak i „Przeglądu Bibliotecznego”, ukazało się stosunkowo niewiele artykułów związanych z nową Ustawą. Jak twierdziła Pawlikowska,

---

1) Zarządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 2 sierpnia 1968 r. w sprawie dostarczania bibliotekom obowiązkowych egzemplarzy druków i nagrań dźwiękowych (MP Nr 34, poz. 234), na podst. art. 32 ustawy.

2) Rozporządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 12 lipca 1968 r. w sprawie zasad i trybu rejestrowania bibliotek i zbiorów materiałów bibliotecznych oraz udzielania zezwoleń na publiczne ich udostępnianie (Dz. U. Nr 33, poz. 228), na podst. art. 34 ustawy.

3) Uchwała Nr 269 Rady Ministrów z dnia 20 sierpnia 1968 r. w sprawie ustalenia wykazu bibliotek zaliczonych do bibliotek naukowych (MP Nr 36, poz. 253), na podst. art. 17 ustawy.

4) Regulamin Państwowej Rady Bibliotecznej zatwierdzony przez Prezesa Rady Ministrów z dnia 17 grudnia 1968 r. (Dz. Urz. Min. Kultury i Sztuki z 1969 r. nr 4), na podst. art. 10 ustawy.

5) Zarządzenie nr 27 Ministra Kultury i Sztuki z dnia 15 kwietnia 1969 r. w sprawie nadania statutu Bibliotece Narodowej w Warszawie (Dz. Urz. Min. Kultury i Sztuki Nr 3, poz. 21), na podst. art. 18 ustawy. Zob.: R. Kaczmarek, *Wokół ustawy...*, s. 310.

⁵⁵⁵ E. Pawlikowska, *Ustawa o bibliotekach...*, s. 132.

⁵⁵⁶ *Ibidem...*, s. 133.

⁵⁵⁷ *Ibidem...*, s. 134.

[...] opinia środowiska bibliotekarskiego o ustawie miała głównie formę wypowiedzi ustnych w dyskusjach, na konferencjach, zjazdach, naradach, nie zawsze protokołowanych, a rzadko kiedy protokołowanych umiejętnie⁵⁵⁸.

Nie pozwala to w pełni ocenić społecznego odbioru tego ważnego niewątpliwie prawa, gdyż brak jest głosów na temat jego przydatności czy ogólnej wartości. Omawianej Ustawie poświęcono za to nieco miejsca w prasie zagranicznej, m.in. w NRD, gdzie w czasopiśmie „Der Bibliothekar” w 1969 r. opublikowano artykuł J. Kołodziej-skiej, *Das polnische Bibliotheksgesetz vom 9 April 1968*⁵⁵⁹ oraz pełny tekst ustawy. Dało to okazję zapoznać się ze stanem polskiego bibliotekarstwa na arenie międzynarodowej.

W syntetycznym opracowaniu dziejów bibliotek J. Puchalski⁵⁶⁰ uznał, iż podstawowym błędem ustawy z 1968 r. było nieuwzględnienie specyfiki poszczególnych typów bibliotek, przez co od początku swego istnienia rozmięła się ona z praktyką. Nie funkcjonowały przede wszystkim jej postanowienia o utworzeniu ogólnokrajowej sieci bibliotecznej i powierzeniu nad nią nadzoru Ministrowi Kultury i Sztuki. Stosunkowo szybko pojawiały się zatem opinie, że

[...] była ona od samego początku zła, niczego nie zmieniła, była tylko kodyfikacją istniejącego w bibliotekarstwie stanu, nie odpowiadała potrzebom nowoczesnego bibliotekarstwa i w ogóle, od samego początku, była w swojej koncepcji przestarzała⁵⁶¹.

Większość środowiska oceniała jednak pozytywnie ten dokument, jako akt tworzący dogodne warunki dla rozwoju całości bibliotekarstwa, chroniąc go przed rozproszeniem w strukturach resortowych. Wprowadzono regulacje obowiązujące wszystkie księżnice, w tym m.in. zasady: dostarczania bibliotekom obowiązkowych egzemplarzy druków i nagrań dźwiękowych (1968), ewidencji materiałów bibliotecznych (1970) czy wymiany, nieodpłatnego przekazywania i sprzedaży materiałów bibliotecznych (1973)⁵⁶².

Przedstawione rozważania z całą stanowczością pozwalają na stwierdzenie, że Ustawa z 1968 roku była prawem dobrym, nie uwsteczniała bibliotekarstwa polskiego względem poprzedzającego ją Dekretu, przeciwnie, przez długie lata kształtowała pań-

---

⁵⁵⁸ *Ibidem...*, s. 136.

⁵⁵⁹ J. Kołodziej-ska, *Das polnische Bibliotheksgesetz vom 9 April 1968*, „Der Bibliothekar”, Jg. 23, H. 3.

⁵⁶⁰ J. Puchalski, *op. cit.*, s. 396.

⁵⁶¹ T. Zarzębski, *Ustawa instrumentem polityki bibliotecznej*, „Bibliotekarz” 1982, nr 4, s. 79.

⁵⁶² J. Puchalski, *op. cit.*, s. 397.

stwową politykę biblioteczną. Niech zaświadczą o tym również słowa Jadwigi Kołodziejkiej, która stwierdziła, że

[...] postanowienia Ustawy o bibliotekach wytyczają jasno kierunki i drogi dalszego działania na najbliższe lata i w tej sytuacji nie ma właściwie potrzeby organizowania nowej ogólnokrajowej dyskusji w sprawach bibliotekarskich⁵⁶³.

Niewątpliwie opinia ta wydaje się być uzasadniona.

6.4. Dyskusje na temat ustawy podczas kongresów i Zjazdów Bibliotekarzy Polskich

O prawie bibliotecznym dyskutowano także podczas ważnych wydarzeń naukowych i kulturalnych.

6.4.1. II Kongres Nauki Polskiej (Warszawa 1973)

II Kongres Nauki Polskiej odbył się w Warszawie w dniach 26–29 czerwca 1973 r. pod hasłem „Nauka w służbie narodu”. Wzięło w nim udział 2751 reprezentantów wszystkich środowisk naukowych w kraju oraz 83 gości zagranicznych. W pierwszym jego dniu obecni byli przedstawiciele władz państwowych, m.in. I sekretarz KC PZPR E. Gierek czy prezes Rady Ministrów P. Jaroszewicz. W wystąpieniach władz państwowych i organizatorów z PAN podkreślano konieczność opracowania wizji społeczeństwa socjalistycznego i udziału w tym procesie środowisk naukowych.

Drugi Kongres odbył się 22 lata po pierwszym i przypadał na pierwszą połowę rządów E. Gierka, kiedy to realizowano program industrializacji kraju i unowocześnienia gospodarki, a także otwarcia się na technologie i rynki zachodnie, czemu towarzyszyła oczywiście wszechobecna propaganda sukcesu. Stabilizacja gospodarcza z początku lat 70. umożliwiła zwiększenie nakładów na naukę, co przyczyniło się do zwiększenia liczności jej kadry oraz liczby szkół wyższych i placówek badawczych. W odniesieniu do I Kongresu nastąpiło wyodrębnienie nowych dyscyplin i ich specjalizacja – pojawiła się m.in. informatyka, automatyka czy urbanistyka. Szczególną uwagę zwrócono na

---

⁵⁶³ *Protokół plenarnego posiedzenia Zarządu Głównego SBP w dniu 14 maja 1968 r.*, „Przegląd Biblioteczny” 1968, z. 3–4, s. 390.

nauki cybernetyczne, słusznie zakładając, że ich rozwój przyczyni się także do postępu w innych dziedzinach.

Co istotne, na omawianym Kongresie wielokrotnie zwracano uwagę na praktyczne zastosowanie wyników badań w gospodarce i przemyśle. Miało to również implikacje w nowym podejściu do prowadzenia badań naukowych: straciła znaczenie nauka prowadzona indywidualnie, a w jej miejsce pojawiły się wyspecjalizowane instytuty wyposażone w odpowiednią aparaturę. Podkreślono również rolę Polskiej Akademii Nauk, jako centralnej instytucji naukowej kraju, reprezentującej Polskę na arenie międzynarodowej⁵⁶⁴.

Na II Kongresie nie zabrakło też spraw związanych z bibliotekarstwem i służbą informacyjną. Spośród materiałów przygotowanych w ramach prac Podsekcji Informacji i Dokumentacji Naukowej najistotniejsze wydaje się zdaniem autora niniejszej dysertacji 15 postulatów Jana Baumgarta, a były to:

Zapewnienie systematycznych przydziałów środków dewizowych na zakup materiałów bibliotecznych.

- Uproszczenie i usprawnienie systemu zaopatrywania bibliotek w wydawnictwa zagraniczne.
- Ulepszenie systemu dostarczania egzemplarzy obowiązkowych.
- Opracowanie przepisów katalogowania wszystkich rodzajów materiałów bibliotecznych dla bibliotek naukowych oraz ujednolicenie opisu katalogowego i bibliograficznego.
- Zorganizowanie centralnej pracowni konserwatorskiej dla potrzeb bibliotek oraz zastosowanie na szeroką skalę miniaturyzacji zbiorów, szczególnie narażonych na zniszczenie.
- Mechanizacja prac bibliotecznych w zakresie udostępniania zbiorów, tj. wyposażenie bibliotek w pocztę pneumatyczną, transportery, nowoczesne środki łączności, urządzenia reprograficzne.
- Zwiększenie liczby etatów w bibliotekach, pozwalające na unowocześnienie katalogów i zorganizowanie pełnosprawnej służby informacyjnej.
- Budowa nowego gmachu Biblioteki Narodowej, a do czasu jej ukończenia adaptacja prowizorycznych pomieszczeń.
- Budowa nowych gmachów dla szeregu bibliotek w kraju.
- Zapoczątkowanie komputeryzacji wszystkich centralnych prac bibliograficznych i katalogowych.
- Modernizacja wyposażenia bibliotek i zorganizowanie centralnej produkcji urządzeń i sprzętu bibliotecznego w kraju.
- Dalsze kształcenie i doksztalcanie, kadr bibliotekarskich, przywrócenie praktyk międzybibliotecznych I i II stopnia, organizacja doksztalcania specjalistycznego i problemowego.
- Punktualne ukazywanie się czasopism fachowych.

---

⁵⁶⁴ M. Komaniecka, *op. cit.*, s. 61–64.

- Rozwój kontaktów międzynarodowych drogą wymiany i stypendiów na wyjazdy zagraniczne.
- Reorganizacja Państwowej Rady Bibliotecznej i polepszenie centralnej koordynacji polityki bibliotecznej w kraju.

Zdaniem Baumgarta realizacja wymienionych założeń miała w ciągu 10–15 lat zlikwidować zaniedbania wynikające z wieloletniego niedofinansowania bibliotek⁵⁶⁵.

W końcowej uchwale Kongresu przeczytać można jeszcze:

Dla wszystkich dyscyplin i kierunków badawczych powinna być rozwijana sieć dokumentacji i informacji naukowej (biblioteki, archiwa i muzea)⁵⁶⁶.

Nie wspomniano nic o ustawodawstwie bibliotecznym, przez co założyć można, że nie uznano tego problemu za naglący⁵⁶⁷.

6.4.2. III Kongres Nauki Polskiej (Warszawa 1986)

Trzeci Kongres Nauki Polskiej odbył się 5–7 marca 1986 r. w Sali Kongresowej Pałacu Kultury i Nauki w Warszawie, a uczestniczyło w nim dwa tysiące delegatów ze wszystkich środowisk naukowych w kraju. Omawiany Kongres przypadł na okres rządów gen. W. Jaruzelskiego i został zwołany w okresie, kiedy kraj znajdował się w trudnej sytuacji gospodarczej i politycznej. Ekipa Jaruzelskiego próbując przeciwdziałać tej sytuacji wprowadziła w lutym 1982 r. reformy gospodarcze. Dzięki podwyżkom cen w 1983 r. udało się zatrzymać spadek dochodu narodowego. Niestety, było to tylko wyjście tymczasowe, ponieważ pociągało za sobą zmniejszenie inwestycji zachodnich. Co zrozumiałe, pozycja nauki polskiej była w tej sytuacji niezwykle trudna, a dodatkowo ze względu na ustawiczne niedofinansowanie ogromnie zapóźniona w stosunku do nauki światowej.

W ramach III Kongresu postawiono sobie za zadanie m.in. rozliczenie osiągnięć i postulatów przyjętych na II Kongresie. Bilans ten był z oczywistych względów niezadowolający, głównie z powodu pojawiających się już w końcu lat 70. problemów go-

---

⁵⁶⁵ J. Baumgart, *Bibliotekarstwo polskie – rozwój, stan aktualny, perspektywy rozwojowe*, „Przegląd Biblioteczny” 1973, z. 3, s. 256.

⁵⁶⁶ *Nauka w służbie narodu: uchwała II Kongresu Nauki Polskiej*, Ossolineum, Warszawa 1973, s. 31.

⁵⁶⁷ Obszerne sprawozdania z Kongresu Nauki Polskiej znalazły się w „Przeglądzie Bibliotecznym” 1973, z. 3.

spodarczych. Pewną nadzieję na zmianę tego stanu rzeczy dawało zrozumienie przez władze, że impulsem do rozwoju nauki jest samodzielność naukowców. Podkreślono też wagę uczelni, które wspólnie z PAN miały być ośrodkami życia naukowego. Z powodu braków środków finansowych III Kongres Nauki nie miał takiego rozmachu jak jego poprzednik⁵⁶⁸.

Niestety, sprawy biblioteczne znów zostały uznane za mało istotne, jak pisała Barbara Sordylowa:

[...] wniosek generalny jest taki, że postulaty zawarte w Uchwale II Kongresu Nauki Polskiej są bardziej aktualne niż kiedykolwiek, a III Kongres Nauki Polskiej powinien wypowiedzieć się za pilną ich realizacją⁵⁶⁹.

W dokumentach końcowych Kongresu zwrócono uwagę na brak zagranicznej literatury naukowej oraz potrzebę posiadania dobrze funkcjonującego systemu informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej⁵⁷⁰. O sprawach ustawowych w ogóle nie wspomniano.

6.4.3. VII Zjazd Bibliotekarzy Polskich (Zielona Góra 1975)

W dniach 6–8 czerwca 1975 r. odbył się VII Zjazd Bibliotekarzy pod hasłem: „O dalszą modernizację bibliotek polskich”. Sprawa ustawy bibliotecznej nie była przedmiotem jego zainteresowania, chociaż uznanie dla niej wyraził, jeden z zagranicznych gości Zjazdu, L. Durkovic z Biblioteki Uniwersyteckiej w Belgradzie, w słowach:

Sprawy bibliotekarstwa polskiego są mi bardzo bliskie i od wielu lat bez przerwy obserwuję jego rozwój, a więc od czasu, gdy w latach międzywojennych rozpocząłem studia w Uniwersytecie Warszawskim. Szczególne uznanie wzbudzają Wasze osiągnięcia w zakresie: upowszechniania książki i czytelnictwa, podnoszenia na wyższy poziom coraz bardziej rosnącej ilościowo kadry bibliotecznej, naukowych osiągnięć w dziedzinie bibliotekoznawstwa, wysiłku organizacyjnego, czego wyrazem jest Wasza ustawa o bibliotekach w Polsce⁵⁷¹.

---

⁵⁶⁸ M. Komanińska, *op. cit.*

⁵⁶⁹ B. Sordylowa, *O uwzględnienie potrzeb bibliotekarstwa polskiego i dziedzin pokrewnych w obradach i uchwałach III Kongresu Nauki Polskiej*, „Przegląd Biblioteczny”, 1986, z. 1, s. 59.

⁵⁷⁰ B. Sordylowa, *Postulaty dotyczące bibliotek naukowych i informacji naukowej w uchwale III KNP*, „Przegląd Biblioteczny”, 1987, z. 1, s. 62, 63.

⁵⁷¹ *Przebieg obrad VII Zjazdu Bibliotekarzy*, „Przegląd Biblioteczny”, 1976, z. 3, s. 223.

Należy przytoczyć też głos docenta Bolesława Swiderskiego z Biblioteki Głównej Uniwersytetu Łódzkiego, który wskazał, że w celu ujednoczenia metod działalności wszystkich placówek informacji potrzebna jest wspólna ustawa biblioteczno-informacyjna⁵⁷².

6.4.4. VIII Zjazd Bibliotekarzy Polskich (Poznań 1980)

VIII Zjazd⁵⁷³ odbywał się pod hasłem: „Biblioteki dla wszystkich”, a obrady toczyły się na nim w czterech sekcjach:

- Idea bibliotek ludowych na ziemiach polskich,
- Bibliotekarstwo publiczne i czytelnictwo powszechne,
- Biblioteki jako placówki informacyjne,
- Kształcenie i zawód bibliotekarza.

Zjazd odbywał się w wyjątkowo trudnych warunkach, po zawarciu 31 sierpnia 1980 r. w Stoczni Gdańskiej przez komunistyczne władze oraz Międzyzakładowy Komitet Strajkowy tzw. Porozumienia Gdańskiego, zezwalającego m.in. na tworzenie wolnych związków zawodowych. Porozumienie to, wraz z porozumieniami w Szczecinie i Jastrzębiu, zakończyło falę protestów robotniczych i strajków. O tym, jak bardzo trudny był to okres niech zaświadczą słowa Anny Sitarskiej, która podczas obrad stwierdziła, że

[...] hasło Zjazdu w obecnej sytuacji bibliotekarstwa polskiego brzmi szyderczo. Takiego zdania są też studenci bibliotekoznawstwa, którzy obecnie przygotowują się do zawodu bibliotekarskiego. Dalej dodała m.in.: ja zdaję sobie sprawę z tego, że program merytoryczny Zjazdu, że strona organizacyjna Zjazdu były przygotowywane od dawna, że wielkiego trzeba by wysiłku, żeby raz nakreślony przebieg tego Zjazdu przewrócić do góry nogami i żeby ten Zjazd potoczył się inaczej, że może wielu osobom byłoby przykro (...) Ale czy wielu osobom nie będzie przykro, że po raz setny powtórzyły pewne sprawy, a i tak skutków tych wypowiedzi nie będzie?⁵⁷⁴

---

⁵⁷² *Przebieg obrad Sekcji Informacji Naukowej VII Zjazdu Bibliotekarzy*, „Przegląd Biblioteczny” 1976, z. 3, s. 316.

⁵⁷³ Obszerne sprawozdanie z omawianego wydarzenia zamieszczone zostało w „Przeglądzie Bibliotecznym” 1981, z. 3–4.

⁵⁷⁴ *Biblioteki dla wszystkich. VIII Zjazd Bibliotekarzy Polskich, Poznań, 25–27 września 1980 r.*, „Przegląd Biblioteczny”, 1981, z. 3–4, s. 300.

Stanowi to bardzo gorzkie podsumowanie wyników poprzednich zjazdów. Mimo to Zjazd w 1980 r. zgromadził ponad 300 uczestników, bibliotekarzy różnych sieci oraz pracowników informacji. Niestety, w zasadzie nie poruszano na nim tematyki interesujących nas aktów prawnych. O tym, jak bardzo specyficzne było to spotkanie i w jak trudnym okresie niech zaświadczy fakt, iż przemawiając na zakończenie obrad plenarnych W. Stankiewicz⁵⁷⁵, ówczesny dyrektor BN, wyjaśnił w związku z wnioskiem o przedłużenie zjazdu a jeden dzień, iż jest to niemożliwe ze względu na strajk pracowników gastronomii i hotelarstwa w Poznaniu⁵⁷⁶.

6.4.5. IX Zjazd Bibliotekarzy Polskich (Warszawa 1987)

Kolejny Zjazd Bibliotekarzy Polskich odbył się w dniach 20–22 października 1987 r. pod hasłem: „Biblioteki polskie dziś i jutro”. O ile poprzedni obradował w trudnych warunkach, o tyle omawiany był zorganizowany w całkowitym kryzysie politycznym i gospodarczym.

Dyskutowano na nim w następujących sekcjach:

- Dostępność wykorzystania źródeł informacji w bibliotekach polskich – głos zabrali m.in. G. Chmielewski i J. Gałczyński,
- Zarządzanie bibliotekarstwem – wypowiedzieli się m.in. B. Howorka i L. Biliński⁵⁷⁷,
- Zawód bibliotekarski – referaty m.in. wygłosili A. Mężyński⁵⁷⁸ i Z. Żmigrodzki⁵⁷⁹,

---

⁵⁷⁵ Witold Stankiewicz (1919–2019) – historyk, profesor nauk humanistycznych, bibliotekarz. Od 1972 do 1981 przewodniczący Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich. W latach 1962–1982 dyrektor Biblioteki Narodowej.: Zob. *Encyklopedia PWN*; <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/;3978987> [dostęp: 13.05.2021].

⁵⁷⁶ *Biblioteki dla wszystkich...*, s. 304.

⁵⁷⁷ Lucjan Biliński (1930–2015) – członek Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich. W komitetach redakcyjnych czasopism: „Informator Bibliotekarza i Księgarza” oraz „Bibliotekarz”, a także serii wydawniczej SBP: Propozycje i Materiały. Był też aktywnym działaczem Komisji Odznaczeń i Wyróżnień ZG SBP i Zespołu Historyczno-Pamiętnikarskiego Oddziału Warszawskiego SBP. Zob.: <http://www.sbp.pl/arttykul/?cid=14385> [dostęp: 13.05.2021].

⁵⁷⁸ Andrzej Mężyński (ur. 1938) – polonista, bibliotekarz, pracownik m.in. Biblioteki Sejmowej, związany też z Uniwersytetem Wrocławskim.

- Badania naukowe kształcenia bibliotekarzy – głos zabrali m.in. Z. Gaca-Dąbrowska⁵⁸⁰ i H. Hollender⁵⁸¹.

Ze względu na temat niniejszej dysertacji najbardziej istotny wydaje się głos B. Howorki⁵⁸². Jego zdaniem niezbędna jest kodyfikacja istniejących aktów prawnych, w celu dalszej współpracy bibliotek i ośrodków informacji naukowej. W

[...] Programie rozwoju bibliotekarstwa polskiego do 1990 roku zawarto postulaty takie jak: wszystkie biblioteki prowadzą aktualnie działalność informacyjną w zakresie zależnym od charakteru i możliwości poszczególnych placówek. Zadaniem przyszłościowym jest udoskonalenie, unowocześnienie i rozszerzanie usług informacyjnych bibliotek odpowiednio do rozwoju potrzeb otoczenia⁵⁸³.

W tej sytuacji oczywistym było, że biblioteki i ośrodki informacji naukowej wymagają jednolitych przepisów. Zdaniem Howorki konieczne jest podjęcie prac nad nowym aktem, który umiejętnie połączy oba te obszary i w przyszłości zastąpi dokument z 1968 r. oraz akt z 12 lutego 1971 r. w sprawie rozwoju informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej. Howorka jest zdania, że integracja Biblioteki Narodowej i CINTE pozwoli na rozsądniejsze gospodarowanie kadrami bibliotekarzy i dokumentalistów, jednak przestrzega jednocześnie przed zbyt emocjonalnym podejściem do tworzenia nowego prawa, wskazując, że wymaga to prac międzyresortowych, zaangażowania specjalistów z różnych dziedzin oraz – co być może najważniejsze – czasu. Co istotne, nowa ustawa musi mieć też umocowanie w silnej ekonomii państwa, bowiem tworzenie kolejnego „martwego” prawa, które nie będzie miało szansy na realizację ze względów finansowych pozbawione jest sensu. Dalej Howorka jednoznacznie stwierdził, iż:

---

⁵⁷⁹ Zbigniew Żmigrodzki (ur. 1931) – bibliotekarz, nauczyciel akademicki, bibliotekoznawca, prozaik, poeta, publicysta. Zob.: <http://www.ibin.us.edu.pl/zmigr/index.html> [dostęp: 13.05.2021].

⁵⁸⁰ Zofia Gaca-Dąbrowska (ur. 1927) – filolog, bibliotekoznawczyni, specjalizująca się w historii bibliotek i informacji naukowo-technicznej, nauczyciel akademicki związany z Uniwersytetem Wrocławskim. Zob.: „Przegląd Uniwersytecki Uniwersytetu Wrocławskiego” 1997, R. 3, Nr 2 (16), s. 7.

⁵⁸¹ Henryk Hollender – absolwent Uniwersytetu Warszawskiego, dyrektor bibliotek naukowych, m.in. Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego w latach 1992–2003. Zob.: <http://www.sbp.pl/akredytacja/eksperci/hollender> [dostęp: 13.05.2021].

⁵⁸² B. Howorka, *Polskie prawo...*, s. 393–402.

⁵⁸³ *Program rozwoju bibliotekarstwa polskiego do 1990...*, s. 31

[...] zarówno biblioteki, jak i ośrodki informacji naukowej muszą opierać swoją działalność na jednolitych podstawach prawnych. Dlatego też prawo biblioteczne powinno być ujmowane jako zespół aktów normatywnych dotyczących bibliotekarstwa i informacji naukowej⁵⁸⁴.

Należy w tym miejscu przywołać także głos Lucjana Bilińskiego, który stwierdził, iż chociaż obecna sytuacja gospodarcza nie sprzyja rozbudowie administracji w naszym kraju, jednak

[...] istnienie autonomicznej komórki zajmującej się całokształtem spraw bibliotekarstwa polskiego jest nieodzowne. Potwierdzają ten wniosek przykłady z innych krajów, gdzie wieloosobowe działy bibliotek resortu kultury zapewniają koordynację, a także nadzór nad ogólnokrajową siecią biblioteczną⁵⁸⁵.

Zdaniem Bilińskiego, funkcjonowanie bibliotek jest na tyle złożone, iż wymaga to, aby zajmować się nimi tak na szczeblu regionalnym, jak i centralnym. Polska Rada Biblioteczna zaś, jako organ opiniotwórczy, nie może podjąć się tej roli.

W 70 lat od utworzenia Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich stanowisko uczestników IX Zjazdu było jasne: bez względu na ogólne przemiany naszego państwa konieczne jest sformułowanie nowych założeń polityki bibliotecznej oraz powołanie, posiadającej możliwie jak najszersze kompetencje, komórki zarządzającej tą sferą życia społecznego. Należy ponadto skupić się na aspekcie budownictwa bibliotecznego, gdyż pomimo pewnych sukcesów w tym zakresie, pozostawała np. kwestia przedłużającej się budowy Biblioteki Narodowej. Istniejące z kolei budynki należy wyposażyć w nowoczesny sprzęt, który pozwoliłby zaspokoić rosnące potrzeby czytelników. Zwrócono wreszcie uwagę, na zapewnienie bibliotekom funduszy na zakup literatury, zwłaszcza zagranicznej, która jest niezbędna dla rozwoju nauki oraz techniki. Co bardzo ważne dla autora niniejszej dysertacji podkreślono też wagę modernizacji programu nauczania naszej grupy zawodowej, tak, aby bibliotekarz przyszłości sprostał rosnącym wymaganiom użytkowników. Jako istotny aspekt wskazano też konserwację zbiorów, aby mogły one służyć jak największej grupie zainteresowanych. Uczestnicy Zjazdu z satysfakcją odnotowali gotowość MKiS do nowelizacji Ustawy o bibliotekach, a konieczność taką motywowali następująco:

Bez względu na kierunek ogólnych przemian wynikających z reformy państwa konieczne jest sformułowanie na nowo podstawowych założeń polityki bibliotecznej i informacyjnej państwa, pro-

---

⁵⁸⁴ B. Howorka, *Polskie prawo...*, s. 401.

⁵⁸⁵ L. Biliński, *Działalność centralnego ogniwa polityki bibliotecznej*, „Przegląd Biblioteczny” 1988, z. 3–4, s. 414.

gramu ich realizacji oraz powołanie posiadającego szerokie kompetencje organu zarządzającego tą sferą życia społecznego. Wymaga to szybkiego zakończenia prac nad programami i nadania im rangi dokumentów rządowych oraz podjęcia prac nad nowelizacją prawa bibliotecznego, także rozszerzenia go na działalność informacyjną⁵⁸⁶.

---

⁵⁸⁶ *Stanowisko IX Zjazdu Bibliotekarzy Polskich*, „Przegląd Biblioteczny” 1988, z. 3–4, s. 531.

W numerze zawarto obszerne sprawozdanie z omawianego Zjazdu.

Rozdział 7

Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach

W rozdziale niniejszym omówiono jak zmiany po 1989 roku wpłynęły na funkcjonowanie bibliotek i tworzenie nowej ustawy bibliotecznej. Autor niniejszej dysertacji omawia tu jak przebiegały prace nad ustanowieniem nowego aktu oraz szczegółowo charakteryzuje jego zawartość. Ostatnią część niniejszego rozdziału stanowi próba odpowiedzi na pytanie jak środowisko bibliotekarskie przyjęło nowy dokument. W tym celu przytoczono tu głosy takich osób, jak B. Howorka, J. Wołosz, A. Mężyński czy J. Wojciechowski.

7.1. Zmiana sytuacji społeczno-politycznej w Polsce po 1989 r. i jej wpływ na działalność instytucji książki i bibliotek

Rok 1989 stanowi przełom społeczno-ekonomiczny w Polsce. Dotychczasowy ustrój socjalistyczny przeszedł do historii, a zastąpił go demokratyczny ład, społeczeństwo obywatelskie i idea wolnego rynku, opartego na własności prywatnej. Na mocy ustaleń Okrągłego Stołu 4 czerwca 1989 roku odbyły się pierwsze, częściowo wolne, wybory, 16 września powołano gabinet Tadeusza Mazowieckiego, a 28 grudnia dokonano nowelizacji Konstytucji, zmieniając między innymi nazwę PRL na Rzeczpospolita Polska⁵⁸⁷. Zapoczątkowano reformy gospodarcze⁵⁸⁸, 25 listopada 1990 r. odbyły się powszechne wybory prezydenckie, a 27 października 1991 r. pierwsze w pełni wolne wybory parlamentarne. Wydarzenia te pociągnęły za sobą szerokie wolności obywatel-

---

⁵⁸⁷ A. Leśniewski, *Modele polityki kulturalnej państwa polskiego 1944–2015*, praca dokt., Instytut Kulturoznawstwa UAM, Poznań 2017, s. 171.

⁵⁸⁸ Tzw. Plan Balcerowicza.

skie, choć oczywiście ograniczone przez aspekty ekonomiczne. Tę transformację można definiować jako ruch od własności społecznej do prywatnej, co pociągało za sobą uwolnienie cen towarów, ograniczenie wzrostu płac, brak ograniczeń w obrocie nieruchomościami, a przede wszystkim prywatyzację do tej pory państwowych przedsiębiorstw. Zmiany te przyczyniły się do niekontrolowanego wzrostu cen, spadku dochodów, bezrobocia, a co za tym idzie-wzrostu ubóstwa. Przeciwdziałać temu mógł napływ obcego kapitału, co z kolei utrudniał kryzys dewizowy. Nowe swobody pociągnęły jednak za sobą entuzjazm społeczny i sporo przejawów indywidualnej przedsiębiorczości⁵⁸⁹.

Reformy gospodarcze pociągnęły za sobą naturalnie dyskusje na temat potrzeby zmiany dotychczasowej państwowej polityki kulturalnej. Jasnym stało się, że

[...] transformacja polityczna i ekonomiczna wywołała istotne przeobrażenia w zakresie miejsca i roli kultury w społeczeństwie polskim, które rychło wykazały nieprzystawalność modelu polityki kulturalnej do rodzącej się rzeczywistości⁵⁹⁰.

Aktualne stało się pytanie o zasadność istnienia Ministerstwa Kultury i Sztuki jako organu sprawującego kontrolę nad życiem kulturalnym kraju. Niektórzy postulowali nawet, że tak zwana „niewidzialna ręka rynku” powinna zastąpić jakąkolwiek politykę kulturalną, jednak nawet oni byli zdania, że państwo powinno przeznaczać pieniądze z budżetu na jej rozwój. Oczywistym jest fakt, że bez wsparcia finansowego instytucje kulturalne nie były w stanie funkcjonować, wiele z nich poddano cięciom budżetowym w ramach planu Balcerowicza, co de facto oznaczało dla nich likwidację. Wszyscy byli natomiast zgodni, że warunkiem nadrzędnym rozwoju kulturalnego jest decentralizacja jej zarządzania i pozbycie się ideologicznej kontroli⁵⁹¹. Podstawową ideą stało się popieranie rodzimej twórczości artystycznej oraz zapewnienie dostępu do dóbr kultury wszystkim obywatelom. Taki pogląd reprezentowały zarówno środowiska artystyczne, jak i organizatorzy życia kulturalnego. Podkreślić tu jednak stanowczo należy, że w zasadzie wszyscy partyjni liderzy przekonani byli o bardzo nikłym znaczeniu „spraw kultury” w kampaniach wyborczych, stąd też nie poświęcano temu zagadnieniu zbyt dużo uwagi. W polityce kulturalnej wyznaczono następujące zadania:

[...]

- dbałość i opiekę nad dziedzictwem i zabytkami kultury narodowej;

---

⁵⁸⁹ A. Leśniewski, *op. cit.*, s. 174.

⁵⁹⁰ K. Krzysztofek, *Ewolucja założeń i programów polityki kulturalnej w Polsce*, [w:] *Kultura polska w dekadzie przemian*, T. Kostyrko, M. Czerwiński, (red.), Instytut Kultury, Warszawa 1999, s. 269.

⁵⁹¹ A. Leśniewski, *op. cit.*, s. 178.

- wspieranie istotnych dla rozwoju kultury narodowej procesów i zjawisk artystycznych oraz szczególnie ważnych instytucji kulturalnych (Biblioteka Narodowa, Muzeum Narodowe, Filmoteka Narodowa, niektóre teatry i instytucje muzyczne itp.);
- promocję ważnych polskich dokonań twórczych w kraju i za granicą;
- promocję szczególnie wartościowych dokonań kultury światowej w kraju;
- (...) wypracowanie konkretnego systemu oddziaływań na kształtowanie wrażliwości i wiedzy estetycznej odbiorcy kultury. Same instytucje kultury działają niewiele. Konieczne jest szerokie uwzględnienie tego problemu w edukacji narodowej i w działalności środków masowego przekazu⁵⁹².

Marek Rostworowski, Minister Kultury w rządzie J.K. Bieleckiego⁵⁹³ rozpoczął prace legislacyjne dotyczące muzeów, bibliotek i prawa autorskiego oraz reorganizację ministerstwa. Doprowadzono do uchwalenia przez Sejm ustawy o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej. Jest to tym godniejsza pochwała, iż był to czas kompletnej zapaści budżetu państwa, a co za tym idzie cięć we wszystkich ministerstwach sięgających nawet 30%⁵⁹⁴.

Zasadą polityki kulturalnej stał się mecenat finansowy państwa, a wytwory kultury nabyły status towaru i w związku z tym zaczęły podlegać prawom rynku. Koncepcja ta miała być próbą pogodzenia interwencjonizmu państwa z samorządnością.

W 1996 roku Z. Podkański, minister w rządzie W. Cimoszewicza, podjął starania nad nowelizacją ustawy o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej i dzięki owym pracom rozstrzygnięto o mecenacie państwa w sferze kultury i zdefiniowano go następująco:

[...] państwo sprawuje mecenat nad działalnością kulturalną, polegający na wspieraniu i promowaniu twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz na ochronie dziedzictwa kultury, a minister Kultury i Sztuki oraz inne organy administracji państwowej, w ramach mecenatu państwa, mogą wspierać finansowo działalność kulturalną o szczególnym znaczeniu, w kraju i za granicą, zgodnie z przepisami prawa budżetowego⁵⁹⁵.

W podsumowaniu przedstawionych rozważań można stanowczo stwierdzić, że przemiany społeczno-ustrojowe zmieniły zasadniczo sytuację kultury polskiej, w tym

---

⁵⁹² *Kultura w okresie przejściowym*, [w:] *Ministerstwo Kultury i Sztuki w dokumentach 1918–1998*, A. Siciński (red.), Instytut Kultury, Warszawa 1998, s. 326.

⁵⁹³ Od 12 stycznia 1991 do 23 grudnia 1991 r.

⁵⁹⁴ A. Leśniewski, *op. cit.*, s. 183.

⁵⁹⁵ Ustawa z dnia 27 czerwca 1996 r. o zmianie ustawy o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 1996 Nr 90, poz. 406).

sytuację bibliotek. Od 1994 roku podjęte zostały intensywne prace nad projektem nowej ustawy, a 21 czerwca 1995 r. Komitet Społeczno-Polityczny Rady Ministrów przyjął projekt ustawy o bibliotekach wraz z aktami wykonawczymi (w tym projekt rozporządzenia o egzemplarzu obowiązkowym) rekomendując go Radzie Ministrów. Rada Ministrów na posiedzeniu w dniu 13 lipca 1995 r. zaakceptowała projekt ustawy, decydując o jej skierowaniu do Sejmu RP. Efektem tych działań było uchwalenie, po dwóch latach, nowego aktu w dniu 27 czerwca 1997 r.⁵⁹⁶

7.2. Omówienie zawartości aktu prawnego

Tadeusz Zarzębski w nowej *Encyklopedii książki* stwierdza, że ustawa z 1968 r. była przygotowana ze starannością równą tej, z którą przygotowano dekret z 1946. Wskazuje na rolę Rady Kultury i Sztuki, a dokładnie na stanowiącą jej część Sekcję Bibliotek i Czytelnictwa, utworzonych w październiku 1956 r. w tworzeniu nowej ustawy. Sekcja liczyła około 40 osób, zorganizowanych w zespoły, które miały służyć przygotowaniu tekstów ustawy oraz aktów wykonawczych⁵⁹⁷. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach⁵⁹⁸ jest ostatnią z XX-wiecznych ustaw, nadal obowiązującą, regulujących co do zasady kwestie bibliotek w Polsce. Oczywiście, pozostaje częścią systemu prawnego Rzeczypospolitej Polskiej i w wielu aspektach dotyczących bibliotek oddaje pola innym ustawom, opisującym prawem np. biblioteki akademickie (Ustawa prawo o szkolnictwie wyższym i nauce). Obowiązuje od 22 lat i – póki co – nie zanoszą się na zmianę tego aktu prawnego. Ustawa z 1997 roku liczy 32 artykuły zawarte w 12 rozdziałach, poświęconych odpowiednio: przepisom ogólnym, Krajowej Radzie Bibliotecznej, organizacji bibliotek, Bibliotece Narodowej, bibliotekom publicznym, bibliotekom naukowym, bibliotekom szkolnym i pedagogicznym, bibliotekom fachowym i zakładowym, obsłudze specjalnych grup użytkowników, ogólnokrajowej sieci bibliotecznej, pracownikom bibliotek, zmianom w przepisach obowiązujących, przepisom przejściowym i końcowym.

---

⁵⁹⁶ Do dziś przyjęto 36 aktów wykonawczych, 12 ma status obowiązujących.

⁵⁹⁷ T. Zarzębski: Prawo biblioteczne (hasło), [w:] *Encyklopedia książki*, A. Żbikowska-Migoń, M. Skalska-Zlat, t. 2: (K–Z), Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2017, s. 458.

⁵⁹⁸ Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 6 marca 2018 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o bibliotekach (Dz. U. 2018 poz. 574); <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20180000574> [dostęp: 14.06.2019].

W rozdziale 1: Przepisy ogólne ustawodawca definiuje takie terminy, jak: „materiały biblioteczne” (art. 5), „zadania bibliotek” (art. 4), „Narodowy Zasób Biblioteczny” (art. 6), a także kwestię wywozu materiałów bibliotecznych za granicę (art. 6a).

Rozdział 2 jest w całości poświęcony Krajowej Radzie Bibliotecznej. Kwestie KRB reguluje również, prócz ustawy, późniejszy akt wykonawczy w postaci Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 14 lutego 2012 r. w sprawie organizacji i trybu działania Krajowej Rady Bibliotecznej⁵⁹⁹.

W rozdziale 3 odniesiono się do jednego z najważniejszych aspektów funkcjonowania bibliotek, czyli ich finansowanie. Obowiązek zapewnienia środków niezbędnych do działania biblioteki spoczywa, zgodnie z art. 9 Ustawy z 1997 roku, na organizatorze biblioteki. Sam organizator został zdefiniowany w poprzednim, 8 art. tej ustawy. Zgodnie z art. 8⁶⁰⁰ organizatorem biblioteki jest podmiot organizujący i prowadzący instytucję. Z mocy ustawy są nimi ministrowie i kierownicy urzędów centralnych oraz jednostki samorządu terytorialnego⁶⁰¹. Mogą zaś być organizatorami bibliotek również osoby fizyczne i prawne, a także jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej.

Ustawodawca, równolegle z udzieleniem określonym grupom podmiotów, prawa do tworzenia bibliotek, nakłada na każdy z nich obowiązki, które w swojej naturze mają zapewnić instytucji sprawne funkcjonowanie. Są to odpowiednio: obowiązek zapewnienia odpowiednich warunków i środków na działalność biblioteki (art. 9)⁶⁰², obowiązek nadania statutu (art. 11) zawierającego wskazanie źródeł finansowania niezbędnych do realizacji obowiązku wskazanego w art. 9. Ze względu na przejrzystość organizacyjną i wymuszenie pewnej podstawowej konstytucji dla instytucji biblioteki, takie rozwiązanie wydaje się dość oczywiste. Doświadczenie bowiem trwające wiek od początków starań o ustawę, każdorazowo wskazuje na niedobory finansowe jako podstawowy problem braku uregulowania spraw bibliotecznych ustawą. Inna sprawa, że przyjęte rozwiązanie nie wskazuje rzeczywistych źródeł potencjalnego finansowania bibliotek. Owszem, narzuca obowiązek, nie wskazuje jednak np. procentowego udziału budżetu

---

⁵⁹⁹ Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 14 lutego 2012 w sprawie organizacji i trybu działania Krajowej Rady Bibliotecznej (Dz.U. 2012 Nr 198); <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20120000198> [dostęp: 14.06.2019].

⁶⁰⁰ Obwieszczenie Marszałka ... (Dz. U. 2018 poz. 574) [dostęp: 14.06.2019].

⁶⁰¹ *Ibidem*, art. 8.2.1 [dostęp: 14.06.2019].

⁶⁰² *Ibidem*, art. 9 [dostęp: 17.06.2019].

państwa czy samorządu w puli finansów bibliotek. Nie określa też, jaki procent danego budżetu winien być przeznaczony na działalność związaną z prowadzeniem biblioteki – w przypadku, gdy mowa o bibliotekach publicznych rzecz jasna. Być może takie uregulowania znajdują się lub miały się znaleźć w przepisach wykonawczych i aktach prawnych poświęconych finansom jednostek samorządu terytorialnego czy instytucji państwa. Również w rozdz. 3 znalazły się zapisy dotyczące opłat za usługi biblioteczne, rady bibliotecznej, regulaminu jako dokumentu określającego organizację i szczegółowy zakres działania biblioteki wchodzącej w skład innych jednostek organizacyjnych⁶⁰³. Budzące wciąż wiele kontrowersji zapisy regulujące łączenie, podział czy likwidację bibliotek, również znajdują się w rozdziale trzecim. Najbardziej kontrowersyjnym zapisem jest ust. 7 § 13:

Biblioteki publiczne mogą być, z zastrzeżeniem art. 19, łączone z innymi instytucjami kultury, jeśli połączenie nie spowoduje uszczerbku w wykonywaniu dotychczasowych zadań⁶⁰⁴.

Przywołany art. 19 mówi o konieczności prowadzenia przez gminę przynajmniej jednej biblioteki publicznej, odpowiednio powiat, samorząd wojewódzki⁶⁰⁵. Przepis o łączeniu i likwidacji bibliotek przez cały czas obowiązywania ustawy przez część środowiska bibliotekarskiego jest traktowany jako narzędzie likwidacji bibliotek i wytrych, którego samorządy używają, by zmniejszać wydatki na funkcjonowanie bibliotek. Rozsądek i trzeźwe spojrzenie na finanse publiczne każą jednak traktować wspomniany przepis jako narzędzie optymalizacji finansowania instytucji kultury, podległych konkretnym samorządom. Niejednokrotnie połączenie biblioteki z inną instytucją kultury stanowi możliwie najlepsze rozwiązanie dla realizacji jego zadań.

Mając na uwadze koncepcję sieci bibliotecznej w Polsce, na szczególną uwagę zasługuje ust. 2 art. 17:

Biblioteka Narodowa prowadzi działalność metodyczną i unifikacyjną w zakresie bibliotekarstwa, bibliografii, zastosowań nowoczesnych technologii bibliotecznych oraz konserwacji materiałów bibliotecznych⁶⁰⁶.

Warto zauważyć, że Biblioteka Narodowa jako jedyna biblioteka w kraju ma obowiązek gromadzenia, opracowania, udostępniania i wieczystego archiwizowania mate-

---

⁶⁰³ *Ibidem*, art. 12 [dostęp: 20.06.2019].

⁶⁰⁴ *Ibidem*, art. 13.7 [dostęp: 20.06.2019].

⁶⁰⁵ *Ibidem*, art. 19 [dostęp: 20.06.2019].

⁶⁰⁶ *Ibidem*, art. 17.2 [dostęp: 20.06.2019].

riałów bibliotecznych powstałych w Polsce oraz za granicą a dotyczących Polski⁶⁰⁷. Przepis ten ma szczególne, podwójne znaczenie. Z jednej strony nakłada na centralną bibliotekę państwa ogromnie kosztowny obowiązek wieczystego archiwizowania całej polskiej działalności wydawniczej. Z drugiej pośrednio – zwalnia z tego obowiązku, po uwzględnieniu dyscypliny finansów publicznych oraz zdroworozsądkowego zarządzania instytucjami publicznymi – inne biblioteki. O ile kilkadziesiąt lat temu przepis ten miał przede wszystkim wydźwięk historyczny oraz stanowił przejaw troski o dziedzictwo narodowe, o tyle obecnie, w dobie kaskadowego przyrostu działalności wydawniczej uwarunkowanego rozwojem technologicznym, stanowi dla BN wyzwanie, a dla innych bibliotek całkiem racjonalny argument za selekcją i kasacją księgozbioru. Biblioteka Narodowa dysponuje rozbudowanym budżetem na usługi digitalizacyjne (projekt Patrimonium⁶⁰⁸ oraz POLONA) i archiwizacyjne, co ułatwia działania archiwizacyjne, przy jednoczesnym zwiększeniu widoczności zasobu.

Rozdział 5 ustawy z 1997 r. reguluje kwestie bibliotek publicznych, określając ich zadania, status i podstawy organizacji. Istotne, że ustawodawca w art. 18 wymienił w zamkniętym katalogu bibliotek publicznych Bibliotekę Narodową oraz biblioteki jednostek samorządu terytorialnego. Zgodnie z ust. 1 art. 18:

Biblioteki publiczne służą zaspokajaniu potrzeb oświatowych, kulturalnych i informacyjnych ogółu społeczeństwa oraz uczestniczą w upowszechnianiu wiedzy i kultury⁶⁰⁹.

W rozdziale 5 rozwiązano również ewentualny problem istnienia biblioteki gminnej i powiatowej w gminie działającej w mieście stanowiącym siedzibę samorządu powiatowego, umożliwiając realizację zadań bibliotecznych przez jedną instytucję⁶¹⁰. Rozdział 6 (zawiera jeden artykuł) opisuje biblioteki naukowe w Polsce, zaliczając do nich: Bibliotekę Narodową, biblioteki, których organizatorem są szkoły wyższe, PAN, jednostki badawczo-rozwojowe, oraz inne – pozostawiając katalog otwartym, z zaznaczeniem, że szczegółowe wytyczne zaliczania do bibliotek naukowych zostaną ustalone w drodze rozporządzenia ministra właściwego ds. kultury i ochrony dziedzictwa naro-

---

⁶⁰⁷ Por. art. 17.1.1, *op. cit.* [dostęp: 20.06.2019].

⁶⁰⁸ <https://www.bn.org.pl/projekty/patrimonium/patrimonium---digitalizacja-i-udostepnienie-polskiego-dziedzictwa-narodowego-ze-zbiorow-biblioteki-narodowej/o-projeckie/> [dostęp: 28.09.2021].

⁶⁰⁹ Obwieszczenie Marszałka ... (Dz. U. 2018 poz. 574), art. 18.1 [dostęp: 20.06.2019].

⁶¹⁰ *Ibidem*, art. 20a [dostęp: 20.06.2019].

dowego⁶¹¹. Odpowiednim jest Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 kwietnia 2012 r. w sprawie sposobu i trybu zaliczania niektórych bibliotek do bibliotek naukowych oraz ustalenia ich wykazu⁶¹², które zastąpiło jego odpowiednik z 1998 r.⁶¹³ Rozdział 7 i 8 są poświęcone różnym typom bibliotek: szkolnym i pedagogicznym oraz bibliotekom fachowym i zakładowym. Rozdział 9 zawiera przepisy dotyczące bibliotek przeznaczonych dla specjalnych grup użytkowników, w tym Centralnej Biblioteki Niewidomych, bibliotekom w podmiotach leczniczych, domach pomocy społecznej, zakładach karnych, jednostkach organizacyjnych podległych ministrom – tzw. bibliotek resortowych⁶¹⁴. Istotne, że funkcjonowanie wymienionych bibliotek powinno być, zgodnie z ustawą, ustalane z ministrem właściwym ds. kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

Rozdział 10 stanowi o sieci bibliotecznej w Polsce i jest – gdy wziąć pod uwagę celowość regulowania ustawą czyli na poziomie krajowym kwestii bibliotek – rozdziałem niezwykle istotnym dla budowania i rozwoju sieci bibliotecznej. Co do zasady, sieć biblioteczną tworzą biblioteki publiczne⁶¹⁵. Ustawodawca dopuszcza możliwość współtworzenia sieci przez instytucje biblioteczne innego typu, co odbywa się na wniosek organizatora biblioteki, decyzją ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Ustawa narzuca na biblioteki wchodzące w skład sieci obowiązek współdziałania w zakresie wymienionym w art. 27.5. Są wśród nich obszary takie jak: gromadzenie, opracowywanie, przechowywanie i udostępnianie zbiorów; sporządzanie i rozpowszechnianie informacji bibliograficznych i dokumentacyjnych; działalność naukowo-badawcza oraz doskonalenie i doszkolenie zawodowe pracowników bibliotek; wymiana oraz przekazywanie materiałów bibliotecznych i informacji⁶¹⁶. Ten sam rozdział i artykuł (rozdział dziesiąty jest również jak wiele innych rozdziałów tej

---

⁶¹¹ *Ibidem*, art. 21 [dostęp: 20.06.2019].

⁶¹² Obwieszczenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 21 stycznia 2016 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie sposobu i trybu zaliczania bibliotek do niektórych bibliotek naukowych oraz ustalenia ich wykazu (Dz. U. 2016 poz.137); <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20160000137> [dostęp: 20.06.2019].

⁶¹³ Rozporządzenie Ministra Kultury i Sztuki a dnia 19 marca 1998 r. w sprawie zasad i trybu zaliczania bibliotek do bibliotek naukowych oraz ustalenia ich wykazu (Dz. U. 1998 Nr 44, poz. 269); <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19980440269> [dostęp: 20.08.2021].

⁶¹⁴ Obwieszczenie Marszałka ... (Dz. U. 2018 poz. 574, art. 25, 26 [dostęp: 23.06.2019].

⁶¹⁵ *Ibidem*, art. 27 [dostęp: 24.06.2019].

⁶¹⁶ *Ibidem*, art. 27.5.

ustawy, jednoartykułowy) opisuje w ustępie 6 delegację ministra do wydania rozporządzenia określającego zasady (sposób) ewidencji materiałów bibliotecznych⁶¹⁷. Na podstawie tej delegacji w roku 2008 zostało wydane Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 29 października 2008 r. w sprawie sposobu ewidencji materiałów bibliotecznych⁶¹⁸.

Rozdział 11 traktuje o bibliotekarzach – pracownikach bibliotek i określa podstawowe wymogi niezbędne do zajmowania stanowiska. Ustawowym wymogiem wykształcenia dla pracownika biblioteki zatrudnionego na stanowisku bibliotekarskim (innych ustawa nie opisuje) jest wykształcenie średnie lub średnie branżowe.⁶¹⁹ Rozdział 11a jest przepisem tzw. karnym i dotyczy nielegalnego wywozu materiałów bibliotecznych za granicę oraz niesprowadzenia do kraju materiałów wywiezionych po okresie ważności pozwolenia na wywóz⁶²⁰. Rozdział ostatni, czyli 12, zawiera przepisy przejściowe i końcowe⁶²¹.

7.3. Stanowisko środowiska bibliotekarskiego w sprawie ustawy na łamach prasy specjalistycznej i naukowej

Wątpliwości co do projektu nowej ustawy pojawiły się już w 1993 r. Na łamach czasopisma „Biblioteki w Szkole”⁶²² J. Andrzejewska⁶²³ postawiła pytanie:

[...] dlaczego w dokumencie, który nosi tytuł Ustawa o bibliotekach (a nie o Krajowym Systemie Informacyjnym) pomija się tak zasobną i o tak szerokim zasięgu społecznym sieć bibliotek szkolnych i pedagogicznych?

---

⁶¹⁷ *Ibidem*, art. 27.6 [dostęp: 24.06.2019].

⁶¹⁸ (Dz. U. 2008 Nr 205 poz. 1283); <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20082051283> [dostęp: 20.08.2021].

⁶¹⁹ Obwieszczenie Marszałka ... (Dz. U. 2018 poz. 574) [dostęp: 24.06.2019].

⁶²⁰ *Ibidem*, art. 29a [dostęp: 24.06.2019].

⁶²¹ *Ibidem*, art. 30.

⁶²² J. Andrzejewska, *Jeśli jest tak źle...*, „Biblioteka w Szkole” 1993, nr 10, s. 13, 14.

⁶²³ Jadwiga Andrzejewska (1923–2010) – praktyk i teoretyk w zakresie bibliotekarstwa szkolnego, znawczyni problemów czytelnictwa. Była autorką ponad 150 publikacji: artykułów, recenzji oraz książek, które dotyczyły teorii czytelnictwa, historii badań czytelniczych, roli bibliotek szkolnych i pedagogicz-

Andrzejewska uważa, że jest tak dlatego, iż niektóre z bibliotek szkolnych są w słabej kondycji, co jednak jej zdaniem dodatkowo obliguje autorów ustawy do stworzenia przepisów, które umożliwią ich rozwój. Dalej autorka zauważyła, że należy ostrożnie traktować ideę łączenia bibliotek pedagogicznych z publicznymi, gdyż te pierwsze obsługują nie tylko nauczycieli lecz także studentów, uczniów i wreszcie zwykłych obywateli. Zdaniem Andrzejewskiej w ustawie bibliotecznej powinien znaleźć się zapis o powszechnym dostępie do publikacji i powszechnym dostępie do informacji, co daje gwarancję korzystania z każdej biblioteki, jaką użytkownik wybierze.

Swe wywody autorka podsumowuje stwierdzeniem, iż koniecznym jest, aby w ustawie o bibliotekach były zapisy dotyczące bibliotek szkolnych na podobieństwo rozdziałów traktujących o bibliotekach naukowych czy specjalnych.

Na łamach „Bibliotekarza” dyskusja nad projektem nowej ustawy toczyła się już w 1995 r. Nader krytycznie o pracach nad nim wyraził się J. Wojciechowski w publikacji, *Ustawianie ustawy* opublikowanej w „Bibliotekarzu” z 1995 r. (z. 7–8). Zdaniem autora do pracy nad ustawą zaangażowano zbyt mało osób, przez co temat nie dotarł do całego środowiska⁶²⁴. Ponadto wskazał niechęć do dyskusji i ewentualnych poprawek kolejnych autorów projektu. Główną przyczyną niepowodzenia jest jednak zdaniem Wojciechowskiego brak nowoczesnej i spójnej koncepcji polskiego bibliotekarstwa, a także brak zaangażowania akademickich bibliotekoznawców.

Wojciechowski podkreślił, że kluczem do sukcesu powinno być powołanie zespołu głównego, złożonego z dotychczasowych autorów, wraz z przedstawicielami z KBN, MEN i MKiS. Sam zespół miałby być powołany przez MKiS, prace natomiast należałoby powierzyć Bibliotece Narodowej. Ponadto, na kształt paragrafów dotyczących konkretnych rozdziałów bibliotekach decydujący wpływ powinni mieć pracownicy owych właśnie bibliotek.

Za konieczne uznał też zamieszczenie w projekcie ustawy szczegółowego programu działalności informacyjnej bibliotek. Wojciechowski postuluje również aby głównym nadzorcą bibliotek przestało być MKiS, a zostało nim bądź MEN, bądź jeszcze lepiej Biblioteka Narodowa lub międzyresortowa dyrekcja bibliotek. Zdaniem Wojciechowskiego niezbędne jest ujednoczenie studiów bibliotekoznawczych, jednak, jak sam

---

nych w systemie oświaty. Zob.: Z. Gaca-Dąbrowska, *Jadwiga Andrzejewska 20 XI 1923–24 I 2010*, „Roczniki Biblioteczne” 2010, t. 54, s. 270–275.

⁶²⁴ J. Wojciechowski, *op. cit.*, z. 7–8, s. 13; http://pliki.sbp.pl/ac/Bibliotekarz_1995_07-08.pdf [dostęp: 29.05.2020].

przyznaje, nie ma na to pomysłu. Spory na łamach prasy fachowej – takie jak te toczone przez J. Wojciechowskiego i B. Howorkę pokazują jak w zwierciadle często czysto demagogiczny charakter, pozbawiony niestety niejednokrotnie cech konstruktywnych.

Jacek Wojciechowski zwraca też uwagę na potrzebę precyzyjnej terminologii, tj. odejście od sformułowań takich jak „organizacja dostępu” na rzecz po prostu udostępniania zbiorów oraz na jasne i bezwzględne określenie pełnej autonomii bibliotek.

Wojciechowski twierdził, iż nie ma sensu powoływanie rady bibliotecznej, zwłaszcza, że miałyby w niej zasiadać głównie osoby z samorządów oraz resortów, za mało z kolei poświęcono uwagi kluczowej roli Biblioteki Narodowej. Jako niezbędny wskazał też zapis o obowiązku utrzymywania bibliotek publicznych przez gminy oraz o tym, by biblioteka szkolna była obligatoryjną agendą szkoły, a biblioteka uczelniana obligatoryjną agendą uczelni.

Jacek Wojciechowski poddał krytyce również brak jakiegokolwiek odniesienia się w projekcie do roli bibliotekarzy dyplomowanych, a także wskazał egzemplarz obowiązkowy jako przedmiot oddzielnej ustawy.

Emocjonalna wypowiedź Wojciechowskiego spotkała się z odpowiedzią B. Howorki w „Bibliotekarzu” z tego samego roku (nr 10). W artykule, *Ustawianie czy wywracanie ustawy*⁶²⁵ Howorka punktuje nieznamość prawa przez Wojciechowskiego i jego niechęć do dostosowywania ustawy do innych obowiązujących już aktów prawnych, stwierdzając, że:

[...] nie można stanowić aktu normatywnego, którego postanowienia mają być zgodne z normami uchwalonymi w przyszłości. Tak jest po prostu niemożliwe!⁶²⁶

Dalej pisze o nieprzykładaniu przesadnej wagi do ustawy o bibliotekach przez bibliotekarzy akademickich z powodu regulacji ich życia zawodowego przez ustawę o szkolnictwie wyższym czy bardziej szczegółowo przez statuty poszczególnych uczelni, nie zaś przez omawiany w tej dysertacji akt.

Następnie wskazuje, że nie jest prawdą, jak twierdził Wojciechowski, że do pracy nad projektem zaangażowana była zbyt mała grupa osób. Howorka pisze, że jego autorowski projekt (opracowany wraz z J. Majem⁶²⁷) był owocem wielu spotkań, konsultacji

---

⁶²⁵ B. Howorka, *Ustawianie czy wywracanie...*, s. 510; http://pliki.sbp.pl/ac/Bibliotekarz_1995_10.pdf [dostęp: 1.06.2020].

⁶²⁶ *Ibidem*, s. 6 [dostęp: 1.06.2020].

⁶²⁷ J. Maj był wówczas kierownikiem Zakładu Bibliotekoznawstwa w Instytucie Książki i Czytelnictwa Biblioteki Narodowej.

oraz konferencji, a jego autorzy byli w stałym kontakcie z bibliotekarzami, którzy nawiązali z nimi współpracę⁶²⁸. Howorka skupił się jeszcze na takich aspektach jak odpłatne wypożyczanie międzybiblioteczne (słusznie zauważając, że nie każda księżnica może pozwolić sobie na wykonywanie takich usług pro bono) czy na działalności informacyjnej bibliotek zaznaczając, że opracowany przez niego projekt skupiał się na bibliotekach jako podmiotach, nie zaś na kwestii informacji naukowej, która to informacja naukowa miała się z resztą doczekać oddzielnej regulacji⁶²⁹.

Na koniec swych wywodów Howorka zgodził się z Wojciechowskim, że system kształcenia bibliotekarzy wymaga wprowadzenia uporządkowania, nie jest to jednak zadanie ustawy o bibliotekach, a misja edukacji i nauki.

Z wywodów Howorki uderza rozczarowanie i pesymizm, w końcowych słowach przytoczonej pracy stwierdza wyraźnie, że w sprawie nowego aktu:

[...] staje się już tylko obserwatorem⁶³⁰.

Kolejne głosy krytyczne wobec ustawy, czy jej projektu, diskutowanego w Sejmie, pojawiły się też na łamach „Bibliotekarza” w 1996 r. We wstępnym artykule J. Wołosz stwierdzał:

Obserwując poczynania dotyczące uchwalenia nowej ustawy o bibliotekach, nabieram coraz silniejszego przeświadczenia, że czeka nas być może już niedługo - uchwalenie przez Sejm aktu prawnego, który zawiedzie oczekiwania bibliotekarzy, niewiele wniesie nowego i odwlecze termin uchwalenia ustawy dobrej na wiele lat [...] Sądzę, że na projekcie ustawy ciąży wiele czynników, które zdeterminowały jej treść i formę. Spośród wielu, trzy czynniki - moim zdaniem - wywarły największy wpływ. Są to: przywiązanie do centralistycznych rozwiązań, wiara w omnipotencję administracji rządowej i niemoc środowiska bibliotekarskiego⁶³¹.

W tym samym numerze „Bibliotekarza” można znaleźć, *Uwagi Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich do projektu ustawy o bibliotekach w wersji przesłanej prezesowi Rady Ministrów w dniu 16. Sierpnia 1995 roku*⁶³². Stanisław Czajka opisuje krótko historię „społecznego” projektu ustawy z lat 1988–1994, firmowanego przez SBP. We-

---

⁶²⁸ B. Howorka, *Ustawianie czy wywracanie...*, s. 7 [dostęp: 1.06.2020].

⁶²⁹ *Ibidem*.

⁶³⁰ *Ibidem*, s. 10 [dostęp: 1.06.2020].

⁶³¹ J. Wołosz, *Od redaktora*, „Bibliotekarz” 1996, z. 2, s. 1; <http://kpbc.umk.pl/dlibra/docmetadata?id=28186&from=publication> [dostęp: 3.07.2019].

⁶³² S. Czajka, *op. cit.*, s. 19–22; <http://kpbc.umk.pl/dlibra/docmetadata?id=28186&from=publication> [dostęp: 3.07.2019].

dług relacji prace przebiegały dwuetapowo. Pierwsza faza prac, zakończona publikacją projektu w 1993 r., stanowiła wynik zmian polityczno-gospodarczych lat 90., kiedy nastąpiło odejście od konceptu nowelizacji ustawy z 1968 r. w kierunku sformułowania przez grono ekspertów SBP projektu aktu prawnego w nowym kształcie/treści. Projekt z 1993 r., wg Czajki, miał służyć osiągnięciu trzech celów, do których należało dostosowanie aktu do zmieniającej się sytuacji prawnej, zaproponowanie nowych rozwiązań organizacyjno-prawnych w miejsce starszych niedoskonałych oraz decentralizacja i uspołecznienie zarządzania bibliotekarstwem. Według Czajki prace prowadzone nad projektem od 1994 r. w roli instytucji kluczowej dla zarządzania systemem biblioteczno-informacyjnym widziały ówczesny Komitet Badań Naukowych. Jednak, ze względu na brak woli współpracy ze strony KBN, SBP samo kontynuowało prace nad projektem, już z pominięciem roli KBN, by w 1994 r. przekazać projekt Ministerstwu Kultury i Sztuki. Dalej – jesienią tego samego roku – komisja wspólna MKiS oraz przedstawiciele środowiska bibliotekarskiego ustaliła „społeczno-rządowy” koncept. Tekst Czajki w dalszej części jest zbiorem uwag do przedstawionego projektu, z zaznaczeniem, że odbiega w swojej treści od założeń programowych ustawy⁶³³ Projekt ministerialny stanowił – w ocenie SBP – akt utrzymujący stan obecny polskiego systemu bibliotecznego. Utrwalał dualizm systemu bibliotecznego (ogólnokrajowa sieć biblioteczna) od systemu informacji naukowo-technicznej. Opisane przez Czajkę dalej uwagi stanowią pokłosie przyjętego charakteru aktu. SBP krytycznie odniosło się do konceptu powołania Krajowej Rady Bibliotecznej w miejsce dawnej Państwowej Rady Bibliotecznej, wskazując brak mocy sprawczej, budżetu, a także jej resortowe przypisanie. KRB, mająca wg projektu podlegać Ministrowi Kultury i Sztuki – w ocenie SBP – pozostawać miała zupełnie dysfunkcyjna w obszarze zarządzania siecią właśnie z powodu zbyt niskiego jej położenia w strukturach zarządczych państwa. Wskazano również brak w ustawie, czy szerzej w strukturze państwa agendy odpowiedzialnej za realizację zadań ponadresortowych, co miałyby gwarantować spójność sieci bibliotecznych i utrzymanie strategicznych kierunków rozwoju. Podnoszono również dysproporcję uwagi, jaką ustawa miała by wg projektu poświęcać bibliotekom publicznym a innym typom bibliotek (naukowe, szkolne, pedagogiczne, specjalne). Ciekawe, że SBP zaproponowało wyjście z patowej sytuacji powierzenia nadzoru nad bibliotekami MKiS. Otóż urząd Ministra Kultury miałby być wyposażony w możliwość nowelizowania prawa bibliotecznego mocą ak-

---

⁶³³ *Ibidem*, s. 19 [dostęp: 3.07.2019].

tów niższego niż ustawa, rządu⁶³⁴. Z jednej strony taki pomysł mógł być szansą ratowania wskazanej już podległości bibliotek jednemu ministrowi. Z drugiej jednak, zaprzeczał wcześniejszym postulatom i używanym dla ich słuszności argumentom, że biblioteki podlegają różnym ministerstwom chociażby w obszarze finansowania czy podległości służbowej ich kierownictwa. W takim przypadku jeszcze silniejsze faworyzowanie jednego ministerstwa, bez podniesienia ośrodka decyzyjnego ponad ministerstwo – w hierarchii – wydaje się być dość dyskusyjnym pomysłem. Podniesiono również kwestię egzemplarza obowiązkowego, wskazując w projekcie ustawy brak instrumentów pozwalających na skuteczne egzekwowanie dostarczania go. Zgodnie z koncepcją ochrony bibliotek, a nie ich rozwoju, który niejednokrotnie wymaga ich przekształcania, łączenia z innymi instytucjami kultury; SBP wskazało jako wadliwe zapisy projektu dotyczące podziału, łączenia i likwidacji bibliotek. Nie zabrakło w uwagach słów na temat pragmatyki zawodowej i obniżaniu prestiżu bibliotekarzy. Wśród innych uwag znalazły się te o niekompletnym określeniu obowiązków organizatora wobec biblioteki, a także zawężeniu regulacji ustawowych do bibliotek publicznych i samorządowych, m.in. przez odesłanie do ustawy o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej jako aktu właściwego w sprawach nieuregulowanych ustawą o bibliotekach. Jako pozytywne zostały przez SBP odnotowane projektowane regulacje dotyczące Narodowego Zasobu Bibliotecznego. W podsumowaniu S. Czajka wyraził gotowość SBP do prac nad udoskonaleniem ustawy w toku procesu legislacyjnego⁶³⁵.

Warto zwrócić uwagę, niejako przy okazji, że lata 90. XX w. to czas silnego nacisku na badanie obszaru działalności związanej z informacją naukową, która zaczęła sobie torować drogę ku odrębnej dyscyplinie za jaką uznano informatologię. Warto w tym miejscu przytoczyć słowa M. Dembowskiej⁶³⁶ i jej definicję informacji naukowej. Otóż definiuje ona powyższy termin trojako: jako działalność naukowo-informacyjną; jako dziedzinę wiedzy obejmującą całokształt zagadnień teoretycznych i praktycznych związanych z działalnością naukowo-informacyjną oraz jako naukę o informacji naukowej (teoria informacji naukowej). Dalej stwierdza, że:

---

⁶³⁴ Ministrowie są, co do zasady, umocowani do wydawania rozporządzeń jako aktów wykonawczych do ustaw jako aktów prawnych wyższego rządu.

S. Czajka, *op. cit.*, s. 20, 21 [dostęp: 3.07.2019].

⁶³⁵ *Ibidem*, s. 22 [dostęp: 3.07.2019].

⁶³⁶ M. Dembowska: *Nauka o informacji naukowej (informatologia). Organizacja i problematyka badań w Polsce*, Instytut Informacji Naukowej, Technicznej i Ekonomicznej, Warszawa 1991 s. 16, 17.

[...] dyscyplinę badawczą, której przedmiotem są zagadnienia działalności naukowo-informacyjnej, będziemy nazywać zamiennie nauką o informacji naukowej lub informatologią⁶³⁷.

Dziś – z punktu widzenia drugiej dekady XXI wieku – terminologia rozdzielająca działalność *stricte* biblioteczną od informacyjnej powoli odchodzi w zapomnienie. Już na etapie dyskusji wokół ustawy z 1997 r. zwracano uwagę na marnowanie środków publicznych przez istniejący dualizm systemów:

Strukturalnym błędem systemowym w Polsce był przez cały okres PRL doktrynalny rozdział informacji naukowej od sfery usług bibliotekarskich, wyraźnym faworyzowaniem przez państwo tej pierwszej. Rozdział ten powodował zawsze marnotrawienie dużych pieniędzy publicznych i mniejszą skuteczność działań w obu tych sferach. Niebezpieczeństwo to nie zniknęło, a projekt ustawy w ogóle nie bierze go pod uwagę⁶³⁸.

Tendencja ta wydaje się słuszną, szczególnie w dobie postrzegania materiałów bibliotecznych równo, bez względu na ich formę – analogową czy cyfrową. Zachwyty towarzyszący rosnącej pod koniec XX w. dostępności do informacji w formie elektronicznej w XXI jest już zjawiskiem naturalnym, które w dużej mierze przyczynia się do rezygnacji z – nieuzasadnionego dziś – dualizmu „biblioteka” vs „informacja naukowa”. Standardowo wykształcony naukowiec w XXI w. posiada umiejętność sprawnego obsługi komputera osobistego i działających w nim środowisk oprogramowania użytkowego, z uwzględnieniem wyszukiwarek zawartości. Rozwój technologii – m.in. w zakresie udostępniania treści naukowych – w tym technologii wyrównujących szanse w dostępie do zasobów dla wszystkich grup użytkowników, pozwala przyjąć, że zasoby biblioteczne, oferowane dziś w postaci e-usług⁶³⁹ są dostępne bez „wiedzy tajemnej” znanej tylko bibliotekarzom z OIN-ów⁶⁴⁰. Inna sprawa, na ile rozwinięte są rzeczywiste kompetencje naukowców/badaczy czy czytelników w ogóle. Rzecz została poddana badaniu w wybranych uczelniach w Polsce⁶⁴¹. Również w „Bibliotekarzu”, w numerze

---

⁶³⁷ Op. cit., s. 16.

⁶³⁸ Andrzej Mężyński, *Ustawa o bibliotekach...*, s. 21; <http://kpbc.umk.pl/dlibra/docmetadata?id=28187&from=publication> [dostęp: 4.07.2019].

⁶³⁹ <https://www.bn.org.pl/aktualnosci/3591-omnis---nowa-jakosc-e-uslug-publicznych.html> [dostęp: 12.08.2020].

⁶⁴⁰ Oddziały Informacji Naukowej – działy w bibliotekach akademickich oferujące usługi „informacji naukowej”.

⁶⁴¹ Wiorogórska, Z., Leśniewski, J., Rozkosz, E., *Data Literacy and Research Data Management in Poland. Raising Awareness* [w:] *Information Literacy in the Workplace*, S. Kurbanoglu et al. (red.), 5th

drugim z 1996 r. ukazała się relacja pierwszego czytania projektu ustawy o bibliotekach⁶⁴². Autor informuje, że 15 grudnia 1995 r. w trakcie obrad Sejmu (67 posiedzenie) odbyło się pierwsze czytanie rządowego projektu ustawy, przedstawionego w związku z tym, że ustawa z roku 1968 została przez MKiS uznana za akt przestarzały prawnie i merytorycznie – co zostało wskazane przez Z. Podkańskiego, ówczesnego podsekretarza stanu w MKiS⁶⁴³. To, co z perspektywy ponad 20 lat jest interesujące, to fakt pogłębionej dyskusji poselskiej na temat bibliotek. Co więcej, z tekstu Bilińskiego wynika jasno, że posłowie zabierający głos byli – co do zasady – przygotowani do dyskusji, a ich głos był w większości głosem reprezentowanych okręgów wyborczych. Przejawia się to m.in. w przytaczaniu przez kolejnych zabierających głos wyników konsultacji ze środowiskiem bibliotekarskim, a co z punktu widzenia finansowania działalności bibliotek ważniejsze, również z władzami lokalnymi, samorządowymi. Przykładem takim jest powołanie się posła J. Budkiewicza na konsultacje

[...] z burmistrzami i wójtami swojego okręgu poselskiego – woj. olsztyńskiego⁶⁴⁴.

Ze względu na temat niniejszej pracy ciekawe jest stwierdzenie posłanki Iwony Śledzińskiej-Katarasińskiej, która na wstępie swojego wystąpienia zaznaczyła, że:

[...] dotychczasowa dyskusja sejmowa dowodzi, że istnieje wśród posłów silne lobby biblioteczne⁶⁴⁵.

Całość wypowiedzi posłanki Śledzińskiej-Katarasińskiej jest o tyle interesująca, co kontrowersyjna. Znów – dzięki kaskadowemu przyspieszeniu rozwoju technologicznego – część postulatów, w tym budowy drugiego obiektu magazynowego dla Biblioteki Narodowej, jest z punktu widzenia roku 2019 czy 2020, głęboko niezasadna. Wieczysta archiwizacja, owszem, odbywa się w magazynach Biblioteki Narodowej i Biblioteki Jagiellońskiej, ale również w cyfrowych centrach zapasowych⁶⁴⁶.

European Conference, ECIL 2017, Saint Malo, France, September 18–21 2017, Springer, s. 205–214; https://doi.org/10.1007/978-3-319-74334-9_22 [dostęp: 12.08.2021].

⁶⁴² L. Biliński, *Pierwsze czytanie...*, s. 22–25; <http://kpbc.umk.pl/dlibra/docmetadata?id=28186&from=publication> [dostęp: 4.07.2019].

⁶⁴³ *Op. cit.*

⁶⁴⁴ *Op. cit.*, s. 23 [dostęp: 4.07.2019].

⁶⁴⁵ *Op. cit.*, s. 24 [dostęp: 4.07.2019].

⁶⁴⁶ Inną sprawą jest, że obecnie trwa przebudowa/remont Biblioteki Narodowej, z dużą rozbudową czytelni; [za:] Whitemad, Biblioteka Narodowa w Warszawie do remontu. Tak będzie wyglądać; <https://www.whitemad.pl/biblioteka-narodowa-w-warszawie/> [dostęp: 4.07.2019].

Warto nadmienić, iż omawiany tu akt przedstawia zamysł utworzenia Narodowego Zasobu Bibliotecznego. W artykule 3 rozdz. 1 ustawy czytamy wszak, że:

[...] biblioteka i jej zbiory to dobro służące zachowaniu dziedzictwa narodowego, a artykuł 6. doprecyzowuje jego ochronę wskazując, iż zbiory bibliotek posiadające szczególną wartość i znaczenie dla kultury oraz dziedzictwa narodowego mają być w całości lub w części włączane do zbioru podlegającego szczególnej ochronie. W dalszej części Minister Kultury i Sztuki zostaje zobligowany do przedstawienia wykazu bibliotek, które utworzą Narodowy Zasób Biblioteczny.

W 1998 roku (24 listopada) ukazało się odpowiednie Rozporządzenie, a wykaz obejmował 55 bibliotek⁶⁴⁷ –

- akademickich: Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie, Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w Lublinie, Politechniki Warszawskiej, Politechniki Wrocławskiej, Szkoły Głównej Handlowej, Biblioteka Jagiellońska oraz biblioteki uniwersytetów w Lublinie, Łodzi, Poznaniu, Toruniu, Warszawie, Wrocławiu;
- Bibliotekę Narodową w Warszawie;
- Bibliotekę Sejmową;
- Centralną Bibliotekę Rolniczą w Warszawie;
- Centralną Bibliotekę Statystyczną im. Stefana Szulca w Warszawie;
- Centralną Bibliotekę Wojskową w Warszawie;
- Centralną Bibliotekę Polskiego Związku Niewidomych w Warszawie;
- Główną Bibliotekę Lekarską im. Stefana Konopki w Warszawie;
- Biblioteka Żydowskiego Instytutu Historycznego w Warszawie;
- muzeów lokalnych i narodowych: Bibliotekę Czartoryskich w Krakowie, Bibliotekę Muzeum Zamek w Łańcucie, Bibliotekę Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza w Warszawie, Bibliotekę Muzeum Narodowego w Krakowie, Bibliotekę Muzeum Narodowego w Warszawie, Bibliotekę Muzeum Tatrzańskiego im. dr. Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem, Bibliotekę Muzeum Teatralnego w Warszawie;

---

⁶⁴⁷ M. Gomułka, *Narodowy Zasób Biblioteczny w świetle zmian prawnych*, „Nowa Biblioteka. Usługi, Technologie Informacyjne i Media” 2017, 24(1), s. 41–55.

- Polskiej Akademii Nauk: Bibliotekę Gdańska PAN w Gdańsku, Bibliotekę Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania im. Stanisława Leszczyńskiego PAN w Warszawie, Bibliotekę Instytutu Badań Literackich PAN w Warszawie, Bibliotekę Instytutu Filozofii i Socjologii PAN w Warszawie, Bibliotekę Instytutu Matematycznego PAN w Warszawie, Bibliotekę Instytutu Sztuki PAN w Warszawie, Bibliotekę Kórnicką, Bibliotekę Muzeum i Instytutu Zoologii PAN w Warszawie, Bibliotekę PAN w Krakowie;
- publicznych: Bibliotekę Publiczną m. st. Warszawy, Bibliotekę Raczyńskich w Poznaniu, Bibliotekę Śląską, Bibliotekę Cieszyńską, Bibliotekę Pomorska, wojewódzkie biblioteki publiczne w Białymstoku, Bydgoszczy, Gdańsku, Kielcach, Lublinie, Opolu, Toruniu, Zielonej Górze;
- towarzystw i ośrodków naukowych: Bibliotekę i Fonotekę Towarzystwa im. Fryderyka Chopina w Warszawie, Bibliotekę im. Zielińskich w Płocku, Bibliotekę Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie, Bibliotekę Poznańskiego Towarzystwa
- Przyjaciół Nauk w Poznaniu, Bibliotekę, Muzeum i Archiwum Warszawskiego Towarzystwa Muzycznego im. Stanisława Moniuszki w Warszawie;
- Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu.

Omawiane rozporządzenie określa też dokładnie cele powołania NZB, a są to:

- optymalne warunki gromadzenia i zachowania podstawowego zbioru publikowanych i rękopiśmiennych dokumentów bibliotecznych wytworzonych przez Polaków lub dotyczących Polski, przechowywanych w bibliotekach polskich, oraz dokumentacji o polonikach przechowywanych w bibliotekach zagranicznych;
- prowadzenie i upowszechnianie systemu informacji o zbiorach zasobu;
- szczególna ochrona i konserwacja materiałów bibliotecznych wchodzących w skład zasobu;
- prowadzenie pełnej dokumentacji zasobu⁶⁴⁸.

Na omawianym posiedzeniu nie zabrakło też głosów w obronie wiecznego bytu już powołanych instytucji, bez względu na okoliczności. Przykładem jest głos posła I. Skubisa, który powołując się na konsultacje z bibliotekarzami województwa częstochowskiego –

---

⁶⁴⁸ *Ibidem*, s. 46.

[...] zgłosił zastrzeżenia do zapisu art. 5 umożliwiającego likwidację filii bibliotecznych⁶⁴⁹.

Pojawiały się w dyskusjach również głosy pozornie interesujące – jak głos posła Wojciecha Nowaczyka postulującego, by każda biblioteka wojewódzka otrzymywała egzemplarz obowiązkowy. W rzeczywistości jednak populizm takich głosów przerzuca wprost odpowiedzialność za koszt gromadzenia zbiorów na wydawców – to ich kosztem jest wysyłka e.o. do wskazanych bibliotek w Polsce. Co więcej, takie rozwiązanie nie ułatwia realizacji sensownej polityki gromadzenia. W trakcie posiedzenia dyskutowano też możliwość czy propozycję uchwalenia osobnych ustaw o egzemplarzu obowiązkowym i Bibliotece Narodowej. Konkluzją posiedzenia był postulat skierowania projektu ustawy o bibliotekach do trzech komisji: Kultury i Środków Przekazu; Edukacji, Nauki i Postępu Technicznego; Komisji Ustawodawczej. Ważne jest – w ocenie Bilińskiego - że żaden z posłów nie postulował odrzucenia ustawy⁶⁵⁰.

Jak wynika z innego tekstu poświęconego opisanej debacie, również zamieszczonego w „Bibliotekarzu” (1996, nr 3)⁶⁵¹, posłowie najwięcej uwagi poświęcili Krajowej Radzie Bibliotecznej oraz łączeniu bibliotek oraz egzemplarzowi obowiązkowemu⁶⁵². O dziwo, najmniej miejsca i uwagi poświęcono ogólnokrajowej sieci bibliotecznej. Andrzej Mężyński w swoim tekście o pierwszym sejmowym czytaniu projektu ustawy, przedstawia również historię projektu, widzianą z dwóch stron – ministerialnej i autora. Załączony cytat jest obszerny, ale to właśnie jego dosłowność, a nie metafraza, pozbawiająca pierwotnej wersji walorów stylistycznych; czy właściwa pracy analityczno-syntetycznej parafraza, nie dająca oddać kunsztu słownego autora, świetnie obrazuje wewnątrzśrodowiskowe spory bibliotekarskie, po części stylem wypowiedzi oddając również ich charakter:

[...] 16% miejsca w swojej wypowiedzi poświęcił Z. Podkański wyjaśnieniu, dlaczego Ministerstwo skierowało do Sejmu ten, a nie inny projekt ustawy. Poseł A. Smółko powiedział w dyskusji, że ta wersja jest „najgorsza, niestety”. Odpowiadając mu, Minister niewiele jednak wyjaśnił. Zgoda, na trybunie sejmowej nie zawsze jest czas na sformułowanie wyczerpującej i poprawnej odpowiedzi. Minister tak jednak skomplikował sytuację, że posłom trudno było prawdopodobnie zorientować się, o co tu chodzi. Chodziło jednak na pewno o jedno: Z Podkański chciał zdezawuować, wręcz ośmieszyć, projekty społeczne, a uznać za jedynie słuszny ostateczny projekt Ministerstwa. Do 1995 r. – stwierdził – opracowano bowiem 8 pełnych projektów, a wraz z nowelami - łącznie ok. 25. „Pew-

---

⁶⁴⁹ L. Biliński, *Pierwsze czytanie...*, s. 24 [dostęp: 4.07.2019].

⁶⁵⁰ *Ibidem*, s. 25.

⁶⁵¹ A. Mężyński, *Ustawa o bibliotekach...* s. 19–23; [dostęp:4.07.2019].

⁶⁵² *Ibidem*, s. 20.

na grupa kończyła pracę”, a po dyskusji „następował powrót niemalże do tej samej grupy i wszystko zaczynało się od początku nad innymi projektami”. Działo także „2–3 panów, którzy cały czas zgłaszali nowe koncepcje, a potem się wycofywali”. Dyskusje się przeciągały, zamawiano płatne ekspertyzy. Efektów nie było, dopóki „nie znalazła się grupa bibliotekarzy, która opracowała kontrprojekt do tych projektów. Nazwaliśmy go projektem społecznym (...)”. Ten właśnie projekt, będący „konsensusem różnych projektów” — trafił do Sejmu. Więc było tak – nieudolne środowisko bibliotekarzy coś tam z maniackim uporem bez końca i bez sensu tworzyło (choć ekspertyzy były płatne), poprzednie rządy nie potrafiły sobie z tymi problemami poradzić, aż znalazła się grupa bibliotekarzy, która przygotowała projekt nadający się do dyskusji, a Ministerstwu udało się osiągnąć niezbędny konsensus po uzgodnieniach „między związkami, stowarzyszeniami, poszczególnymi środowiskami bibliotekarskimi”. Przypomnijmy może jednak w największym skrócie, dlaczego prace nad projektem tak się ślimaczyły 12 1. M.in. jeden z nich, powstały w wyniku szerokiej dyskusji środowiskowych, był gotowy 20.04.1993 r. Zaproponowano w nim powołanie Rządowej Agencji Bibliotecznej, której dyrektora powoływałby Prezes Rady Ministrów, a jej organem doradczym i opiniodawczym byłaby Rada Programowa. Ministerstwo odrzuciło jednak ten projekt, nie wyrażając zgody na powołanie Agencji, po czym konsekwentnie odrzucało inne wersje tego projektu, przerabiane w myśl sugestii resortu, starające się jednak zachować zarysy idei usamodzielnienia organu (nazywającego się tak czy inaczej) wpływającego na polskie bibliotekarstwo. I stąd ta strata czasu, wynikająca ze zdecydowanego oporu MKiS. Nad kolejnymi, wymuszonymi przez MKiS wersjami projektu, pracowali przede wszystkim Bolesław Howorka i Jerzy Maj 13 1, i te projekty, których perypetie bacznie śledziła społeczność bibliotekarska – nazywano projektami społecznymi. Obaj autorzy zaniechali w pewnym momencie dalszych prac. Z. Podkański terminem „społeczny” określa zgoła inny projekt, a mianowicie tzw. piątki, która ukończyła swoje prace 7.11.1994 r. Członkowie tego zespołu chcieli ocalić częściowo najistotniejsze zapisy poprzedników i utrzymali pojęcie „krajowej sieci bibliotecznej”, wspieranej przez KRB powoływaną przez Radę Ministrów i posiadającą coś w rodzaju własnego budżetu. Na nic jednak zdał się flirt „piątki” z resortem – ten odrzucił zaproponowaną koncepcję KRB i przyznał jej funkcje „czysto ozdobne”, jak to w dyskusji określili posłowie (B.K., J.Z.). Wyżej pokazano, iż posłowie generalnie zanegowali propozycje Ministerstwa dotyczące Rady, i w tej sytuacji Z. Podkański, broniąc się wskazywał że są one wynikiem konsensusu wszystkich zainteresowanych: „pracowników, związkowców, członków i działaczy poszczególnych stowarzyszeń, jak i ludzi bliskich, zyczliwych, zainteresowanych”. Nie trzeba dodawać, że konsensus panuje w środowisku w innej sprawie; ten projekt jest nie do przyjęcia⁶⁵³.

W numerze szóstym „Bibliotekarza” z 1996 r. ukazał się ważny tekst, autorstwa mec. Howorki, stanowiący odpowiedź na zaproszenie do udziału w posiedzeniu Sejmowej Podkomisji ds. Rozpatrzenia Rządowego Projektu Ustawy o Bibliotekach. Howorka już we wstępie neguje sens dyskusji nad projektem ustawy w zaproponowanej

---

⁶⁵³ *Ibidem*, s. 23.

treści, wskazując nieprzystawalność projektu do współczesnego bibliotekarstwa. Autor przywołał w swoim liście wcześniejszą korespondencję autorstwa J. Saryusz-Wolskiego (ówczesnie Pełnomocnika Rządu ds. Integracji Europejskiej oraz Pomocy Zagranicznej) kierowaną do wiceministra W. Janusa, wskazującą aktualną tendencję europejską w postzeganiu bibliotek (zbiór dokumentów „*collection-based library*” vs dostawca usług informacyjnych „*access-based-services*”)⁶⁵⁴. Howorka nie przebierał w środkach i daleki jest od dyplomacji. Tekst jest i owszem, merytoryczny, ale nie tak realizuje się lobbing, również w obszarze prawa bibliotecznego. Czytamy w nim m.in.:

Ministerstwo Kultury i Sztuki nie rozumie jak ma brzmieć nowoczesny akt normatywny stanowiący podstawę prawną działania systemu biblioteczno-informacyjnego w Polsce, nie wie, jak na przełomie XX i XXI wieku powinna wyglądać biblioteka. To przykre, ale i znamienne⁶⁵⁵.

Autor – inna sprawa, że słusznie – wskazał na zarzucone przez władzę ustawodawczą, dwa projekty opracowane przez SBP. Jeden z nich stanowił propozycję ustawy o bibliotekach, drugi – propozycję statutu Krajowej Rady Systemu Biblioteczno-Informacyjnego.

W 1997 roku w „Bibliotekarzu” ukazał się kolejny tekst autorstwa B. Howorki, *O projekcie „Programu rozwoju informacji naukowej i technicznej w Polsce (z zadaniami do 2000 r.)”*⁶⁵⁶. Mecenas Howorka słusznie zauważył, że obszary działalności bibliotecznej i informacyjnej (tu w rozumieniu informacji naukowej) wymagając wspólnych regulacji w jednym akcie normatywnym. Co więcej, dyrektor poznańskiej biblioteki medycznej wskazał w swoim artykule potrzebę stworzenia ustawowych podstaw powołania i funkcjonowania Krajowego Systemu Biblioteczno-Informacyjnego oraz przedmiotową regulację działalności informacyjnej⁶⁵⁷. Słusznie zauważył Howorka, że sensem i celem działania Krajowego Systemu... powinno być:

---

⁶⁵⁴ B. Howorka, *List do przewodniczącego Sejmowej Podkomisji ds. Rozpatrzenia Rządowego Projektu Ustawy o Bibliotekach*, „Bibliotekarz” 1996, nr 6, s. 2, 29; <http://kpbc.umk.pl/dlibra/docmetadata?id=28190&from=publication> [dostęp: 13.08.2019].

⁶⁵⁵ *Ibidem*, s. 2.

⁶⁵⁶ B. Howorka: *O projekcie „Programu rozwoju informacji naukowej i technicznej w Polsce (z zadaniami do 2000 r.)*, „Bibliotekarz” 1997, nr 2, s. 5–8; <http://kpbc.umk.pl/dlibra/publication?id=19041&tab=3> [dostęp: 26.06.2019].

⁶⁵⁷ *Ibidem*, s. 7.

[...] zapewnienie jednolitych zasad prowadzenia działalności biblioteczno-informacyjnej, umożliwiającej zainteresowanym dostęp do całości zbiorów bibliotecznych, do zasobów materiałów informacyjnych w kraju, a także do zagranicznych źródeł informacji⁶⁵⁸.

W tym świetle koncept, który niósł ze sobą program, nie spełniał oczekiwań autora. Dużo bardziej związany z tematyką niniejszej pracy jest jednak tekst wstępny – redaktorski – J. Wołosza w tym samym numerze „Bibliotekarza”⁶⁵⁹. Wołosz, pisząc o naradzie, zorganizowanej przez Zespół ds. Krajowej Polityki w Zakresie Informacji Naukowej Komitetu Badań Naukowych (pod przewodnictwem prof. J.L. Kulikowskiego), dotyczącej projektu ustawy o informacji naukowej oraz programowi rozwoju informacji naukowej, opisał swego rodzaju historyczną zmianę w stosunku środowiska do ustawowej regulacji spraw szeroko pojętej polityki biblioteczno-informacyjnej w Polsce końca lat 90. XX w. Wołosz wskazał na zmianę, która miała się jakoby dokonać w mentalności środowiska – w zakresie postrzegania centralizacji decyzyjności co do kształtu polityki biblioteczno-informacyjnej państwa, przy uwzględnieniu reprezentacji środowiska. Interesujący jest nie tyle fakt przywoływania przez Wołosza procesu ewolucji świadomościowej środowiska, zainteresowania władz kwestiami bibliotecznymi, ale natrafienie na identyczny problem jak 100 lat wcześniej, tyle, że w zmienionych warunkach zewnętrznych. Tekst redaktora naczelnego „Bibliotekarza” stanowi *sui generis* dowód na cykliczność procesu historycznego, gdy uwzględnić dyskusje nad polityką czy też potrzebą wypracowania polityki biblioteczej u progu państwowości po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w początkach XX wieku. Dziś, ponad 20 lat po tekście Wołosza, znów można zdefiniować podobny problem, jak opisany we wstępniku do drugiego numeru „Bibliotekarza” z 1997 r. Otóż wymienia się w nim incydentalne przypadki finansowania przedsięwzięć komputeryzujących biblioteki czy automatyzujących proces biblioteczny, które hamują w pewien sposób działania władz w danym obszarze. Owszem, miejsce sponsorów przywołanych przez Wołosza, zajmują może publiczne środki projektowe z kolejnych funduszy spoza budżetu państwa, co w pewien sposób cywilizuje cały proces. Nadal jednak wyspowy charakter przedsięwzięć, bez spójnej polityki państwa, skazuje nas na kraj bibliotek dwóch prędkości. Pozyskiwanie przez biblioteki pieniędzy spoza budżetu podstawowego oraz wydatkowanie ich wg lokalnej koncepcji sprzyja oczywiście wzmocnieniu pozycji danej instytucji w lokal-

---

⁶⁵⁸ *Ibidem*, s. 8.

⁶⁵⁹ J. Wołosz, *Od redaktora...*, s. 1 [dostęp: 1.07.2019].

nych środowiskach. Jednak w dobie nienajlepszej kondycji finansowej państwa⁶⁶⁰ centralizacja, szczególnie w obszarze finansowania jest rozwiązaniem optymalnym. Oczywiście, podobnie jak 20 lat temu, podobnie jak 100 – decyzje finansowe powinny być pokłosiem polityki bibliotecznej państwa, a nie polityką pochodną dokonanych już inwestycji i zakupów. Pewną nadzieję w całości wyzwania usprawnienia polityki bibliotecznej w Polsce daje swoiste odrodzenie Biblioteki Narodowej, która – po dekadzie wewnętrznej rewolucji projektem *e-usługa OMNIS* mocno akcentuje swoją obecność i realizację roli centralnej biblioteki państwa, w tym rzeczywiste wdrożenie ust. 2 art. 17 ustawy o bibliotekach z 1997 r.⁶⁶¹ Marginalizacja wpływu środowiska na

[...] centralnie krojone plany i programy

jako obawa przed poparciem dla działań centralistycznych, po wieku doświadczeń – wydawało się – powoli ustępowała przekonaniu czy przynajmniej nadziei na skuteczne prowadzenie polityki państwowej przynajmniej w obszarze koordynacji działań i finansowania. Oczywiście jest, że centralne finansowanie sieci bibliotecznej nie jest pozbawione wad. Unifikacja i zrównywanie usługi przy nieodpowiednich nakładach finansowych może skutkować niejednokrotnie równaniem w dół jakości. Argument ten jednak traci zupełnie na znaczeniu, jeśli spełnione są dwie podstawowe przesłanki: centralne finansowanie jest poprzedzone rzeczową analizą (np. SWOT) a instytucje o wyższym poziomie rozwoju (w Polsce przykładem takich bibliotek publicznych są obecnie biblioteki wrocławskie czy biblioteka wojewódzka i miejska w Gdańsku) pozyskują dodatkowe środki na dostawę usług stanowiących wartość dodaną danej instytucji przy jednoczesnym zmniejszeniu kosztów podstawowych funkcjonowania – np. przez dostarczanie zintegrowanych systemów bibliotecznych na licencji krajowej.

W *Słowie wstępnym* do trzeciego numeru „Bibliotekarza” z 1997 r. J. Wołosz po raz kolejny wspominał prace nad ustawą biblioteczną. Bardzo krytycznie odniósł się zarówno do działań władzy w tym obszarze, wypominając politykę centralistyczną i – w domyśle – „działanie w myśl zasady dziel i rządź”. Co więcej, Wołosz wskazał brak

---

⁶⁶⁰ „Dług publiczny (dług instytucji sektora rządowego i samorządowego) na 1 mieszkańca rośnie z 27 240 zł na koniec grudnia 2018 r. do 28 641 zł na koniec grudnia 2019 roku. Jako liczbę mieszkańców Polski ludność rezydującą, która wedle danych GUS wynosi niecałe 38 mln osób”; <https://www.dlugpubliczny.org.pl/> [dostęp: 1.07.2019].

⁶⁶¹ Obwieszczenie Marszałka ... (Dz. U. 2018 poz 574), art. 17.2: „Biblioteka Narodowa prowadzi działalność metodyczną i unifikacyjną w zakresie bibliotekarstwa, bibliografii, zastosowań nowoczesnych technologii bibliotecznych oraz konserwacji materiałów bibliotecznych” [dostęp: 20.06.2019].

wpływu środowiska, z zaznaczeniem elity, na sprawę procedowania ustawy w Sejmie. Przyczyny należy jednak upatrywać raczej w braku jednomyślności środowiska, co umożliwiło wdrożenie zasady *divide et impera* w życie i przedstawienie projektu – mocno zmodyfikowanego i odbiegającego od pierwotnej wersji – jako „środowiskowego”⁶⁶². Jednym z argumentów warunkujących wybór tematu niniejszej pracy była dyskusja, jaką toczono na łamach prasy fachowej w kolejnych dekadach funkcjonowania polskiej państwowości XX w. Przykładowo, w 1996 r., w pierwszym numerze „Bibliotekarza” z tego roku, redakcja, świętująca pięciolecie działania w nowym składzie, wymieniała dyskusję m.in. o ustawie w czasopiśmie jako jeden z sukcesów swojej działalności:

Zastanawiając się na początku naszej pracy, jaką przyjąć strategię działania, obraliśmy metodę „ucieczki do przodu”. Zamiast powielać zastane wzory i być może ugrzęznąć w ówczesnych sporach i walkach, postanowiliśmy skupić uwagę i wysiłki na wybranej problematyce, oczywiście nie zapominając o całej reszcie tematów ważnych w praktyce bibliotecznej. Uznaliśmy, że nowoczesność warsztatu biblioteczno-informacyjnego jest tym, na co należy postawić przede wszystkim. Stąd w „Bibliotekarzu” pojawiło się wiele tekstów poświęconych różnym aspektom komputeryzacji, systemom zautomatyzowanym, mediom elektronicznym, polskim i zagranicznym doświadczeniom w tej dziedzinie, a także organizacji krajowego bibliotekarstwa, ustawie bibliotecznej, zmianom w organizacji sieci bibliotecznych, zwłaszcza bibliotek publicznych, zarządzaniu oraz kształceniu i doskonaleniu zawodowemu bibliotekarzy. Zależało nam i nadal zależy na informacji o nowych ideach i koncepcjach rodzących się za granicą, na forum organizacji międzynarodowych. Szczególną jednak uwagę przywiązywaliśmy od początku do opinii i dyskusji dotyczących spraw samego środowiska; na tych łamach ma ono możliwość wyrażania swoich poglądów, opinii, propozycji, a tym samym – kształtowania własnej świadomości i własnego wizerunku⁶⁶³.

Warto nadmienić, że kwestia prawa bibliotecznego była przedmiotem dyskusji również na gruncie międzynarodowym. Przykładem jest tu międzynarodowe seminarium nt. prawa bibliotecznego zorganizowane w Bibliotece Narodowej Węgier w 1995 r. (28–30.09.1995)⁶⁶⁴. W tamtym czasie prace nad polską ustawą o bibliotekach należały do najbardziej zaawansowanych w Europie Środkowo-Wschodniej. Cytując autorki:

---

⁶⁶² J. Wołosz, *Od redaktora...*, s. 1 [dostęp: 4.07.2019].

⁶⁶³ J. Wołosz, *Redagujemy „Bibliotekarza” od 5 lat...*, „Bibliotekarz” 1996, nr 1, s. 2; http://www.bbc.uw.edu.pl/Content/3755/Bibliotekarz_1996_01.pdf [dostęp: 8.06.2020].

⁶⁶⁴ E. Stachowska-Musiał, J. Pasztaleniec-Jarzyńska, *Międzynarodowe seminarium nt. prawa bibliotecznego w Budapeszcie*, „Bibliotekarz” 1996 nr 3, s. 28, 29; <http://kpbc.umk.pl/dlibra/docmetadata?id=28187&from=publication> [dostęp: 13.08.2019].

[...] złożony w Sejmie projekt jest wypadkową różnorodnych, często rozbieżnych opinii środowiska zawodowego i przedstawicieli Ministerstwa Kultury i Sztuki, jest też raczej ogólną dyrektywą niż szczegółową wykładnią wszystkich aspektów prawnych funkcjonowania bibliotek⁶⁶⁵.

W numerze czwartym „Bibliotekarza” z 1997 r ukazał się artykuł B. Howorki, *O koordynatorze działalności biblioteczno-informacyjnej*⁶⁶⁶. Autor odniósł się do kwestii braku rzeczywistej, organizacyjnej koordynacji pracy bibliotek. Wskazuje inicjatywy środowiskowe, w tym inicjatywę szefów bibliotek wojewódzkich, postulujących powołanie pełnomocnika rządu ds. bibliotek (lub rządowej agencji ds. bibliotek). Elementem tej inicjatywy było wskazanie Danii i Urzędu Bibliotekarza Narodowego – jako kraju, do którego regulacji bibliotecznych odnoszono się w międzywojniu. Memoriał dyrektorów bibliotek wojewódzkich odnosił się – wg autora artykułu – do koncepcji Rządowej Agencji Bibliotecznej, autorstwa dr. J. Maja. Omawiane koncepcje stanowiły elementy koncepcyjne projektu ustawy o bibliotekach, który nie spotkał się z dobrym przyjęciem w Ministerstwa Kultury i Sztuki. Podobne koncepcje – koordynacji działań bibliotek na szczeblu ogólnokrajowym – postulowano również w środowisku przedstawicieli bibliotek akademickich reprezentowanym przy SBP, środowisku skupionym wokół informacji naukowej (projektowana ustawa o informacji naukowo-technicznej). Howorka, opisawszy proponowane zasady systemu koordynacji (z zadaniami i strukturą), postuluje wdrożenie rozwiązania, argumentując możliwością realnego wpływu instytucji państwa na działalność biblioteczno-informacyjną w kraju⁶⁶⁷.

W artykule, *Czy potrzebne jest SBP* ówczesny przewodniczący stowarzyszenia, S. Czajka, wskazał SBP jako stowarzyszenie biorące udział w tworzeniu m.in. projektów ustaw bibliotecznych (co stanowi jeden z argumentów potwierdzających słuszność tezy o udziale bibliotekarzy w tworzeniu ustaw o bibliotekach w XX w. w Polsce)⁶⁶⁸.

W prasie fachowej, przy okazji dyskusji wokół pragmatyki zawodu bibliotekarza⁶⁶⁹, również pojawiał się wątek ustawy o bibliotekach, wskazując potencjał nowej

---

Ibidem, s. 28.

⁶⁶⁶ B. Howorka, *O koordynatorze sieci biblioteczno-informacyjnej*, „Bibliotekarz” 1997, nr 4, s. 2–4; <http://www.bbc.uw.edu.pl/dlibra/doccontent?id=3769&dirids=1> [dostęp: 11.12.2019].

⁶⁶⁷ *Ibidem*.

⁶⁶⁸ S. Czajka, *Czy potrzebne jest SBP?*, „Bibliotekarz” 1997, nr 5, s. 3–7.

⁶⁶⁹ „Pragmatyka służbowa to akt normatywny regulujący sprawy warunków pracy, praw i obowiązków pracowniczych, stanowiący o zasadach wynagradzania osób wykonujących określony zawód, zatrudnionych w określonej branży”, [za:] B. Howorka, *Karta Bibliotekarza?*, „Bibliotekarz” 1997, nr 5, s. 11; <http://www.bbc.uw.edu.pl/dlibra/doccontent?id=3770&dirids=1> [dostęp: 11.12.2019].

ustawy w regulowaniu nie tylko działalności/organizacji samej instytucji bibliotecznej, ale również regulowaniu kwestii pracowniczych (prawach i obowiązkach)⁶⁷⁰.

W numerze szóstym *Bibliotekarza* z 1997 r. odnaleźć można interesujący artykuł prof. A. Szewca (informatyk) na temat projektowanej ustawy o publicznie dostępnych zasobach informacji naukowo-technicznej i o działalności informacyjnej, jako bycie prawnym oddzielnym od ustawy o bibliotekach. Przedstawiony w artykule projekt i przytoczona argumentacja, a także notka informacyjna na końcu artykułu wskazują, że również koncepcja opisanie prawem działalności informacji naukowej ma swoją polską, liczącą kilka dekad historię.

Warto w tym miejscu raz jeszcze podkreślić wyodrębnienie się w latach 70. XX w. od bibliologii nowej dyscypliny, czyli informacji naukowej. Barbara Sordylowa wskazała informację naukową jako nadrzędne pole badawcze w ramach nauk społecznych, dla którego to pola badawczego węższymi dyscyplinami są np. dziennikarstwo, prasoznawstwo, edytorstwo, naukoznawstwo, bibliotekoznawstwo czy bibliotekarstwo. Jako nauki pomocnicze dla informacji naukowej wskazuje z kolei socjologię, naukę o organizacji i zarządzaniu, lingwistykę czy literaturoznawstwo. Autorka podkreśliła rodowód nowej nauki na gruncie praktyki oraz twierdzi, iż jej zadaniami są badania poszczególnych etapów komunikacji naukowej, jej historii, a centralnym problemem badawczym jest dla niej człowiek jako wytwórca informacji, pośrednik w jej przekazywaniu, a na końcu jej odbiorca⁶⁷¹.

Jan Wołosz, redaktor naczelny „*Bibliotekarza*”, w artykule wstępnym do numeru 7–8 czasopisma w roku 1997, wspominał fakt istnienia kilkudziesięciu (prawie 60, które podliczyła na potrzeby konferencji okolicznościowej z okazji 70-lecia „Przeglądu Bibliotecznego” dr B. Góra) bibliotekarskich czasopism regionalnych⁶⁷². W tym samym numerze „*Bibliotekarza*”, w sekcji *Dokumenty i materiały* znajduje się tekst autorstwa L. Bilińskiego, *Ustawa o bibliotekach w drugim i trzecim czytaniu* przedstawiający ostatnie etapy sejmowej części procesu legislacyjnego ustawy o bibliotekach z 1997 r.⁶⁷³ Z artykułu wynika, że w toku prac Nadzwyczajnej podkomisji do rozpatrzenia rządowego projektu ustawy o bibliotekach podjęto decyzję o rozdziale spraw egzemplarza

---

⁶⁷⁰ *Ibidem*, s. 12.

⁶⁷¹ B. Sordylowa, *Informacja naukowa w Polsce. Problemy teoretyczne, źródła, organizacja*, 1987, s. 20.

⁶⁷² J. Wołosz, *Od redaktora...*, s. 1.

⁶⁷³ L. Biliński, *Ustawa o bibliotekach w drugim i trzecim czytaniu*, „*Bibliotekarz*” 1997, nr 7/8, s. 26–29; <http://www.bbc.uw.edu.pl/dlibra/doccontent?id=3772&dirids=1> [dostęp: 12.12.2019].

obowiązkowego od innych spraw bibliotecznych. Co więcej, ustawa o e.o., wg poselskiego projektu, została uchwalona wcześniej niż ustawa o bibliotekach, bo już 7 listopada 1996 r.⁶⁷⁴ Pierwsze czytanie projektu ustawy, który przeszedł później przeobrażenia w toku prac zarówno w/w podkomisji, jak i trzech komisji (Komisji Kultury i Środków Przekazu, Komisji Edukacji, Nauki i Postępu Technicznego oraz Komisji Ustawodawczej), odbyło się 15 grudnia 1995 r. W nieco ponad rok od pierwszego czytania 23 kwietnia 1997 r. odbyło się drugie czytanie projektu ustawy o bibliotekach. W trakcie debaty posłowie reprezentujący obecne w Sejmie ugrupowania byli – co do zasady – zgodni w kwestii potrzeby czy nawet konieczności uchwalenia ustawy (nowoczesnej) o bibliotekach. Przedmiotem dyskusji była m.in. podległość Krajowej Rady Bibliotecznej – czy powinna ona podlegać/być powoływana przez Prezesa Rady Ministrów czy przez Ministra Kultury i Sztuki. Ważniejszej jednak było wskazanie przez J. Byrę (Sojusz Lewicy Demokratycznej) problemu dookreślenia uprawnień, w tym uprawnień do zarządzania środkami finansowymi (oraz posiadania budżetu) przez KRB. W dyskusji pojawiały się głosy m.in. w sprawie możliwości łączenia bibliotek z innymi instytucjami kultury (S. Kracik, Unia Wolności; S. Kusior, Polskie Stronnictwo Ludowe). Sprawozdawczy artykuł L. Bilińskiego niesie również informację o nazwiskach posłów, którzy aktywnie uczestniczyli w pracach nad ustawą. Byli to: J. Braun, W. Gołębiowski, J. Budkiewicz. To do nich słowa podziękowania – w trakcie tego samego 105. posiedzenia Sejmu – skierował Z. Podkański, Minister Kultury i Sztuki⁶⁷⁵. Projekt został skierowany po wtórnie do trzech komisji, które zajmowały się nim wcześniej, celem przedstawienia przez te komisje odpowiedniego sprawozdania. Ostatecznie, z 11 postulowanych poprawek, oficjalnie zgłoszono do komisji (3) 9 poprawek, w toku prac wycofano dwie, odniesiono się do reszty. Przyjęto w komisjach jedną poprawkę – o powoływaniu KRB przez Premiera, a nie Ministra Kultury i Sztuki, pozostałe odrzucono. Ustawę o bibliotekach, po trzecim czytaniu i odrzuceniu poprawki dot. KRB, przegłosowano 25 kwietnia 1997 r. następującą konfiguracją głosów: głosujących – 358, za – 291, przeciw – 37, wstrzymujących się – 30⁶⁷⁶.

Już w następnym numerze „Bibliotekarza” z 1997 r. (nr 9) B. Howorka, ówczesny dyrektor Biblioteki Głównej Akademii Medycznej im. K. Marcinkowskiego w Pozna-

---

⁶⁷⁴ *Ibidem.*

⁶⁷⁵ *Ibidem*, s. 29.

⁶⁷⁶ *Ibidem.*

niu, w rubryce *Moim zdaniem* wyraził pogląd, że nowa ustawa w żaden sposób nie ułatwia sprawy ogólnokrajowego systemu biblioteczno-informacyjnego. Autor przywołał – niezawartą w ustawie – propozycję sprzed kilku lat, w myśl której Biblioteka Narodowa miała pełnić funkcję Centrum Systemu Biblioteczno-Informacyjnego (ze wskazaniem dyrektora lub zastępcy dyrektora BN jako pełnomocnika rządu ds. bibliotek). Propozycja ta, której autorem w omawianym tekście ogłasza się (wraz z J. Majem) B. Howorka, została uznana za niewłaściwą już w 1994 r. – w dowód czego B.H. przytacza słowa W. Karczewskiego (szefa Komitetu Badań Naukowych):

Ze względu na to, iż krajowy system informacji naukowej nie może być ograniczony tylko do bibliotek, nie jesteśmy przekonani, czy Biblioteka Narodowa byłaby w stanie sprostać zadaniu koordynacji rozwoju i działania takiego systemu⁶⁷⁷.

Howorka trwał jednak przy swoim zdaniu, powołując inne opinie, z niezmierną wytrwałością podnosząc argument konieczności koordynacji systemu na poziomie krajowym.

W kolejnym numerze „Bibliotekarza” z 1997 r. (nr 10) w listach do redakcji pojawia się interesujący tekst⁶⁷⁸ – w formie właśnie listu do redakcji – T. Zarzębskiego pozostającego niezmiennym autorytetem w kwestiach prawa bibliotecznego w Polsce w drugiej połowie XX w. Z tego listu pochodzi cytat, należący do szerokiej argumentacji wyboru tematu niniejszej pracy:

Znajomość historycznego PB ma ogromne znaczenie dla pogłębienia świadomości zawodowej bibliotekarza oraz kultury wykonywanego zawodu. Praca bibliotekarza nie ma skończonego cyklu, jak wiele innych działań (nawet zaresie kształcenia). Praca ta trwa w każdej bibliotece przez całe pokolenia bibliotekarskie i czytelnicze. Bieżące trwanie bibliotek jest tylko wycinkiem przeszłych i przyszłych jej dziejów. Prawdziwość takiej tezy potwierdza również historyczne „PB” [...] Zasób historycznego „PB” oraz bibliograficznie uporządkowany do niego dostęp stanowi (niedające się przecenić) obiektywne źródło badania dziejów bibliotek. Zasób taki jest również trwałym składnikiem narodowej kultury. Historiografia — uznając obiektywne walory zapisu prawnego — niechętnie korzysta ze źródeł prawnych, ponieważ wymaga to wysokich kompetencji w zakresie prawa. Natomiast historycy prawa - uznając brak kompetencji – nie sięgają do tak szczegółowych dziedzin

---

⁶⁷⁷ B. Howorka, *Moim zdaniem*, „Bibliotekarz” 1997, nr 9, s. 22–26, s. 22; <http://www.bbc.uw.edu.pl/dlibra/doccontent?id=3773&dirids=1> [dostęp: 16.12.2019].

⁶⁷⁸ T. Zarzębski, *Do czytelników działu „przepisy prawne”*. *Słów kilka o prawie bibliotecznym*, „Bibliotekarz” 1997, nr 10, s. 2, 29; <http://www.bbc.uw.edu.pl/dlibra/doccontent?id=3774&dirids=1> [dostęp: 16.12.2019].

życia społecznego, jak bibliotekarstwo. Czyli – cała rozległa dziedzina badań historyczno-prawnych bibliotek — pozostaje wyłącznym zadaniem bibliotekoznawstwa⁶⁷⁹.

Co ważne, T. Zarzębski zgłosił w swoim liście postulat utworzenia nowej specjalności naukowej bibliotekoznawstwa – prawoznawstwo biblioteczne. Argumentując, autor stwierdza, że realizacja takiej specjalności służyłaby podniesieniu kompetencji środowiska bibliotekarskiego w zakresie prawodawstwa bibliotecznego (zarówno w obszarze organizacji bibliotek, jak i pragmatyki zawodowej)⁶⁸⁰. Co ciekawe, w prasie branżowej pojawiały się niezwykle krytyczne głosy na temat ustawy, nieliczące z powagą czasopism branży bądź co bądź, związanej z pewną odpowiedzialnością społeczną. Przykładem są słowa J. Maja, zamieszczone w „Bibliotekarzu” nr 10 z 1997 r.:

Nie dość nam było nowej ustawy o bibliotekach, to jeszcze tyle bibliotek zabrała woda⁶⁸¹.

Powagę sytuacji podkreśla fakt, że wspomniana powódź, która w lipcu 1997 r. ogarnęła 23 województwa i 443 gminy Polski południowej spowodowała zatopienie wielu tysięcy książek, i innych materiałów zgromadzonych w bibliotekach. Żywioł spowodował uszkodzenie wielu budynków bibliotecznych, a część uratowanych zbiorów było potem przechowywanych w niewłaściwych warunkach, co również mogło przyczynić się do ich zniszczenia.

Najbardziej ucierpiały biblioteki województw opolskiego i wrocławskiego, a większość poniosła straty również w budynkach oraz wyposażeniu, a tylko niewielka ich część jedynie w księgozbiorach.

Do najbardziej poszkodowanych bibliotek należały m.in. Biblioteka Główna Uniwersytetu Opolskiego, w której zalanych zostało ok. 100 000 woluminów, zniszczonych zostało ponad 200 regałów, urządzenia klimatyzacyjne, sieć elektryczna, a także po części katalogi, Biblioteka Akademii Medycznej we Wrocławiu, w której zniszczeniu uległo ok. 40% zbiorów, a woda zalała 8 pomieszczeń o powierzchni 1200 m² czy Biblioteka Uniwersytetu Wrocławskiego, w której zalanych zostało ok. 20 000 wol.⁶⁸² W kontekście tym szczególnie razi brak uregulowań o ochronie zbiorów w omawianej

---

⁶⁷⁹ *Ibidem*, s. 2.

⁶⁸⁰ *Ibidem*, s. 2, 29.

⁶⁸¹ J. Maj, *Strachy na Lachy*. Con malinconia, „Bibliotekarz” 1997, nr 10, s. 34, 35; <http://www.bbc.uw.edu.pl/dlibra/doccontent?id=3774&dirids=1> [dostęp: 17.12.2019].

⁶⁸² E. Stachowska-Musiał, *Biblioteki polskie w czasie powodzi*, „Przegląd Biblioteczny” 1998, z. 1, s. 53–62; http://bbc.uw.edu.pl/Content/2531/p1998_1_05.pdf [dostęp: 8.06.2020].

na łamach niniejszej pracy ustawie. Szansą na zmianę tego stanu rzeczy stało się porozumienie podpisane 6.01.1998 r. przez Bibliotekę Narodową, Uniwersytecką w Warszawie, Uniwersytecką w Toruniu oraz Instytut Zabytkoznawstwa i Konserwatorstwa UMK i powołanie Ogólnopolskiej Rady dla Ratowania Zbiorów Bibliotecznych po Powodzi. Przewodniczącą Rady mianowano prof. dr hab. A. Strzelczyk, a jej zastępcą J. Wołosza. Wspomniana Rada miała koordynować działania konserwatorskie związane z ratowaniem zbiorów po powodzi oraz wdrożyć do powszechnej praktyki bibliotecznej programy ochrony zbiorów i ratowania ich w warunkach ekstremalnych zagrożeń⁶⁸³.

Jacek Wojciechowski w 11 numerze „Bibliotekarza” z 1997 r. w rubryce *Moim zdaniem* poddał ustawę z 27 czerwca 1997 r. jednej z pierwszej krytyk środowiska. Jest to – jak zwykle w przypadku publicystyki prof. Wojciechowskiego – tekst w sposób niezwykle błyskotliwy, ciętym językiem opisujący rzeczywistość. Niech za przykład posłuży znakomita fraza tego felietonu:

Ustawa jest licha, usiana błędami jak dyktando trzecioklasisty. Ale jednak lepsza, niż mogła być. Nie wszystkie zgłaszane poprawki powędrowały na śmietnik⁶⁸⁴.

Ponownie w „Bibliotekarzu” – tym razem u Wojciechowskiego – znajduję argument na poprawność tezy niniejszej pracy:

Z czego zatem radość? Z tego, że bibliotekarze jednak nie czekali biernie: jednak część sugerowanych poprawek w końcu trafiła do tekstu. Liczni posłowie wypowiedali się lub zgłaszali do protokołu zapiski wyraźnie w myśl sugestii bibliotekarzy⁶⁸⁵.

W tym samym numerze i rubryce „Bibliotekarza” na temat ustawy wypowiedział się również S. Czajka, ówczesny wicedyrektor BN i prezes SBP. Czajka również podkreślił udział społeczności bibliotekarskiej we współtworzeniu ustawy, m.in. przez zgłaszanie licznych postulatów w trakcie procesu legislacyjnego. Przypomniał rolę Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich w tworzeniu kolejnych projektów ustawy, jak i udział członków stowarzyszenia w pracach nad projektem ministerialnym. Co ważne jednak, Czajka wskazał na oderwanie uchwalonego dokumentu od kreacji środowiskowej. Pozostawia oczywiście środowisku rolę inspiratora i współsprawcy powstania nowej ustawy o bibliotekach, jednakowoż uchwalony dokument stanowi kompromis między oczekiwaniami środowiska, parlamentarzystów i administratorów kultury. Jednocześnie

---

⁶⁸³ *Ibidem*, s. 61, 62.

⁶⁸⁴ J. Wojciechowski, *Moim zdaniem*, „Bibliotekarz” 1997, nr 11, s. 2; <http://www.bbc.uw.edu.pl/dlibra/doccontent?id=3775&dirids=1> [dostęp: 17.12.2019].

⁶⁸⁵ *Ibidem*.

ówczesny przewodniczący SBP podkreśla, że ustawa dotyczy głównie bibliotek publicznych, jest bardzo odległa od propozycji SBP autorstwa Howorki i Maja i – wg pojawiających się głosów – wymaga od razu nowelizacji⁶⁸⁶. W tym samym numerze „Bibliotekarza” zamieszczono też sam tekst nowej ustawy⁶⁸⁷.

Bolesław Howorka z kolei w artykule, *Ustawa z mojego złego snu* zamieszczonym na łamach Bibliotekarza nr 12 z 1997 r.⁶⁸⁸ stwierdził wprost, że niemożliwym jest, aby ktoś z bibliotekarzy brał udział w powstawaniu projektu ustawy. Zdaniem Howorki nowa ustawa przekreśla wiele rozwiązań, regulowanych przez poprzednie akty, które w praktyce były dobre. Słów krytyki nie szczędził autor zwłaszcza zmianie charakteru ogólnokrajowej sieci bibliotecznej oraz likwidacji sieci resortowych.

Bolesław Howorka dalej wnioskował, że nowa ustawa nie jest ustawą o wszystkich typach bibliotek, a jedynie o bibliotekach publicznych, dodał wręcz, że niepotrzebną. Konsekwentnie punktuje sprzeczność nowego aktu z innymi ustawami⁶⁸⁹, oraz „nienowoczesność” nowych zapisów, by stwierdzić w końcu wprost, że:

[...] ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach nie jest aktem normatywnym, na który polscy bibliotekarze oczekiwali⁶⁹⁰.

Oczekiwano bowiem ustawy nowoczesnej, dostosowującej polskie bibliotekarstwo do tendencji europejskich, a otrzymano dokument, który niczego w zasadzie nie zmienia⁶⁹¹. Dalej powagę sprawy ubrał w jeszcze bardziej emocjonalne słowa:

To jest pierwsza ustawa biblioteczna, która powstała „poza bibliotekarzami” i „bez bibliotekarzy”, a nawet „przeciwko bibliotekarzom” i „przeciwko bibliotekom”. Jest tragiczne, że właśnie teraz, w 1997 r., po raz pierwszy w historii tworzenia „prawa bibliotecznego” nas bibliotekarzy nie wysłuchano (tak nie było nawet w latach poprzedzających uchwalenie dekretu z 1946 r. i ustawy z 1968 r.). Historia

---

⁶⁸⁶ S. Czaja, *Moim zdaniem*, „Bibliotekarz” 1997, nr 11, s. 3; <http://www.bbc.uw.edu.pl/dlibra/doccontent?id=3775&dirids=1> [dostęp: 17.12.2019].

⁶⁸⁷ „Bibliotekarz” 1997, nr 11, s. 4–8; <http://www.bbc.uw.edu.pl/dlibra/doccontent?id=3775&dirids=1> [dostęp: 17.12.2019].

⁶⁸⁸ B. Howorka, *Ustawa z mojego złego snu*, „Bibliotekarz” 1997, z. 12, s. 3–7; http://pliki.sbp.pl/ac/Bibliotekarz_1997_12.pdf [dostęp: 29.05.2020].

⁶⁸⁹ Sprawa dotyczy m.in. bibliotek szkolnych. Zgodnie z ustawą z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. 1991 Nr 95, poz. 425) było możliwe bowiem, żeby w szkole nie było biblioteki. Mogły za to powstawać biblioteki wspólne – publiczno-szkolne. W ustawie o bibliotekach w rozdz. 7, art. 22 natomiast można przeczytać: „[...] w każdej szkole publicznej jest prowadzona biblioteka szkolna”.

⁶⁹⁰ B. Howorka, *Ustawa z mojego...*, s. 6 [dostęp: 29.05.2020].

⁶⁹¹ *Ibidem*, s. 7.

polskiego bibliotekarstwa, historia Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, zawiera liczne fakty dobitnie świadczące o tym, jak aktywnie i profesjonalnie bibliotekarze walczyli o dobre przepisy tego prawa. Czy władze Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich akceptowały ten projekt ustawy? Co na ten temat myśli ZG SBP? I co teraz zrobi?

Jak można było dopuścić do takiej kompromitacji polskiego bibliotekarstwa, do tego, aby obowiązywał akt normatywny świadczący o całkowitym braku zrozumienia władz państwa, kierownictwa merytorycznego resortu (kultury i sztuki), dla naszej profesji? Ustawa ta świadczy także i o tym, jak mało istotne dla pp. parlamentarzystów (i to niezależnie od tego, do którego klubu, koła poselskiego należą) są sprawy polskiego bibliotekarstwa⁶⁹².

O ocenę „bibliotecznej konstytucji” pokusił się S. Czajka w artykule, *Nowe prawo biblioteczne*, który ukazał się w pierwszym numerze „Bibliotekarza” w 1999 r.⁶⁹³

Autor podkreślił, że środowisko bibliotekarskie wiązało z nowym dokumentem wielkie nadzieje, zaznaczając jednocześnie, że w dużej mierze były to życzenia nierealne. Warto zauważyć, że w przeciągu tych 18 miesięcy ustawę poddano już nowelizacji i nie wszystkie jej postanowienia wprowadzono w życie⁶⁹⁴. Do chwili publikacji artykułu wydano cztery rozporządzenia z dziesięciu zapowiadanych przez Ustawę. Były to:

- a) rozporządzenie wprowadzające Regulamin Krajowej Rady Bibliotecznej,
- b) rozporządzenie w sprawie zaliczania bibliotek do naukowych,
- c) rozporządzenie w sprawie wymagań kwalifikacyjnych pracowników bibliotek,
- d) zarządzenie wprowadzające statut BN⁶⁹⁵.

Dodać należy, że w zaawansowanym stadium były też prace nad kolejnymi czterema:

- a) o ewidencji materiałów bibliotecznych,
- b) o narodowym zasobie bibliotecznym,
- c) o specjalizacji zbiorów,
- d) w sprawie CIP (centralnego katalogowania materiałów bibliotecznych)⁶⁹⁶.

Niezwykle istotny jest fakt, że komplementarną ustawą do Ustawy o bibliotekach stała się Ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej. Oznacza to ni

---

⁶⁹² *Ibidem*.

⁶⁹³ S. Czajka, *Nowe prawo biblioteczne*, „Bibliotekarz” 1999, z. 1, s. 4–8; http://pliki.sbp.pl/ac/Bibliotekarz_1999_01.pdf [dostęp: 29.05.2020].

⁶⁹⁴ *Ibidem*, s. 5.

⁶⁹⁵ *Ibidem*.

⁶⁹⁶ *Ibidem*, s. 6.

mniej ni więcej, że jeśli w Ustawie o bibliotekach nie było konkretnych rozstrzygnięć należało ich szukać właśnie w wyżej wskazanym dokumencie.

Za jeden z najważniejszych punktów nowego aktu zwykło się uważać p. 13 traktujący o podziale bądź likwidacji biblioteki. Ustawa z 1997 r. nie wyklucza takich rozwiązań, ale fakt ten musi być upubliczniony. W opinii Czajki zapis ten pozwoli być może zahamować niekorzystną tendencję likwidacji bibliotek, która w latach 90. dotknęła 9% bibliotek publicznych. Za niezwykle potrzebne i ważne zapisy wskazał Czajka fragmenty mówiące o narodowym zasobie bibliotecznym oraz pełniejszą definicję materiałów bibliotecznych.

Czajka wyraził nadzieję, iż:

[...] mimo niewątpliwych słabości podstawowego aktu prawnego, jakim jest i pozostanie zapewne na wiele lat ustawa o bibliotekach — podstawy prawne dla bibliotekarstwa zwłaszcza publicznego istnieją i stanowią całkiem solidną bazę dla wykreowania nowej jego organizacji⁶⁹⁷.

Dalej wyraża pogląd, że katalog aktów ustawowych jest wprawdzie bogaty, ale na tyle niepełny, że z pewnością nie wystarczy na wiele lat.

Dyskusja na temat kształtu nowej ustawy toczyła się również na łamach Przeglądu Bibliotecznego, a głos zabrał w niej ponownie A. Mężyński⁶⁹⁸. Skupił się on zwłaszcza na zarządzaniu bibliotekami, zwracając uwagę na słabość Państwowej Rady Bibliotecznej. Mężyński dostrzegł problem w skupianiu się MKiS głównie na bibliotekach publicznych, a co za tym idzie braku spojrzenia na bibliotekarstwo w sposób kompleksowy. Powołany do pracy nad ustawą Zespół Ekspertów chciał to zmienić przedstawiając przed resortem szereg spraw ogólnych, co spowodowało pewne napięcia, ponieważ skala tych problemów MKiS przerosła⁶⁹⁹. Spowodowało to, po raz kolejny zresztą, dyskusję na temat przejęcia spraw bibliotek przez inny resort, zwłaszcza, że był to okres, w którym szczególnie wyraźnie dostrzeżono potrzebę automatyzacji polskich bibliotek. Zespół ekspertów wysunął zatem koncepcję Rządowej Agencji ds. Bibliotek. Miał to być organ rządowy, działający na podstawie statusu nadanego przez Radę Ministrów. Należy podkreślić, że Agencja nie miała być organem zarządzającym bibliotekami w trybie administracyjnym, a ciałem pomocniczym w zakresie rozwoju bibliotekarstwa w aspektach ekonomicznym i legislacyjnym. Środowisko bibliotekarskie zdecydowanie

---

⁶⁹⁷ *Ibidem*, s. 7.

⁶⁹⁸ A. Mężyński, *Nowe wraca. Spór wokół ustawy o bibliotekach*, „Przegląd Biblioteczny” 1995, z. 1, s. 27–39; http://pliki.sbp.pl/ac/113_pb1995z1.pdf [dostęp: 30.05.2020]

⁶⁹⁹ *Ibidem*, s. 28.

opowiadało się za decentralizacją modelu zarządzania i za współpracą bibliotek z własnej inicjatywy. Argument za tym stanowiła implementacja systemu VTLIS przez kilka bibliotek, a także systemu Aleph, co zapoczątkowała Biblioteka Sejmowa. Co istotne inicjatywy te miały szanse na powodzenie z powodu sfinansowania ich przez Fundację Mellona, oczywisty jest jednak fakt, że w przyszłości należało znaleźć inne źródło finansowania dla podobnych zamierzeń.

Mężyński doskonale zdawał sobie sprawę, że „odgórną” agenda może budzić nieufność bibliotekarzy dlatego wyraźnie zaznaczał, że uczestnictwo w jej działaniach byłoby dla biblioteki nieobligatoryjne⁷⁰⁰. Dyskusja z MKiS była jednak trudna, Ministerstwo bowiem w przygotowanym przez siebie projekcie wyeliminowało wszelkie ciała doradcze. Spowodowało to wycofanie się B. Howorki i J. Maja z pracy nad tekstem, czego konsekwencją było opracowanie nowego projektu społecznego przez S. Czajkę. Zarówno jednak ten projekt, jak i następny, opracowany przez tzw. „grupę pięciu” kierowaną przez dyrektora BN, Adama Manikowskiego, zderzyły się z twardą rzeczywistością. Ministerstwo opracowało swoją wersję ustawy i 3. Marca 1995 r. przekazało ją do konsultacji. W wersji tej organem doradczym ministra kultury i sztuki jest Krajowa Rada Biblioteczna. Mężyński stwierdza wprost, że:

[...] ujmując sprawę generalnie, powiedzieć można, że omawiana wersja korzysta pełnymi garściami z poetyki ustawy z 1968 r., więcej jest jedynie jej poprawioną wersją⁷⁰¹

i lepiej takiego pomysłu w ogóle zaniechać.

Resortowy projekt ustawy krótko oceniła też B. Sordylowa⁷⁰². Autorka zdawała sobie sprawę, że *de facto* to tylko nowelizacja ustawy z 1968 r. upatrywała jednak w tym pewną zaletę, mianowicie szansę rychłego uchwalenia takiego aktu. Sordylowa poddała krytyce nierównomierne potraktowanie wszystkich typów bibliotek, a także jako nie do przyjęcia ocenia zapisy o bibliotekach naukowych, które jej zdaniem stanowią regres i degradują ich rolę⁷⁰³.

Władysława Wasilewska w „Przeglądzie Bibliotecznym” z 1997 r. wskazała redagowane przez siebie czasopismo jako nośnik informacji m.in. o ustawie o bibliote-

---

⁷⁰⁰ *Ibidem*, s. 32.

⁷⁰¹ *Ibidem*, s. 37.

⁷⁰² B. Sordylowa, *W sprawie ustawy o bibliotekach po raz kolejny i zapewne nie ostatni*, „Przegląd Biblioteczny” 1995, z. 1, s. 39–45; http://pliki.sbp.pl/ac/113_pb1995z1.pdf [dostęp: 30.05.2020].

⁷⁰³ *Ibidem*, s. 43.

kach⁷⁰⁴. I rzeczywiście, temat ten był też diskutowany na łamach Poradnika bibliotekarza, a swe rozgoryczenie jeszcze raz wyraził w nim B. Howorka. Pisał on następująco:

Uważam, że ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach to zła ustawa. To nie jest ustawa „dla wszystkich bibliotek”. To ustawa zawierająca przepisy sprzeczne z postanowieniami innych aktów normatywnych tej samej rangi, m.in. ustawy o systemie oświaty, ustawy o szkolnictwie wyższym. To ustawa, która „rozbija”, „dezintegruje” polskie bibliotekarstwo, niszczy jego dorobek („ogólnokrajową sieć biblioteczną” – ponadresortową, biblioteczno-informacyjne sieci resortowe). Po co? Dlaczego? To ustawa szkodliwa dla polskiego bibliotekarstwa! Ta ustawa jest bibliotekom niepotrzebna⁷⁰⁵.

Jan Burakowski w artykule, *Nowa ustawa – nowe nadzieje*⁷⁰⁶, również opublikowanym na łamach przytoczonego wyżej pisma był bardziej powściągliwy w swej ocenie omawianego tu aktu, podkreślił jego atuty, którymi są wg niego wzmocnienie ochrony funkcjonowania bibliotek, mowa tu zwłaszcza o likwidacji bądź przekształcaniu placówek. Autor wyraził nadzieje, że zapis mówiący, iż w każdej gminie musi funkcjonować co najmniej jedna biblioteka publiczna

[...] wraz z odpowiednią liczbą filii i oddziałów oraz punktów bibliecznych (art. 19.1) da możliwość nie tylko lepiej zabezpieczyć placówki przed likwidacją, ale także pozwoli naprawić zaniechania w tej dziedzinie poprzez tworzenie nowych księżnic.

Burakowski zaznaczył jednak wyraźnie, że aby nowy dokument nie był aktem papierowym, jaki to los spotkał jego zdaniem poprzednią ustawę⁷⁰⁷, postanowienia jego muszą być gruntownie znane zarówno przez władze samorządowe, jak i samych bibliotekarzy, a ministerstwo musi skutecznie nadzorować ich przestrzegania.

Nowa ustawa nie znalazła takiego uznania w środowisku bibliotecznym jak ta z 1968 r. Okazała się zbyt zachowawcza i niewiele nowego wnosząca w stosunku do swej poprzedniczki, jednak dała pewną stabilizację bibliotekom i ich pracownikom.

---

⁷⁰⁴ W. Wasilewska, *Poradnik bibliotekarza*, „Przegląd Biblieczny” 1997 nr 4, s. 405–408, s. 406; http://pliki.sbp.pl/ac/240_pb1997z4.pdf [dostęp: 10.06.2020].

⁷⁰⁵ B. Howorka, *Ustawa o bibliotekach – próba analizy*, „Poradnik Bibliotekarza” 1997, z. 11, s. 7; http://pliki.sbp.pl/ac/498_Por_Bibl_1997_11.pdf [dostęp: 8.06.2020].

⁷⁰⁶ J. Burakowski, *Nowa ustawa – nowe nadzieje*, „Poradnik Bibliotekarza” 1997, nr 12, s. 1, 2; http://pliki.sbp.pl/ac/521_Por_Bibl_1997_12.pdf [dostęp: 1.06.2020].

⁷⁰⁷ *Ibidem*, s. 2.

Rozdział 8

Zakończenie

Przedstawione w niniejszej dysertacji zagadnienia dotyczące prawa bibliotecznego stanowiły przedmiot zainteresowania większości czołowych bibliotekarzy polskich. Ich wypowiedzi przeważnie o charakterze naukowym, czasami popularyzatorskim, a niekiedy sprawozdawczym czy polemicznym są cennym zapisem dyskusji i sporów, dzięki którym została uitorowana droga do powstałej po II wojnie światowej ustawy bibliotecznej. Udokumentowanie i analiza aktywności bibliotekarzy i pracowników naukowych bibliotek na rzecz uregulowania sytuacji księżnic w kraju staje się tym samym realizacją założonego na wstępie celu pracy.

Jednym z pierwszych sukcesów środowiska bibliotekarskiego w Polsce w XX w. było powołanie do życia Związku Bibliotekarzy Polskich (SBP), a kolejnym – podjęcie intensywnych starań o umiędzynarodowienie polskiego bibliotekarstwa. Zarząd Główny SBP (ZBAiP), stanowiący najwyższą władzę związku, aktywnie wspierał organizację bibliotekarstwa i archiwistyki również w obszarze prawnym, w tym m.in. Dekretu z dnia 17 kwietnia 1946 r. o bibliotekach i opiece nad zbiorami bibliotecznymi⁷⁰⁸. Należy tu wskazać szczególny udział J. Grycza⁷⁰⁹. Oprócz doprowadzenia do uchwalenia dekretu (1946) Zarząd Główny ZBAiP zdołał osiągnąć cele, które przyświecały polskiemu środowisku bibliotekarskiemu od ponad dwu dekad. W XX-leciu międzywojennym było to skuteczne nawiązanie kontaktów ze stowarzyszeniami międzynarodowymi zwieńczone przystąpieniem Polski (7 maja 1928) do IFLA⁷¹⁰. Należy ze szczególną estymą odnotować, że odrodzona Polska (choć borykająca się wciąż z licznymi przeciwnościami) była organizatorem Kongresu IFLA w 1936 r. Kolejny odbył się u nas

---

⁷⁰⁸ Dekret ... 1946, *op. cit.*

⁷⁰⁹ J. Baumgart, *Bibliotekarstwo, biblioteki...*, s. 51.

⁷¹⁰ Dzięki staraniom m.in. J. Muszkowskiego 9. sesja IFLA w 1936 r. odbyła się w Warszawie.

dopiero w 1959 r.⁷¹¹, a następny pod hasłem: Biblioteki. Solidarność. Społeczeństwo w 2017 r. tym razem we Wrocławiu. To obraz stałej i niezmiennej ambicji polskiego środowiska bibliotekarskiego do uczestnictwa w międzynarodowym ruchu bibliotekarskim⁷¹². Zjazdy IFLA (jak ten z 2017) w okresie przed pandemią Covid-19 gromadziły kilka tysięcy uczestników, którzy przez kilka dni wymieniali się doświadczeniami, debatowali i wielokrotnie podejmowali współpracę na dalsze miesiące i lata. Autor dysertacji miał zaszczyt i przyjemność włączyć się aktywnie w przygotowania do wrocławskiego kongresu jako członek Komitetu Narodowego⁷¹³.

Jak wspomniano wcześniej, W. Dąbrowska w połowie lat 30. XX w. pisała o „papierowej wojnie” wokół ustawy – wskazywała na ponad 200 tekstów, które pojawiły się w prasie na temat sporów wokół ustawy o bibliotekach⁷¹⁴. Można za Dąbrowską przyjąć, że zaletą obecności kwestii ustawy w prasie było zainteresowanie tą sprawą całego społeczeństwa. Użycie ustawy jako narzędzia walki politycznej umniejsza jednak pozytywną rolę zjawiska. Przedstawienie problemu dotyczącego ustawy na łamach prasy specjalistycznej stawało się już bardziej merytoryczne. Debaty dotyczące projektów i prób podejmowania inicjatywy ustawodawczej najintensywniej toczyły się natomiast na Zjazdach Bibliotekarzy Polskich. Nie do końca, jak wiadomo, udało się i tu oddzielić politykę od rzeczowych argumentów. Mimo wyraźnie emocjonalnego zabarwienia wystąpienia na temat ustawy o bibliotekach i dyskusje im towarzyszące w ramach bibliotekarskich zjazdów stanowią jedno z najważniejszych źródeł informacji na temat walki o ustawę biblioteczną w II RP.

Należy zaznaczyć, że w strukturze zarządczej państwa nie przewidziano w Polsce, w przypadku bibliotek, stanowiska odpowiadającego randze dyrektora Archiwów Państwowych czy dyrektora Głównego Urzędu Statystycznego, czyli randze dyrektora departamentu. W ostatniej dekadzie można wprawdzie zaobserwować przejmowanie czy bardziej przyjmowanie wiodącej roli Biblioteki Narodowej jako centralnej biblioteki państwa, np. w obszarze kształtowania polityki bibliotecznej państwa, ale nie jest to

---

⁷¹¹ Oba odbyły się w Warszawie.

⁷¹² M. Jedlińska IFLA 2017. Światowy Kongres Bibliotek i Informacji we Wrocławiu; <https://epale.ec.europa.eu/pl/blog/ifla-2017-swiatowy-kongres-bibliotek-i-informacji-we-wroclawiu> [dostęp: 30.08.2021], <https://www.wroclaw.pl/go/events/entertainment/35792-ifla-world-library-and-information-congress> [dostęp 30.08.2021].

⁷¹³ <https://2017.ifla.org/congress-information/poland-national-committee.html> [dostęp 30.08.2021].

⁷¹⁴ W. Dąbrowska, *Sprawa ustawy bibliotecznej...*, s. 114.

wystarczająca opieka nad bibliotekami, jeśli wziąć pod uwagę koncept sieci bibliotecznej nierozproszonej między różne ministerstwa.

Jak pisano już wcześniej, w prasie polskiej podejmowany był także temat ustawodawstwa bibliotecznego obowiązującego w innych krajach, które próbowano odnieść do rodzimych realiów. Godny uwagi jest artykuł W. Dąbrowskiej, *Ustawodawstwo biblioteczne i jego wartość życiowa*⁷¹⁵. Zdaniem autorki ustawodawstwo biblioteczne jest wyrazem odpowiedzialnej polityki oświatowej państwa, ale podstawowy warunek przy tym to przede wszystkim zapewnienie podstaw finansowych do funkcjonowania księżnic, bez tego bowiem nie jest możliwy powszechny dostęp do bezpłatnej lektury. Co ciekawe z dzisiejszej perspektywy, W. Dąbrowska uważała, co wynikało z przesłanek ideowych i wzorowaniu się na bibliotekarstwie niemieckim, że to państwo powinno kształtować gust czytelniczy społeczeństwa.

Mimo licznych (przytoczonych i omówionych w monografii) głosów krytycznych⁷¹⁶ na temat ustawy o bibliotekach z 1997 r. zdanie autora w jej kwestii jest pozytywne. Wynika ono z szerszego oglądu sprawy uzyskanego zarówno w trakcie pracy nad rozprawą, jak i dzięki czynnemu udziałowi we współczesnym życiu bibliotekarskim w kraju. Niemal ćwierć wieku po wejściu w życie najnowszej z ustaw o bibliotekach w Polsce można zaryzykować stwierdzenie, że nie ustawa sama w sobie stanowi problem, a nieumiejętna czy też jednostronna jej interpretacja. Nasuwa się w tym miejscu analogia do prawa autorskiego, które dla części społeczeństwa jest zespołem norm o charakterze konkretnych „zakazów”, a dla innych stanowi „furtkę”.

Po dokonaniu przeglądu realizowanych w Polsce kluczowych programów i projektów stworzonych czy zaprojektowanych na podstawie ustawy można zaryzykować stwierdzenie, że ustawa o bibliotekach spełnia oczekiwane przez środowisko bibliotekarskie (i nie tylko) wymogi. Problemem może być natomiast nadmierne analizowanie zagrożeń i ryzyka w niej zawartych zamiast realizacji nałożonych obowiązków, co jest i możliwe, i społecznie pożyteczne. Przykładem szlendarowy projekt – Narodowy Program Rozwoju Czytelnictwa (NPRCz), którego pierwsza edycja (700 000 000 zł) opracowana na lata 2016–2020 zakończyła się sukcesem i to pomimo wymuszonych pan-

---

⁷¹⁵ W. Dąbrowska, *Ustawodawstwo biblioteczne...*, s. 77–86.

⁷¹⁶ Łącznie z informacją zamieszczoną [w:] *Encyclopedia of Library...*, s. 3675. [„Obecnie obowiązującym aktem prawnym jest ustawa biblioteczna z dnia 27 czerwca 1997 r. Ze względu na liczne niedociągnięcia trwają prace nad jej zastąpieniem”].

demią Covid-19 zmian w pierwotnych założeniach programu⁷¹⁷. Zgodnie z Narodowym Programem Rozwoju Czytelnictwa 2.0 na lata 2021–2025 (jego całkowity budżet to 1 079 676 000 zł) przewiduje się m.in. inwestycje w infrastrukturę bibliotek publicznych. Co ciekawe, w założeniach programu jest wskazywana wprost ustawa o bibliotekach jako kluczowy element procesu:

Zintegrowany system zarządzania zasobami bibliotek (ZSZZB), będąc zaawansowaną technologicznie platformą informatyczną, która umożliwi włączonym w nią bibliotekom efektywną obsługę procesów i funkcji bibliotecznych, lepsze rozpoznanie potrzeb i zainteresowań czytelnich użytkowników bibliotek oraz ekonomizację i optymalizację w obszarze katalogowania i ewidencjonowania zakupionych [...] materiałów bibliotecznych, pozwala na realizację zapisów ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach dotyczących powołania ogólnokrajowej sieci bibliotecznej w celu prowadzenia jednolitej działalności bibliotecznej i informacyjnej, umożliwiającej korzystanie z materiałów bibliotecznych i innych źródeł informacji⁷¹⁸.

Nie jest zatem tak, że ustawa z 1997 r. nie jest dobra i bezwzględnie wymaga dalszych korekt, a nawet zmian. Mimo wielu niedociągnięć może stanowić (czego dowodem jest chociażby wymieniony NPRCz), narzędzie sprawnego działania zarządczego w obszarach bibliotecznych czy – jak w przypadku zapisów umożliwiających łączenie bibliotek z innymi instytucjami kultury – narzędzie naprawcze (wbrew licznym głosom środowiska o zgubnym charakterze tego zapisu). Czas, jaki upłynął od wejścia w życie ustawy, zadziałał na jej korzyść – ujawniły się również dobre strony tego aktu prawnego.

Zupełnie inną kwestią jest zmiana struktury bibliotek w Polsce i przejęcie (dzięki m.in. dużemu dofinansowaniu) wiodącej roli bibliotek publicznych w wyznaczaniu standardów świadczenia usług bibliotecznych w Polsce na przełomie XX i XXI w., ten problem wymaga jednak dalszych badań i wykracza poza obszar problematyki zarządzania bibliotekami na szczeblu krajowym.

Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach⁷¹⁹ zamyka ustawodawstwo biblioteczne w XX w. i jest nadal obowiązująca w Polsce. Stanowi część systemu praw-

---

⁷¹⁷ <https://www.gov.pl/web/kulturaimport/narodowy-program-rozwoju-czytelnictwa> [dostęp: 30.08.2021].

⁷¹⁸ Uchwała Nr 69/2021 Rady Ministrów z dnia 21 maja 2021 r. w sprawie ustanowienia programu wieloletniego „Narodowy Program Rozwoju Czytelnictwa 2.0 na lata 2021–2025”; https://bip.mkdnis.gov.pl/modules/download_gallery/dlc.php?file=2368&id=1624016458 [dostęp: 30.08.2021].

⁷¹⁹ Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 6 marca 2018 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o bibliotekach (Dz. U. 2018 poz. 574); <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20180000574> [dostęp: 14.06.2019].

nego Rzeczypospolitej Polskiej i w wielu aspektach dotyczących bibliotek oddaje pola innym ustawom, z którymi tworzy polskie prawo biblioteczne.

Należy stwierdzić, że poddane analizie piśmiennictwo nie tylko potwierdza prawdziwość przyjętej w dysertacji tezy, lecz także umożliwia uzyskanie szerszego kontekstu poznawczego. Nie bez znaczenia pozostaje również wieloletnie doświadczenie zawodowe autora jako czynnego bibliotekarza, pozwalające na szersze spojrzenie.

Podstawowy wniosek wynikający z pracy jest potwierdzeniem aktywnego uczestnictwa środowiska bibliotekarskiego w tworzeniu ustaw o bibliotekach w Polsce w XX w. Był to zarówno wkład bezpośredni – m.in. działalność lobbystyczna, tworzenie projektów ustaw, jak i pośredni – apelowanie na łamach prasy do zmian w prawodawstwie, wskazywanie obszarów wymagających uregulowania lub aktualizacji istniejących rozwiązań.

Dość jasno zarysowuje się również wniosek o korelacji między sytuacją polityczno-społeczną czy historyczną a wydźwiękiem dyskusji branżowych (przykład wystąpienia S. Rymara uwzględniających zróżnicowanie narodowościowe Polski międzywojennej, a szanse powodzenia spraw, m.in. bibliotecznych, drogą nakazów i ustaleń ustawowych, czy też okoliczności powodzi z 1997 r. w kontekście nowej ustawy o bibliotekach).

Wnioskiem dodatkowym (budzącym zainteresowanie autora i mogącym stanowić obszar dalszych badań) jest zależność między strukturą świata bibliotekarskiego a problematyką podnoszoną w dyskusjach. Inaczej rzecz ujmując, warto zbadać, jaki wpływ na proponowane rozwiązania sprawy bibliotek i koncepcje projektów ustaw czy regulacji prawnych im poświęconych miało wykształcenie pracowników bibliotek. Najczęściej w II RP pracownicy bibliotek byli absolwentami kierunków humanistycznych i społecznych, którzy dodatkowo legitymowali się ukończonymi kursami bibliotekarskimi. Dopiero po II wojnie światowej uruchomiono kształcenie na poziomie wyższym w zakresie bibliotekoznawstwa (w 1945 r. na Uniwersytecie Łódzkim, w 1951 r. – Warszawskim, a w 1956 – Wrocławskim, by wymienić tylko pierwsze trzy uczelnie), ale w programach studiów nie było przedmiotów z zakresu prawa. Dopiero w XXI w. nastąpiła w tym zakresie zmiana, o czym napisano już w tej dysertacji. Dodatkowo w kontekście współczesnych zmian związanych z uwolnieniem zawodu bibliotekarza nasuwa się pytanie o rangę wykonywanego zawodu w społeczeństwie polskim.

Warto w tym miejscu na konto przyszłych badań postawić pytanie, czy zmiany w kształceniu bibliotekarzy i zmienna selekcja zainteresowanych zawodem (ale i wize-

runek bibliotekarza i bibliotek) wpływało i wpływa na rozwój instytucji – szczególnie w kontekście umiędzynarodowienia i zmian pozycji bibliotek w rozwoju społecznym.

Można nadmienić, że autor⁷²⁰ tej dysertacji pracował nad nią kilka lat, w ciągu których nastąpiły duże zmiany w bibliotekarstwie polskim. Początek prac nad rozprawą przypadł na okres kierowania Centrum Dokumentacji Europejskiej i Czytelni Europejskiej Biblioteki Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu), a zakończenie – kierowania Biblioteką Politechniki Wrocławskiej (jako zastępca Dyrektora Centrum Wiedzy i Informacji Naukowo-Technicznej PWr).

Doświadczenia własne autora prowadzą do uprawnionego wniosku o słuszności korzystania z istniejącego – może rozproszonego w różnych gałęziach prawa – prawa bibliotecznego w celu realizacji usługi, jaką świadczy biblioteka.

W przedstawionej dysertacji uzasadniono zatem tezę o wkładzie środowiska bibliotekarskiego w tworzenie ustaw o bibliotekach w Polsce w XX w. – jednym z najjaśniejszych jego przejawów są dyskusje przedstawicieli środowiska, które ukazywały się na łamach prasy specjalistycznej.

Trzeba tu zaznaczyć, że analiza piśmiennictwa i opracowań poświęconych historii ustawodawstwa bibliotecznego w Polsce XX-lecia międzywojennego z uwzględnieniem wiedzy na temat światowego kryzysu gospodarczego umożliwia sformułowanie tezy o ekonomicznym uwarunkowaniu braku ustawy bibliotecznego w II RP. W kolejnych

---

⁷²⁰ Autor pełni także funkcję wiceprzewodniczącego Konferencji Dyrektorów Akademickich Szkół Polskich (KDBASP), zasiada w Radzie Naukowej Biblioteki Narodowej, radzie programowej Polish Libraries. Miał również okazję pracować w ramach projektu OMNIS (jako członek Rady Konsultacyjnej) czy uczestniczyć w przygotowaniach IFLA WLIC 2017 we Wrocławiu (jako członek Komitetu Narodowego). Doświadczenia na stanowisku wiceprzewodniczącego KDBASP też mają związek ze skuteczną walką o obecność zapisów o bibliotekach w nowej ustawie Prawo o szkolnictwie wyższym. Osobiste spotkania w ówczesnym Ministerstwie Nauki i Szkolnictwa Wyższego umożliwiły uprawnione forsowanie prawdziwości tezy o uczestnictwie i wkładzie bibliotekarzy w kształt prawa bibliotecznego w Polsce.

A przy tym doświadczenia wyniesione z pracy z wieloosobowymi zespołami bibliotekarzy czy nabyte podczas dyskusji prowadzonych na zjazdach i konferencjach umożliwiły i nadal umożliwiają zdobycie pewnego obrazu całości środowiska bibliotekarskiego, dzięki któremu można oszacować jego faktyczne zaangażowanie. Należy bowiem (i ma to związek z wysuniętym wnioskiem dodatkowym) uwzględnić skalę, czyli liczbę głosów środowiskowych na tle całej grupy zawodowej. Istotne, bo to ona właśnie w dyskursie publicznym (ale ciągle fachowym i merytorycznym) przez cały miniony wiek wystarczała do utrzymania regulacji prawnych dotyczących bibliotek na poziomie ustawy będącej najwyższym po ustawie zasadniczej (konstytucji) i ratyfikowanych umowach międzynarodowych aktem w polskim systemie prawnym.

latach również kwestie finansowe nie były bez znaczenia podczas uchwalania kolejnych ustaw o bibliotekach w 1968 r. i w 1997 r. Jednocześnie dało się też zauważyć brak zgodności w stosunku do projektów ustaw w środowisku bibliotekarskim, do czego przyczyniła się sytuacja przynależności różnych bibliotek do oddzielnych resortów i ministerstw.

Wykaz wykorzystanych źródeł i literatury

1. Andrzejewska J., *Jeśli jest tak źle...*, „Biblioteka w Szkole” 1993, nr 10, s. 13, 14.
2. Augustyniak J., *Samorząd a organizacja czytelnictwa powszechnego. (Uwagi z dyskusji nad projektem ustawy o gminnych bibliotekach publicznych)*, „Polska Oświata Pozaszkolna” 1928, z. 2, s. 84–91.
3. Augustyniak J., *Z praktyki pracy oświatowej wśród dorosłych. Biblioteki robotnicze T.U.R. w Łodzi w świetle ankiety*, „Polska Oświata Pozaszkolna” 1928, z. 2, s.104–113.
4. *Autobiography of Andrew Carnegie*; <http://www.zilliontech.com/knowledge/andrewcarnegie.html> [dostęp: 28.04.2021].
5. Baumgart J., *Bibliotekarstwo, biblioteki, bibliotekarze. Wybór prac*, Wyd. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Warszawa 1983.
6. Baumgart J., *Bibliotekarstwo polskie – rozwój, stan aktualny, perspektywy rozwojowe*, „Przegląd Biblioteczny” 1973, z. 3.
7. Baumgart J., *Rola SBP w rozwoju bibliotekarstwa polskiego*, „Przegląd Biblioteczny” 1968, z. 1–2, s. 23–28.
8. Bednarska-Ruszajowa K., *Metoda bibliograficzna i jej zastosowanie*, [w:] *Z problemów metodologii i dydaktyki bibliotekoznawstwa i informacji naukowej*, M. Kocójowa (red.), Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1990, s. 37–54.
9. *Bibliografia oświaty pozaszkolnej (1900–1928)*, J. Muszkowski, H. Radlińska (red.), J. Skarżyńska (oprac.), Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Warszawa 1929.
10. *Bibliotekarstwo polskie 1925–1951 w świetle korespondencji jego twórców: lata międzywojenne 1925–1939, okres wojny 1939–1944 i lata powojenne (do 1951 r.). Wyboru z listów Adama Łysakowskiego, Mariana Łodyńskiego, Józefa Grycza i Heleny Hleb-Koszańskiej dokonała, wstępami, przypisami i indeksem opatrzyła Maria Dembowska*, Seria: Nauka–Dydaktyka–Praktyka, t. 13, Wyd. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Warszawa 1995.
11. *Biblioteki dla wszystkich. VIII Zjazd Bibliotekarzy Polskich, Poznań, 25–27 września 1980 r.*, „Przegląd Biblioteczny” 1981, z. 3–4.
12. Biliński L., *Działalność centralnego ogniwa polityki bibliotecznej*, „Przegląd Biblioteczny” 1988, z. 3–4, s. 402–414.
13. Biliński L., *Niewykonalne zapisy ustawy o bibliotekach*, „Bibliotekarz” 2004, nr 4, s. 5–8.
14. Biliński L., *Nowelizacja ustawy o bibliotekach*, „Bibliotekarz” 2001, nr 9, s. 23, 24.

15. Biliński L., *Pierwsze czytanie projektu ustawy o bibliotekach*, „Bibliotekarz” 1996, nr 2, s. 22–25; <http://kpbc.umk.pl/dlibra/docmetadata?id=28186&from=publication> [dostęp: 4.07.2019].
16. Biliński L., *Prawo biblioteczne na co dzień*, Wyd. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Warszawa 2006.
17. Biliński L., *Ustawa o bibliotekach w drugim i trzecim czytaniu*, „Bibliotekarz” 1997, nr 7/8, s. 26–29; <http://www.bbc.uw.edu.pl/dlibra/doccontent?id=3772&dirids=1> [dostęp: 12.12.2019].
18. Birkenmajer A., *Biblioteka Jagiellońska a Biblioteka Narodowa*, „Silva Rerum” 1927, z. 6–7, s. 81–84.
19. B.J., *Przymus biblioteczny*, „Samorząd” 1928, R. X, nr 2.
20. Branny F., *Oświata pozaszkolna w samorządzie powiatowym*, „Samorząd” 1927, R. IX, nr 33.
21. Branny F., *W sprawie oświaty pozaszkolnej w samorządzie powiatowym*, „Samorząd” 1927, R. IX, nr 51.
22. Bray T., *An Abstract of the Law in Maryland (South Carolina, Bermuda) Relating to Libraries*; <http://hdl.handle.net/1903.1/13858> [dostęp: 2.05.2021].
23. Brodman A., *Wanda Dąbrowska, bibliotekarz i społecznik*, „Poradnik Bibliotekarza” 1976, nr 1–2, s. 1–5.
24. Burakowski J., *Nowa ustawa – nowe nadzieje*, „Poradnik Bibliotekarza” 1997, nr 12, s. 1, 2; http://pliki.sbp.pl/ac/521_Por_Bibl_1997_12.pdf [dostęp: 1.06.2020].
25. Bürgerliches Gesetzbuch § 80–88; <http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/BJNR001950896.html#BJNR001950896BJNG000802377> [dostęp: 12.09.2021].
26. Burhardt S., *Wileńskie Koło Związku Bibliotekarzy Polskich (1923–1932)*, Zakłady Graficzne „Znicz”, Wilno 1932.
27. Bykowski L., *Współczesna polityka biblioteczna w zakresie publicznych bibliotek oświatowych*, [w:] *IV Zjazd Bibliotekarzy Polskich, Warszawa, 31 maja–2 czerwca 1936 r., [referaty]*, wyd. „Przegląd Biblioteczny”, Warszawskie Koło Związku Bibliotekarzy Polskich, Kraków–Warszawa 1937, s. 163–167.
28. Bystron J.S., *Popularyzacja wiedzy i literatura popularna*, „Polska Oświata Pozaszkolna” 1924, z. 4, s. 199–205.
29. Bystron J.S., *W sprawie racjonalnej polityki bibliotecznej w Polsce*, „Przegląd Współczesny” 1926, t. 16, s. 284–287.
30. Cesak J., *Zjazdy bibliofilów polskich w dwudziestoleciu międzywojennym*, „Acta Universitas Lodzensis. Folia Librorum” 1991, 2, s. 37–54; http://repozytorium.uni.lodz.pl:8080/xmlui/bitstream/handle/11089/6967/Acta_Universitatis_Lodzensis_Folia_Librorum-r1991-Cesak.pdf?sequence=1&isAllowed=y [dostęp: 13.08.2015].
31. Ciechorski J., *Ustawa o bibliotekach: komentarz*, Wyd. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Warszawa 2012. Czaja S., *Moim zdaniem*, „Bibliotekarz” 1997, nr 11, s. 3; <http://www.bbc.uw.edu.pl/dlibra/doccontent?id=3775&dirids=1> [dostęp: 17.12.2019].
32. Czajka S., *Czy potrzebne jest SBP?*, „Bibliotekarz” 1997, nr 5, s. 3–7.
33. Czajka S., *Nowe prawo biblioteczne*, „Bibliotekarz” 1999, z. 1, s. 4–8; http://pliki.sbp.pl/ac/Bibliotekarz_1999_01.pdf [dostęp: 29.05.2020].

34. Czajka S., *Uwagi Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich do projektu ustawy o bibliotekach w wersji przesłanej prezesowi Rady Ministrów w dniu 16. Sierpnia 1995 roku*, „Bibliotekarz” 1996, z. 2, s. 19–22; <http://kpbc.umk.pl/dlibra/docmetadata?id=28186&from=publication> [dostęp: 3.07.2019].
35. *Czechosłowackie publiczne biblioteki gminne w 1926 r.*, 1928, nr 2, s. 133, 134.
36. Czołowski A., *Lwów w obrazach. Przeszłość i terażniejszość. Historia Lwowa od założenia – do roku 1600*; Koło im. Adama Asnyka TSL, Lwów 1925; s. 21; <http://obc.opole.pl/Content/11288/PDF/313461.pdf> [dostęp: 10.05.2021].
37. Czubiński A., *Ewolucja systemu politycznego w Polsce w latach 1914–1998*, t. 2: *Polska Ludowa (1945–1989)*, cz. 1: *Zbiór studiów*; <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/151936#structure> [dostęp: 25.10.2020].
38. Dąbrowska W., *Nowoczesne ustawodawstwo w zakresie bibliotek publicznych*, Warszawa 1929.
39. Dąbrowska W., *Sprawa ustawy bibliotecznej w chwili obecnej*, „Bibliotekarz” 1934/1935, R. VI, nr 12, s. 113–116.
40. Dąbrowska W., *Trzy myśli – trzy drogi*, „Bibliotekarz” 1946, XIII, nr 3, s. 52–54.
41. Dąbrowska W., *Ustawodawstwo biblioteczne i jego wartość życiowa*, „Przegląd Księgarski” 1927, nr 4, s. 77–86.
42. Dąbrowska W., *Wytyczne ustawodawstwa w zakresie bibliotek publicznych*, „Przegląd Biblioteczny” 1928, z. 4, s. 17.
43. Dembowska M., *Nauka o informacji naukowej (informatologia). Organizacja i problematyka badań w Polsce*, Instytut Informacji Naukowej, Technicznej i Ekonomicznej Warszawa 1991, s. 16, 17.
44. Dembowska M., *Problemy bibliotek naukowych*, „Przegląd Biblioteczny” 1970, z. 4, s. 321–339.
45. Demby S., *Biblioteki*, „Nauka Polska” 1927, t. 7, s. 162–221.
46. Dobrowolski K., *Z ruchu bibliotekarskiego. Setna rocznica urodzin Karola Estreichera*, „Przegląd Biblioteczny” 1928, R. II, z. 1, s. 87; <http://cybra.lodz.pl/dlibra/docmetadata?id=6226&from=publication> [dostęp: 4.11.2018].
47. *Doroczny zjazd delegatów*, „Bibliotekarz” 1948, nr 8–9, s. 139.
48. *Droga do Okólnika*, H. Tchórzewska-Kabata (oprac.), Biblioteka Narodowa, Warszawa 2005.
49. Drózdź A., *Działalność Centralnego Zarządu Bibliotek (1951–1957)*, [w:] *Oblicza współczesnej bibliologii: konteksty i transgresje*, G. Czapnik, Z. Gruszka, J. Ladorucki (red. nauk.), Wyd. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Warszawa–Łódź 2014, s. 139–165.
50. Duda J., Orłowski R., *Gospodarka polska w dziejowym rozwoju Europy (do 1939 roku)*, Wyd. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 1999.
51. Dylík Z., *Kilka uwag o potrzebie nowelizacji ustawy bibliotecznej*, „Przegląd Biblioteczny” 1953, z. 4, s. 331–342.
52. *Dyskutujemy nad ustawą o bibliotekach*, [J. Kołodziejska, T. Zarzębski, B. Olejniczak i. in.], „Bibliotekarz” 1969, nr 7–8, s. 218–236.
53. Dzieniakowska J., *Refleksje po lekturze pracy Elżbiety Mikulskiej-Piotrowskiej „Biblioteki pedagogiczne kuratoriów okręgów szkolnych w Polsce w okresie międzywo-*

- jennym”; <http://e-pedagogiczna.edu.pl/upload/file/bibliotekiped/dzieniakowska.pdf> [dostęp: 30.07.2018].
54. *Encyclopedia of Library and Information Sciences*, J.D. McDonald, M. Levine-Clark (red.), CRC Press, Boca Raton, FL, 2018.
  55. *Encyklopedia książki*, A. Żbikowska-Migoń, M. Skalska-Zlat (red.), Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2017.
  56. *Encyklopedia wiedzy o książce*, A. Birkenmajer, B. Kocowski, J. Trzynadłowski, A. Kawecka-Gryczowa, H. Więckowska, S. Pazyra (kom. red.), Ossolineum, Wrocław 1971.
  57. Filipkowska-Szemplińska J., *Podstawy projektu polskiej ustawy o bibliotekach publicznych*, „Polska Oświata Pozaszkolna” 1929, z. 4–5, s. 208–216.
  58. Filipkowska-Szemplińska J., *Wpływ ustawy o bibliotekach publicznych w Czechosłowacji na rynek księgarski*, „Przegląd Księgarski” 1928, nr 16, s. 245–248.
  59. Filipkowska-Szemplińska J., *W sprawie ustawy o gminnych bibliotekach publicznych*, „Polska Oświata Pozaszkolna” 1928, z. 3, s. 146–155.
  60. Filipkowska-Szemplińska J., *Z praktyki oświatowej wśród dorosłych. Nauczyciel a propaganda czytelnictwa*, „Polska Oświata Pozaszkolna” 1929, z. 2, s. 102–104.
  61. Firlej-Buzon A., *Bibliotekoznawca jako badacz kultury. Uniwersalizm źródeł i zasobów bibliotekarskich (na podstawie badań zbiorów specjalnych dolnośląskich bibliotek naukowych)*, [w:] *Biblioteki, informacja, książka: interdyscyplinarne badania i praktyka w XXI wieku (W dziesięciolecie śmierci prof. dra hab. Wiesława Bienkowskiego)*, XVI Międzynarodowa Konferencja Edukacyjno-Naukowa Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 7–8 czerwca 2010, s. 136–143.
  62. Firlej-Buzon A., *Działalność prof. Antoniego Knota w organizacji bibliotekarstwa naukowego na Dolnym Śląsku w latach 1945–1956*, „Zielonogórskie Studia Bibliotekoznawcze” 2017, z. 9, s. 155–166.
  63. Firlej-Buzon A., *Przyszłość bibliotek europejskich w świetle projektów Komisji Europejskiej*, „Bibliotekarz” 1999, nr 4, s. 8–12.
  64. Fleszar H., *Józef Korpała (1905–1989). Bibliotekarz – uczoney. Bibliografia w wyborze*, Wojewódzka Biblioteka Publiczna, Kraków 1999.
  65. Gaca-Dąbrowska Z., *Bibliotekarstwo II Rzeczypospolitej. Zarys problemów organizacyjnych i badawczych*, Seria: Nauka–Dydaktyka–Praktyka, Wyd. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Warszawa 2007.
  66. Gaca-Dąbrowska Z., *Biblioteki i ich rola w rozwoju życia naukowego w Polsce (1919–1951)*, [w:] *Historia nauki polskiej*, B. Suchodolski (red.), t. 5: 1918–1951, cz. 1, Z. Skubała-Tokarska (red.), Ossolineum, Wrocław 1992, s. 569–603.
  67. Gaca-Dąbrowska Z., *Jadwiga Andrzejewska 20 XI 1923–24 I 2010*, „Roczniki Biblioteczne” 2010, t. 54, s. 270–275.
  68. Gomułka M., *Egzemplarz obowiązkowy na przestrzeni wieków*, „Biuletyn EBIB” 2013, nr 2 (138).
  69. Gomułka M., *Narodowy Zasób Biblioteczny w świetle zmian prawnych*, „Nowa Biblioteka. Usługi, Technologie Informacyjne i Media” 2017, 24(1), s. 41–55.
  70. Goriszowski W., *Przegląd ważniejszych czasopism pedagogicznych wychodzących w Polsce do 1939 r. i od 1945 r.*, „Chowanna” 1959, nr 9/10, s. 535–559.

71. Grycz J., *Co wnosi polska ustawa biblioteczna*, „Bibliotekarz” 1945, nr 1, s. 4, 5.
72. Grycz J., *Kilka uwag do dekretu o bibliotekach*, „Bibliotekarz” 1946, R. XIII, nr 3, s. 49–52.
73. Grycz J., *O realizację ustawy bibliotecznej*, „Odrodzenie” 1948, nr 2, s. 7.
74. Grycz J., *Problemy biblioteczne obecnej doby*, „Przegląd Biblioteczny” 1946, R. XIV, s. 4–25.
75. Grycz J., *Rola państwa w stosunku do bibliotek naukowych*, „Przegląd Biblioteczny” 1934, R. VIII, z. 2, s. 82–97.
76. Hleb-Koszańska H., *Adam Łysakowski – życie i działalność*, „Przegląd Biblioteczny” 1971, R. 39.
77. Horodyski B., *Zarys dziejów Biblioteki Ordynacji Zamojskiej*, [w:] *Studia nad książką poświęcone pamięci Kazimierza Piekarskiego*, K. Budzyk, A. Kawecka-Gryczowa (red.), Ossolineum, Wrocław 1951.
78. Howorka B., *Biblioteka główna uczelni i ustawy o szkołach wyższych*, „Bibliotekarz” 2007, nr 2, s. 7–10.
79. Howorka B., *Bibliotekarz i prawo*, Wyd. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Warszawa 2010.
80. Howorka B., *Bibliotekarz i prawo: podstawowe informacje o prawie dla pracowników bibliotek*, Wyd. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Warszawa 2010.
81. Howorka B., *Jedna ustawa o bibliotekach czy też kilka aktów normatywnych?*, „Bibliotekarz” 2008, nr 4, s. 10–12.
82. Howorka B., *Karta Bibliotekarza?*, „Bibliotekarz” 1997, nr 5, s. 11, 12; <http://www.bbc.uw.edu.pl/dlibra/doccontent?id=3770&dirids=1> [dostęp: 11.12.2019].
83. Howorka B., *List do przewodniczącego Sejmowej Podkomisji ds. Rozpatrzenia Rządowego Projektu Ustawy o Bibliotekach*, „Bibliotekarz” 1996, nr 6, s. 2 i 29; <http://kpbpc.umk.pl/dlibra/docmetadata?id=28190&from=publication> [dostęp: 13.08.2019].
84. Howorka B., *Moim zdaniem*, „Bibliotekarz” 1997, nr 9, s. 22–26; <http://www.bbc.uw.edu.pl/dlibra/doccontent?id=3773&dirids=1> [dostęp: 16.12.2019].
85. Howorka B., *O koordynatorze sieci biblioteczno-informacyjnej*, „Bibliotekarz” 1997, nr 4, s. 2–4; <http://www.bbc.uw.edu.pl/dlibra/doccontent?id=3769&dirids=1> [dostęp: 11.12.2019].
86. Howorka B., *O projekcie „Programu rozwoju informacji naukowej i technicznej w Polsce (z zadaniami do 2000 r.)*, „Bibliotekarz” 1997, nr 2, s. 5–8; <http://kpbpc.umk.pl/dlibra/publication?id=19041&tab=3> [dostęp: 26.06.2019].
87. Howorka B., *Polskie prawo biblioteczne i pożądane kierunki regulacji prawnych w zakresie bibliotekarstwa*, „Przegląd Biblioteczny” 1988, z. 3–4, s. 393–402.
88. Howorka B., *Rozważania o ustawach bibliotecznych*, [w:] *Wokół bibliotek i bibliotekoznawstwa*, J. Sadowska (red.), Wyd. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Warszawa 2005.
89. Howorka B., *Sto lat Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich w działaniach o ustawę o bibliotekach i zawód bibliotekarza*, „Forum Bibliotek Medycznych” 2017, nr 1, s. 25–41.
90. Howorka B., *Ustawa o bibliotekach i zawód bibliotekarza*, „Bibliotekarz” 2009, nr 5, s. 15–19.

91. Howorka B., *Ustawa o bibliotekach – próba analizy*, „Poradnik Bibliotekarza” 1997, nr 11, s. 1–7; http://pliki.sbp.pl/ac/498_Por_Bibl_1997_11.pdf [dostęp: 8.06.2020].
92. Howorka B., *Ustawa o Krajowym Systemie Biblioteczno-Informacyjnym*, „Bibliotekarz” 2003, nr 12, s. 3–5.
93. Howorka B., *Ustawa: „Prawo o szkolnictwie wyższym” o bibliotekach i bibliotekarzach*, „Bibliotekarz” 2007, nr 3, s. 2–6.
94. Howorka B., *Ustawa z mojego złego snu*, „Bibliotekarz” 1997, nr 12, s. 3–7; http://pliki.sbp.pl/ac/Bibliotekarz_1997_12.pdf [dostęp: 29.05.2020].
95. Howorka B., *Ustawianie czy wywracanie ustawy*, „Bibliotekarz” 1995, z. 10; http://pliki.sbp.pl/ac/Bibliotekarz_1995_10.pdf [dostęp: 1.06.2020], s. 5–10.
96. <http://www.ibin.us.edu.pl/zmigr/index.html> [dostęp: 13.05.2021]. [Nt. Z. Żmigrodzkiego].
97. <http://www.sbp.pl/akredytacja/eksperci/hhollender> [dostęp: 13.05.2021]. [Nt. H. Hollendra].
98. <http://www.sbp.pl/artukul/?cid=14385> [dostęp: 13.05.2021]. [Nt. L. Bilińskiego].
99. <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Bystron-Jan-Stanislaw;3882501.html> [dostęp: 23.06.2021].
100. <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Czerwijowski-austyn;3889613.html#prettyPhoto/gallery/0/> [dostęp: 19.08.2020].
101. [https://pl.wikipedia.org/wiki/Marian_%C5%81ody%C5%84ski#/media/Plik:People_of_Central_Military_Library_in_Warsaw_\(Marian_%C5%81ody%C5%84ski\)_with_President_Ignacy_Mo%C5%9Bcicki_\(1931\).JPG](https://pl.wikipedia.org/wiki/Marian_%C5%81ody%C5%84ski#/media/Plik:People_of_Central_Military_Library_in_Warsaw_(Marian_%C5%81ody%C5%84ski)_with_President_Ignacy_Mo%C5%9Bcicki_(1931).JPG) [dostęp: 20.08.2020].
102. <https://polishlibraries.bn.org.pl/about-the-journal> [dostęp: 28.08.2021].
103. <https://polona.pl/item/wladza-i-wydawcy-polityczne-uwarunkowania-produkcji-ksiazek-w-polsce-w-latach-1944-1949,ODY1NTk3NQ/#info:metadata> [dostęp: 20.08.2020].
104. <https://www.bn.org.pl/aktualnosci/3591-omnis---nowa-jakosc-e-uslug-publicznych.html> [dostęp: 20.08.2020].
105. <https://www.bn.org.pl/projekty/patrimonium/patrimonium---digitalizacja-i-udostepnienie-polskiego-dziedzictwa-narodowego-ze-zbiorow-biblioteki-narodowej/o-projekcie/> [dostęp: 28.09.2021].
106. <https://www.dlugpubliczny.org.pl/> [dostęp: 1.07.2019].
107. <https://www.gov.pl/web/kulturaimport/narodowy-program-rozwoju-czytelnictwa> [dostęp: 30.08.2021].
108. IFLA/UNESCO, *Manifest bibliotek publicznych (1949)*; <https://repository.ifla.org/bitstream/123456789/168/1/pl-manifesto-en.pdf> [dokument dostępny w wersji z 1994, pełny tekst obecnie w trakcie aktualizacji; <https://www.ifla.org/news/coming-in-2021-a-public-library-manifesto-for-today-and-tomorrow/>] [dostęp: 29.08.2021].
109. Imiela E., *Znaczenie bibliotek w ogóle*, „Przegląd Oświatowy” 1925, R. XX, maj, [za:] „Polska Oświata Pozaszkolna” 1925, z. 4, s. 252.
110. *International Encyclopedia of Information and Library Science*, J. Feather, P. Sturges (red.), Routledge, Abingdon-on-Thames 1996.

111. Jagielska J., *Propozycje zmian w ustawie o bibliotekach*, „Bibliotekarz” 2001, nr 6, s. 2–4.
112. Janiczek J., *Bibliotekarstwo oświatowe w Polsce po dwudziestu latach niepodległości*, „Bibliotekarz” 1939, R. XI, nr 1–2, s. 1–7.
113. Janiczek J., *Rola państwa i samorządu w realizacji krajowej sieci bibliotecznej*, [w:] *IV Zjazd Bibliotekarzy Polskich w Warszawie dnia 31 maja–2 czerwca 1936 roku. Protokoły*, K. Świerkowski (oprac.), wyd. „Przegląd Biblioteczny”, Warszawskie Koło Związku Bibliotekarzy Polskich, Kraków–Warszawa 1937.
114. Janiczek J., *Sprawa polskiej ustawy bibliotecznej. Referat na IV Zjazd Bibliotekarzy Polskich* [fragment komunikatu redakcji, *Zagadnienie ustawy bibliotecznej w Polsce*], „Bibliotekarz” 1937/1938, R. IX, nr 5/6, s. 91–95.
115. Janiczek J., *Stan liczbowy i perspektywy rozwojowe bibliotek*, „Przegląd Biblioteczny” 1948, z. 3–4, s. 139, 170.
116. Janiczek J., *Zwycięstwo słusznej sprawy*, „Bibliotekarz” 1946, R. XIII, nr 3, s. 44–49.
117. Jankowerny W., Okopień J., *Zawsze pod kopułą: 150 lat Ossolineum*, Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, Warszawa 1970.
118. Jarowiecki J., *Czasopisma pedagogiczne w Polsce*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna*, W. Pomykało (red.), Fundacja „Innowacja”, Warszawa 1993, s. 78–88.
119. Jedlińska M., *IFLA 2017. Światowy Kongres Bibliotek i Informacji we Wrocławiu*; <https://epale.ec.europa.eu/pl/blog/ifla-2017-swiatowy-kongres-bibliotek-i-informacji-we-wroclawiu> [dostęp: 30.08.2021], <https://www.wroclaw.pl/go/events/entertainment/35792-ifla-world-library-and-information-congress> [dostęp 30.08.2021].
120. Jezierska M., *Finansowanie bibliotek publicznych*, „Biuletyn EBIB” 2009, listopad, nr 8; <http://www.ebib.pl/2009/108/a.php?jezierska> [dostęp: 20.07.2020].
121. Jezierski A., Leszczyńska C., *Historia gospodarcza Polski*, KeyText, Warszawa 2001.
122. Kaczmarek R., *Wokół ustawy bibliotecznej*, „Przegląd Biblioteczny” 1969, z. 4, s. 304–312.
123. Kaczmarek R., *Za ustawą o bibliotekach, przemówienie poselskie*, „Bibliotekarz” 1968, nr 6, s. 166–170.
124. Kaliński J., Landau Z., *Gospodarka Polski XX wieku*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa 2003.
125. Kaliński J., Przygodzka R., Zalesko M., *Historia gospodarcza świata XIX i XX wieku*, Białystok, Wyd. Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2014.
126. Kałuża E., *Wczorajsza przyszłość: jutro bibliotekarstwa polskiego w artykułach „Przeglądu Bibliotecznego” z lat 1946–1988*, [w:] *Biblioteki XXI wieku... czy przetrwamy?*, II Konferencja Biblioteki Politechniki Łódzkiej, [materiały konferencyjne], Łódź, 19–21 czerwca 2006.
127. Karkucińska W., *Biblioteka i archiwum Radziwiłłów w Białej Podlaskiej*, „Z Badań nad Książką i Księgozbiorami Historycznymi” 1995, t. 16.
128. Kledzik M., *Cenzura w demokracji (przyczynek do ograniczania i nadużywania wolności słowa)*; <http://uwm.edu.pl/mkks/wp-content/uploads/cenzura-w-demokracji.pdf> [dostęp: 3.11.2020].
129. Klukowski B., *Sylwetki Przewodniczących SBP Organizacji Bibliotekarzy Polskich 1917–2017*, Wyd. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Warszawa 2017.

130. Kłossowski A., *Biblioteki szkół wyższych podległych Ministerstwu Oświaty i Szkolnictwa Wyższego w 25-leciu Polski Ludowej*, „Przegląd Biblioteczny” 1969, z. 2–3, s. 162–184.
131. Kocójowa M., *Przetrwać jako polski naród*, [w:] *Dziedzictwo. Ziemiańscy i udział ich w życiu narodu*, T. Chrzanowski (red.), Znak, Kraków 1995, s. 240–255.
132. Kolasa W.M., *Badania nad prasą międzywojenną*; <http://mbc.malopolska.pl/dlibra/docmetadata?id=66077&from=publication&tab=1> [dostęp: 14.10.2019].
133. Kołodziejska J., *Bibliotekarstwo w latach II Rzeczypospolitej*, „Bibliotekarz” 1979, nr 2, s. 29–35.
134. Kołodziejska J., *Biblioteki publiczne w strukturze społecznej*, Wyd. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Warszawa 2010.
135. Kołodziejska J., *Das polnische Bibliotheksgesetz vom 9 April 1968*, „Der Bibliothekar”, Jg. 23, H. 3.
136. Kołodziejska J., *Drukowany świat*, Wyd. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Warszawa 2003.
137. Kołodziejska J., *Kontakty bibliotekarskie polsko-czeskie w okresie walki o ustawę biblioteczną*, „Rocznik Biblioteki Narodowej” 1967, t. 3, s. 31–44.
138. Kołodziejska J., *Perspektywy rozwoju bibliotekarstwa polskiego w świetle nowej ustawy o bibliotekach*, „Przegląd Biblioteczny” 1969, z. 1, s. 14–24.
139. Kołodziejska J., *Polityka i pieniądze*, „Notes Wydawniczy” 2000, nr 3/4, s. 42–44.
140. Kołodziejska J., *Przewidywania przyszłości bibliotek i prognozowanie ich działalności: wybrane zagadnienia teoretyczne i praktyczne*, „Przegląd Biblioteczny” 1988, R. LVI, z. 3/4, s. 294–304.
141. Kołodziejska J., *Publiczne biblioteki samorządowe w okresie międzywojennym*, Wyd. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Warszawa 1967.
142. Kołodziejska J., *Szerokie okno biblioteki*, Wyd. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Warszawa 2010.
143. Kołodziejska J., *Współczesność i przyszłość bibliotek w Polsce i na świecie*, [w:] *Blżej bibliotek*, IV Forum Czytelnicze, Kielce, 25–28 maja 1997, Polskie Towarzystwo Czytelnicze, Warszawa 1997, s. 8–36.
144. Komaniecka M., *Kongresy nauki polskiej w PRL*, „Forum Akademickie” 2017, nr 2, s. 61–64.
145. Konarski S., *Przelaskowski Ryszard*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 28, E. Rostworowski (red.), Ossolineum, Wrocław 1985, s. 720–722.
146. Kondek S.A., *Władza i wydawcy. Polityczne uwarunkowania produkcji książek w Polsce w latach 1944–1949*, Biblioteka Narodowa, Warszawa 1993.
147. Konferencja Dyrektorów Bibliotek Akademickich Szkół Polskich; <http://kdbasp.bg.uni.opole.pl/rekomendacja-04-2018/> [dostęp: 11.05.2021].
148. *Konferencja Federacji Oświatowej Organizacji Społecznych*, „Polska Oświata Pozaszkolna” 1928, z. 1, s. 57–59.
149. Korczyńska-Derkacz M., *Państwowy Instytut Książki (1946–1949) i jego rola w rozwoju bibliografii, bibliotekarstwa i kultury książki w Polsce*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2011.

150. Koredczuk B., *Biografia jako kategoria badawcza w polskiej bibliologii*, [w:] *Bibliologia: problemy badawcze nauk humanistycznych*, Seria: Nauka–Dydaktyka –Praktyka, D. Kuźmina (red.), Wyd. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Warszawa 2007.
151. Koredczuk B., *Początki teorii bibliologii. Dictionnaire raisonné de bibliologie (1802-1804) Gabriela Etienne’a Peignota. Analiza i recepcja*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2005.
152. Koredczuk B., *Udział inteligencji prawniczej Królestwa Polskiego w kształtowaniu kultury książki (1815–1915)*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2011.
153. Kornecki J., *Dokształcanie i oświata pozaszkolna w ustawie o ustroju szkolnym*, „Oświata Polska” 1932, R IX, nr 2, s. 2–9.
154. Kornecki J., *Rola rządu w dziedzinie oświaty pozaszkolnej*, „Oświata Polska” 1931, R. VIII, nr 1, s. 1–7.
155. Kornecki J., *Zagadnienie bibliotekarstwa w Polsce*, „Oświata Polska” 1927, R. IV, nr 4, s. 179–184.
156. Korpała J., *Przemówienia końcowe*, „Przegląd Biblioteczny” 1968, z. 1–2, s. 203.
157. Korpała J., *Refleksje przed krajowym zjazdem bibliotekarzy*, „Przegląd Biblioteczny” 1948, z. 3–4, s. 126–138.
158. Kosiński J.A., *Biblioteki fundacyjne i ordynackie w świetle przepisów prawnych*, „Roczniki Biblioteczne” 1981, R. 25, s. 30, 31.
159. Koutnik B., *O nową ustawę biblioteczną w Czechosłowacji*, „Bibliotekarz” 1948, nr 8–9, s. 113.
160. Kowalska S., *Akty normatywne dotyczące bibliotek w prawie polskim, unijnym i międzynarodowym*, Wyd. Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań–Kalisz 2009.
161. Kowalska S., *Prawo w działalności współczesnych polskich bibliotek*, Wyd. Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań–Kalisz 2009.
162. Kozioł C., *Ustawa o bibliotekach*, „Bibliotekarz” 1968, nr 6, s. 171–173.
163. Krzysztofek K., *Ewolucja założeń i programów polityki kulturalnej w Polsce*, [w:] *Kultura polska w dekadzie przemian*, T. Kostyrko, M. Czerwiński (red.), Instytut Kultury, Warszawa 1999.
164. Kubów S., *Sylwetki polskich bibliologów*, Ossolineum, Wrocław 1983.
165. *Kultura w okresie przejściowym*, [w:] *Ministerstwo Kultury i Sztuki w dokumentach 1918–1998*, A. Siciński (oprac.), Instytut Kultury, Warszawa 1998.
166. Kuntze E., *Czem powinna być Biblioteka Jagiellońska*, „Silva Rerum” 1927, z. 5, s. 65–68.
167. Kurdybacha E., *W centrum polskiego bibliotekarstwa, czyli Józef Grycz (1890–1954)*, [w:] *Twórcy nowoczesnego bibliotekarstwa polskiego*, B. Kocowski (red.), Ossolineum, Wrocław 1974.]
168. Kuś J., *Stanisław Rymar, 1886–1965*, b.w., Kraków 1986.
169. Lechowski P., *Karta z dziejów powojennego bibliotekarstwa polskiego: Wydział bibliotek w Ministerstwie Oświaty (luty 1945–marzec 1946)*, [w:] *Między przeszłością a przyszłością. Książka, biblioteka, informacja naukowa – funkcje społeczne*

- na przestrzeni wieków*, A. Korycińska-Huras, M. Próchnicka (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2007, s. 109–118.
170. Leśniewski A., *Modele polityki kulturalnej państwa polskiego 1944–2015*, praca dokt., Instytut Kulturoznawstwa UAM, Poznań 2017, kps, 324 s.
  171. Leśniewski J., *Dyskusje dotyczące projektów ustawy o bibliotekach w II RP: Zjazdy Bibliotekarzy Polskich*, [w:] *Książka, biblioteka, informacja – między podziałami a wspólnotą. Piąta Ogólnopolska Konferencja Naukowa, Kielce 25–26 kwietnia 2016*, J. Dzieniakowska, I. Krasieńska, M. Olczak--Kardas (red.), Wyd. Uniwersytetu im. Jana Kochanowskiego, Kielce 2015, s. 399–410.
  172. Lewicki J., *Ustawodawstwo szkolne za czasów Komisji Edukacji Narodowej: rozporządzenia, ustawy pedagogiczne i organizacyjne (1773–1793)*, M. Arct, Kraków 1925.
  173. *Lexikon der Medien- und Buchwissenschaft: analog digital 1*, Teilband: A–F (Bibliothek des Buch-wesens), s. 84.
  174. *Lexikon des gesamten Buchwesens*, Bd. 1, A-Buch, S. Corsten, G. Pflug, F.A. Schmidt-Künsemüller (red.), Hiersemann, Stuttgart 1987.
  175. Łodyński M., *U kolebki polskiej polityki bibliotecznej (1774–1794)*, Warszawa 1935.
  176. *Magia radia – krótka historia polskiej radiofonii*; <https://www.polskieradio.pl/39/156/Artykul/2262237> [dostęp: 12.09.2021].
  177. Maj J., *Strachy na Lachy*. Con malinconia, „Bibliotekarz” 1997, nr 10, s. 34, 35; <http://www.bbc.uw.edu.pl/dlibra/doccontent?id=3774&dirids=1> [dostęp: 17.12.2019].
  178. Małachowska M., *Wartość ideowa katalogu biblioteki oświatowej*, „Oświata Polska” 1930, nr 3, s. 205–223, s. 210.
  179. Marciniak R., Mężyński A., *Polskie biblioteki wielkoziemiańskie (rodowe, ordynackie i fundacyjne) w okresie zaborów: stan badań i postulaty badawcze*, cz. 1: *Stan badań*, b.w., Wrocław 1985, cz. 2, b.w., Wrocław 1986.
  180. *Memoriał Federacji Oświatowej Organizacji Społecznych w sprawie ustawy o ustroju szkolnictwa oraz w sprawie ustaw o oświacie pozaszkolnej*, „Polska Oświata Pozaszkolna” 1928, z. 1, s. 51 [s. 47–51].
  181. Merriam-Webster, Fourth estate; <https://www.merriam-webster.com/dictionary/fourth%20estate> [dostęp: 18.02.2020].
  182. Mężyński A., *Biblioteki polskie. Okres międzywojenny 1918–1939*, „Bibliotekarz” 2014, nr 12, s. 4.
  183. Mężyński A., *Jan Działyński 1829–1880*, Wrocław 1987
  184. Mężyński A., *Józef Grycz (1980–1954). Organizator polskiego bibliotekarstwa*, Wyd. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Warszawa 2020.
  185. Mężyński A., *Nowe wraca. Spór wokół ustawy o bibliotekach*, „Przegląd Biblioteczny” 1995, z. 1, s. 27–39; http://pliki.sbp.pl/ac/113_pb1995z1.pdf [dostęp: 30.05.2020].
  186. Mężyński A., *Sprawy wewnętrzne Ministerstwa i Wydziału Prawnego – zbiór okólników, zarządzeń wewnętrznych i pism okólnych w układzie chronologicznym 1931–1939*, Archiwum Akt Nowych, sygn. 20. k. 27).
  187. Mężyński A., *Ustawa o bibliotekach – pierwsze czytanie*, „Bibliotekarz” 1996, nr 3, s. 19–24; <http://kpbc.umk.pl/dlibra/docmetadata?id=28187&from=publication> [dostęp: 4.07.2019].

188. Michalska W., *Posiedzenie końcowe*, „Przegląd Biblioteczny” 1951, R. XIX, z. 3–4: *Pamiętnik Konferencji Krynickiej 3–12 lutego 1951*, s. 322–325; http://pliki.sbp.pl/ac/287_pb1951z3-4.pdf [dostęp: 20.11.2020].
189. Michalski G., *Kierunki zaangażowania Jana Kornackiego w prace zjednoczeniowe polskich towarzystw oświatowych w latach 1923–1935*, „Studia Edukacyjne” 2018, nr 48, s. 151–167; http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.ojs-doi-10_14746_se_2018_48_10/c/21468-20695.pdf [dostęp: 19.08.2021].
190. Migoń K., *Bibliologia – nauka o kulturze książki*, „Nauka” 2005, nr 2, s. 49–57.
191. Molik W., *Edward Raczyński 1786–1845*, WBPiCAK, Poznań 1999.
192. Motyka L., *Przemówienie powitalne*, „Przegląd Biblioteczny” 1968, z. 1–2, s. 13.
193. Możdżeń S., Musiał J., *Bibliografia polskich czasopism pedagogicznych (do 1979 r.)*, Wyd. WSP, Kielce 1981.
194. Muszkowski J., *W sprawie organizacji wytwarzania i obiegu książki*, „Przegląd Księgarski” 1927, nr 25, s. 519, 520.
195. Muszkowski J., *Życie książki*, Wiedza–Zawód–Kultura, Kraków 1951.
196. „Nauka Polska. Jej Potrzeby, Organizacja i Rozwój”, 1929, t. 10, Rocznik Kasy im. Mianowskiego Fundacji Popierania Nauki.
197. Narodowe Archiwum Cyfrowe; <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/skan/-/skan/aa1ea0be6b34fc61798d02ecf5a86dbaf82afbe4f5fc106482be039f361f160d> [dostęp: 10.05.2021].
198. *Nauka w służbie narodu: uchwała II Kongresu Nauki Polskiej*, Ossolineum, Warszawa 1973.
199. ngo.pl Portal organizacji pozarządowych, Co to są organizacje pozarządowe? Czym jest stowarzyszenie, a czym fundacja?; <https://poradnik.ngo.pl/co-to-sa-organizacje-pozarządowe-czym-jest-stowarzyszenie-a-czym-fundacja> [dostęp: 15.03.2021].
200. Nieć G., *Książka – naród – państwo. Czechosłowacka ustawa o bibliotekach publicznych z 1919 roku*, „Przegląd Biblioteczny” 2019, z. 2, s. 133–152.
201. Niesiołowski K., *O bibliotekach ruchomych*, „Przegląd Oświatowy” 1925, R. XX, s. 95, 96, [za:] „Bibliotekarz” 1947, nr 9–10, s. 129.
202. Niezgodna J., *Kronika, z ruchu bibliotekarskiego*, „Przegląd Biblioteczny” 1928, R. II, z. 2, s. 172, 173.
203. Nowicki E., *Samorząd a organizacja czytelnictwa powszechnego*, „Polska Oświata Pozaszkolna” 1928, z. 2, s. 84–91.
204. Odezwa Komitetu Organizacyjnego I Zjazdu Bibliofilów Polskich w Krakowie, Ruch Bibliofilski, „Silva Rerum” 1925, z. 5., s. 79, za: J. Cesak, *Zjazdy bibliofilów polskich w dwudziestoleciu międzywojennym*, „Acta Universitas Lodziensis. Folia Librorum” 1991, 2, s. 37–54; http://repozytorium.uni.lodz.pl:8080/xmlui/bitstream/handle/11089/6967/Acta_Universitatis_Lodziensis_Folia_Librorum-r1991-Cesak.pdf?sequence=1&isAllowed=y [dostęp: 13.08.2015].
205. *Od redakcji*, „Przegląd Biblioteczny” 1946, R. XIV, z. 1–2, s. 1–3.
206. *Od redakcji*, „Przegląd Biblioteczny” 1986, z. 3–4, s. 259.
207. Ogonowska A., *Zagrożenia i szanse bibliotek polskich po wejściu Polski do Unii Europejskiej – terra incognita i mity*, „Biuletyn EBIB” 2001, nr 7; <http://www.ebib.info/2010/25/ogonowska.php> [dostęp: 20.05.2020].

208. *Ogólnopolski Zjazd Bibliotekarzy. Warszawa 16–18 lutego 1956. Księga pamiątkowa*, B. Horodyski (red.), Wyd. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Warszawa 1957.
209. Osiński Z., *Janusz Jędrzejewicz – pilsudczyk i reformator edukacji (1885–1951)*, Wyd. Uniwersytetu im. Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2008.
210. „Oświata Polska” 1929, nr 3, s. 223.
211. „Oświata Polska”, 1930, nr 1, s. 73.
212. „Oświata Polska” 1933, R. X, nr 5, [materiały z TKP], s. 15–17.
213. „Oświata Polska”, Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa; <http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication?id=303778&tab=3> [dostęp: 10.10.2015].
214. Pachulska S., *Rejestracja bibliotek w Polsce*, „Oświata Polska” 1933, R X, nr 3, s. 5–9; <http://fbc.pionier.net.pl/id/oai:www.wbc.poznan.pl:253116> [dostęp: 10.10.2015].
215. Paczkowski A., *Prasa polska w latach 1918–1939*, Polska Akademia Nauk, Instytut Badań Literackich, Pracownia Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego XIX i XX wieku, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1980.
216. „Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej” 1996, z. 24. [Zeszyt poświęcony Z. Celichowskiemu].
217. *Pamiętnik Trzeciego Zjazdu Bibliofilów we Lwowie w Zielone Świątki 26/V–29/V 1928 roku*, Towarzystwo Miłośników Książki we Lwowie, Lwów 1929.
218. *Pamiętnik Trzeciego Zjazdu Bibliotekarzy Polskich w Wilnie 26–28 VI 1932 r.*, H. Hleb-Koszańska (oprac.), Kraków 1932.
219. *Pamiętnik I Zjazdu Bibliotekarzy Polskich we Lwowie (26 V–29 V 1928)*, J.B. Richter (oprac.), Towarzystwo Miłośników Książki we Lwowie, Lwów 1929.
220. Pasiński J., *Planowa specjalizacja bibliotek naukowych*, „Przegląd Biblioteczny” 1959, z. 3, s. 193–199.
221. Pawlikowska E., *Rzecznik sieci bibliotek publicznych – Józef Janiczek*, [w:] *Portrety bibliotekarzy polskich*, I. Morsztynkiewiczowa (red.), Ossolineum, Wrocław 1980.
222. Pawlikowska E., *Ustawa o bibliotekach i jej realizacja w latach 1968–1974*, „Przegląd Biblioteczny” 1975, z. 2, s. 129–138.
223. Pawlikowska E., *W trzydziątą rocznicę uchwalenia dekretu o bibliotekach*, „Przegląd Biblioteczny” 1976, z. 1, s. 5–13.
224. Piđłypczak-Majerowicz M., *Polskie prawo biblioteczne po drugiej wojnie światowej*, [w:] *Biblioteki naukowe, ośrodki naukowej informacji wojskowej wyższych uczelni wojskowych*, [materiały konferencyjne], Wrocław, 2 czerwca 1998, s. 170.
225. Pietruch-Reizes D., *Podstawy prawne funkcjonowania bibliotek i działalności informacyjnej*, [w:] *Bibliotekarstwo*, A. Tokarska (red.), Wyd. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Warszawa 2013, s. 33–36.
226. Pocięcha W., *Józef Grycz: człowiek i dzieło*, „Pamiętniki Biblioteki Kórnickiej” 1955, nr 5, s. 320–331.
227. *Podręcznik bibliotekarski dla kierowników bibliotek wojskowych*, J. Niezgoda, M. Łodyński, W. Kochanowski (oprac.), Warszawa 1929.
228. *Podręczny słownik bibliotekarza*, G. Czapnik, Z. Gruszka, H. Tadeusiewicz (oprac.), Wyd. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Warszawa 2011.

229. *Polska Macierz Szkolna w sprawie „komasacji” bibliotek*, „Oświata Polska” 1933, R. X, nr 5, s. 20–23.
230. „Polska Oświata Pozaszkolna” 1925, z. 4, s. 246. [Nt. ruchu oświatowego na Śląsku].
231. „Polska Oświata Pozaszkolna” 1928, z. 1, s. 59–63.
232. „Polska Oświata Pozaszkolna” 1928, z. 6, s. 324, 325.
233. „Poradnik Biblioteczny Zjednoczenia Polskich Towarzystw Oświatowych” 1933. R. III, nr 5; <https://polona.pl/item/poradnik-biblioteczny-zjednoczenia-polskich-towarzystw-oswiatowych-miesiecznik,MTAxMzMzNjY/0/#info:metadata> [dostęp: 10.10.2015].
234. *Portrety bibliotekarzy polskich*, Seria: Książki o Książce, I. Morsztynkiewiczowa (red.), Ossolineum, Wrocław 1980.
235. *Półwiecze Dekretu o bibliotekach i opiece nad zbiorami bibliotecznymi. Refleksje i opinie bibliotekarzy: materiały ze spotkania „okrągłego stołu”*, Warszawa, 17 kwietnia 1996 r., L. Biliński (red.), J. Chruścińska, E. Kubisz (oprac.), Centrum Ustawicznego Kształcenia Bibliotekarzy, Warszawa 1996.
236. *Profesor Jadwiga Kołodziejska*, „Bibliotekarz” 2016, nr 7/8, s. 29, 30.
237. *Program rozwoju bibliotekarstwa polskiego do 1990 roku*, Państwowa Rada Biblioteczna, Warszawa 1978.
238. *Program rozwoju bibliotekarstwa polskiego od 1990 roku*, „Bibliotekarz” 1976, R. XLIII, nr 10.
239. *Projekt ustawy o gminnych bibliotekach publicznych*, „Polska Oświata Pozaszkolna” 1928, z. 1, s. 59–63.
240. *Protokół plenarnego posiedzenia Zarządu Głównego SBP w dniu 14 maja 1968 r.*, „Przegląd Biblioteczny” 1968, z. 3–4, s. 388–390.
241. *Przebieg obrad Sekcji Informacji Naukowej VII Zjazdu Bibliotekarzy*, „Przegląd Biblioteczny” 1976, z. 3, s. 316.
242. *Przebieg obrad VII Zjazdu Bibliotekarzy*, „Przegląd Biblioteczny”, 1976, z. 3, s. 223.
243. „Przegląd Biblioteczny” 1908, z. 1, s. 67; http://www.sbp.pl/wydawnictwa/archiwum_cyfrowe/przedmiot/?book_id=92 [dostęp: 3.11.2018].
244. „Przegląd Biblioteczny” 1947, R. 15, z. 1–2, s. 67.
245. „Przegląd Biblioteczny” 1968, R. XXXVI, z. 1/2: *Zeszyt poświęcony VI Zjazdowi Bibliotekarzy*.
246. „Przegląd Biblioteczny” 1976, R. 44, z. 3. [Zeszyt poświęcony VII Zjazdowi Bibliotekarzy].
247. „Przegląd Biblioteczny” 1981, z. 3–4. [Zeszyt poświęcony VIII Zjazdowi Bibliotekarzy].
248. „Przegląd Biblioteczny” 2006, R. 74, z. 1. [Zeszyt poświęcony J. Kołodziejskiej; wykaz jej prac lat 1996–2005].
249. „Przegląd Oświatowy” 1928, R. XXIII, nr 3–4. [Numer poświęcony zagadnieniom bibliotekarstwa w Polsce na marginesie projektu MWRiOP].
250. „Przegląd Uniwersytecki Uniwersytetu Wrocławskiego” 1997, R. 3, 16(2), s. 7. [Nt. Z. Gacy-Dąbrowskiej].
251. Przelaskowski R., *O charakterze naukowym wielkich bibliotek powszechnych*, „Przegląd Biblioteczny” 1950, z. 1, s. 3–26.

252. *Przepisy prawne dla bibliotek powszechnych wg stanu z dn. 1 III 1965*, T. Zarzębski (zeb. i oprac.), Wyd. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Warszawa 1965.
253. Puchalski J., *Biblioteki w życiu naukowym PRL i poza krajem w latach 1939–1989*, [w:] *Historia nauki polskiej. Warunki rozwoju nauki polskiej*, L. Zasztowt, J. Schiller-Walicka (red.), t. 10: *1944–1989*, cz. 2: *Instytucje*, Oficyna Wyd. ASPRA, Warszawa 2015, s. 359–470.
254. Radlińska H., *Ideaty bibliotek powszechnych w Rosji*, „Polska Oświata Pozaszkolna” 1924, z. 2, s.75–88.
255. Regulamin Państwowej Rady Bibliotecznej zatwierdzony przez Prezesa Rady Ministrów z dnia 17 grudnia 1968 r. (Dz. Urz. Min. Kultury i Sztuki z 1969 r. Nr 4), na podst. art. 10 ustawy.
256. Reiterowa A., *O ideowość bibliotek oświatowych*, „Oświata Polska” 1932, R. IX, nr 4, s. 1–5.
257. *Report on Public Libraries in England and Wales*, [b.w.], London 1927.
258. Rygiel S., *Organizacja naczelných władz bibliotecznych*, „Przegląd Biblioteczny” 1927, z. 1/2, [za:] Z. Gaca-Dąbrowska, *Bibliotekarstwo II Rzeczypospolitej. Zarys problemów organizacyjnych i badawczych*, Seria: Nauka–Dydaktyka–Praktyka, Wyd. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Warszawa 2007, s. 9–23.
259. Rygiel S., *W Wileńskiej Bibliotece Publicznej i Uniwersyteckiej*, „Silva Rerum” 1925, z. 4, s. 1–4.
260. Rymar S., *O bibliotekach powszechnych (na marginesie różnych projektów ustawy bibliotekarskiej w Polsce)*, „Oświata Polska” 1929, R. VI, nr 2, s. 77–104.
261. Rymar S., *Polskie projekty ustawowe w dziedzinie oświaty pozaszkolnej. Rzut oka na oświatę poza-szkolną u obcych*, „Życie” dod. do „Głosu Narodu” 1930, czerwiec, nr 142, s. 3.
262. Rymar S., *Ustawa o bibliotekach gminnych*, „Przegląd Biblioteczny” 1929, z. 3, s. 320–341.
263. Rymar S., *Zagadnienie ustawodawstwa w dziedzinie oświaty pozaszkolnej w Polsce*, [b.w.], Kraków 1930.
264. Rymsza-Zalewska D., *Stefan Demby*, Biblioteka Narodowa, Warszawa 2003.
265. *XXI Sejmik Oświatowy Towarzystwa Czytelń Ludowych*, „Oświata Polska” 1931, R. VIII, nr 2, s. 118, 119.
266. Sadowska J., *Henryk Sawoniak (1912–2003)*, „Zagadnienia Informacji Naukowej” 2003, nr 1, s. 87–90.
267. Sekulski J., *Konferencja nt.: „Zmiany w prawie bibliotecznym”*, „Bibliotekarz” 1998, nr 10, s. 21–24.
268. Simkin J., *William Ewart*; <http://www.spartacus.schoolnet.co.uk/TUewart.htm> [dostęp: 18.02.2014], <https://35540995nhd.weebly.com/william-ewart.html> [dostęp: 12.09.2021].
269. Singer B., *Od Witosa do Sławka*, Wyd. „Verum”, Warszawa 1990, s. 18, 19.
270. Skodlarski J., *Zarys historii gospodarczej Polski*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
271. *Słownik pracowników książki polskiej*, I. Treichel (red.), PWN, Warszawa 1972.

272. *Słownik pracowników książki polskiej. Suplement*, I. Treichel (red.), PWN, Warszawa 1986.
273. Sobczak W., *Chorwacka ustawa o prawie autorskim*, „Państwo i Społeczeństwo” 2003, R. III, nr 2, s. 69–77.
274. Sordyłowa B., *Informacja naukowa w Polsce: problemy teoretyczne, źródła, organizacja*, Ossolineum, Wrocław 1987.
275. Sordyłowa B., *O uwzględnienie potrzeb bibliotekarstwa polskiego i dziedzin pokrewnych w obradach i uchwałach III Kongresu Nauki Polskiej*, „Przegląd Biblioteczny”, 1986, z. 1, s. 59.
276. Sordyłowa B., *Postulaty dotyczące bibliotek naukowych i informacji naukowej w uchwale III KNP*, „Przegląd Biblioteczny”, 1987, z. 1, s. 62, 63.
277. Sordyłowa B., *W pięćdziesiątą rocznicę uchwalenia dekretu o bibliotekach i opiece nad zbiorami bibliotecznymi*, „Przegląd Biblioteczny” 1996, R. LXIV, z. 2/3, s. 109–116.
278. Sordyłowa B., *W sprawie ustawy o bibliotekach po raz kolejny i zapewne nie ostatni*, „Przegląd Biblioteczny” 1995, z. 1, s. 39–45; http://pliki.sbp.pl/ac/113_pb1995z1.pdf [dostęp: 30.05.2020].
279. Sprawozdanie stenograficzne z 19. posiedzenia w dniu 27 lutego 1936 r. Sejmu RP IV kadencji. [Przedmiotem obrad był projekt budżetu 1936/1937].
280. *Sprawy bibliotek i czytelnictwa w prasie*, „Bibliotekarz” 1969, nr 6, s. 183.
281. *Sprawy Związku Bibliotekarzy i Archiwistów Polskich*, „Przegląd Biblioteczny” 1947, R. XV, z. 1/2 s. 64.
282. *Sprawy Związku Bibliotekarzy Polskich*, „Przegląd Biblioteczny” 1931, nr 2/4, s. 223.
283. Stachowska-Musiał E., *Biblioteki polskie w czasie powodzi*, „Przegląd Biblioteczny” 1998, z. 1, s. 53–62; http://bbc.uw.edu.pl/Content/2531/p1998_1_05.pdf [dostęp: 8.06.2020].
284. *Stan bibliotekarstwa w Polsce*, „Życie” dod. do „Głosu Narodu” 1933, 12 lutego, nr 41, s. 3.
285. *Stanowisko IX Zjazdu Bibliotekarzy Polskich*, „Przegląd Biblioteczny”, z. 3–4, 1988, s. 531, 532.
286. Stańczyk P., *Wykształcenie ludności II Rzeczypospolitej w świetle badań GUS*, „Społeczeństwo i Ekonomia” 2016, nr 1, s. 7–26.
287. Statut Związku Bibliotekarzy i Archiwistów Polskich, „Przegląd Biblioteczny” 1946, R. 14, s. 120–130, [za:] J. Baumgart., *Bibliotekarstwo, biblioteki, bibliotekarze. Wybór prac*, Wyd. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Warszawa 1983, s. 51.
288. Stemler J., *Ostrzeżenie*, „Oświata Polska” 1933, R. X, nr 1, s. 1–5; <http://fbc.pionier.net.pl/id/oai:www.wbc.poznan.pl:253114> [dostęp: 10.10.2015r.].
289. Stemler J., *Uwagi na czasie*, „Oświata Polska” 1930, nr 1, s. 32–38.
290. Stępnia J., *Ustawa o bibliotekach – czas na zmiany?*, cz. 1, „Bibliotekarz” 2008, nr 1, s. 6–8.
291. Stępnia J., *Ustawa o bibliotekach – czas na zmiany?*, cz. 2, „Bibliotekarz” 2008, nr 2, s. 7–10.

292. Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich. Ogólnopolski portal bibliotekarski, „Przegląd Biblioteczny” 1908, z. 1, [Wstęp], b.s.; http://www.sbp.pl/wydawnictwa/archiwum_cyfrowe/przedmiot/?book_id=92 [dostęp: 3.11.2018].
293. Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich. Ogólnopolski portal bibliotekarski, „Przegląd Biblioteczny” 1909, z. 1–2, s. 152; http://www.sbp.pl/wydawnictwa/archiwum_cyfrowe/przedmiot/?book_id=184 [dostęp: 3.11.2018].
294. Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich. Ogólnopolski portal bibliotekarski, „Przegląd Biblioteczny” 1927, z. 1/2 [od redakcji], s. 7, 8; http://www.sbp.pl/wydawnictwa/archiwum_cyfrowe/przedmiot/?book_id=55 [dostęp: 4.11.2018].
295. Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich. Ogólnopolski portal bibliotekarski, J.W., *80. rocznica śmierci Stefana Dembego*; <http://www.sbp.pl/arttykul/?cid=21889> [dostęp: 16.06.2020].
296. Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich. Ogólnopolski portal bibliotekarski, J.W., *45. rocznica śmierci Wandy Dąbrowskiej*; <http://www.sbp.pl/arttykul/?cid=21993&prev=1214> [dostęp: 21.08.2020].
297. Świtalska H., *Rola bibliotek w pracy oświatowej. (Typy bibliotek i organizacja czytelnictwa. Przygotowanie pracowników bibliotecznych)*, „Polska Oświata Pozaszkolna” 1924, z. 2, s. 97–100.
298. Tadeusiewicz H., *Jerzy Włodarczyk-życie i działalność zawodowa*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Librorum”, 3, s. 5–13.
299. Thornton J.L., *The chronology of librarianship. An introduction to the history of libraries and book-collecting*, London 1941.
300. TPN im. K.M. Osieńskiego w Przemyślu; <http://www.tpn.przemysl.pl/p,62,historia> [dostęp: 10.05.2021].
301. *Volumina Legum*, t. 8, Petersburg 1860, s. 152 i nn.; <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/48981/edition/65554/content> [dostęp: 12.09.2021].
302. W., b.t., „Polska Oświata Pozaszkolna” 1925, z. 2, s. 123.
303. Wasilewska W., *Poradnik bibliotekarza*, „Przegląd Biblioteczny” 1997 nr 4, s. 405–408; http://pliki.sbp.pl/ac/240_pb1997z4.pdf [dostęp: 10.06.2020].
304. Whitemad, Biblioteka Narodowa w Warszawie do remontu. Tak będzie wyglądać; <https://www.whitemad.pl/biblioteka-narodowa-w-warszawie/> [dostęp: 4.07.2019].
305. *Wiadomości urzędowe*, „Przegląd Biblioteczny” 1928, R. II, z. 4, s. 317.
-
306. Wielkopolscy książęta od XVIII do XX wieku, Antoni Ludwiczak; <http://www.wtgniazdo.org/ksieza/main.php?akcja=opis&id=2579> [dostęp: 10.05.2021].
307. Wiorogórska Z., Leśniewski, J., Rozkosz E., *Data Literacy and Research Data Management in Poland. Raising Awareness*, [w:] *Information Literacy in the Workplace*, S. Kurbanoglu et al. (red.), 5th European Conference, ECIL 2017, Saint Malo, France, 18–21 September 2017, Springer, s. 205–214; https://doi.org/10.1007/978-3-319-74334-9_22 [dostęp: 12.08.2021].
308. Wisłocki W.T., *Międzynarodowy Zjazd Bibliotekarzy i Miłośników Książki w Pradze*, Lwów 1926; <http://dlibra.sbc.katowice.pl/dlibra/docmetadata?id=39759&from=pubstats> [dostęp: 15.03.2021]. [Publikacja stanowi rozszerzoną odbitkę relacji zamieszczonej w: „Przegląd Bibliograficzny” 1926, nr 8–9 (adnotacja w dokumencie cytowanym, na odwrocie karty tytułowej)].

309. Włodarczyk J., *Prawo biblioteczne na studiach bibliotekoznawstwa i informacji naukowej*, „Przegląd Biblioteczny” 1986, z. 3/4, s. 311.
310. Wodzinowska M., Stan bibliotek polskich, „Przegląd Biblioteczny” 1947, nr 1, s. 12–23; <http://bbc.uw.edu.pl/dlibra/doccontent?id=1017> [dostęp: 15.04.2019].
311. Wojciechowski J., *Moim zdaniem*, „Bibliotekarz” 1997, nr 11, s. 2; <http://www.bbc.uw.edu.pl/dlibra/doccontent?id=3775&dirids=1> [dostęp: 17.12.2019]
312. Wojciechowski J., *Ustawianie ustawy*, „Bibliotekarz” 1995, nr 7/8, s. 12–15; http://pliki.sbp.pl/ac/Bibliotekarz_1995_07-08.pdf [dostęp: 29.05.2020].
313. *Wokół bibliotek i bibliotekarstwa. Księga Jubileuszowa dedykowana Janowi Wołoszowi*, J. Sadowska (red.), Wyd. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Warszawa 2005.
314. Wołosz J., *Dlaczego dekret o bibliotekach wielkim aktem prawnym był?*, „Bibliotekarz” 1996, nr 6, s. 3, 4.
315. Wołosz J., *Nowa ustawa o bibliotekach – pierwsze podejście*, „Bibliotekarz” 2008, nr 9, s. 16–19.
316. Wołosz J., *Obumierająca ustawa – obumierająca myśl organizująca*, „Bibliotekarz” 2007, nr 4, s. 8–13.
317. J. Wołosz, *Od redaktora*, „Bibliotekarz” 1996, z. 2, s. 1; <http://kpbc.umk.pl/dlibra/docmetadata?id=28186&from=publication> [dostęp: 3.07.2019].
318. Wołosz J., *Redagujemy „Bibliotekarza” od 5 lat...*, „Bibliotekarz” 1996, nr 1, s. 2; http://www.bbc.uw.edu.pl/Content/3755/Bibliotekarz_1996_01.pdf [dostęp: 8.06.2020].
319. Wołosz J., Jagiełło M., Czajka S., Szymanowski W., Biliński L., Jagielska J., Krzywicki S., Tyws A., Pasztaleniec-Jarzyńska J, Dudzińska E., Jopkiewicz A., *Potrzebne zmiany w ustawie o bibliotekach: dyskusja redakcyjna*, „Bibliotekarz” 2001, nr 4, s. 2–12.
320. *Wspomnienia i refleksje o czasach walki o ustawę biblioteczną i realizacji dekretu o bibliotekach. Wypowiedzi nestorów bibliotekarstwa polskiego*, „Przegląd Biblioteczny” 1986, nr 3/4, s. 264–278.
321. *Wytyczne dobrej ustawy bibliotecznej (amerykańskiej) opracowane przez American Library Association w r. 1909*, [w:] W. Dąbrowska, *Nowoczesne ustawodawstwo w zakresie bibliotek publicznych*, Warszawa 1929, s. 59, 60 (249–282).
322. Zarzębski T., *Do czytelników działu „przepisy prawne”*. Słów kilka o prawie bibliotecznym, „Bibliotekarz” 1997, nr 10, s. 2–29; <http://www.bbc.uw.edu.pl/dlibra/doccontent?id=3774&dirids=1> [dostęp: 16.12.2019].
323. Zarzębski T., *Geneza, życie i nauki dekretu*, „Przegląd Biblioteczny” 1986, R. LIV, z. 2/3 s. 279–295.
324. Zarzębski T., *Polskie prawo biblioteczne 1773–1983: katalog aktów normatywnych polskiego prawa bibliotecznego 1773–1983*, Biblioteka Narodowa, Warszawa 1985.
325. Zarzębski T., *Polskie prawo biblioteczne 1773–1990*, Biblioteka Narodowa, Warszawa 1991.
326. Zarzębski T., *Polskie prawo biblioteczne. Aneks 1, 1990–2000*, Warszawa, Wyd. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Warszawa 2000.

327. Zarzębski T.: Prawo biblioteczne [hasło], [w:] *Encyklopedia książki*, A. Żbikowska-Migoń, M. Skalska-Zlat, t. 2: (K–Z), Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2017, s. 455–458.
328. Zarzębski T., *Prawo biblioteczne jako przedmiot i źródło badań*, „Biuletyn EBIB” 2007, nr 9; <http://www.ebib.pl/2007/90/a.php?prawo90> [dostęp: 20.08.2021].
329. Zarzębski T., *Prawo biblioteczne w okresie zaborów: 1795–1918, 1939–1945*, nakł. autora, Warszawa 1997.
330. Zarzębski T., *Ustawa instrumentem polityki bibliotecznej*, „Bibliotekarz” 1982, nr 4, s. 79.
331. Zawadzki S., *Nowy ustrój szkół akademickich*, „Życie” dod. do „Głosu Narodu” 1933, 14 maja, nr 129, s. 1, 2.
332. *Zjazd Bibliotekarzy Polskich*, „Polska Oświata Pozaszkolna” 1928, nr 4–5, s. 232–235.
333. *IV Zjazd Bibliotekarzy Polskich w Warszawie dnia 31 maja–2 czerwca 1936 roku. Protokoły*, K. Świerkowski (oprac.), wyd. „Przegląd Biblioteczny”, Warszawskie Koło Związku Bibliotekarzy Polskich, Kraków–Warszawa 1937.
334. Zybert E.B., *Edukacja i informacja edukacyjne we współczesnej Europie*, „Zagadnienia Informacji Naukowej” 1997, nr 1, s. 41–51.
335. Zybert E.B., *Jak odrodzić kształcenie bibliotekarzy*, „Forum Akademickie” 2020, R. XXVII, nr 2, s. 36–39.
336. Zybert E.B., *Koncepcja organizacyjno-programowa informacji edukacyjnej w Polsce*, Seria: Nauka–Dydaktyka–Praktyka, Wyd. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Warszawa 1994.
337. Żbikowska-Migoń A., *Historia książki w XVIII wieku. Początki bibliologii*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1989.
338. Živný L.J., *Bibliografia i bibliologia. Pojęcie, przedmiot, rozwój*, Warszawa–Wilno 1936.
339. Żmuda R., *Mgr Bolesław Howorka (ur. 1932) Poznań – AM*, „Forum Bibliotek Medycznych” 2013, (11)6/1, s. 454–468.
340. Żurawicka J., *Dyskusja w czasie posiedzenia zamykającego obrady w dniu 14 lutego 1951 r.*, „Przegląd Biblioteczny” 1951, R. XIX, z. 3–4: *Pamiętnik Konferencji Krynickiej 3–12 lutego 1951*, s. 296–300; http://pliki.sbp.pl/ac/287_pb1951z3-4.pdf [dostęp: 21.10.2020].
341. „Życie” dod. do „Głosu Narodu”; [https://jbc.bj.uj.edu.pl//dlibra/metadataSearch?action=AdvancedSearchAction&type=-val1=GroupTitle:%22%C5%BBycie+%5C\(%5C%5BKrak%C3%B3w%5C%5D%2C+1928%5C-1933%5C\)%22](https://jbc.bj.uj.edu.pl//dlibra/metadataSearch?action=AdvancedSearchAction&type=-val1=GroupTitle:%22%C5%BBycie+%5C(%5C%5BKrak%C3%B3w%5C%5D%2C+1928%5C-1933%5C)%22) [dostęp: 12.05.2021].

Akty prawne

342. Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch für die Gesamtem Deutschen Erblander der Österreichischen Monarchie.

343. Baza Biblioteki Sejmowej; https://bs.sejm.gov.pl/f?func=find-b&request=000000698&find_code=SYS&local_base=ARS10 [dostęp: 7.05.2021].
344. Ustawa z dnia 13 lipca 1920 r. o szkołach akademickich (Dz. U. 1920 Nr 72, poz. 494 z późn. zm.).
345. Ustawa z dnia 17 marca 1921 r. – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. 1921 Nr 44, poz. 267).
346. Ustawa z dnia 2 sierpnia 1926 r. zmieniająca i uzupełniająca Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 17 marca 1921 r. (Dz. U. 1926 Nr 78, poz. 442).
347. Dziennik Urzędowy Ministerstwa WRiOP, 1928, 1931, 1936.
348. Ustawa z dnia 18 marca 1932 r. o bezpłatnym dostarczaniu druków dla celów bibliotecznych i urzędowej rejestracji (Dz. U. 1932 Nr 33, poz. 346, 347).
349. Ustawa z dnia 15 marca 1933 r. o szkołach akademickich (Dz. U. 1933 Nr 29, poz. 247 z późn. zm.).
350. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 4 lipca 1933 r. o organizacji obwodowych władz szkolnych (Dz. U. 1933 Nr 50, poz. 389); <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19330500389> [dostęp: 3.05.2018].
351. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, 1937, nr 15.
352. Obwieszczenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 8 listopada 1937 r. w sprawie ogłoszenia tekstu ustawy z dnia 15 marca 1933 r. o szkołach akademickich (Dz. U. z 1938).
353. Ustawa Krajowej Rady Narodowej z dnia 15 sierpnia 1944 r. o tymczasowym trybie wydawania dekretów z mocą ustawy (Dz. U. 1944 Nr 1, poz. 3).
354. Ustawa Krajowej Rady Narodowej z dnia 3 stycznia 1945 r. o trybie wydawania dekretów z mocą ustawy (Dz. U. 1945 Nr 1, poz. 1).
355. Zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 20 września 1945 r., [za:] J. Grycz, *Problemy biblioteczne...*, s. 5.
356. Dekret z dnia 17 kwietnia 1946 r. o bibliotekach i opiece nad zbiorami bibliotecznymi (Dz. U. 1946 Nr 26, poz. 163).
357. Ustawa z dnia 19 kwietnia 1968 r. o bibliotekach (Dz. U. 1968 Nr 12, poz. 63).
358. Rozporządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 12 lipca 1968 r. w sprawie zasad i trybu rejestrowania bibliotek i zbiorów materiałów bibliotecznych oraz udzielania zezwoleń na publiczne ich udostępnianie (Dz. U. Nr 33, poz. 228), na podst. art. 34 ustawy.
359. Zarządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 2 sierpnia 1968 r. w sprawie dostarczania bibliotekom obowiązkowych egzemplarzy druków i nagrań dźwiękowych (MP Nr 34, poz. 234), na podst. art. 32 ustawy.
360. Uchwała Nr 269 Rady Ministrów z dnia 20 sierpnia 1968 r. w sprawie ustalenia wykazu bibliotek zaliczonych do bibliotek naukowych (MP Nr 36, poz. 253), na podst. art. 17 ustawy.
361. Zarządzenie nr 27 Ministra Kultury i Sztuki z dnia 15 kwietnia 1969 r. w sprawie nadania statutu Bibliotece Narodowej w Warszawie (Dz. Urz. Min. Kultury i Sztuki Nr 3, poz. 21), na podst. art. 18 ustawy.
362. Ustawa z dnia 26 kwietnia 1984 r. o upowszechnianiu kultury oraz o prawach i obowiązkach pracowników upowszechniania kultury (Dz. U. 1984 Nr 26, poz. 129).

363. Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. 1991 Nr 95, poz. 425).
364. Ustawa z dnia 27 czerwca 1996 r. o zmianie ustawy o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 1996 Nr 90, poz. 406).
365. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. 1997 Nr 85, poz. 539).
366. Rozporządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 19 marca 1998 r. w sprawie zasad i trybu zaliczania bibliotek do bibliotek naukowych oraz ustalania ich wykazu (Dz. U. 1998 Nr 44, poz. 269); <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19980440269> [dostęp: 20.08.2021].
367. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 29 października 2008 r. w sprawie sposobu ewidencji materiałów bibliotecznych (Dz. U. 2008 Nr 205, poz. 1283); <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20082051283> [dostęp: 20.08.2021].
368. Obwieszczenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 21 stycznia 2016 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie sposobu i trybu zaliczania bibliotek do niektórych bibliotek naukowych oraz ustalenia ich wykazu (Dz. U. 2016 poz. 137); <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20160000137> [dostęp: 20.06.2019].
369. Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 6 marca 2018 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o bibliotekach (Dz. U. 2018 poz. 574); <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20180000574> [dostęp: 14.06.2019].
370. Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. 2018 r. poz. 1668).
371. Uchwała Nr 69/2021 Rady Ministrów z dnia 21 maja 2021 r. w sprawie ustanowienia programu wieloletniego „Narodowy Program Rozwoju Czytelnictwa 2.0 na lata 2021–2025”; https://bip.mkdnis.gov.pl/modules/download_gallery/dlc.php?file=2368&id=1624016458 [dostęp: 30.08.2021].

Spis ilustracji

Il. 1. Faustyn Czerwijowski – prezes ZBP w latach 1924–1926	57
Il. 2. Stefan Demby	58
Il. 3. Spotkanie pracowników Centralnej Biblioteki Wojskowej z Prezydentem RP Ignacym Mościckim w 1931 r.; Marian Łodyński 6. od lewej	59
Il. 4. Wanda Dąbrowska.....	61
Il. 5. Józef Janiczek	63
Il. 6. Józef Grycz	64

Załącznik 1. Projekt ustawy o bibliotekach („Polska Oświata Pozaszkolna” 1928)

§1. Zadaniem ustawy bibliotecznej jest podniesienie poziomu kultury ogółu, pogłębienie jego świadomości obywatelskiej i usprawnienia zawodowego oraz dostarczenie mu szlachetnej rozrywki drogą udostępniania dobrej książki.

§2. W tym celu każdy ośrodek życia zbiorowego winien posiadać bibliotekę publiczną, zaopatrzoną w książki, odpowiadające powyższym założeniom i przystosowaną do umiejętności ich rozpowszechniania. Biblioteki stałe winny posiadać: a) wszystkie miasta bez względu na liczbę mieszkańców, b) gminy wiejskie z ludnością powyżej 2 tysięcy mieszkańców. Gminy wiejskie z ludnością poniżej 2 tys. Mieszkańców - o ile nie mogą utrzymać Biblioteki stałej obowiązane są zaopatrywać ludność w Biblioteki ruchome, wypożyczone z bibliotek powiatowych (Por. 8), lub też łączyć się po kilka, w celu utrzymania wspólnej Biblioteki stałej. Gminy wielowioskowe winny dbać o równomierne zaopatrywanie w książki poszczególnych wsi, wchodzących w skład gminy.

§3. Gminne Biblioteki publiczne powinny być dostępne dla wszystkich i uwzględniać potrzeby i zainteresowania danego środowiska. Korzystanie z bibliotek jest bezpłatne. Za nieposzanowanie książek jednak i niestosowanie się do regulaminu bibliotecznego pobierane będą opłaty karne, których sposób wymiaru określą przepisy wykonawcze.. Spłaty te będą obracane wyłącznie na zakup i konserwację książek.

§4. Wydatki na urządzenie i utrzymanie Biblioteki publicznej pokrywa gmina z ogólnych sum budżetowych. Wydatki gminne na cele biblioteczne należy wyznaczać w stosunku do liczby mieszkańców, z zachowaniem zasady stopniowej zwyczajki stawek, proporcjonalnie do wielkości gminy. Minimalne świadczenia gminy na utrzymanie Biblioteki publicznej wynoszą rocznie na głowę mieszkańca od 10 gr., w gminach najmniejszych, do 1 zł., w gminach największych (powyżej 1.000.000 mieszkańców), niezależnie od obowiązku dostarczania lokalu, opału i światła. Szczegóły w zakresie świadczeń samorządu gminnego i powiatowego określą przepisy wykonawcze.

§5. Gminom wiejskim, liczącym poniżej 10 tys. mieszkańców, oraz gminom miejskim, liczącym poniżej 5 tys. mieszkańców, z pomocą finansową przychodzi samorządy powiatowe. Wysokość subwencji samorządów powiatowych określa się również w stosunku do liczby mieszkańców subwencionowanej gminy z zachowaniem zasady stopniowej zniżki stawek, proporcjonalnie do wielkości gminy (od 30 gr. minimalnie na 1 mieszkańca w gminach najmniej szych, o 10 gr. minimalnie na 1 mieszkańca w gminach największych, uprawnionych do korzystania z subwencji).

§6. Organizowanie, utrzymywanie bibliotek publicznych i czuwanie nad ich prawidłowym rozwojem, należy: a) w ośrodkach, utrzymujących samodzielnie Biblioteki stałe, do lokalnych władz samorządowych; b) w ośrodkach, korzystających z subwencji samorządu powiatowego, do lokalnych władz samorządowych i sanlOrządu powiatowego.

§7. Gminna biblioteka publiczna stała w ośrodkach, liczących powyżej 5 tys. mieszkańców, powinna się składać z wypożyczalni, Biblioteki podręcznej i czytelnicy czasopism. W ośrodkach większych liczba bibliotek powinna być proporcjonalna do, liczby mieszkańców w stosunku I biblioteka na 20 tys. ludności. Szczegóły w tej mierze, jako też w zakresie wielkości księgozbioru i minimalnego rocznego przyrostu książek, unormują przepisy wykonawcze. §8. W miastach powiatowych przy gminnych bibliotekach publicznych funkcjonować mają powiatowe centrale bibliotek ruchomych. Biblioteki ruchome przeznaczone są do zaopatrywania w książki małych gmin, nie mogących utrzymać Biblioteki stałej (p. §2), a także do zasilania książkami za ew. drobną opłatą mniej zasobnych bibliotek stałych. Powiaty mniejsze

lub uboższe mogą się łączyć o kilka dla utrzymania wspólnej centrali bibliotek ruchomych. Na utrzymanie powiatowej centrali bibliotek ruchomych, składają się a) przewidziane ustawą opłaty gmin. nieposiadających bibliotek stałych (§4); b) przewidziane ustawą subwencje samorządów powiatowych (§5).

§9. W razie uchylania się samorządu gminnego lub powiatowego od wstawienia do budżetu sum, przewidzianych ustawą, na cele biblioteczne lub w razie niewykonania obowiązków w zakresie organizowania i utrzymywania bibliotek publicznych i czuwania nad ich rozwojem, władzy nadzorczej służy prawo przeprowadzenia odpowiednich zarządzeń na koszt odnośnego ciała samorządowego.

§10. Tam, gdzie istnieją już Biblioteki społeczne o charakterze publicznym, tj. dostępne dla wszystkich i posiadające księgozbiór o odpowiednim charakterze, władze samorządowe mogą je przejąć na warunkach umowy lub też pozostawić w rękach dotychczasowych prawnych właścicieli, przekazując im subwencję w ramach ustawowo przewidzianych świadczeń. W zamian Biblioteki te przejmują obowiązki gminnych bibliotek publicznych i obowiązane są pod każdym względem podporządkować się przepisom, obowiązującym te Biblioteki, oraz podlegać Komitetowi bibliotecznemu (§13).

§11. Gminne Biblioteki publiczne oraz wszystkie Biblioteki, utrzymywane z funduszków społecznych, a także wszystkie Biblioteki, korzystające z zasiłków samorządowych czy państwowych, obowiązane są zarejestrować się w odpowiednim wydziale Min. W. R. i O. P. i przesyłać coroczne sprawozdania wg. formularzy, opracowanych przez Ministerstwo.

§12. Kierownictwo bezpośrednio Biblioteki publicznej powierza się bibliotekarzowi (względnie bibliotekarce), który w miastach, liczących powyżej 10 tys. mieszkańców, powinien otrzymywać płacę, pozwalającą na całkowitą poświęcenie się pracy bibliotecznej. W gminach mniejszych praca biblioteczna może być traktowana jako zajęcie dodatkowe, przyczem wynagrodzenie określa się w drodze umowy. Kwalifikacje fachowe dla poszczególnych kategorii bibliotekarzy, określają przepisy wykonawcze.

§13. Bezpośredni zarząd Biblioteki publ. spoczywa w rękach gminnego wzgl. powiatowego Komitetu bibliotecznego, złożonego z 4-10 osób, zależnie od wielkości gminy. Komitet biblioteczny składa się w połowie z przedstawicieli samorządu gminnego wzgl. powiatowego, w połowie z czynników społecznych (Towarzystwa kulturalno-oświatowe, naukowe, spółdzielcze, gospodarcze, sportowe, związki zawodowe i t. p. oraz osoby, biorące wybitny udział w życiu społecznym), skooptowanych przez zarząd gminy. Bibliotekarz uczestniczy w posiedzeniach Komitetu z głosem doradczym, Do kompetencji Komitetu bibliotecznego należy: a) czuwanie nad prawidłową działalnością Biblioteki; b) mianowanie bibliotekarza i zapewnienie mu należytego wynagrodzenia; c) prowadzenie administracji finansowej Biblioteki; d) decydowanie na wniosek bibliotekarza o zakupie nowych książek i wyeliminowaniu niestosownych; e) ustalenie regulaminu bibliotecznego i obrona interesów Biblioteki; f) przedkładanie rocznych sprawozdań zarządowi gminy oraz przysyłanie ich Min. W. R. i O. P. § 14. Naczelną nadzór nad prawidłową działalnością Biblioteki publ. należy do Ministerstwa W. R. i O. P., które ustanowi potrzebnych instruktorów i inspektorów bibliotecznych i decydować będzie z mocą obowiązującą we wszystkich spornych kwestiach, dotyczących bibliotek publicznych.

§15. Do obowiązków Ministerstwa W. R. i O. P. należy wykształcenie zastępy fachowych bibliotekarzy dla gminnych bibliotek publ.

§16. Przy Min. W. R. i O. P. powołana zostanie do życia, jako organ doradczy i opiniodawczy, Państwowa Rada Bibliotek Publicznych, o której składzie zadecydują przepisy wykonawcze.

§17. Przesyłki bibliotek ruchomych oraz wszelkie przesyłki książek do gminnych bibliotek publicznych zwolnione są od opłat kolejowych i pocztowych.

§18 W przeciągu trzech miesięcy zostaną wydane przepisy uzupełniające mające na celu uregulowanie wszystkiego, co się tyczy niniejszej ustawy.

§19. Ustawa biblioteczna chodzi w życie w I Y2 roku od Jej uchwalenia.

§20. Wykonanie ustawy powierza się Ministerstwu W. R. i O. P. oraz Ministerstwu Spraw Wewnętrznych⁷²¹.

---

⁷²¹ „Polska Oświata Pozaszkolna” 1928, z. 1, s. 59, 60.

Załącznik 2. „Życie” dod. do „Głosu Narodu”

Bibliografia tekstów na temat ustawy bibliotecznej, sporządzona na podstawie analizy dodatku Życie do czasopisma Głos Narodu (w układzie chronologicznym)

- 1) Jan Kordecki: Zagadnienia bibliotekarstwa w Polsce., *Życie*, 1928, nr 21, rok I, 7 września 1928, s. 1, dodatek nr 274 do *Głosu Narodu*.
- 2) Stanisław Rymar: Polskie projekty ustawowe w dziedzinie oświaty pozaszkolnej. Rzut oka na oświatę pozaszkolną u obcych (cz. I), *Życie*, 1929, 18. maja 1929, dodatek nr 129 do *Głosu Narodu*, s. 1.
- 3) Stanisław Rymar: Polskie projekty ustawowe w dziedzinie oświaty pozaszkolnej. Rzut oka na oświatę pozaszkolną u obcych (cz. II), *Życie*, 1930, 25. maja 1930, dodatek nr 136 do *Głosu Narodu*, s.3.
- 4) Stanisław Rymar: Polskie projekty ustawowe w dziedzinie oświaty pozaszkolnej. Rzut oka na oświatę pozaszkolną u obcych (cz. III), *Życie*, 1930, 1. czerwca 1930, dodatek nr 142 do *Głosu Narodu*, s. 3.
- 5) Stan bibliotekarstwa w Polsce, *Życie*, 1933, 12. lutego 1933, dodatek nr 41 do *Głosu Narodu*, s. 3.
- 6) Stanisław Zawadzki, Nowy ustrój szkół akademickich, *Życie*, 1933, 14. Maja 1933, dodatek nr 129 do *Głosu Narodu*, s. 1–2.
- 7) Przywołane teksty.
- 8) Stanisław Rymar: O bibliotekach powszechnych. Na marginesie różnych projektów ustawy bibliotekarskiej w Polsce, Warszawa 1929 (artykuł)
- 9) Jadwiga Filipkowska-Szemplińska: Organizacja bibliotek szkolnych, Warszawa, 1929, Wyd. Polskiego Towarzystwa Wydawców książek.
- 10) 1928: 1 (274)
- 11) 1930: 3 (129, 130, 142)
- 12) 1933: 1 (41, 129)
- 13) „Życie”, 1928, z. 2, s. 123

Załączniki 3. Dekret z dnia 17 kwietnia 1946 r. o bibliotekach i opiece nad zbiorami bibliotecznymi

Dz.U.1946.26.163 z dnia 1946.06.18
Status: Akt utracił moc
Wersja od: 18 czerwca 1946r.

Wejście w życie:

18 czerwca 1946 r.

Uchylony z dniem:

18 lipca 1968 r.

**DEKRET
z dnia 17 kwietnia 1946 r.
o bibliotekach i opiece nad zbiorami bibliotecznymi.**

Na podstawie ustawy z dnia 3 stycznia 1945 r. o trybie wydawania dekretów z mocą ustawy (Dz. U. R. P. Nr 1, poz. 1) - Rada Ministrów postanawia, a Prezydium Krajowej Rady Narodowej zatwierdza, co następuje:

**Dział I.
Przepisy ogólne.**

Art. 1.

1. Biblioteki i zbiory biblioteczne, zarówno krajowe, jak i znajdujące się za granicą, a będące własnością lub w posiadaniu obywateli polskich lub instytucyj polskich, uznaje się za narodowe mienie kulturalne, powołane do służenia dobru ogólnemu.

2. Przez zbiory biblioteczne rozumie się wszelkiego rodzaju druki (książki, czasopisma, druki ulotne itd.), rękopisy, mapy, nuty i ryciny jako materiał czytelniczy (użytkowy) lub zabytkowy (muzealny). Określone zasoby tych materiałów tworzą księgozbiory. Księgozbiory użytkowane czytelniczo pozostają w zawiadywaniu następujących instytucyj:

- 1) bibliotek, których zadaniem jest społeczne bądź prywatne użytkowanie zbiorów,
  - 2) wypożyczalni dochodowych, udostępniających swoje zasoby w celach zarobkowych.
3. Biblioteki dzielą się na:
- 1) publiczne tj. utrzymywane przez Państwo lub inne związki publiczno-prawne,
  - 2) społeczne, stanowiące własność stowarzyszeń lub instytucyj społecznych,
  - 3) prywatne, stanowiące własność instytucyj lub osób prywatnych, przystosowane do społecznego udostępnienia ich zbiorów,
  - 4) domowe, nie przystosowane do społecznego udostępnienia ich zbiorów, lecz służące wyłącznie do osobistego użytku ich właścicieli.
4. Dekret niniejszy nie dotyczy bibliotek domowych z wyjątkiem przypadków, o których jest mowa w art. 2 ust. 2.

Art. 2.

1. Celem prowadzenia w społeczeństwie jednolitej działalności kulturalnej za pomocą książki i bibliotek oraz umożliwienia każdemu obywatelowi korzystania ze zbiorów bibliotecznych całego kraju tworzy się ogólnokrajową sieć bibliotek publicznych, utrzymywanych przez Państwo lub inne związki publiczno-prawne.

2. Minister Oświaty może włączyć do sieci, z zastrzeżeniem praw własności, również biblioteki społeczne i prywatne za zgodą ich właścicieli. Minister Oświaty może bez zgody właścicieli zarządzić włączenie w całości lub częściowo naukowych bibliotek społecznych i prywatnych do sieci bibliotek publicznych oraz przejmować w wyjątkowych przypadkach na wniosek Państwowej Rady Bibliotecznej biblioteki prywatne i domowe i oddawać je w formie depozytu zakładom szkolnym i naukowo-badawczym, o ile tego wymagać będą potrzeby oświaty i nauki. Przepis ten nie może stosować się w przypadkach, kiedy biblioteka jest warsztatem pracy właściciela. Państwo poręcza właścicielom całość ich zbiorów w związku z udostępnieniem tychże dla celów publicznych, zwraca właścicielom wynikające stąd koszty i udziela tym bibliotekom pomocy finansowej i organizacyjnej, celem umożliwienia im spełnienia zadań, jakim one mają służyć.

3. Biblioteki włączone do sieci służą dobru i pożytkowi publicznemu przez gromadzenie, zabezpieczanie, opracowywanie i udostępnianie swoich zbiorów bezpośrednio lub drogą międzybibliotecznego wypożyczania na podstawie i w ramach przepisów, jakie w tym względzie wyda Minister Oświaty.

Art. 3.

Naczelny nadzór i opiekę nad bibliotekami i zbiorami bibliotecznymi sprawuje Minister Oświaty z uwzględnieniem ogólnym przepisów o nadzorze nad związkami samorządowymi jako właścicielami bibliotek i zbiorów bibliotecznych. Minister Oświaty ustalać będzie sieć bibliotek publicznych i wydawać będzie ogólne wytyczne co do organizacji i działalności tych bibliotek oraz ich współpracy, działając w porozumieniu z Ministrem Administracji Publicznej, gdy chodzić będzie o biblioteki samorządowe. Minister Oświaty określi kwalifikacje wymagane do zajmowania stanowisk bibliotekarzy zatrudnionych w bibliotekach publicznych i wypożyczalniach dochodowych.

Art. 4.

1. Jako organy doradcze reprezentujące czynnik społeczny powołuje się Państwową Radę Biblioteczną przy Ministrze Oświaty oraz wojewódzkie, powiatowe i gminne (wiejskie i miejskie) komitety biblioteczne przy odnośnych terenowych radach narodowych (wojewódzkiej, powiatowej, gminnej lub miejskiej).

2. Prezydium Krajowej Rady Narodowej powołuje na wniosek Ministra Oświaty przedstawiony po porozumieniu się z Prezesem Rady Ministrów Państwową Radę Biblioteczną spośród osób przedstawionych przez następujące instytucje i organizacje:

- 1) towarzystwa naukowe,
- 2) stowarzyszenia oświatowe,
- 3) biblioteki różnych typów,
- 4) wyższe zakłady naukowe,
- 5) organizacje zawodowe nauczycielskie,
- 6) organizacje bibliotekarzy,
- 7) wojewódzkie komitety biblioteczne,
- 8) instytucje wydawnicze i księgarskie,
- 9) organizacje zawodowe literatów i pisarzy,
- 10) centralne związki zawodowe przemysłowe, rolnicze i robotnicze.

Ponadto w Państwowej Radzie Bibliotecznej biorą udział z głosem doradczym przedstawiciele Ministerstwa Oświaty, Ministerstwa Kultury i Sztuki oraz Ministerstwa Informacji i Propagandy.

3. Do zakresu działania Państwowej Rady Bibliotecznej należy:

- 1) badanie potrzeb bibliotekarstwa i czytelnictwa w całym kraju i składanie wniosków w tej sprawie Ministrowi Oświaty,
- 2) opiniowanie na zlecenie Ministra Oświaty projektów ustaw i innych zarządzeń normatywnych ogólnych z zakresu bibliotekarstwa i czytelnictwa,
- 3) zgłaszanie wniosków ustawodawczych w sprawach bibliotecznych,
- 4) rozstrzygnięcie odwołań od decyzji wojewódzkich komitetów bibliotecznych.

4. Wojewódzka rada narodowa powołuje na wniosek kuratora okręgu szkolnego wojewódzki komitet biblioteczny spośród osób przedstawionych przez następujące instytucje i organizacje:

- 1) stowarzyszenia naukowe i oświatowe, działające na terenie województwa,
- 2) wojewódzkie związki zawodowe nauczycielskie,
- 3) biblioteki różnych typów, działające na terenie województwa,
- 4) wojewódzkie organizacje zawodowe rolnicze i robotnicze,
- 5) wojewódzką organizację bibliotekarzy.

Ponadto w wojewódzkim Komitecie Bibliotecznym bierze udział przedstawiciel wojewódzkiej komisji oświatowej oraz z głosem doradczym przedstawiciel kuratorium okręgu szkolnego.

5. Powiatowa rada narodowa powołuje na wniosek inspektora szkolnego powiatowy komitet biblioteczny spośród osób przedstawionych przez następujące instytucje i organizacje:

- 1) stowarzyszenia naukowe i oświatowe, działające na terenie powiatu,
- 2) powiatowe organizacje zawodowe nauczycielskie,
- 3) biblioteki różnych typów działające na terenie powiatu,
- 4) powiatowe organizacje zawodowe rolnicze i robotnicze,
- 5) powiatową organizację bibliotekarzy.

Ponadto w powiatowym Komitecie Bibliotecznym bierze udział przedstawiciel powiatowej komisji oświatowej oraz z głosem doradczym inspektor szkolny lub delegowana przez niego osoba.

6. Do zakresu działania wojewódzkiego bądź powiatowego komitetu bibliotecznego należy:

- 1) czuwanie nad działalnością i rozwojem bibliotek powszechnych i szkolnych oraz czytelnictwa na terenie województwa bądź powiatu,
- 2) koordynowanie działalności tych bibliotek,
- 3) opiniowanie budżetu na potrzeby biblioteczne województwa bądź powiatu,
- 4) rozstrzygnięcie odwołań od decyzji powiatowych bądź gminnych komitetów bibliotecznych.

7. Gminna rada narodowa powołuje na wniosek inspektora szkolnego gminny komitet biblioteczny spośród osób przedstawionych przez następujące instytucje i organizacje:

- 1) miejscowe stowarzyszenia oświatowe,
- 2) miejscowe organizacje zawodowe nauczycielskie,
- 3) biblioteki różnych typów, działające na terenie gminy,
- 4) miejscowe organizacje zawodowe rolnicze i robotnicze,
- 5) miejscową organizację bibliotekarzy.

Ponadto w gminnym Komitecie Bibliotecznym bierze udział przedstawiciel gminnej komisji oświatowej.

8. Do zakresu działania gminnego komitetu bibliotecznego należy:

- 1) opiekowanie się bibliotekami powszechnymi i szkolnymi oraz rozwojem czytelnictwa na terenie gminy,
- 2) harmonizowanie działalności tych bibliotek i dbanie o zaspokojenie potrzeb społeczeństwa w zakresie słowa drukowanego,
- 3) opiniowanie budżetu na potrzeby bibliotek i czytelnictwa na terenie gminy.

Art. 5.

1. Zarządzający biblioteką, zarówno należącą do sieci, jak i działającą poza nią, z wyjątkiem bibliotek domowych (art. 1 ust. 3 pkt 4) winien:

- 1) zarejestrować bibliotekę,
- 2) gromadzić księgozbiór odpowiadający jej celom i przystosowany do potrzeb i zainteresowań czytelników danych środowisk,
- 3) posiadać personel należycie przygotowany do pracy z książką i czytelnikiem,
- 4) składać coroczne sprawozdanie z działalności biblioteki.

2. Obowiązkwowi określone w ust. 1 niniejszego artykułu podlegają również dochodowe wypożyczalnie książek.

3. Bibliotekę może założyć i prowadzić każda pełnoletnia osoba fizyczna nie pozbawiona praw obywatelskich lub też osoba prawna, z zastrzeżeniem wykonywania warunków wyszczególnionych w ust. 1 niniejszego artykułu.

4. Szczegółowe przepisy w sprawach unormowanych niniejszym artykułem wyda Minister Oświaty w porozumieniu z Ministrem Administracji Publicznej.

Dział II.

Sieć bibliotek publicznych.

Art. 6.

Ogólnokrajowa sieć bibliotek publicznych, ustanowiona w art. 2 ust. 1 niniejszej ustawy, obejmuje sieci: bibliotek szkolnych, powszechnych i naukowych.

Art. 7.

Biblioteki szkolne mają za zadanie dostarczanie uczniom i nauczycielom lektury, potrzebnej w związku z nauką szkolną i wychowaniem.

Art. 8.

1. Biblioteki powszechne służą czytelnictwu w najszerszym zakresie, wychowaniu społecznemu, kształceniu ogólnemu i zawodowemu oraz kulturalnej rozrywce wszystkich obywateli Państwa lub określonego terenu.

2. Dla wykonywania tych zadań każda biblioteka powszechna powinna posiadać księgozbiór dla dorosłych, odrębny księgozbiór dla młodzieży i dzieci oraz czytelnię zaopatrzoną w czasopisma bieżące.

Art. 9.

1. Sieć publicznych bibliotek powszechnych tworzą biblioteki gminne (miejskie i wiejskie), powiatowe i wojewódzkie.

2. Gminne biblioteki publiczne obsługują czytelników na obszarze gminy, tworząc w miarę potrzeby odpowiednio zorganizowane oddziały na terenie poszczególnych gromad, dzielnic miast i w innych ośrodkach życia zbiorowego w ten sposób, aby wszyscy obywatele mieli równomiernie ułatwione korzystanie z księgozbiorów zarówno własnej biblioteki gminnej, jak i innych bibliotek, a w szczególności właściwych bibliotek powiatowych i wojewódzkich w myśl ust. 3 niniejszego artykułu. Biblioteki gminne współpracują z wszystkimi działającymi na obszarze danej gminy bibliotekami oraz z instytucjami służącymi upowszechnieniu kultury.

3. Powiatowe i wojewódzkie biblioteki publiczne udzielają, jako centrale biblioteczne danego terenu (powiatu, województwa), bibliotekom niższego stopnia organizacyjnego pomocy organizacyjnej i instruktorskiej, a zarazem uzupełniają działalność tych bibliotek przez dostarczanie księgozbiorów ruchomych w myśl ust. 2 niniejszego artykułu na zasadach, które ustali rozporządzenie Ministra Oświaty.

4. Biblioteki publiczne miast wojewódzkich pełnią ponadto rolę bibliotek regionalnych, gromadząc pełne piśmiennictwo i inne dokumenty, odnoszące się do danego obszaru. Minister Oświaty może jednak prawa i obowiązki biblioteki regionalnej przenieść na inną bibliotekę w danym województwie.

5. Na podstawie uchwały wojewódzkiej rady narodowej biblioteki miast wydzielonych z powiatowych związków samorządowych oraz miast, będących siedzibą wojewódzkich bądź powiatowych władz, mogą - za zgodą Ministra Oświaty - pełnić zadania bibliotek powiatowych bądź wojewódzkich. Na podstawie takiejże uchwały i zgody Ministra Oświaty biblioteki wojewódzkie bądź powiatowe mogą pełnić zadania bibliotek miejskich. Uchwała wojewódzkiej rady narodowej określi również finansowy udział wojewódzkich bądź powiatowych związków samorządowych tudzież miast w odnośnych wydatkach na ich biblioteki.

Art. 10.

1. Do zakładania i utrzymywania publicznych bibliotek powszechnych obowiązane są właściwe związki samorządowe.

2. Samorządowa biblioteka publiczna może być zawieszona w swej działalności lub zwinięta jedynie za zgodą Ministra Oświaty, powziętą w porozumieniu z Ministrem Administracji Publicznej.

Art. 11.

Coroczne świadczenia Państwa na rzecz samorządowych bibliotek publicznych wynosić będą co najmniej 25% łącznych wydatków wszystkich związków samorządowych na zakładanie i utrzymywanie ich bibliotek, poniesionych w poprzednim roku budżetowym.

Art. 12.

1. Biblioteki naukowe (ogólne i specjalne) służą przede wszystkim celom naukowo-badawczym, budowaniu i rozszerzaniu wiedzy, kształceniu ogólnemu i zawodowemu wyższego stopnia, a obok tego również stosowaniu wiedzy do potrzeb, związanych z bieżącą pracą władz i organów państwowych

i samorządowych, instytucyj wszelkiego rodzaju oraz zakładów o charakterze gospodarczym i przemysłowym. Biblioteki naukowe mogą być równocześnie zakładami specjalnymi, prowadzącymi badania związane z książką oraz prace bibliograficzne.

2. Celem zaopatrzenia kraju możliwie równomiernie w piśmiennictwo wszystkich dziedzin wiedzy biblioteki naukowe powinny na podstawie wzajemnego porozumienia co do zakresu swych specjalnych zainteresowań i planowej współpracy poświęcić szczególne starania obranym gałęziom piśmiennictwa.

3. Celem należytej ochrony zabytków bibliotecznych oraz w związku z ustalaniem zadań poszczególnych bibliotek i ich specjalizacją mogą określone materiały być przejęte przez inne biblioteki w postaci depozytu lub w drodze wymiany czy przekazania, z zachowaniem przepisów art. 2 ust. 2 niniejszego dekretu.

Art. 13.

Obowiązek zakładania i utrzymywania publicznych bibliotek naukowych ciąży na Państwie.

Dział III.

Biblioteki nie objęte siecią biblioteczną.

Art. 14.

1. Nie objęte siecią biblioteki szkół prywatnych, instytucyj naukowych, instytucyj publicznych i urzędów, szpitalne, więzienne, społeczne, związków zawodowych, partyj politycznych i organizacyj, fabryk i przedsiębiorstw itd. pracują w ramach statutów własnych lub statutów instytucyj powołujących je do życia.

2. Minister Oświaty może tym bibliotekom przyznać dotacje i subwencje z uwagi na ich naukowy lub masowy charakter. Minister Oświaty może na dane biblioteki nałożyć obowiązek pełnienia funkcyj bibliotek publicznych.

3. Minister Oświaty sprawuje nad bibliotekami państwowych i samorządowych urzędów, zakładów i instytucyj opiekę w zakresie techniki bibliotekarskiej i fachowej obsługi bibliotek.

Dział IV.

Przepisy przejściowe.

Art. 15.

1. Do czasu zorganizowania pełnej sieci bibliotek publicznych funkcje bibliotek publicznych pełnić będą, na zarządzenie Ministra Oświaty, przystosowane do tego biblioteki szkolne, przede wszystkim przez udostępnienie swoich księgozbiorów wszystkim obywatelom danego terenu.

2. Z tych samych względów Minister Oświaty może włączyć do sieci bibliotek publicznych czasowo również istniejące już biblioteki społeczne lub prywatne.

3. Z tytułu pełnienia funkcyj bibliotek publicznych w myśl przepisów ust. 1 i 2 niniejszego artykułu biblioteki otrzymywać będą stosowne zasiłki z funduszy publicznych. Pokrywane z tych funduszy uzupełnienia księgozbiorów są przeznaczone dla mających w przyszłości powstać w danych miejscowościach bibliotek publicznych.

4. Do czasu zapewnienia związkom samorządowym dostatecznych własnych źródeł dochodowych wydatki na zakładanie nowych samorządowych bibliotek publicznych oraz ich utrzymanie pokrywać będzie Skarb Państwa w formie specjalnej dotacji dla tych związków. Rada Ministrów określi termin, w którym związki samorządowe obowiązane będą pokrywać z własnych funduszy koszty zakładania i utrzymania ich bibliotek publicznych przy współudziale Skarbu Państwa, stosownie do przepisów art. 11 niniejszego dekretu.

Dział V.

Przepisy końcowe.

Art. 16.

1. Kto uchyla się od obowiązku rejestracji biblioteki lub podaje przy rejestracji dane nieprawdziwe albo zataja dane, które powinny być ujawnione, podlega karze aresztu do dwóch miesięcy lub grzywny do 20.000 złotych albo obu tym karom łącznie.

2. Do orzekania właściwe są władze administracji ogólnej I instancji.

Art. 17.

Wykonanie niniejszego dekretu porucza się Ministrowi Oświaty w porozumieniu z Ministrami: Kultury i Sztuki, Informacji i Propagandy, Administracji Publicznej oraz Skarbu.

Art. 18.

Dekret niniejszy wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

Załącznik 4. Ustawa z dnia 9 kwietnia 1968 r. o bibliotekach

Biblioteki.

Dz.U.1968.12.63 z dnia 1968.04.17

Status: Akt utracił moc

Wersja od: 24 marca 1997r.

Wejście w życie:

18 lipca 1968 r.

Uchylony z dniem:

28 sierpnia 1997 r.

USTAWA z dnia 9 kwietnia 1968 r. o bibliotekach.

Rozdział 1. Przepisy ogólne.

Art. 1.

1. Biblioteki, ich zbiory i urządzenia są dobrem narodowym. Biblioteki służą rozwojowi nauki, kultury i gospodarki narodowej oraz socjalistycznemu wychowaniu społeczeństwa.
2. Obywatele mają prawo do korzystania z bibliotek na zasadach określonych w ustawie.
3. Państwo zapewnia rozwój bibliotek i szerokie udostępnienie ich zbiorów.

Art. 2.

1. Przepisy ustawy stosuje się do:
  - 1) bibliotek państwowych jednostek organizacyjnych i instytucji państwowych,
  - 2) bibliotek Polskiej Akademii Nauk i jej placówek,
  - 3) innych bibliotek, które na zasadach określonych w niniejszej ustawie zostaną włączone do ogólnokrajowej sieci bibliotecznej.
2. Centralna Rada Związków Zawodowych, w porozumieniu z Ministrem Kultury i Sztuki określi, w jakim zakresie przepisy ustawy stosuje się do biblioteki związków zawodowych.
3. Do bibliotek innych niż wymienione w ust. 1 i 2, a w szczególności do bibliotek i zbiorów materiałów bibliotecznych organizacji spółdzielczych, społecznych i innych instytucji niepaństwowych oraz osób prawnych, a także organizacji i instytucji nie posiadających osobowości prawnej, jak również do zbiorów materiałów bibliotecznych osób fizycznych stosuje się niniejszą ustawę w zakresie ustalonym w jej przepisach.

Art. 3.

Biblioteka może stanowić samodzielną jednostkę organizacyjną gromadzącą i udostępniającą materiały biblioteczne. Biblioteka może również wchodzić w skład innej jednostki organizacyjnej.

Art. 4.

1. Do zadań bibliotek w szczególności należy:
  - 1) gromadzenie, przechowywanie i konserwacja materiałów rękopisy, ryciny, nuty, mapy, filmy, mikrofilmy, płyty oraz wszelkie inne zapisy obrazu i dźwięku,
  - 2) opracowywanie zgromadzonych materiałów bibliotecznych,
  - 3) udostępnianie materiałów bibliotecznych, udzielenie pomocy fachowej w ich wykorzystaniu oraz informowanie o zawartości zbiorów.
2. Do zadań bibliotek może ponadto należeć:
  - 1) prowadzenie działalności bibliograficznej, dokumentacyjnej, informacyjnej, naukowo-badawczej, dydaktycznej, popularyzacyjnej, wychowawczej i kulturalno-oświatowej,
  - 2) współdziałanie w organizowaniu działalności społecznej służącej rozwojowi czytelnictwa,
  - 3) działalność instrukcyjno-metodyczna i szkoleniowa.

Rozdział 2. Przepisy organizacyjne.

Art. 5.

1. Biblioteki, które stanowią samodzielne jednostki organizacyjne, tworzy się łączy, przekształca i znosi w drodze zarządzenia właściwego ministra lub uchwały *prezydium właściwej rady narodowej*¹.
2. Zarządzenie lub uchwała o utworzeniu biblioteki powinny określać w szczególności:
  - 1) nazwę, siedzibę oraz zakres działania biblioteki,
  - 2) organ wykonujący bezpośredni nadzór nad działalnością biblioteki,
  - 3) źródło finansowe,
  - 4) w miarę potrzeby inne dane dotyczące organizacji, reprezentowania i działalności biblioteki.
3. Zarządzenie lub uchwała o zniesieniu biblioteki powinny w szczególności ustalać przeznaczenie jej zbiorów i urzędzeń, zapewniające właściwe ich zabezpieczenie i wykorzystanie.
4. Zadania, szczegółowy zakres działania oraz organizację biblioteki stanowiącej samodzielną jednostkę organizacyjną określa statut. Statut biblioteki ustala organ właściwy dla jej utworzenia².

Art. 6.

Tworzenie, łączenie, przekształcanie i znoszenie bibliotek wchodzących w skład innych jednostek organizacyjnych, a także nadawanie tym bibliotekom regulaminów ustalających ich zadania, szczegółowy zakres działania oraz organizację określają odpowiednie przepisy organizacyjne tych jednostek.

Art. 7.

Właściwi ministrowie w porozumieniu z Ministrem Kultury i Sztuki ustalają w miarę potrzeby wzorcowe statuty i regulaminy bibliotek im podległych lub przez nich nadzorowanych.

Art. 8.

1. Przy bibliotece może działać:
  - 1) rada naukowa w przypadkach określonych w przepisach o instytutach naukowo-badawczych albo
  - 2) komisja biblioteczna lub inny organ opiniodawczy, jeżeli statut lub regulamin biblioteki tak postanawia.
  - 3) koło przyjaciół biblioteki lub inny społeczny organ doradczy, w skład którego wchodzi przedstawiciele czytelników i organizacji społecznych.
2. Koło przyjaciół biblioteki i społeczny organ doradczy działają na podstawie regulaminów przez nie uchwalonych i zatwierdzonych przez organ sprawujący bezpośredni nadzór nad biblioteką.
3. Właściwi ministrowie mogą ustalać wzorcowe regulaminy, o których mowa w ust. 2.

Art. 9.

1. Organ sprawujący bezpośredni nadzór³ nad biblioteką obowiązany jest zapewnić bibliotece odpowiednie warunki działania i rozwoju, a w szczególności:
  - 1) dostarczyć lokal i wyposażenie odpowiadające zadaniom biblioteki,

- 2) zapewnić środki na prowadzenie działalności bibliotecznej, w szczególności na zakup materiałów bibliotecznych, doskonalenie zawodowe pracowników oraz pomoc metodyczną i bibliograficzną.
2. Właściwi ministrowie ustalają w miarę potrzeby wytyczne w sprawie zakładania bibliotek.

Art. 10.

1. Organem opiniodawczym i doradczym Ministra Kultury i Sztuki w sprawach bibliotek jest Państwowa Rada Biblioteczna, w skład której wchodzi przedstawiciel zainteresowanych resortów, instytucji oraz organizacji.

2. Do zakresu zadań Państwowej Rady Bibliotecznej w szczególności należy:

- 1) zgłaszanie wniosków w sprawach polityki bibliotecznej i jej realizacji,
- 2) wypowiedania się w sprawach potrzeb bibliotekarstwa i czytelnictwa oraz składanie wniosków w tych sprawach,
- 3) opiniowanie projektów aktów normatywnych z zakresu bibliotekarstwa,
- 4) zgłaszanie wniosków w sprawach ustalania i stosowania zasad określonych w art. 16,
- 5) wypowiedanie się w sprawach budownictwa obiektów bibliotecznych.

3. W celu wykonania swoich zadań Państwowa Rada Biblioteczna może przeprowadzać niezbędne badania.

4. Tryb powoływania i liczbę członków Państwowej Rady Bibliotecznej oraz szczegółowy zakres i sposób jej działania ustala regulamin zatwierdzony przez Prezesa Rady Ministrów,

Art. 11.

Minister Kultury i Sztuki w porozumieniu z Ministrem Finansów, zainteresowanymi ministrami i Polską Akademią Nauk, ustala dla bibliotek jednolite zasady ewidencji materiałów bibliotecznych, ich wyceny i inwentaryzacji oraz odpisywania ubytków w tych materiałach.

Rozdział 3.

Ogólnokrajowa sieć biblioteczna.

Art. 12.

1. Biblioteki państwowe i biblioteki Polskiej Akademii Nauk i jej placówek, do których stosuje się przepisy ustawy, stanowią ogólnokrajową sieć biblioteczną.

2. Biblioteki państwowe, określone w ust. 1, podlegają ministrowi lub przez niego nadzorowane, stanowią sieć sportową w ramach ogólnokrajowej sieci bibliotecznej.

3. Minister Kultury i Sztuki w porozumieniu z zainteresowanymi ministrami i centralnymi związkami organów spółdzielczych może biblioteki organizacji spółdzielczych i społecznych oraz inne biblioteki włączać do ogólnokrajowej sieci bibliotecznej.

4. Biblioteki ogólnokrajowej sieci bibliotecznej obowiązane są do współdziałania w zakresie gromadzenia przechowywania, opracowywania i udostępniania zbiorów, sporządzania i rozpowszechniania informacji bibliograficznych i komentacyjnych, w działalności naukowo-badawczej oraz doskonalenia i doskonaleniu zawodowym pracowników bibliotek.

Art. 13.

1. Biblioteki ogólnokrajowej sieci bibliotecznej ze względu na swe zadania dzielą się na: naukowe, fachowe, szkolne, pedagogiczne, publiczne oraz inne.

2. Dla przechowywania rzadko wykorzystywanych materiałów bibliotecznych mogą być tworzone biblioteki składowe.

3. Biblioteka może wykonywać zadania należące do dwu lub więcej rodzajów bibliotek (ust. 1).

4. Biblioteki, które wchodzi w skład sieci informacji technicznej i ekonomicznej objęte są zachowaniem przepisów dotyczących tej sieci ogólnokrajową siecią biblioteczną.

Art. 14.

1. Biblioteki ogólnokrajowej sieci bibliotecznej obowiązane są do wzajemnej wymiany lub nieodpłatnego przekazywania zbędnych materiałów bibliotecznych.

2. Zbędne materiały biblioteczne, nie wykorzystane w sposób określony w ust. 1, mogą być sprzedawane.

Art. 15.

1. Korzystanie z bibliotek ogólnokrajowej sieci bibliotecznej jest bezpłatne.
2. Sposób i warunki korzystania z biblioteki określa regulamin zatwierdzony przez organ wymieniony w art. 5.
3. Regulamin korzystania może ustalać:
  - 1) opłaty za usługi bibliograficzne oraz za reprodukovanie i mikrofilmowanie materiałów bibliotecznych,
  - 2) obowiązek złożenia kaucji na zabezpieczenie wypożyczonych materiałów bibliotecznych,
  - 3) opłaty za niezwrócenie w terminie wypożyczonych materiałów bibliotecznych,
  - 4) odszkodowanie umowne za uszkodzenie, zniszczenie lub niezwrócenie materiałów bibliotecznych, których nie można nabyć w sprzedaży rynkowej,
  - 5) obowiązek zwrotu kosztów przesyłki materiałów bibliotecznych.

Art. 16.

1. Minister Kultury i Sztuki, w porozumieniu z Przewodniczącym Komitetu Nauki i Techniki, z zainteresowanymi ministrami i Polską Akademią Nauk, ustala dla bibliotek ogólnokrajowej sieci bibliotecznej zasady w sprawach:

- 1) specjalizacji zbiorów materiałów bibliotecznych,
- 2) międzybibliotecznej wymiany, przekazywania i sprzedaży zbędnych materiałów bibliotecznych,
- 3) zabezpieczania i konserwacji materiałów bibliotecznych,
- 4) koordynacji działalności bibliograficznej i informacyjnej,
- 5) wypożyczania międzybibliotecznego i prowadzenia katalogów centralnych,
- 6) gromadzenia i przechowywania dla celów archiwalnych zasobu materiałów bibliotecznych wytworzonych w Polsce oraz wytworzonych za granicą w języku polskim lub polski dotyczących,
- 7) sprawozdawczości bibliotek,
- 8) normalizacji i racjonalizacji, a w szczególności wprowadzenia postępu technicznego w pracy bibliotecznej,
- 9) doształcania i doskonalenia zawodowego pracowników bibliotek.

2. Minister Kultury i Sztuki nadzoruje stosowanie przez biblioteki ogólnokrajowej sieci bibliotecznej zasad, o których mowa w ust. 1, i przekazuje Przewodniczącemu Komitetu Nauki i Techniki, zainteresowanym ministrom, Polskiej Akademii Nauk, prezydiom wojewódzkich rad narodowych lub centralnym zarządom organizacji spółdzielczych uwagi i wnioski, dotyczące realizacji tych zasad przez biblioteki im podległe lub nadzorowane.

Rozdział 4. Biblioteki naukowe.

Art. 17.

1. Biblioteki naukowe służą rozwojowi oraz potrzebom nauki i kształcenia przez prowadzenie działalności naukowo-badawczej i usługowej.

2. Biblioteki naukowe prowadzą oprócz działalności określonej w ust. 1 prace dydaktyczne, informacyjne i popularyzacyjne, mające na celu upowszechnianie wiedzy oraz rozwój kultury w społeczeństwie.

3. Do bibliotek naukowych zalicza się:

- 1) Bibliotekę Narodową,
- 2) biblioteki, do których stosuje się przepisy: o szkolnictwie wyższym, o Polskiej Akademii Nauk, o instytutach naukowo-badawczych, o wyższym szkolnictwie wojskowym oraz o wyższych szkołach artystycznych,
- 3)⁴ inne biblioteki, których wykaz ustali Minister Kultury i Sztuki.

Art. 18.

1. Biblioteka Narodowa jest centralną biblioteką Państwową.
2. Biblioteka Narodowa posiada osobowość prawną.
3. Nadzór nad Biblioteką Narodową sprawuje Minister Kultury i Sztuki.

4. Zadaniem Biblioteki Narodowej jest prowadzenie działalności bibliotecznej, bibliograficznej, naukowo-badawczej i usługowej, informacyjnej, poradniczej, normalizacyjnej i wydawniczej, a w szczególności:

- 1) zachowania dorobku piśmienniczego Polski oraz dotyczącego Polski,
- 2) prowadzenie bibliografii narodowej,
- 3) doskonalenie i koordynowanie działalności bibliotek ogólnokrajowej sieci bibliotecznej w zakresie wynikającym z przepisów przewidzianych w art. 15 ust. 1 art. 20,
- 4) rozwijanie bibliotekoznawstwa, nauki o książce i pokrewnych dziedzin wiedzy.

5. Biblioteka Narodowa prowadzi działalność naukowo-badawczą i usługowo-badawczą, określoną w przepisach o instytucjach naukowo-badawczych.

6. Przy Bibliotece Narodowej działa rada naukowa jako organ opiniotwórczy i doradczy. Do rady naukowej stosuje się odpowiednio przepisy o instytutach naukowo-badawczych.

7. Organizację i szczegółowy zakres działania Biblioteki Narodowej i jej organów określa statut nadany przez Ministra Kultury i Sztuki.

8. Minister Kultury i Sztuki może w porozumieniu z właściwymi ministrami lub Polską Akademią Nauk przekazać niektóre zadania Biblioteki Narodowej w całości jak w części innym bibliotekom wchodzącym w skład ogólnokrajowej sieci bibliotecznej.

Art. 19.

Przewodniczący Komitetu Nauki i Techniki oraz Polska Akademia Nauk w porozumieniu z Ministrem Oświaty i Szkolnictwa Wyższego, Ministrem Kultury i Sztuki oraz innymi zainteresowanymi ministrami:

- 1) ustalają plan specjalizacji zbiorów materiałów bibliotecznych w bibliotekach naukowych, dostosowanych do potrzeb rozwoju nauki polskiej,
- 2) wyznaczają spośród bibliotek naukowych centralne biblioteki dla określonych dziedzin wiedzy i ustalają zadania tych bibliotek.

Art. 20.⁵

Minister Kultury i Sztuki:

- 1) ustala wykaz bibliotek obowiązanych do wykonywania prac naukowo-badawczych i usługowo-badawczych w zakresie rozwoju bibliotekarstwa, czytelnictwa i doskonalenia pracowników bibliotek,
- 2) określa tryb planowania i sprawozdawczości w zakresie prac, o których mowa w pkt 1.

Rozdział 5. Biblioteki fachowe.

Art. 21.

1. Biblioteki fachowe służą potrzebom zakładów pracy w zakresie informacji z odpowiednich dziedzin wiedzy niezbędnych do wykonywania ich zadań oraz w zakresie doskonalenia zawodowego pracowników.

2. Właściwi ministrowie wyznaczają biblioteki obowiązane do udzielania pomocy metodycznej i bibliograficznej określonym rodzajom bibliotek fachowych, nie wchodzących w skład sieci informacji technicznej i ekonomicznej.

Rozdział 6. Biblioteki szkolne i pedagogiczne.

Art. 22.

1. Biblioteki szkolne i biblioteki innych placówek oświatowo-wychowawczych, objętych przepisami o rozwoju systemu oświaty i wychowania, służą realizacji programu nauczania i wychowania oraz kształcenia i doskonalenia zawodowego nauczycieli.

2. Biblioteki pedagogiczne służą potrzebom i rozwojowi oświaty i wychowania przez prowadzenie działalności i w zakresie kształcenia i doskonalenia pracowników pedagogicznych.

Rozdział 7. **Biblioteki publiczne.**

Art. 23.

1. Biblioteki publiczne służą rozwijaniu i zaspokajaniu potrzeb czytelniczych w społeczeństwie oraz współdziałają w upowszechnianiu wiedzy i rozwoju kultury.
2. *Prezydya rad narodowych*⁶ obowiązane są zakładać i utrzymywać biblioteki publiczne oraz zapewnić im odpowiednie warunki działania i rozwoju.

Art. 24.

1. Bezpośredni nadzór nad bibliotekami publicznymi sprawują *organy prezydiów właściwych rad narodowych*⁷.
2. Naczelny nadzór nad bibliotekami publicznymi sprawuje Minister Kultury i Sztuki.

Art. 25.

1. Obszar działania bibliotek publicznych powinien odpowiadać podziałowi administracyjnemu Państwa, jeżeli nie sprzeciwiają się temu komunikacyjne, demograficzne, topograficzne lub inne.
2. Biblioteki publiczne działające na obszarze dwóch lub więcej rad narodowych, a mające siedzibę w jednej miejscowości mogą być łączone w jedną bibliotekę. W tym przypadku całość wydatków utrzymania biblioteki finansowana jest z budżetu jednej rady na zasadzie porozumienia, zaś pozostałe rady narodowe pokrywają wydatki na ulepszenie działalności biblioteki na ich obszarze.

Art. 26.

1. Biblioteki publiczne prowadzą wypożyczalnie, czytelnie zaopatrzone w księgozbiór podręczny, czasopism pomoce słuchowo-wzrokowe.
2. W zależności od potrzeb biblioteki publiczne prowadzą sieci biblioteczne, biblioteki objazdowe i punkty biblioteczne oraz stosują inne formy udostępniania materiałów bibliotecznych, uwzględniając szczególne potrzeby czytelnicze dzieci i młodzieży.

Art. 27.

1. Sieć bibliotek publicznych powinna być zorganizowana w sposób zapewniający obywatelom:
  - 1) korzystanie z materiałów bibliotecznych dobranych stosownie do potrzeb ogółu mieszkańców oraz niezbędnych do samokształcenia i rozwoju kulturalnego.
  - 2) korzystanie z pomocy bibliograficznych oraz wszechstronnej informacji i fachowego poradnictwa w doborze lektury.
2. Do zadań biblioteki publicznej stopnia wojewódzkiego należy:
  - 1) bezpośrednia obsługa biblioteczna miasta będącego jej siedzibą,
  - 2) wydawanie bibliotekom publicznym niższych stopni zaleceń w zakresie treści, organizacji, metod i programu pracy,
  - 3) udzielanie bibliotekom niższych stopni pomocy instrukcyjno-metodycznej, szkoleniowej, bibliograficznej i organizacyjnej,
  - 4) wypożyczanie tym bibliotekom książek i innych materiałów bibliotecznych,
  - 5) gromadzenie materiałów bibliotecznych dotyczących własnego regionu.
3. Biblioteki publiczne stopnia powiatowego spełniają na obszarze swego działania zadania określone w ust. 2.
4. Biblioteki publiczne miejskich i gromadzkich rad narodowych oraz rad narodowych osiedli wykonują na obszarze ich działania zadania określone w art. 26, współdziałając ze szkołami, placówkami kulturalno-oświatowymi i innymi Instytucjami oraz z organizacjami społecznymi i spółdzielczymi.
5. Minister Kultury i Sztuki określa szczegółowe zasady i tryb organizacji oraz zasady działania sieci bibliotek publicznych.

Art. 28.

1. Szpitale i inne zakłady zamknięte służby zdrowia i opieki społecznej obowiązane są zapewnić pacjentom obsługę biblioteczną, odpowiadającą ich potrzebom kulturalnym i zdrowotnym.
2. Minister Zdrowia i Opieki Społecznej oraz Minister Kultury i Sztuki określają zasady organizacji obsługi bibliotecznej, o której mowa w ust. 1, oraz zasady współdziałania bibliotek publicznych w wykonywaniu tej obsługi.

Rozdział 8. **Pracownicy bibliotek.**

Art. 29.

1. Pracownicy, zatrudnieni na stanowiskach bibliotekarskich, tworzą zawodową grupę bibliotekarzy.
2. W bibliotekach mogą być zatrudnieni - w razie potrzeby - specjaliści z innych dziedzin zawodowych związanych z działalnością bibliotekarską.
3. Pracowników, o których mowa w ust. 1 i 2 zalicza się do pracowników działalności podstawowej.
- 4.⁸ Minister Kultury i Sztuki określi w drodze rozporządzenia zasady zatrudniania w bibliotekach wchodzących w skład ogólnokrajowej sieci bibliotecznej.

Art. 30.

1. Biblioteki, o których mowa w art. 17 ust. 3 pkt 1 i 3 oraz w art. 20 pkt 1, mogą zatrudniać:
  - 1) pracowników naukowo-badawczych na zasadach określonych w art. 39 ustawy z dnia 17 lutego 1961 r. o instytutach naukowo-badawczych (Dz. U. z 1965 r. Nr 19, poz. 129),
  - 2) bibliotekarzy dyplomowanych i pracowników służby bibliotecznej,
  - 3) dyplomowanych pracowników dokumentacji naukowej,
  - 4) pracowników inżynieryjno-technicznych i równorzędnych.
2. Do pracowników określonych w ust. 1 pkt 1 - 3 stosuje się odpowiednio przepisy o instytutach naukowo-badawczych. Do pracowników określonych w ust. 1 pkt 4 stosuje się przepisy wydane na podstawie art. 29 ust. 4.
3. Organem opiniującym w sprawach zatrudnienia pracowników naukowo-badawczych w bibliotekach, o których mowa w ust. 1, nie posiadających rady naukowej, jest rada naukowa Biblioteki Narodowej (art. 13 ust. 6).
4. Przepisy ust. 2 i 3 nie dotyczą pracowników bibliotek, o których mowa w art. 20, jeżeli biblioteki te podlegają przepisom o szkolnictwie wyższym, o Polskiej Akademii Nauk i wyższym szkolnictwie wojskowych oraz o wyższych szkołach artystycznych.

Art. 31.

Przepisy art. 29 i 30 nie naruszają przepisów szczególnych określających zasady zatrudniania i wynagradzania oraz prawa i obowiązki pracowników bibliotek.

Rozdział 9. **Przepisy szczególne.**

Art. 32-33.⁹
(tracą moc).

Art. 34.¹⁰
(skreślony).

Art. 35.

Organizacje spółdzielcze, społeczne i inne instytucje niepaństwowe oraz osoby prawne, posiadające materiały biblioteczne o charakterze zabytkowym lub stanowiące unikaty, obowiązane są udostępnić je nieodpłatnie instytucjom państwowym w celu wykorzystania dla badań naukowych oraz Bibliotece Narodowej do zmikrofilmowania dla celów archiwalnych.

Art. 36.

1. Organ do spraw kultury prezydium wojewódzkiej rady narodowej może zarządzić tymczasowe zajęcie biblioteki nie wchodzącej w skład ogólnokrajowej sieci bibliotecznej lub zbioru materiałów bibliotecznych w razie:
  - 1) uzasadnionej obawy zniszczenia lub uszkodzenia materiałów bibliotecznych albo
  - 2) niezapewnienia materiałom bibliotecznym, pomimo wezwania, odpowiednich warunków konserwacji.

2. Tymczasowe zajęcie polega na oddaniu biblioteki lub zbioru materiałów bibliotecznych w zarząd bibliotek państwowej lub innej właściwej instytucji.
3. Tymczasowe zajęcie ustanawia się do chwili usunięcia zagrożenia.

Rozdział 10.

Przepisy końcowe.

Art. 37.

1. Właściwi ministrowie oraz Polska Akademia Nauk mogą w porozumieniu z Ministrem Kultury i Sztuki wyłączyć spod działania niniejszej ustawy niektóre podległe im biblioteki.
2. Minister Obrony Narodowej może wyłączyć spod działania niniejszej ustawy niektóre podległe mu biblioteki.
3. Minister Spraw Wewnętrznych w zakresie bibliotek mu podległych oraz Minister Sprawiedliwości w zakresie bibliotek zakładów karnych i poprawczych mogą w porozumieniu z Ministrem Kultury i Sztuki określić biblioteki, do których stosuje się przepisy ustawy.

Art. 38.

Przepisy niniejszej ustawy, w których jest mowa:

- 1) o ministrach - stosuje się również do przewodniczących komisji i komitetów sprawujących funkcje naczelnych organów administracji państwowej oraz do kierowników urzędów centralnych.
- 2) o wojewódzkich radach narodowych - stosuje się również do rad narodowych miast wyłączonych z województw,
- 3) o powiatowych radach narodowych - stosuje się również do rad narodowych miast stanowiących powiaty oraz dzielnicowych rad narodowych w miastach wyłączonych z województw.

Art. 39.

Do czasu wydania przepisów wykonawczych przewidzianych w ustawie pozostają w mocy przepisy dotychczasowe ze zmianami wynikającymi z niniejszej ustawy.

Art. 40.

Tracą moc:

- 1) dekret z dnia 17 kwietnia 1946 r. o bibliotekach i opiece nad zbiorami bibliotecznymi (Dz. U. Nr 26 poz. 163),
- 2) ustawa z dnia 31 października 1951 r. o przekazaniu Ministrowi Kultury i Sztuki zakresu działania Ministra Oświaty w przedmiocie bibliotek i zbiorów bibliotecznych (Dz. U. Nr 58, poz. 400),
- 3) rozporządzenie z dnia 24 lutego 1928 r. o Bibliotece Narodowej (Dz. U. z 1928 r. Nr 21, poz. 183, z 1934 r. Nr 110, poz. 976 i z 1950 r. Nr 7, poz. 65),
- 4) ustawa z dnia 18 marca 1932 r. o bezpłatnym dostarczaniu druków dla celów bibliotecznych i urzędowej rejestracji (Dz. U. Nr 33, poz. 347).

Art. 41.

Ustawa wchodzi w życie po upływie 3 miesięcy od dnia ogłoszenia.

¹ Z dniem 27 maja 1990 r. organy gminy zgodnie z art. 1 pkt 11 ustawy z dnia 17 maja 1990 r. o podziale zadań i kompetencji określonych w ustawach szczególnych pomiędzy organy gminy a organy administracji rządowej oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz.U.90.34.198).

² Z dniem 27 maja 1990 r. organy gminy zgodnie z art. 1 pkt 11 ustawy z dnia 17 maja 1990 r. o podziale zadań i kompetencji określonych w ustawach szczególnych pomiędzy organy gminy a organy administracji rządowej oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz.U.90.34.198).

³ Z dniem 27 maja 1990 r. organy gminy zgodnie z art. 1 pkt 11 ustawy z dnia 17 maja 1990 r. o podziale zadań i kompetencji określonych w ustawach szczególnych pomiędzy organy gminy a organy administracji rządowej oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz.U.90.34.198).

⁴ Art. 17 ust. 3 pkt 3 zmieniony przez art. 30 ustawy z dnia 30 maja 1989 r. o zmianie upoważnień do wydawania aktów wykonawczych (Dz.U.89.35.192) z dniem 1 lipca 1989 r.

⁵ Art. 20 zmieniony przez art. 30 ustawy z dnia 30 maja 1989 r. o zmianie upoważnień do wydawania aktów wykonawczych (Dz.U.89.35.192) z dniem 1 lipca 1989 r.

⁶ Z dniem 27 maja 1990 r. organy gminy zgodnie z art. 1 pkt 11 ustawy z dnia 17 maja 1990 r. o podziale zadań i kompetencji określonych w ustawach szczególnych pomiędzy organy gminy a organy administracji rządowej oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz.U.90.34.198).

⁷ Z dniem 27 maja 1990 r. organy gminy zgodnie z art. 1 pkt 11 ustawy z dnia 17 maja 1990 r. o podziale zadań i kompetencji określonych w ustawach szczególnych pomiędzy organy gminy a organy administracji rządowej oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz.U.90.34.198).

⁸ Art. 29 ust. 4: - zmieniony przez art. 38 ustawy z dnia 26 kwietnia 1984 r. o upowszechnianiu kultury oraz o prawach i obowiązkach pracowników upowszechniania kultury (Dz.U.84.26.129) z dniem 1 lipca 1984 r.- zmieniony przez art. 30 ustawy z dnia 30 maja 1989 r. o zmianie upoważnień do wydawania aktów wykonawczych (Dz.U.89.35.192) z dniem 1 lipca 1989 r.

⁹ Art. 32-33 uchylone przez art. 9 ustawy z dnia 7 listopada 1996 r. o obowiązkowych egzemplarzach bibliotecznych (Dz.U.96.152.722) z dniem 24 marca 1997 r.

¹⁰ Art. 34 skreślony przez art. 21 ustawy z dnia 17 maja 1990 r. o podziale zadań i kompetencji określonych w ustawach szczególnych pomiędzy organy gminy a organy administracji rządowej oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz.U.90.34.198) z dniem 27 maja 1990 r.

Załącznik 5. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach

Biblioteki.

Dz.U.2019.1479 t.j. z dnia 2019.08.07

Status: Akt obowiązujący

Wersja od: 7 sierpnia 2019r.

tekst jednolity

Wejście w życie:

28 sierpnia 1997 r.

USTAWA z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach

Rozdział 1. Przepisy ogólne

Art. 1. [Przedmiot ustawy]

Ustawa określa ogólne zasady działania bibliotek.

Art. 2. [Stosowanie do bibliotek przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej]

W zakresie nieuregulowanym ustawą do bibliotek stosuje się odpowiednio przepisy o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej.

Art. 3. [Biblioteki i ich zbiory jako dobro narodowe; prawo korzystania z bibliotek]

1. Biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe oraz służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

2. Prawo korzystania z bibliotek ma charakter powszechny, na zasadach określonych w ustawie.

Art. 4. [Zadania bibliotek]

1. Do podstawowych zadań bibliotek należy:

- 1) gromadzenie, opracowywanie, przechowywanie i ochrona materiałów bibliotecznych;
- 2) obsługa użytkowników, przede wszystkim udostępnianie zbiorów oraz prowadzenie działalności informacyjnej, zwłaszcza informowanie o zbiorach własnych, innych bibliotek, muzeów i ośrodków informacji naukowej, a także współdziałanie z archiwami w tym zakresie.

2. Do zadań bibliotek może ponadto należeć prowadzenie działalności bibliograficznej, dokumentacyjnej, naukowo-badawczej, wydawniczej, edukacyjnej, popularyzatorskiej i instrukcyjno-metodycznej.

Art. 5. [Materiały biblioteczne]

Materiałami bibliotecznymi są w szczególności dokumenty zawierające utrwalony wyraz myśli ludzkiej, przeznaczone do rozpowszechniania, niezależnie od nośnika fizycznego i sposobu zapisu treści,

a zwłaszcza: dokumenty graficzne (piśmiennicze, kartograficzne, ikonograficzne i muzyczne), dźwiękowe, wizualne, audiowizualne i elektroniczne.

Art. 6. [Narodowy zasób biblioteczny]

1. Zbiory bibliotek mające wyjątkową wartość i znaczenie dla dziedzictwa narodowego stanowią, w całości lub części, narodowy zasób biblioteczny.

2. Narodowy zasób biblioteczny podlega szczególnej ochronie.

2a. Przy ministrze właściwym do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego działa Rada do Spraw Narodowego Zasobu Bibliotecznego. Do zakresu działania Rady, jako organu opiniodawczo-doradczego w sprawach narodowego zasobu bibliotecznego, należy w szczególności:

- 1) opiniowanie wniosków organizatorów bibliotek o włączenie ich zbiorów do narodowego zasobu bibliotecznego oraz przedstawianie ministrowi propozycji dotyczących zatwierdzenia tych wniosków;
- 2) opiniowanie systemu informacji o narodowym zasobie bibliotecznym;
- 3) opracowywanie i przyjmowanie planów pracy dotyczących narodowego zasobu bibliotecznego.

2b. Rada do Spraw Narodowego Zasobu Bibliotecznego liczy 10 członków. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego powołuje w skład Rady na okres 4 lat:

- 1) po jednym przedstawicielu: ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania, ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego i nauki, ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych, Biblioteki Narodowej, Biblioteki Jagiellońskiej, Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, Polskiej Akademii Nauk i Krajowej Rady Bibliotecznej;
- 2) dyrektora Biblioteki Narodowej jako przewodniczącego Rady.

2c. Szczegółowy tryb pracy Rady do Spraw Narodowego Zasobu Bibliotecznego określa regulamin nadany, w drodze zarządzenia, przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

3. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego określi, w drodze rozporządzenia, kryteria zaliczania zbiorów do narodowego zasobu bibliotecznego, a także wykaz bibliotek, które posiadają zbiory zaliczane do narodowego zasobu bibliotecznego, określi organizację tego zasobu oraz zasady i zakres jego szczególnej ochrony, uwzględniając charakter historyczny zbiorów i charakter edukacyjny bibliotek włączonych do wykazu.

Art. 6a. [Wywóz materiałów bibliotecznych za granicę]

1. Materiały biblioteczne wchodzące w skład narodowego zasobu bibliotecznego, które nie stanowią zabytków w rozumieniu art. 3 pkt 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2018 r. poz. 2067 i 2245 oraz z 2019 r. poz. 730), nie mogą być wywożone za granicę na stałe, z wyjątkiem przypadków określonych w art. 26 i art. 42 ustawy z dnia 25 maja 2017 r. o restytucji narodowych dóbr kultury (Dz. U. poz. 1086 oraz z 2018 r. poz. 770), gdy wywóz odbywa się w wykonaniu prawomocnego wyroku nakazującego zwrot zagranicznego narodowego dobra kultury, o którym mowa w art. 18 ust. 1 tej ustawy, na terytorium państwa Unii Europejskiej albo na podstawie pozwoleń, o których mowa w art. 39 ust. 1 lub art. 43 ust. 1 tej ustawy.

2. Materiały biblioteczne wchodzące w skład narodowego zasobu bibliotecznego, które nie stanowią zabytków w rozumieniu art. 3 pkt 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, mogą być czasowo wywożone za granicę po uzyskaniu:

- 1) jednorazowego pozwolenia na czasowy wywóz materiału bibliotecznego za granicę albo
- 2) wielokrotnego pozwolenia indywidualnego na czasowy wywóz materiału bibliotecznego za granicę, albo
- 3) wielokrotnego pozwolenia ogólnego na czasowy wywóz materiału bibliotecznego za granicę.

3. Pozwolenia, o których mowa w ust. 2, wydaje Dyrektor Biblioteki Narodowej.

4. Do pozwoleń, o których mowa w ust. 2, stosuje się odpowiednio przepisy art. 53–57 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

5. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego określi, w drodze rozporządzenia:

- 1) zakres danych, które zawierają wnioski o wydanie pozwoleń, o których mowa w ust. 2,
- 2) dokumenty dołączane do wniosków, o których mowa w ust. 2 pkt 1 i 2,
- 3) wzory pozwoleń, o których mowa w ust. 2

– uwzględniając potrzebę zapewnienia skutecznej identyfikacji materiałów bibliotecznych, o których mowa w ust. 2, oraz wskazania we wniosku o wydanie pozwolenia, o którym mowa w ust. 2 pkt 3, imienia i nazwiska przynajmniej 2 osób uprawnionych do podpisania wykazu wywożonych materiałów bibliotecznych dołączanego do tego pozwolenia.

Rozdział 2. Krajowa Rada Biblioteczna

Art. 7. [Zadania i skład Rady]

1. Krajowa Rada Biblioteczna, zwana dalej „Rada”, działa przy ministrze właściwym do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

2. Do zadań Rady należy w szczególności:

- 1) opiniowanie aktów prawnych dotyczących bibliotek;
- 2) koordynowanie ogólnokrajowych przedsięwzięć bibliotecznych;
- 3) stymulowanie rozwoju najważniejszych kierunków polskiego bibliotekarstwa;
- 4) opiniowanie działań i inicjatyw istotnych dla rozwoju bibliotek;
- 5) okresowa ocena działalności bibliotek i skuteczności polityki bibliotecznej;
- 6) przedstawianie opinii w sprawie połączenia biblioteki z instytucją kultury niebędącą biblioteką.

3. W skład Rady powoływani są: dyrektor Biblioteki Narodowej, dyrektor Biblioteki Jagiellońskiej, czterej przedstawiciele bibliotek publicznych wskazani przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, czterej przedstawiciele bibliotek szkolnych, pedagogicznych i naukowych wskazani przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania, dwaj przedstawiciele środowisk naukowych wskazani przez ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego i nauki oraz trzech przedstawiciele środowisk bibliotekarskich i twórczych.

4. Członków Rady powołuje minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego na okres pięciu lat.

5. Rada ze swojego grona wybiera przewodniczącego Rady.

6. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może odwołać członka Rady przed upływem okresu, o którym mowa w ust. 4, jeżeli nie uczestniczy on w pracach Rady.

7. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego określa, w drodze rozporządzenia, organizację i tryb działania Rady, uwzględniając sposób powoływania przewodniczącego Rady oraz jej sprawną obsługę administracyjną.

Rozdział 3. Organizacja bibliotek

Art. 8. [Organizatorzy bibliotek]

1. Biblioteki są organizowane i prowadzone przez podmioty zwane dalej "organizatorami".

2. Organizatorami bibliotek są:

- 1) ministrowie i kierownicy urzędów centralnych;
- 2) jednostki samorządu terytorialnego.

3. Organizatorami bibliotek mogą być także:

- 1) osoby fizyczne;
- 2) osoby prawne;
- 3) jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej.

Art. 9. [Obowiązek zapewnienie odpowiednich warunków i środków na działalność biblioteki]

1. Organizator zapewnia warunki działalności i rozwoju biblioteki, odpowiadające jej zadaniom.

2. Organizator ma obowiązek zapewnić w szczególności:

- 1) lokal;
- 2) środki na:
  - a) wyposażenie,
  - b) prowadzenie działalności bibliotecznej, zwłaszcza zakup materiałów bibliotecznych,
  - c) doskonalenie zawodowe pracowników.

Art. 10. [Status organizacyjny biblioteki]

Biblioteka może stanowić samodzielną jednostkę organizacyjną albo wchodzić w skład innej jednostki.

Art. 11. [Akt o utworzeniu biblioteki; statut]

1. Biblioteka stanowiąca samodzielną jednostkę organizacyjną działa na podstawie aktu o utworzeniu biblioteki oraz statutu nadanego przez organizatora.
2. Akt o utworzeniu biblioteki określa:
  - 1) nazwę, siedzibę, teren i zakres działania biblioteki;
  - 2) źródła finansowania.
3. Statut określa w szczególności:
  - 1) cele i zadania biblioteki;
  - 2) organy biblioteki i jej organizację, w tym zakres działania i lokalizację filii oraz oddziałów;
  - 3) nazwę jednostki sprawującej nadzór merytoryczny nad działalnością biblioteki – w odniesieniu do biblioteki wchodzącej w skład ogólnokrajowej sieci bibliotecznej;
  - 4) źródła finansowania działalności biblioteki.
4. (uchylony).

Art. 12. [Regulamin biblioteki]

Zadania, organizację oraz szczegółowy zakres działania biblioteki wchodzącej w skład innej jednostki organizacyjnej określa regulamin nadany przez kierownika tej jednostki.

Art. 13. [Połączenie, podział, likwidacja biblioteki]

1. Organizator może dokonać połączenia, podziału lub likwidacji biblioteki.
2. Organizator jest obowiązany na 6 miesięcy przed dniem wydania aktu o połączeniu, podziale lub likwidacji biblioteki podać do publicznej wiadomości informację o swoim zamiarze wraz z uzasadnieniem. Obowiązek ten dotyczy również zmiany statutu biblioteki w części dotyczącej zakresu działania i lokalizacji filii oraz oddziałów.
3. (uchylony).
4. Połączenie, podział lub likwidacja biblioteki wchodzącej w skład ogólnokrajowej sieci bibliotecznej następuje po zasięgnięciu przez organizatora opinii jednostki sprawującej nadzór merytoryczny nad działalnością biblioteki. Przepis ten stosuje się odpowiednio do filii bibliotecznych.
5. Przepisów ust. 2–4 nie stosuje się do bibliotek wchodzących w skład innej jednostki organizacyjnej.
6. Przepisów ust. 1–4 nie stosuje się do bibliotek szkolnych i pedagogicznych.
7. Biblioteki publiczne mogą być, z zastrzeżeniem art. 19, łączone z innymi instytucjami kultury, jeżeli połączenie nie spowoduje uszczerbku w wykonywaniu dotychczasowych zadań.
8. Połączenie, o którym mowa w ust. 7, wymaga zasięgnięcia opinii Rady i właściwej wojewódzkiej biblioteki publicznej oraz wydania zgody przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

Art. 14. [Opłaty za usługi biblioteczne]

1. Usługi bibliotek, których organizatorami są podmioty określone w art. 8 ust. 2, są ogólnie dostępne i bezpłatne, z zastrzeżeniem ust. 2.
2. Opłaty mogą być pobierane:
  - 1) za usługi informacyjne, bibliograficzne, reprograficzne oraz wypożyczenia międzybiblioteczne;
  - 2) za wypożyczenia materiałów audiowizualnych;
  - 3) w formie kaucji za wypożyczone materiały biblioteczne;
  - 4) za niezwrócenie w terminie wypożyczonych materiałów bibliotecznych;
  - 5) za uszkodzenie, zniszczenie lub niezwrócenie materiałów bibliotecznych.
3. Wysokość opłat, o których mowa w ust. 2 pkt 1 i 2, nie może przekraczać kosztów wykonania usługi.
4. Zasady i warunki korzystania z biblioteki określa regulamin nadany przez jej dyrektora (kierownika).

Art. 15. [Rada biblioteczna]

Przy bibliotece może działać rada biblioteczna lub inny organ o charakterze doradczym i opiniodawczym, na zasadach określonych w statucie.

Rozdział 4. Biblioteka Narodowa

Art. 16. [Status Biblioteki Narodowej]

1. Biblioteka Narodowa jest centralną biblioteką państwa.
2. Biblioteka Narodowa posiada osobowość prawną.
3. Nadzór nad Biblioteką Narodową sprawuje minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.
4. Szczegółowy zakres działania Biblioteki Narodowej i jej organów określa statut nadany przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

Art. 17. [Zadania Biblioteki Narodowej]

1. Do zadań Biblioteki Narodowej należy prowadzenie działalności bibliotecznej, bibliograficznej, naukowej, informacyjnej, konserwatorskiej, poradniczej, wydawniczej, wystawienniczej i usługowej, a w szczególności:
  - 1) gromadzenie, opracowywanie, udostępnianie i wieczyste archiwizowanie materiałów bibliotecznych powstałych w Polsce oraz za granicą a dotyczących Polski;
  - 2) opracowywanie i wydawanie bibliografii narodowej;
  - 3) prowadzenie badań z zakresu bibliotekoznawstwa, nauki o książce i pokrewnych dziedzin wiedzy;
  - 4) doskonalenie merytorycznej działalności bibliotek w kraju i pomoc bibliotekom polskim za granicą;
  - 5) prowadzenie ośrodków znormalizowanych numerów wydawnictw zwartych i wydawnictw ciągłych.
2. Biblioteka Narodowa prowadzi działalność metodyczną i unifikacyjną w zakresie bibliotekarstwa, bibliografii, zastosowań nowoczesnych technologii bibliotecznych oraz konserwacji materiałów bibliotecznych.
3. Przy Bibliotece Narodowej działa, na zasadach określonych w jej statucie, Rada Naukowa, której członków powołuje i odwołuje minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, na wniosek dyrektora Biblioteki Narodowej.

Rozdział 5. Biblioteki publiczne

Art. 18. [Zadania i status bibliotek publicznych]

1. Biblioteki publiczne służą zaspokajaniu potrzeb oświatowych, kulturalnych i informacyjnych ogółu społeczeństwa oraz uczestniczą w upowszechnianiu wiedzy i kultury.
2. Bibliotekami publicznymi są Biblioteka Narodowa oraz biblioteki jednostek samorządu terytorialnego.
3. Biblioteka publiczna może stanowić samodzielny instytucję kultury albo wchodzić w skład innej instytucji kultury, w tym powstałej w wyniku połączenia, o którym mowa w art. 13 ust. 7.
4. Organizację oraz szczegółowy zakres działania biblioteki publicznej wchodzącej w skład innej instytucji kultury określa organizator w statucie tej instytucji kultury.

Art. 19. [Samorządowe biblioteki publiczne]

1. Biblioteki publiczne są organizowane w sposób zapewniający mieszkańcom dogodny dostęp do materiałów bibliotecznych i informacji.
2. Gmina organizuje i prowadzi co najmniej jedną gminną bibliotekę publiczną, wraz z odpowiednią liczbą filii i oddziałów oraz punktów bibliotecznych.
3. Powiat organizuje i prowadzi co najmniej jedną powiatową bibliotekę publiczną. Zadania powiatowej biblioteki publicznej może wykonywać, na podstawie porozumienia, wojewódzka lub gminna biblioteka publiczna działająca i mająca swoją siedzibę na obszarze powiatu.
4. Samorząd województwa organizuje i prowadzi co najmniej jedną wojewódzką bibliotekę publiczną.
5. Biblioteki samorządowe mogą zawierać, za zgodą organizatora, porozumienia z innymi bibliotekami i instytucjami w sprawie wspólnego prowadzenia obsługi bibliotecznej określonych obszarów i środowisk.

Art. 20. [Zadania wojewódzkiej biblioteki publicznej]

1. Do zadań wojewódzkiej biblioteki publicznej należy:
  - 1) gromadzenie, opracowywanie i udostępnianie materiałów bibliotecznych służących obsłudze potrzeb informacyjnych, edukacyjnych i samokształceniowych, zwłaszcza dotyczących wiedzy o własnym regionie oraz dokumentujących jego dorobek kulturalny, naukowy i gospodarczy;
  - 2) pełnienie funkcji ośrodka informacji biblioteczno-bibliograficznego, organizowanie obiegu wypożyczeń międzybibliotecznych, opracowywanie i publikowanie bibliografii regionalnych, a także innych materiałów informacyjnych o charakterze regionalnym;
  - 3) badanie stanu i stopnia zaspokajania potrzeb użytkowników, analizowanie stanu, organizacji i rozmieszczenia bibliotek oraz formułowanie i przedstawianie organizatorom propozycji zmian w tym zakresie;
  - 4) udzielanie bibliotekom pomocy instrukcyjno-metodycznej i szkoleniowej;
  - 5) sprawowanie nadzoru merytorycznego w zakresie realizacji przez powiatowe i gminne biblioteki publiczne zadań określonych w art. 27 ust. 5.

2. Biblioteka publiczna, której organizatorem jest powiat lub miasto na prawach powiatu, działająca w mieście będącym siedzibą samorządu województwa, może wykonywać zadania, o których mowa w ust. 1, na podstawie porozumienia zarządu województwa z organem wykonawczym powiatu lub miasta na prawach powiatu. Porozumienie w szczególności określa wielkość środków finansowych, które wnoszą strony porozumienia, niezbędnych do prowadzenia działalności przez bibliotekę.

Art. 20a. [Zadania powiatowej i gminnej biblioteki publicznej]

1. Powiatowa biblioteka publiczna realizuje odpowiednio zadania określone w art. 20 w ust. 1 w pkt 1, 2, 4 i 5 oraz współdziała z wojewódzką biblioteką publiczną.

2. Biblioteka publiczna, której organizatorem jest gmina działająca w mieście będącym siedzibą samorządu powiatowego, może wykonywać zadania, o których mowa w ust. 1, na podstawie porozumienia zarządu powiatu z wójtem (burmistrzem, prezydentem miasta). Porozumienie powinno zawierać ustalenia określone w art. 20 ust. 2.

Rozdział 6. Biblioteki naukowe

Art. 21. [Zadania bibliotek naukowych; wykaz bibliotek naukowych]

1. Biblioteki naukowe:
  - 1) służą potrzebom nauki i kształcenia, zapewniając dostęp do materiałów bibliotecznych i zasobów informacyjnych niezbędnych do prowadzenia prac naukowo-badawczych oraz zawierających wyniki badań naukowych;
  - 2) prowadzą działalność naukowo-badawczą w zakresie bibliotekoznawstwa i dziedzin pokrewnych, a także w zakresie obsługiwanych przez nie dziedzin nauki.
2. Do bibliotek naukowych należą:
  - 1) Biblioteka Narodowa;
  - 2) biblioteki, których organizatorami są szkoły wyższe;
  - 3) biblioteki, których organizatorem jest Polska Akademia Nauk;
  - 4) biblioteki, których organizatorami są jednostki badawczo-rozwojowe;
  - 5) inne biblioteki.
3. Wykaz bibliotek naukowych prowadzi Biblioteka Narodowa.
4. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego określi, w drodze rozporządzenia, sposób i tryb zaliczania bibliotek, o których mowa w ust. 2 pkt 5, do bibliotek naukowych oraz ustali ich wykaz, uwzględniając specyfikę zakresu ich działalności oraz potrzebę zapewnienia profesjonalnego wykonywania przez nie zadań.

Rozdział 7. Biblioteki szkolne i pedagogiczne

Art. 22. [Zadania bibliotek szkolnych i pedagogicznych]

1. Biblioteki szkolne oraz biblioteki innych placówek systemu oświaty służą realizacji programów nauczania i wychowania, edukacji kulturalnej i informacyjnej dzieci i młodzieży oraz

kształceniu i doskonaleniu nauczycieli. W tym celu w każdej szkole publicznej jest prowadzona biblioteka szkolna.

2. Biblioteki pedagogiczne prowadzą działalność służącą potrzebom oświaty i wychowania, w tym kształcenia i doskonalenia kadry pedagogicznej.

3. Zasady organizowania i działalności bibliotek szkolnych i pedagogicznych określają odrębne przepisy.

Rozdział 8. Biblioteki fachowe i zakładowe

Art. 23. [Biblioteki w zakładach pracy]

Zakłady pracy mogą prowadzić biblioteki fachowe i zakładowe.

Art. 24. [Zadania bibliotek fachowych i zakładowych]

1. Biblioteki fachowe wspierają realizację zadań zakładów pracy oraz służą potrzebom doskonalenia zawodowego pracowników.

2. Biblioteki zakładowe służą zaspokajaniu potrzeb oświatowych i kulturalnych pracowników zakładów pracy i ich rodzin.

Rozdział 9. Obsługa specjalnych grup użytkowników

Art. 25. [Centralna Biblioteka Niewidomych]

Centralna Biblioteka Niewidomych zapewnia obsługę biblioteczną niewidomych oraz koordynuje działalność pokrewnych bibliotek i instytucji.

Art. 26. [Biblioteki w podmiotach leczniczych, domach pomocy społecznej, zakładach karnych, jednostkach organizacyjnych podległych ministrom]

1. W celu zapewnienia obsługi bibliotecznego specjalnych grup użytkowników prowadzone są biblioteki w podmiotach leczniczych w rozumieniu przepisów o działalności leczniczej, w domach pomocy społecznej, w zakładach karnych, poprawczych i schroniskach dla nieletnich, a także w jednostkach organizacyjnych podległych Ministrowi Obrony Narodowej i ministrowi właściwemu do spraw wewnętrznych.

2. Ministrowie właściwi w sprawach, o których mowa w ust. 1, w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego określają, w drodze rozporządzenia, sposób organizacji obsługi bibliotecznego, o której mowa w ust. 1, oraz sposób współdziałania bibliotek publicznych w wykonywaniu tej obsługi, uwzględniając specyfikę ich działalności.

Rozdział 10. Ogólnokrajowa sieć biblioteczna

Art. 27. [Ogólnokrajowa sieć biblioteczna]

1. W celu prowadzenia jednolitej działalności bibliotecznego i informacyjnej, umożliwiającej korzystanie z materiałów bibliotecznego i innych źródeł informacji, tworzy się ogólnokrajową sieć biblioteczną, zwaną dalej „siecią biblioteczną”.

2. W skład sieci bibliotecznego wchodzi biblioteki publiczne.

3. Biblioteki inne niż określone w ust. 2 mogą być włączone do sieci bibliotecznego, na wniosek właściwego organizatora, decyzją ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, który w uzgodnieniu z organizatorem wskazuje jednostkę sprawującą nadzór merytoryczny w zakresie realizacji zadań określonych w ust. 5. Decyzja o włączeniu do sieci bibliotecznego może podlegać uchyleniu w razie naruszenia przez bibliotekę obowiązków wynikających z przynależności do sieci bibliotecznego.

4. Ewidencję bibliotek wchodzących w skład sieci bibliotecznego prowadzi Biblioteka Narodowa.

5. Biblioteki wchodzące w skład sieci bibliotecznego obowiązane są do współdziałania w zakresie:

- 1) gromadzenia, opracowywania, przechowywania i udostępniania zbiorów;
- 2) sporządzania i rozpowszechniania informacji bibliograficznych i dokumentacyjnych;
- 3) działalności naukowo-badawczej oraz dokształcania i doskonalenia zawodowego pracowników bibliotek;
- 4) wymiany oraz przekazywania materiałów bibliotecznego i informacji.

6. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego w porozumieniu z właściwymi ministrami określi, w drodze rozporządzenia, sposób ewidencji materiałów bibliotecznych, mając na uwadze zapewnienie sprawnej realizacji zadań bibliotek.

Art. 28.
(uchylony).

Rozdział 11. **Pracownicy bibliotek**

Art. 29. [Bibliotekarze]

1. Pracownicy zatrudnieni w bibliotekach na stanowiskach bibliotekarskich tworzą grupę zawodową bibliotekarzy.
2. W bibliotekach mogą być zatrudnione osoby z wykształceniem średnim lub średnim branżowym.

Rozdział 11a. **Przepis karny**

Art. 29a. [Wywóz materiałów bibliotecznych za granicę bez pozwolenia; niesprowadzenie do kraju wywiezionych materiałów bibliotecznych]

1. Kto bez pozwolenia wywozi za granicę materiał biblioteczny, który nie stanowi zabytku w rozumieniu art. 3 pkt 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, znajdujący się w narodowym zasobie bibliotecznym lub po wywiezieniu go za granicę nie sprowadza do kraju w okresie ważności pozwolenia, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.
2. Jeżeli sprawca czynu określonego w ust. 1 działa nieumyślnie, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.
3. W wypadku mniejszej wagi, sprawca podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.
4. W razie skazania za przestępstwo określone w ust. 1 sąd orzeka, a w razie skazania za przestępstwo określone w ust. 2 sąd może orzec, nawiązkę na wskazany cel społeczny związany z opieką nad zabytkami w wysokości od trzykrotnego do trzydziestokrotnego minimalnego wynagrodzenia za pracę określonego na podstawie przepisów ustawy z dnia 10 października 2002 r. o minimalnym wynagrodzeniu za pracę (Dz. U. z 2018 r. poz. 2177).

Rozdział 12. **Zmiany w przepisach obowiązujących, przepisy przejściowe i końcowe**

Art. 30.

W ustawie z dnia 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń (Dz. U. Nr 12, poz. 114, z 1981 r. Nr 24, poz. 124, z 1982 r. Nr 16, poz. 125, z 1983 r. Nr 6, poz. 35 i Nr 44, poz. 203, z 1984 r. Nr 54, poz. 275, z 1985 r. Nr 14, poz. 60 i Nr 23, poz. 100, z 1986 r. Nr 39, poz. 193, z 1988 r. Nr 20, poz. 135 i Nr 41, poz. 324, z 1989 r. Nr 34, poz. 180, z 1990 r. Nr 51, poz. 297, Nr 72, poz. 422 i Nr 86, poz. 504, z 1991 r. Nr 75, poz. 332 i Nr 91, poz. 408, z 1992 r. Nr 24, poz. 101, z 1994 r. Nr 123, poz. 600, z 1995 r. Nr 6, poz. 29 i Nr 60, poz. 310 oraz z 1997 r. Nr 54, poz. 349 i Nr 60, poz. 369) skreśla się art. 53.

Art. 31. [Przepis derogacyjny; utrzymanie w mocy przepisów wykonawczych]

1. Traci moc ustawa z dnia 9 kwietnia 1968 r. o bibliotekach (Dz. U. poz. 63, z 1984 r. poz. 129, z 1989 r. poz. 155 i 192, z 1990 r. poz. 198 oraz z 1996 r. poz. 722).
2. Do czasu wydania przepisów wykonawczych przewidzianych w ustawie, nie dłużej jednak niż przez okres 6 miesięcy od dnia jej wejścia w życie, zachowują moc przepisy dotychczasowe, jeżeli nie są z nią sprzeczne.

Art. 32. [Wejście w życie ustawy]

Ustawa wchodzi w życie po upływie 30 dni od dnia ogłoszenia.